

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Mgr. Tereza Malátková

POŠKOZENÝ A OBĚŤ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

The injured party and the victim in the criminal procedure

Rigorózní práce

Konzultant rigorózní práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra trestního práva

Datum uzavření rukopisu: 5. listopadu 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 11. 2013

Mgr. Tereza Malátková

.....

Poděkování

Děkuji panu prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za laskavé vedení práce, cenné připomínky a rady poskytnuté v průběhu jejího zpracování.

Obsah

Úvod	7
1. Stručný historický vývoj právní úpravy postavení poškozeného.....	10
1. 1 Trestní řád z roku 1873	10
1. 2 Trestní řád z roku 1950	11
1. 3 Trestní řád z roku 1956	12
1. 4 Současný (platný) trestní řád a jeho nejvýznamnější novelizace	13
1. 4. 1 Vybrané novely trestního řádu č. 141/1961 Sb. s dopady na právní postavení poškozeného.....	16
1. 5 K nálezů Ústavního soudu č. 77/2001 Sb.	20
2. Pojem poškozeného v platné právní úpravě.....	22
2. 1 Poškozený, kterému bylo trestným činem ublíženo na zdraví.....	25
2. 2 Poškozený, kterému byla trestným činem způsobena majetková škoda	26
2. 3 Poškozený, kterému byla trestným činem způsobena nemajetková újma.....	27
2. 4 Poškozený, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.....	31
2. 5 Dvě kategorie poškozených	36
3. Procesní práva poškozeného	41
3. 1 Klasifikace procesních práv poškozeného v trestním řízení.....	41
3. 2 Práva náležející každému poškozenému.....	41
3. 2. 1 Souhlas poškozeného s trestním stíháním	43
Vybrané problémy spjaté s aplikací ustanovení § 163 a 163a TrŘ	49
Kritika současné právní úpravy souhlasu poškozeného s trestním stíháním a návrhy na její zlepšení	52
3. 2. 2 Právo nahlížet do spisu	56
3. 2. 3 Právo na šetrné zacházení a ochranu soukromí	62
3. 3 Procesní práva náležející pouze subjektu adhezního řízení (§ 43 odst. 3 TrŘ).....	67
3. 3. 1 Náležitosti řádného uplatnění nároku poškozeným	68

3. 4 Zastupování poškozeného.....	70
3. 4. 1 Zmocněnec poškozeného.....	72
3. 4. 2 Zastoupení nemajetného poškozeného zmocněncem	76
3. 4. 3 Zvláštní případ uplatnění zmocněnce v § 44 odst. 2 TrŘ	81
3. 4. 4 Aplikační problémy spjaté s ustanovením § 44 odst. 2 TrŘ.....	85
3. 5 Zajištění nároku poškozeného	90
3. 5. 1 Peněžitá jistota v rámci institutu zajištění nároku poškozeného.....	100
3. 5. 2 Zrušení zajištění.....	101
4. Postavení poškozeného v jednotlivých fázích trestního řízení.....	104
4. 1 Poškozený v přípravném řízení.....	104
4. 1. 1 Oznámení poškozeného o skutečnostech nasvědčujících spáchání trestného činu.....	104
4. 1. 2 Poučení poškozeného o jeho procesních právech.....	106
4. 1. 3 Žádost poškozeného o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce.....	107
4. 1. 4 Oznamování rozhodnutí poškozenému a uplatnění řádných opravných prostředků v přípravném řízení.....	109
4. 2 Poškozený v řízení před soudem a adhezní řízení	113
4. 2. 1 Účast poškozeného v hlavním líčení	114
4. 2. 2 Rozhodování soudu o nároku poškozeného v adhezním řízení.....	121
4. 3 Postavení poškozeného v souvislosti s rozhodováním o odklonech.....	122
4. 3. 1 Účast poškozeného při rozhodování o podmíněném zastavení trestního stíhání.....	125
4. 3. 2 Narovnání a jeho vztah k poškozenému	129
4. 3. 3 Účast poškozeného při rozhodování o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání.....	135
4. 3. 4 Role poškozeného při rozhodování o odstoupení od trestního stíhání	136
4. 3. 5 Nový institut dohody o vině a trestu z pohledu poškozeného	139
4. 4 Postavení poškozeného v řízení o opravných prostředcích	149
4. 4. 1 Opravné prostředky směřující proti usnesení soudu po předběžném projednání obžaloby.....	149

4. 4. 2 Opravné prostředky směřující proti usnesením soudu učiněným v hlavním líčení a mimo něj.....	150
4. 4. 3 Oprávnění poškozeného podávat odvolání proti rozsudku a odpor proti trestnímu příkazu	152
4. 4. 4 Poškozený a mimořádné opravné prostředky	160
5. Oběť trestného činu	163
5. 1 Nový zákon o obětech trestných činů včetně vlivu mezinárodní úpravy práv obětí	164
5. 2 Vymezení pojmu oběť trestného činu a jeho odlišení od pojmu poškozený v trestním řízení	168
5. 2. 1 Kategorizace obětí	170
5. 2. 2 Srovnání legálních definic pojmu oběť ve staré a nové právní úpravě.....	172
5. 3 Vybraná práva oběti trestného činu	174
5. 3. 1 Krátce k právu oběti na informace.....	174
5. 3. 2 Právo na doprovod důvěrníkem.....	177
5. 3. 3 Právo na ochranu před druhotnou újmou a okruh práv spjatých s podáním vysvětlení a výslechu oběti	179
5. 4 První zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů a s ním spjaté novelizace trestního řádu v praxi státního zastupitelství	184
6. Stručné srovnání české a slovenské procesní úpravy postavení poškozeného ..	190
7. Náměty de lege ferenda	198
Závěr	200
Seznam zkratk	
Seznam použité literatury	
Summary	
Abstrakt	
Abstract	
Klíčová slova	

Úvod

Osoba, která utrpěla v důsledku trestného činu na svých právech újmu, je v našem právním prostředí již tradičně řazena k subjektům trestního řízení a to v procesním postavení poškozeného. Ze strany zákonodárce se jí však po dlouhá léta příliš pozornosti nedostávalo, i přesto, že je to právě poškozený, na koho by měl stát při ochraně a reparaci trestným činem porušených práv v první řadě pomýšlet.¹ Zásadní obrat v přístupu zákonodárce, vedený snahou dosáhnout posílení procesních práv poškozeného a v podstatě tím vyhovět i převzatým mezinárodním závazkům ohledně obětí trestných činů, je patrný v průběhu posledních dvou let. V současné době je v této souvislosti stále častěji skloňován koncept restorativní justice,² vycházející mimo jiné z myšlenky, že při řešení následků trestného činu je třeba brát v potaz zájmy všech dotčených stran sporu, tedy nejen pachatele činu, ale rovněž i oběti jakožto osoby trestným činem zasažené.³ Mám pak za to, že prosazování tohoto přístupu v rámci nynější trestní politiky tak může odůvodnit zvýšenou legislativní aktivitu nejen ve vztahu k poškozenému, ale i oběti trestného činu.

Problematika procesní úpravy týkající se poškozeného v trestním řízení se mi jevila jako vhodná ke zpracování právě i z důvodu poměrně dynamického legislativního vývoje, kterým mělo dojít i k odstranění, v minulosti odbornou veřejností hojně kritizovaných, neodůvodněných rozdílů mezi procesními právy obviněného a poškozeného. Tyto nedostatky právní úpravy, jak se budu snažit vystihnout především v úvodní kapitole práce, byly odbourávány postupně.

Předmětem mého zájmu budou následně pojmoslovné otázky spjaté s definicí poškozeného, jež je zakotvena v ustanovení § 43 TrŘ. Za stěžejní považuji zhodnocení

¹ COUFAL, Petr. K očekávané rekodifikaci trestního řádu. *Trestní právo*. 2010, ročník 15, č. 10, s. 12.

² Jde-li o vymezení tohoto pojmu, lze se v odborné literatuře, a to i zahraniční, setkat nikoli s obecnou, jednotně přijímanou definicí, ale s různým, svým obsahem však obdobným, výkladem tohoto pojmu. Ve své podstatě jde o prosazování takového postupu všech trestným činem dotčených a na trestném činu zúčastněných osob, prostřednictvím kterého naleznou tyto osoby řešení, jak se s následky trestného činu vypořádat a eventuálně ideálně zabránit budoucí recidivě. Podrobněji k různým definicím konceptu restorativní justice SULLIVAN, Dennis; TIFFT, Larry. *Handbook of restorative justice: a global perspective*. 1. vydání. London: Routledge, 2008, s. 23, 108, 134, 161, 162, 223, 387 a 499.

³ Obdobně viz ROZUM, Jan. Činnost probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 42 [cit. 2.11.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/>.

dopadu zákona č. 181/2011 Sb., kterým byla zmiňovaná definice novelizována a jímž byl rozšířen předmět adhezního řízení. Zabývat se hodlám rovněž kategorizací procesních práv, jež trestní řád přiznává každému poškozenému. Zvýšenou pozornost si podle mého názoru zaslouží i pojmenování praktických problémů spjatých s uplatňováním vybraných procesních práv, konkrétně s právem nahlížet do spisu a s tzv. dispozičním právem neboli právem vyslovit souhlas s trestním stíháním. Za přínosný taktéž pokládám podrobnější výklad a následný kritický pohled na úpravu institutu společného zmocněnce, jimž má být v praxi orgánů činných v trestním řízení řešena situace, kdy v tomto řízení vystupuje mimořádně vysoký počet poškozených, což není v současné aplikační praxi tak, jak mohu prozatím soudit, nikterak výjimečný stav. Neméně zajímavé bude nahlédnutí na konkrétní procesní práva, kterými je poškozený nadán v jednotlivých fázích trestního řízení a která mu umožňují ovlivňovat nejen průběh, ale i jeho výsledek a to i prostřednictvím opravných prostředků.

Jak je již patrné ze samotného názvu rigorózní práce, je druhým velkým tématickým okruhem, který jsem si ke zpracování zvolila, problematika oběti trestného činu. Zde budu vycházet z právní úpravy obsažené ve zbrusu novém zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, jehož podstatná část nabyla účinnosti k 1.8.2013. Pojem oběti trestného činu a její práva však mají velký význam i pro samotné trestní řízení, neboť tímto právním předpisem došlo též k poměrně rozsáhlé novelizaci trestního řádu. Oba dva zmíněné zákony se vzájemně prolínají a nelze je tak od sebe bez dalšího oddělit. V kapitole týkající se oběti trestného činu se tedy budu snažit postihnout i její odraz v trestním řízení. Vyhnout se nehodlám ani popisu některých nejasností spjatých s prvotní aplikací nových institutů v praxi státního zastupitelství.

Jednu ze závěrečných kapitol pak věnuji výsledkům srovnání procesního postavení poškozeného tak, jak je na jedné straně zachyceno v českém a na straně druhé ve slovenském trestním řádu. Obsah poslední kapitoly práce by měly tvořit vybrané návrhy de lege ferenda směřující k možnému dalšímu posílení procesních práv poškozeného v trestním řízení.

S ohledem na výše zmiňované změny právní úpravy pak zvolené téma rigorózní práce považuji za velmi aktuální. Jsem si též vědoma určité náročnosti stran zpracování

vybraného tématu, která je dána mnoha procesními souvislostmi, které je třeba pochopit a na něž jistě při vytváření náplně práce narazím.

Rigorózní práce byla zpracována podle české právní úpravy účinné k datu 5.11.2013.

1. Stručný historický vývoj právní úpravy postavení poškozeného

Právní postavení poškozeného v období od roku 1918 vycházelo na území tehdejšího Československa z rakouského trestního řádu ze dne 23. května 1873 ř. z. č. 119, který platil pro území Čech a Moravy, na Slovensku a Podkarpatské Rusi pak z bývalého uherského zák. čl. XXXIII/1896, o soudním trestním řádu. Nad to byly v oboru vojenské justice převzaty dva rakouské trestní řády z roku 1912.⁴

1. 1 Trestní řád z roku 1873

Jde-li o osobu poškozeného, trestní řád rakouský vycházel z rozlišování mezi tzv. soukromým účastníkem (adherentem) a soukromým žalobcem.⁵ Soukromým účastníkem se mohla osoba stát, pokud jí bylo zločinem nebo přečinem ublíženo v právech a se svými soukromoprávními nároky se připojila k trestnímu řízení. Zároveň se však muselo jednat pouze o delikt stíhaný z moci úřední. Poškozený se musel k trestnímu řízení připojit včas, což znamenalo do začátku hlavního přelíčení. Trestní řád takového soukromého účastníka označoval za procesní stranu.

Zajímavým institutem, který upravoval rakouský trestní řád v souvislosti s právním postavením adherenta, byla dnes diskutovaná podpůrná (subsidiární) obžaloba. Tuto obžalobu mohl podávat soukromý účastník, pokud státní zástupce odepřel trestní stíhání či od něho upustil. Právo podávat tuto obžalobu bylo vázáno na existenci soukromoprávních nároků, nejednalo se tedy o tzv. populární podpůrnou obžalobu, kterou by mohl podávat každý.⁶

Naproti tomu stíhání některých deliktů rakouský trestní řád vyhradil soukromé žalobě. Soukromým žalobcem se stal ten, kdo učinil podnět k trestnímu stíhání

⁴ V této souvislosti se hovoří o tzv. právním trialismu.

⁵ K tomu tématu blíže viz RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. Část druhá, kapitola I. Úprava postavení poškozeného v českých zemích a na Slovensku v období mezi světovými válkami a po druhé světové válce až do 1. 8. 1950, s. 61-132.

⁶ Blíže GRIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, s. 18-21.

pachatele pro tzv. soukromožalobní delikt, bylo-li mu ublíženo v jeho právech. Bez návrhu (žádosti o zahájení trestního stíhání) žalobce nebylo možno trestní stíhání zahájit, popřípadě v něm pokračovat, pokud žalobce od stíhání do určité doby ustoupil. Základní rozdíl mezi právem soukromého účastníka podat subsidiární obžalobu a právem soukromého žalobce spočíval v tom, že právo soukromého žalobce k podání daného podnětu nebylo odvislé od toho, zda státní zástupce nezahájil trestní stíhání či v již zahájeném stíhání odmítl pokračovat.

1. 2 Trestní řád z roku 1950

Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním přijatý v období tzv. právnické dvouletky přinesl v ustanovení § 48 definici poškozeného. Za poškozeného byl považován ten, kdo utrpěl škodu trestným činem, který byl předmětem trestního řízení. V pozdější literatuře lze nalézt názory, že takto pojatá definice chápe pojem poškozeného poměrně úzce.⁷ Poškozeným byl totiž pouze ten, komu bylo přiznáno oprávnění uplatnit svůj nárok na náhradu škody v adhezním řízení. Poškozenému dále náležela práva nahlížet do spisů, být vyrozuměn o konání hlavního a odvolacího líčení, klást v těchto líčeních vyslychaným osobám otázky, právo podat odvolání proti odsuzujícímu rozsudku pro nesprávnost výroku o jeho nárocích vzešlých z trestného činu a další.⁸ Tato práva však poškozenému nenáležela, jednalo-li se o řízení o trestných činech, které náležely do příslušnosti krajského prokurátora, při řízení stanném a polním. Trestní řád z roku 1950 na rozdíl od trestního řádu z roku 1873 nezakotvil právo poškozeného podat obžalobu, což bylo výsadou prokurátora.

Pokud soud uznal obviněného vinným, rozhodl o nárocích poškozeného vzešlých z trestného činu pouze tehdy, pokud o to poškozený žádal (§ 164 odst. 1 TrŘ č. 87/1950 Sb.). Předpoklady rozhodnutí soudu o nárocích poškozeného lze shrnout tak, že jednak muselo dojít k odsouzení obviněného za čin, kterým byla poškozenému způsobena škoda, poškozený uplatnil nárok na její náhradu nejpozději do okamžiku, než se soud odebral k závěrečné poradě a zároveň o tomto nároku nebylo rozhodnuto

⁷ CÍSAŘOVÁ, Dagmar; ČÍŽKOVÁ, Jana. *Poškozený v československém trestním řízení*. Praha: Univerzita Karlova, Acta Universitatis Carolinae. Iuridica Monographia. 1982, č. 37, s. 19.

⁸ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 17 a 18.

v občanském soudním řízení. Pokud však bylo trestní stíhání zastaveno nebo přerušeno, o nároku poškozeného se nerozhodovalo.

Trestní řád z roku 1950 také zakotvil novou právní úpravu tzv. zajištění nároků poškozeného vzešlých z trestného činu, který byl například rakouskému trestnímu řádu cizí. Tento institut měl obdobně jako dnes přispět k vytvoření předpokladu a možnosti řádného uspokojení nároků poškozeného.

1. 3 Trestní řád z roku 1956

Trestní řád č. 64/1956 Sb. měl novou definici pojmu poškozeného ve výkladovém ustanovení § 7, konkrétně v odst. 10 uváděl, že poškozený je ten, komu byla trestným činem způsobena škoda, pokud by nárok na její náhradu bylo nutno uplatňovat před soudem v řízení ve věcech občanskoprávních, není-li v řízení spoluobviněným. Poškozeným mohla být, obdobně jako podle předešlých právních úprav, osoba fyzická, osoba právnická i stát.

Základním právem poškozeného i nadále zůstávalo právo žádat, aby bylo v trestním řízení rozhodnuto o nároku na náhradu škody, která byla způsobena trestným činem (§ 41 odst. 1 TrŘ č. 64/1956 Sb.). Nově však musel o přiznání tohoto nároku poškozený požádat nejpozději do zahájení hlavního líčení. Postavení poškozeného v trestním řízení pak určovala další práva jako například právo podat návrh na zajištění nároku na movitých věcech obviněného, právo nechat se zastupovat zmocněncem, nahlížet do spisu, právo na doručení opisu rozsudku a další.⁹ Právo uplatnit nárok na náhradu škody však poškozený neměl v řízení, která náležela do příslušnosti krajského soudu či pokud svůj nárok už uplatnil v řízení ve věcech občanskoprávních. Postačilo tedy, na rozdíl od předchozí právní úpravy trestního řádu z roku 1950, že řízení ve věcech občanskoprávních bylo zahájeno, nezáleželo pak na tom, jestli bylo skončeno. Podle povahy věci se tak mohlo jednat buď o překážku litispendence nebo o překážku rei iudicatae.

⁹ Podrobněji RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 167 a 168.

Právní úpravy trestních řádů z roku 1950 a 1956 se lišily zejména tím, že trestní řád z roku 1950 zakotvil právo poškozeného na podání odvolání proti odsuzujícím rozsudku, podle úpravy z roku 1956 poškozený tzv. odvolací právo neměl.¹⁰ Jen pro doplnění uvádím, že ani trestní řád z roku 1956 nezakotvil institut soukromé či podpůrné žaloby, setrval však u institutu zajištění nároku poškozeného.

1. 4 Současný (platný) trestní řád a jeho nejvýznamnější novelizace

V zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen TrŘ) nalezneme zákonnou definici poškozeného v § 43 odst. 1, který je z hlediska systematiky zákona zařazen v sedmém oddílu hlavy druhé trestního řádu, jež nese označení „Soud a osoby na řízení zúčastněné“. Tato definice poškozeného nebyla po dlouhá léta měněna a to i přes četné novelizace trestního řádu. Nové, respektive pozměněné vymezení pojmu poškozeného přinesla až novela trestního řádu provedená zákonem č. 181/2011 Sb., který nabyl účinnosti k 1. 7. 2011.

Za poškozeného byl považován dle § 43 odst. 1 TrŘ v původním znění nejen ten, kdo byl trestným činem poškozen na majetku, ale také osoba, které bylo ublíženo na zdraví či jí byla způsobena morální nebo jiná škoda. M. Růžička¹¹ za zásadní změnu týkající se vymezení pojmu provedenou trestním řádem z roku 1961 považuje skutečnost, že se tato definice vztahovala nejen na toho, komu byla trestným činem způsobena majetková škoda, ale právě i na toho, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví (bez ohledu na to, zda mu majetková škoda v důsledku ublížení na zdraví vznikla), dále také na osobu, které byla způsobena morální nebo jiná škoda. Pojem poškozeného je tak v současném trestním řádu pojat širěji, než tomu bylo v úpravách minulých.¹² Právní úprava pak poškozeného výslovně označila za stranu trestního řízení.

¹⁰ Srovnání procesních úprav z let 1950 a 1956 z hlediska postavení poškozeného a jeho práv v trestním řízení viz LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, s. 10.

¹¹ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 188.

¹² Shodně i J. Jelínek uváděl, že nová definice poškozeného jej obsahově vymezuje viditelně širěji, předchozí právní úpravy pod tento pojem nezařazovaly ty osoby, kterým by byla způsobena újma na

Trestní řád z roku 1961 přinesl dělení poškozených do dvou kategorií podle jejich postavení v trestním řízení:

- a) poškození, kteří měli nárok na náhradu majetkové škody (§ 43 odst. 2 TrŘ v původním znění) a byli tak subjektem tzv. adhezního řízení
- b) poškození, kteří takový nárok neměli (§ 43 odst. 1 TrŘ v původním znění) a kterým zákon přiznával procesní práva vyjmenovaná zejména v § 43 odst. 1 TrŘ.

Nutno podotknout, že toto rozlišování poškozených zůstalo zachováno i po novelizacích trestního řádu, byť dnes vycházíme z nové, respektive pozměněné definice pojmu poškozeného (podrobněji viz kapitola 2.).

Katalog práv, která trestní řád přiznal poškozenému, uváděl především v původním znění § 43 odst. 1, dále pak na dalších místech zákona. Jednalo se o právo činit návrhy na doplnění dokazování, právo nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a o právo vyjádřit se k věci před skončením řízení.

K dalším stěžejním změnám jistě patřilo zakotvení práva poškozeného podávat odvolání, byť v omezené podobě, a dále možnost prokurátora uplatnit nárok na náhradu škody za poškozeného (§43 odst. 3 TrŘ v původním znění). Poškozený mohl podat odvolání pouze proti rozsudku soudu I. stupně a to pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo proto, že tento výrok učiněn nebyl.

Nárok na náhradu škody poškozený nemohl uplatňovat, pokud již bylo o tomto nároku rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném řízení. Zde se právní úprava opět vrátila jen k zakotvení překážky věci rozhodnuté nikoliv zahájené. Pro vznik této překážky stačilo, že v občanskoprávním nebo jiném řízení došlo k rozhodnutí bez ohledu na jeho právní moc. Na druhou stranu pouhé podání žaloby u civilního soudu překážku v rozhodování o nároku na náhradu škody v trestním řízení nevytvářelo.

V případě institutu zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného byla významným posunem možnost zajistit nejen věci movité či pohledávky, ale také nemovitosti.

zdraví, morální nebo jiná škoda. Viz JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 21.

Závěrem této podkapitoly si dovolím učinit ještě několik poznámek k uplatnění nároku na náhradu škody prokurátorem namísto poškozeného.¹³ Prokurátor byl dle § 43 odst. 3 TrŘ v původním znění oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu, která byla poškozenému způsobena trestným činem. Toto oprávnění prokurátorovi náleželo v případě, že si jej vyžadovala ochrana společnosti, socialistických organizací a pracujících, zejména pokud byla trestným činem způsobena škoda na majetku v socialistickém vlastnictví. Zakotvení této úpravy bylo odůvodněno požadavkem rychlejšího uplatňování nároku na náhradu škody. Prokurátor mohl uplatnit nárok na náhradu škody namísto poškozeného bez ohledu na jeho vůli, tedy i bez jeho souhlasu. Primárně však měl poškozený nárok uplatňovat sám. J. Látal k tomuto podotkl: „*Jednotlivé úkony, tedy i návrh na náhradu škody ve smyslu § 43 odst. 2 tr. ř., činí prokurátor podle § 43 odst. 3 tr. ř. v trestním řízení jménem státu a tedy nikoliv v zastoupení poškozeného, např. „jménem“ poškozené socialistické organizace jako její zástupce apod.; prokurátor není zástupcem této organizace.*“¹⁴

V reakci na novelizaci trestního řádu provedenou zákonem č. 178/1990 Sb., který ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ v původním znění zrušil, J. Jelínek uvádí: „*Jestliže tedy má prokurátor možnost vyjádřit nesouhlas s výrokem soudu prvního stupně o náhradě škody opravným prostředkem, potom je žádoucí, aby mohl mít reálnou možnost ovlivnit správnost výroku o náhradě škody přímo v řízení u soudu prvního stupně, k čemuž může přispět i oprávnění prokurátora být přímo subjektem adhezního řízení, tedy osobou oprávněnou vlastním jménem uplatnit nárok na náhradu škody způsobené trestným činem.*“¹⁵

Oprávnění prokurátora (státního zástupce) uplatnit nárok na náhradu škody namísto poškozeného nebylo ke škodě věci do právní úpravy trestního řádu z roku 1961 navráceno. Jistě lze zauvažovat nad tím, zda zrušení této možnosti nevedlo k oslabení práv poškozeného v trestním řízení. Domnívám se, že by bylo vhodné jej opětovně

¹³ K tomu blíže CÍSAŘOVÁ, Dagmar; ČÍŽKOVÁ, Jana. *Poškozený v československém trestním řízení*. Praha: Univerzita Karlova, Acta Universitatis Carolinae. Iuridica Monographia, 1982, č. 37, s. 45; RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 213-217.

¹⁴ LÁTAL, Jaroslav. K postavení poškozeného v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. *Socialistická zákonnost*. 1982, ročník 30, č. 2, s. 72.

¹⁵ JELÍNEK, Jiří. Poškozený v trestním řízení po novele trestního řádu. *Československá kriminalistika*. 1991, ročník 24, č. 2, s. 122.

zakotvit. Státní zástupce by mohl vznést nárok na náhradu škody ve prospěch poškozeného, nikoli proti jeho vůli, například v situacích, kdy poškozený není schopen v trestním řízení náležitě hájit svá práva a není možné využít institutu zakotveného v ustanovení § 51a TrŘ. Pro znovuzavedení tohoto práva se vyslovil i J. Kuchta: „Neshledáváme žádný důvod pro to, aby takové ustanovení, zbavené ovšem ideologického balastu a aplikující se stejně v případě jakéhokoli typu vlastnictví, nemohlo být zavedeno znovu...Pro poškozené by to nepochybně znamenalo pomoc a ulehčení v jejich postavení, neboť státní zástupce by vlastně svým způsobem dohlížel na to, aby byl řádně uplatněn nárok na náhradu škody vůči pachateli, a mohl by upřesňovat výši požadované náhrady v závislosti na předkládaných důkazech.“¹⁶

1. 4. 1 Vybrané novely trestního řádu č. 141/1961 Sb. s dopady na právní postavení poškozeného

Trestní řád č. 141/1961 Sb., který je dodnes platnou součástí našeho právního řádu, byl od nabytí účinnosti k 1. 1. 1962 nesčetněkrát novelizován. Ráda bych alespoň ve stručnosti zmínila nejpodstatnější změny v postavení poškozeného, ke kterým po roce 1989 došlo. Pro účely této podkapitoly jsem zvolila tři dle mého názoru nejvýznamnější novely a to: novelu trestního řádu provedenou zákonem č. 178/1990 Sb., zákonem č. 292/1993 Sb. a konečně tzv. velkou novelu trestního řádu (zákon č. 265/2001 Sb.). Zároveň je záhodno uvést, že pozornost zákonodárce po roce 1989 směřovala především k posílení procesních práv obviněného, naproti tomu práva poškozeného byla nejprve zesílena v míře menší a to pouze dílčími změnami, kdy k podstatným změnám došlo až v posledních dvou letech (k tomuto blíže viz kapitola 2.).

Novela trestního řádu č. 178/1990 Sb.

K zásadním změnám, které tato novela trestního řádu přinesla, patří zavedení nového institutu opatrovníka poškozeného, institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním a

¹⁶ KUČHTA, Josef. Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení. In Kalvodová Věra (ed.). *Rekodifikace trestního práva procesního*. Brno: MU, 2001, s. 95.

pokračováním v něm. Dále bylo poškozenému přiznáno právo podat stížnost proti usnesení o odložení věci a zrušeno oprávnění prokurátora k podání návrhu na náhradu škody v adhezním řízení (viz výše).

Souhlasu poškozeného s trestním stíháním bylo třeba, obdobně jako dnes, u taxativně vypočtených trestných činů,¹⁷ zároveň však musel být mezi obviněným a poškozeným příbuzenský nebo obdobný vztah.

Novela trestního řádu č. 292/1993

Tato právní úprava zakotvila v trestním řádu novou formu odklonu a to podmíněné zastavení trestního stíhání, opětovně se navrátila, byť v odlišné podobě, k institutu trestního příkazu a provedla změnu v rozhodování o ustanovení opatrovníka poškozenému. V případech, ve kterých zákonný zástupce poškozeného nemohl vykonávat svá práva a bylo zde nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení prokurátor ustanovil poškozenému opatrovníka a to z úřední povinnosti (namísto dřívější možnosti takto rozhodnout).

Novela trestního řádu upravila institut trestního příkazu v širší podobě než tomu bylo do roku 1990, kdy byla tato forma rozhodnutí z trestního řádu odstraněna. Trestním příkazem mohl samosoudce rozhodnout i o nároku na náhradu škody v případě, že jej poškozený uplatnil. Kritika této právní úpravy směřovala zejména tím směrem, že poškozenému nebylo umožněno podat proti trestnímu příkazu odpor jako opravný prostředek. J. Jelínek na tento nedostatek reagoval následovně: *„Je škoda, že zákonodárce nevyužil možnosti nabízené novelizací trestního řádu a nedal poškozenému možnost podat odpor proti trestnímu příkazu s účinky, že podáním odporu se ruší výrok o náhradě škody, a pokud soud nerozhodne sám ve věci, odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem.“*¹⁸

K institutu podmíněného zastavení trestního stíhání je z hlediska postavení poškozeného vhodné uvést, že jeho aplikace byla podmíněna buď tím, že obviněný

¹⁷ K právní povaze trestných činů, k jejichž stíhání byl vyžadován souhlas poškozeného viz JELÍNEK, Jiří. Poškozený v trestním řízení po novele trestního řádu. *Československá kriminalistika*. 1991, ročník 24, č. 2, s. 125-126. Autor zde mimo jiné uvádí, že zavedením tohoto institutu nedošlo k obnovení tzv. návrhových nebo soukromožalobních deliktů, jedná se však o tzv. delikty stíhané ku zmocnění.

¹⁸ JELÍNEK, Jiří. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 1993. *Kriminalistika*. 1994, ročník 27, č. 1, s. 50.

nahradil škodu způsobenou trestným činem nebo tím, že s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě.

Tzv. velká novela trestního řádu (zákon č. 265/2001 Sb.)

Novela trestního řádu přijatá zákonem č. 265/2001 Sb., účinná dnem 1. ledna 2002, patří mezi nejpodstatnější a svým rozsahem největší změny v trestním řádu od nabytí jeho účinnosti k 1. lednu 1962.¹⁹ Četné změny provedené touto novelizací trestního řádu se také dotkly postavení poškozeného v trestním řízení, jeho procesních práv i samotného rozhodování o náhradě škody v tzv. adhezním řízení. Některá oprávnění, která novelou poškozený získal, byla a jsou přiznána pouze těm poškozeným, kteří uplatnili nárok na náhradu škody. Dále zmíním jen některé z přijatých změn.

Za stěžejní lze považovat zpřesnění, respektive zúžení²⁰ vymezení pojmu poškozeného v § 43 TrŘ, ke kterému došlo hned ve dvou rovinách. Za prvé byl § 43 TrŘ doplněn o nové znění odstavce 2, dle kterého se za poškozeného nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Do nabytí účinnosti této novelizace, jak uvádí F. Púry,²¹ bylo totiž vymezení pojmu poškozeného příliš široké, zejména pokud byl trestný čin spáchán ke škodě státu nebo blíže neurčeného počtu osob. Pod definici poškozeného tedy nelze zařadit osoby, které se buď samy za poškozené označí či jsou postiženy jednáním pachatele až zprostředkovaně. Dále byl obsah pojmu poškozeného zpřesněn v souvislosti s institutem narovnání. Nové ustanovení § 310a TrŘ totiž vyloučilo právní nástupce poškozeného z výkonu jeho práv v řízení o narovnání s ohledem na skutečnost, že tyto osoby již bezprostřední vztah k trestnému činu nemají.

¹⁹ Někteří autoři poukazují na skutečnost, že tato novela pro závažnost a četnost zakotvených změn spíše připomíná rekonstrukci než pouhou novelizaci trestního práva procesního. Srovnání LANGER, Petr. Je třeba nově upravit odvolání v trestních věcech? *Trestněprávní revue*. 2007, ročník 6, č. 5, s. 128 a 129.

²⁰ Zde se názory autorů odborné literatury rozcházejí. Část z nich přijímá názor, že doplněním § 43 TrŘ o nový odstavec 2 došlo pouze ke zpřesnění zákonného pojmu a to proto, že vzniklá újma i nadále musí být v příčinné souvislosti s trestným činem a kryta zaviněním pachatele. Viz MUSIL, Jan; KRATOCHVÍL, Vladimír; ŠÁMAL, Pavel et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 268 a 269. Naproti tomu jiní autoři hovoří o zúžení zákonného pojmu. Viz JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 11-12, s. 62.

²¹ PÚRY, František. Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu. *Trestněprávní revue*. 2002, ročník 1, č. 6, s. 164.

Nově se mohl poškozený výslovným prohlášením sděleným příslušnému orgánu činnému v trestní řízení a po řádném poučení vzdát procesních práv, která mu trestní řád přiznával (§ 43 odst. 4 TrŘ v tehdejší znění). Vzhledem k tomu, že původní znění tohoto odstavce, které je nyní vtěleno do § 43 odst. 5 TrŘ, nedoznalo od zmiňované novely k dnešnímu dni žádných změn či zpřesnění, tak i nadále přetrvává mezi odbornou veřejností rozpor ohledně toho, zda je možné vzdát se tímto prohlášením všech procesních práv nebo jen některých z nich. Komentář k trestnímu řádu k tomuto uvádí: „*Domníváme se, že takový postup poškozeného (pozn. vzdání se procesních práv pouze zčásti) není možný, a to nejen vzhledem k tomu, že takový postup zákon nepředpokládá, ale také s přihlédnutím k úzké souvislosti těchto práv, kdy výkon některých z nich je vlastně předpokladem pro další taková práva (např. nahlížení do spisu je úzce vázáno a je do značné míry i předpokladem pro uplatnění nároku na náhradu škody).*“²² Naopak J. Jelínek²³ připouští, aby se poškozený vzdal všech svých procesních práv anebo jen některých. K takovému výkladu citovaného ustanovení bych se také přiklonila.

Trestní řád z roku 1961 ani v současném znění neřeší situaci, zda je možné vzít nazpět prohlášení o vzdání se práv. V řešení této praktické otázky se naopak citovaní autoři shodují v tom, že zpětvzetí prohlášení je možno připustit, neboť není zákonem vyloučeno.

Pro doplnění je nutno alespoň zmínit některé z dalších přijatých změn. Procesní práva poškozeného byla rozšířena díky možnosti podat stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání a postoupení věci jinému orgánu v přípravném řízení (nadále však poškozený nemohl podávat stížnost proti usnesení o přerušení trestního stíhání). Novela dále upravila právo poškozeného na bezplatné zastoupení nebo na zastoupení za sníženou odměnu (§ 51a TrŘ), možnost uplatnění práv mimořádně vysokého počtu poškozených prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí (nové znění § 44

²² ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 526 a 527. Obdobně též RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 276 a 277; PŮRY, František. Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu. *Trestněprávní revue*. 2002, ročník 1, č. 6, s. 164.

²³ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 593.

odst. 2 TrŘ). Nárok na náhradu škody mohl být přiznán v cizí měně (§ 228 odst. 3 TrŘ). Zpřesněn byl i institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného.²⁴

1. 5 K nálezu Ústavního soudu č. 77/2001 Sb.²⁵

Tímto významným rozhodnutím Ústavního soudu došlo ke zrušení § 44 odst. 2 v tehdy účinném znění trestního řádu.²⁶ Tehdejší právní úprava zakotvila v podstatě povinnost krajského soudu rozhodnout ve věcech, jež náležely do jeho příslušnosti jako soudu prvního stupně, o tom, zda účast poškozeného v řízení připustí. Hlediskem, podle něhož měl soud takto rozhodnout, byla „povaha projednávané věci“, což lze označit za velmi nejasnou dikci zákona. Judikaturou byl obsah formulace specifikován tak, že krajský soud poškozeného k řízení nepřipustil jen z důležitého důvodu.²⁷ Problematická byla tato úprava hned v několika směrech. Prvním z nich je jistě nemožnost napadnout rozhodnutí krajského soudu o tom, že se poškozený nemůže účastnit řízení před soudem, řádným a ani mimořádným opravným prostředkem. Další problém spočíval ve znevýhodněném postavení poškozených v řízení o těch trestných činech, které spadaly do příslušnosti krajského soudu (jednalo se o nejzávažnější trestné činy), oproti postavení poškozených v řízení před soudy okresními, čímž v podstatě došlo k porušování zásady rovnosti procesních stran. Na další problém poukázal J. Kuchta.²⁸ Aplikační praxe totiž, dle jeho názoru nevhodně, ustanovení § 44 odst. 2 užívala tak, že jej vztahovala na všechny trestné činy, o kterých se konalo společné řízení před krajským soudem v prvním stupni. Tím docházelo k tomu, že krajský soud rozhodl (či mohl rozhodnout) usnesením, že poškozeného k řízení nepřipouští i ohledně toho

²⁴ K tomu podrobněji viz JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 11-12, s. 66 a 67.

²⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 31. ledna 2001 sp. zn. Pl. ÚS 6/2000 publikovaný pod č. 77/2001 Sb. [cit. 25. 2. 2013]. Dostupný také z WWW: <http://nalus.usoud.cz/Search/Word.aspx?id=25904>.

²⁶ § 44 odst. 2 tehdy zněl: „V řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu (§ 17 odst. 1) rozhodne o účasti poškozeného soud podle povahy projednávané věci.“

²⁷ Například důležitý zájem na urychleném projednání a rozhodnutí věci. Ke konkrétním důvodům pro záporné rozhodnutí krajského soudu tak, jak je uplatňovala tehdejší praxe, viz LÁTAL, Jaroslav. Účast poškozeného v řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu jednatelského v prvním stupni (§17 tr. ř.). *Právní praxe*. 1994, ročník 42, č. 6, s. 330.

²⁸ KUČHTA, Josef. Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení. In Kalvodová Věra (ed.). *Rekodifikace trestního práva procesního*. Brno: MU, 2001, s. 89.

trestného činu, který by jinak projednával jako věcně příslušný okresní soud. Ke škodě věci však zákonodárce nevyslyšel náměty odborné veřejnosti k úpravě, změně obsahu či zrušení tohoto institutu,²⁹ načež bylo nakonec ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ zrušeno výše uvedeným nálezem Ústavního soudu s účinností k 23. 2. 2001.

Ústavní soud se v daném rozhodnutí nejprve vyjádřil k charakteru trestných činů, jejichž projednávání a rozhodování svěřil zákon č. 141/1961 Sb. do působnosti krajského soudu jednajícího jako soudu prvního stupně. Tyto trestné činy bylo možno charakterizovat vyšší společenskou nebezpečností. Poškozeného označil Ústavní soud v souladu s ustanovením § 12 odst. 6 TrŘ v tehdejší znění za samostatnou stranu řízení s poměrně širokými procesními právy, která nejsou omezena pouze na právo náhrady škody. Ústavní soud shledal rozdílnost v postavení poškozených před krajskými soudy a soudy okresními za neodůvodněnou, respektive nesmyslnou a citované ustanovení za protiústavní pro rozpor s čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Argumentoval tím, že i v řízení před okresními soudy může mít soud potíže s doručováním s ohledem na vysoký počet poškozených (fyzických osob cizí státní příslušnosti) či by mohly být projednávány otázky státního tajemství, což bylo praxí považováno za důvody, pro které krajský soud mohl rozhodnout o nepřipuštění poškozeného. Poukázal také na protiústavnost nemožnosti podání opravného prostředku proti usnesení, kterým krajský soud poškozeného k trestnímu řízení nepřipustil. V tomto případě nebyl dodržen princip předvídatelnosti důsledků zákona a to i díky tomu, že trestní řád nestanovil žádná kritéria, podle kterých měl krajský soud o nepřipuštění poškozeného rozhodovat. Ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ tak bylo v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, porušovalo právo poškozeného na spravedlivý proces, dále také odporovalo čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, který zakotvuje princip rovnosti účastníků řízení.³⁰

²⁹ Například viz JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 87-89; KUČTA, Josef. *Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení*. In Kalvodová Věra (ed.). *Rekodifikace trestního práva procesního*. Brno: MU, 2001, s. 89.

³⁰ Ústavní soud také poukázal na skutečnost, že v době projednávání ústavní stížnosti již vláda v návrhu novely trestního řádu předložila Poslanecké sněmovně nové znění ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ, kterým hodlala ústavní nedostatky odstranit. Nové znění § 44 odst. 2 TrŘ bylo nakonec přijato až v rámci tzv. velké novely trestního řádu (zákon č. 265/2001 Sb.), která zakotvila specifický způsob uplatnění práv poškozeného ve věcech, ve kterých by jednotlivým výkonem práv mimořádně vysokého počtu poškozených mohl být ohrožen rychlý průběh trestního řízení. Podrobněji je o této problematice pojednáno v kapitole 3.

2. Pojem poškozeného v platné právní úpravě

Poškozený je tradičně řazen k subjektům trestního řízení a trestní řád jej výslovně označuje za stranu trestního řízení (§ 12 odst. 6 TrŘ). Jako poškozený může v trestním řízení vystupovat fyzická osoba, osoba právnická i stát.

Platná právní úprava definuje pojem poškozeného v ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ v sedmém oddílu hlavy druhé. Tato definice doznala podstatných změn a to jak v roce 2011 díky novele trestního řádu provedené zákonem č. 181/2011 Sb. s účinností k 1. 7. 2011, tak též v roce následujícím, a to s účinností k 1. 9. 2012 prostřednictvím zákona č. 193/2012 Sb. Za poškozeného je tak po provedených změnách považován ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.³¹ Přijetí nové právní úpravy bylo odůvodněno tím, že dřívější stav neumožňoval rozhodovat v trestním (adhezním)³² řízení o nemateriální újmě³³ či o vydání bezdůvodného obohacení. V adhezním řízení mohlo být rozhodováno pouze o náhradě majetkové škody v širším smyslu.³⁴ Tehdejší právní stav byl v tomto nedostatku terčem časté kritiky,³⁵ neboť poškozený, kterému byla způsobena nemajetková újma, nemohl být subjektem adhezního řízení. Posun spočívající v rozšíření okruhu osob, které je možno za poškozené považovat, byl tak částí odborné veřejnosti vřele vítán.³⁶ Například D. Gibalová k tomu uvádí: „*Předchozí úprava trestního řádu oslabovala procesní postavení poškozeného a měla za následek prodlužování útrap poškozených,*

³¹ Před nabytím účinnosti zákona č. 181/2011 Sb. jím byl ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda.

³² Adheze, též adheze = přilnutí, přilnavost, ve smyslu přilnutí adhezního řízení k linii trestního procesu.

³³ V minulosti byla praxí v této souvislosti řešena otázka, zda bylo možné v trestním řízení přiznat jako náhradu škody způsobené trestným činem pomluvy dle tehdejšího § 206 trestního zákona též náhradu nemajetkové újmy podle ustanovení § 13 občanského zákoníku. Většina autorů tuto možnost zamítla. Naproti tomu zajímavý názor k této problematice vyslovil J. Jelínek, podle kterého bylo třeba rozlišovat mezi nárokem na zadostiučinění, který nemohl být předmětem adhezního řízení, a náhradou nemajetkové újmy v penězích dle § 13 ObčZ, která dle jeho názoru předmětem adhezního řízení být mohla. Podrobněji viz JELÍNEK, Jiří. Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení. *Právo a zákonnost*. 1991, ročník 39, č. 4, s. 222-227.

³⁴ Z důvodové zprávy k novele provedené zákonem č. 181/2011 Sb. ze dne 12. ledna 2011 [cit. 1. 11. 2013]. Dostupná též z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=229&CT1=0>.

³⁵ Viz například GRUS, Zdeněk. Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2004, ročník 3, č. 7, s. 206. Zde dokonce autor navrhl nové znění § 43 odst. 1 TrŘ s tím, že by za poškozeného měla být považována osoba, které byla způsobena (jakákoliv) újma nebo jí bylo ublíženo.

³⁶ PALOVSKÝ, Tomáš. Aktuální trendy v odklonech v trestním řízení. *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 3, s. 8.

způsobených zejména duplicitní zátěží vyvolanou občanskoprávním řízením. Lze tak uvítat zavedení náhrady nemateriální újmy do trestního řízení a její právní postavení na roveň újmy majetkové, čímž se posilila restorativní funkce justice, jež si klade za cíl urychlené obnovení stavu, jenž byl trestnou činností narušen.³⁷

Nutno též podotknout, že s možností domáhat se náhrady imateriální újmy v adhezním řízení, stejně jako vydání bezdůvodného obohacení, počítal již věcný záměr nového trestního řádu.³⁸ I přesto, že odborná veřejnost intenzivně a opakovaně volá po přijetí zcela nového procesního předpisu,³⁹ zákonodárci se nedaří zamýšlené rekodifikace procesního práva dosáhnout. Rozhodl se tedy s přijetím popisované změny, jež je ve vztahu k poškozenému zásadní, dále neotálet a včlenil ji prostřednictvím jedné z mnoha novelizací do trestního řádu stávajícího.⁴⁰

S uplatňováním nároku na náhradu způsobené škody v adhezním řízení namísto vedení civilního sporu jsou tradičně spjaty určité výhody⁴¹ (například adhezní řízení nevyžaduje od poškozeného zvýšené výdaje, zejména soudní poplatky, poškozený není zatížen důkazním břemenem, respektive valná část důkazního břemene tíží orgány činné v trestním řízení, jde-li o situaci, kdy je škoda znakem skutkové podstaty trestného činu, trestní řízení mu obvykle umožňuje dosáhnout i rychlejšího rozhodnutí).

Změna ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ přináší další rozšíření práv poškozených, neboť má přispět ke zlepšení procesního postavení těch, kterým byla způsobena nemajetková újma, i těch, na jejichž úkor se pachatel trestného činu bezdůvodně obohatil. Před účinností novely trestního řádu těmto osobám nezbývalo nic jiného než

³⁷ GIBALOVÁ, Diana. Náhrada nemateriální újmy v trestním řízení. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 69.

³⁸ Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), s. 29 a 30 [cit. 18. 1. 2013]. Dostupné z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>.

³⁹ Novým trestním řádem by byl završen proces celkové rekodifikace trestního práva, jež byla původně zamýšlena. V současné době však zákonodárce nepodniká žádné spěšné kroky k odstranění nežádoucí situace spočívající v absenci nového a zcela jistě potřebného procesního předpisu. O kritice současné trestní politiky blíže viz JELÍNEK, Jiří. *Současná trestní politika – co je nejdůležitější*. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 12 a 13.

⁴⁰ Například J. Jelínek nepovažoval novou právní úpravu za promyšlený legislativní čin a vyslovil i pochybnosti o její momentální nezbytnosti a vhodnosti. Dle jeho názoru bylo možné s přijetím této úpravy vyčkat až na celkovou rekodifikaci trestního práva procesního. Podrobněji viz JELÍNEK, Jiří. *Poškozený, náhrada škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v novele trestního řádu 2011*. *Kriminalistika*. 2011, ročník 44, č. 4, s. 264-272.

⁴¹ Výčet výhod vyplývajících z uplatnění nároku na náhradu škody v adhezním řízení namísto v řízení občanskoprávním přinesl ve svém článku J. Rod. Blíže viz ROD, Jiří. *Poškozený v trestním řízení a jeho možnosti k úhradě škody*. *Právo a podnikání*. 2005, ročník 14, č. 3, s. 25 a 26.

se domáhat vydání bezdůvodného obohacení žalobou u civilního soudu nebo v případě nemajetkové újmy přiměřeného zadostiučinění, popřípadě náhrady nemajetkové újmy v penězích žalobou na ochranu osobnosti podle § 13 občanského zákoníku.⁴²

Na zajímavý a nelogický rozpor vyplývající z právní úpravy v podobě před přijetím citované novely poukázal R. Visinger,⁴³ který provedl menší srovnání předmětu adhezního řízení s právním postavením poškozeného v případě rozhodování o narovnání dle § 309 a následující TrŘ. Autor poukázal na to, že v rámci užití tohoto alternativního řešení trestní věci, může být odškodněn každý poškozený ve smyslu § 43 TrŘ a dále k tomu uvádí: „*Není příliš logické, jestliže v rámci odklonu může v současnosti soud schválit dohodu, jejíž součástí je náhrada morální či jiné škody, popř. vrácení bezdůvodného obohacení, zatímco v odsuzujícím rozhodnutí takový výrok trestní řád učinit nedovoluje, třebaže bylo provedeno rozsáhlé dokazování.*“⁴⁴ S daným názorem souhlasím, neboť jsem neshledala žádná výraznější logická opodstatnění této odlišnosti v trestním řádu v tehdejší znění. Rozšíření předmětu adhezního řízení tedy vítám, byť jsem si plně vědoma určitých komplikací, ke kterým může v aplikační praxi docházet například v souvislosti s obtížnějším a náročnějším prokazováním nemajetkové újmy a s tím je spojené i prodlužování trestního řízení.

Na tomto místě bych ještě ráda upozornila na jeden legislativní nedostatek, který bylo možno v definici pojmu poškozeného nalézt a to v období po přijetí zákona č. 181/2011 Sb. Přesné znění ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ bylo totiž následující: „*Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil škoda (poškozený)...*“ Z uvedeného vyplývá, že v legální definici stál pojem „škoda“ samostatně a působil tak v textu značně nelogicky. Toto legislativní nedopatření vzniklo tím, že z původní definice pojmu poškozeného zákonodárce odstranil slova „morální nebo jiná“ a nahradil je formulací „nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil“.⁴⁵ Otázkou, která se zde v této souvislosti nabízela,

⁴² K otázkám náhrady nemajetkové újmy (ještě před nabytím účinnosti zákona č. 181/2011 Sb.) podrobněji viz KUČERA, Jiří. Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu. *Trestněprávní revue*. 2006, ročník 5, č. 9, s. 259-270.

⁴³ VISINGER, Radek. Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 3, s. 75.

⁴⁴ Tamtéž, s. 75.

⁴⁵ Na tento formální nedostatek, respektive písařskou chybu též upozornil V. Pelc. Blíže viz PELC, Vladimír. Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš.

byla ta, zda se mělo i nadále hovořit o majetkové škodě způsobené trestným činem nebo měl být v této souvislosti užíván termín „majetková újma“. Jinak řečeno, zda zákonodárce touto legislativní změnou vypustil formulaci „majetková škoda“ a plně ji nahradil úslovím „majetková nebo nemajetková újma“.⁴⁶ Domnívala jsem se, což podle mého názoru vplynulo i z důvodové zprávy k zákonu č. 181/2011 Sb. a později se ukázalo jako správné, že záměrem zákonodárce bylo ponechat v textu zákona sousloví „majetková škoda“. Vyslovenému závěru napovídala také skutečnost, že tento termín byl i nadále zachován v ustanovení § 228 TrŘ. Definice pojmu poškozeného vyžadovala od zákonodárce zpřesnění provedené další novelizací zákona. S potřebnou změnou ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ zákonodárce příliš neotálel, neboť ji přijal v rámci již zmíněné novelizace trestního řádu provedené zákonem č. 193/2012 Sb., jenž nabyl účinnosti k 1. září 2012 a kterým vnesl do našeho trestního řádu zcela nový institut dohody o vině a trestu. V novém a dodnes stávajícím znění ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ zákonodárce používá formulaci „majetková škoda nebo nemajetková újma“, kterou užívám v textu své rigorózní práce.

Stěžejní pojmy obsažené v definici poškozeného, které bude nutné vymezit, jsou ublížení na zdraví, majetková škoda, nemajetková újma a bezdůvodné obohacení ve smyslu dikce zákona, který, jak již bylo uvedeno, za poškozeného považuje relativně nově také toho, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Nutno podotknout, že ani jeden z těchto pojmů trestní řád nedefinuje a ponechává jejich vymezení teorii a právní praxi.

2. 1 Poškozený, kterému bylo trestným činem ublíženo na zdraví

Ublížením na zdraví se rozumí takový stav (onemocnění, poranění), který je porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí a znesnadňuje výkon obvyklé činnosti nebo má jiný vliv na obvyklý způsob života poškozeného a který zpravidla vyžaduje

Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 79.

⁴⁶ K tomuto názoru se přiklonil ve svém odborném článku J. Jelínek. Podrobněji viz JELÍNEK, Jiří. Poškozený, náhrada škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v novele trestního řádu 2011. *Kriminalistika*. 2011, ročník 44, č. 4, s. 268; stejný názor však autor zastává i po legislativní úpravě definice pojmu poškozeného zákonem č. 193/2012 Sb., blíže viz JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika – co je nejdůležitější. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu.* 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 13.

lékařské ošetření, i když nezanechá trvalé následky (srovnání viz II/1965 Sb. rozh. tr.). Je vhodné si uvědomit, že poškozeným ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ je osoba i tehdy, pokud ten, kdo jí ublížil na zdraví, není trestně stíhán pro trestný čin ublížení na zdraví dle ustanovení § 146 TrZ. Jak upozorňovali autoři Komentáře k trestnímu řádu ve vydání z roku 2008,⁴⁷ poškozeným je ten, komu pachatel trestného činu ublížil na zdraví a to bez ohledu na to, zda mu vznikla majetková škoda. V této souvislosti je pak možno rozlišit dvě skupiny poškozených. Poškozeným podle § 43 odst. 1 TrŘ může být ten, komu sice bylo trestným činem ublíženo na zdraví, ale tento zásah neměl za následek vznik majetkové újmy (škody) a nebude tak poškozeným ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ. Druhou skupinu tvoří ti poškození, kteří budou mít i toto postavení.

2. 2 Poškozený, kterému byla trestným činem způsobena majetková škoda

Důvodová zpráva k prvně zmiňované novele trestního řádu⁴⁸ uvádí, že ponecháním pojmu „majetková škoda“ a zavedením pojmu „nemajetková újma“ došlo ke sjednocení terminologie dosud užívané v trestním řádu s terminologií užívanou občanským zákoníkem. Takové tvrzení ovšem není dle mého názoru správné, neboť současný občanský zákoník pojmu „majetková škoda“ neuznává.⁴⁹

Platný občanský zákoník pod pojem škody nezahrnuje nemajetkovou újmu a vychází ze základního třídění škody na škodu skutečnou (*damnum emergens*) a ušlý zisk (*lucrum cessans*). Tento právní stav byl jako nevyhovující předmětem kritiky i ze strany Ústavního soudu České republiky: *„Ústavní soud v této souvislosti cítí potřebu zdůraznit, že z legislativního hlediska by bylo správnější opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duchovní integritu poškozeného. K takovému pojetí se ostatně hlásí i principy evropského deliktního práva, které definují škodu jako majetkovou nebo nemajetkovou*

⁴⁷ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád. Komentář. I. díl.* 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 310.

⁴⁸ Důvodová zpráva k novele trestního řádu provedené zákonem č. 181/2011 Sb. ze dne 12. ledna 2011 [cit. 15. 7. 2013]. Dostupná též z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=229&CT1=0>.

⁴⁹ K pojmu škoda v českém občanském právu podrobněji viz ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan et. al. *Občanské právo hmotné.* 2. díl. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 398-406.

újmou zákonem chráněného zájmu.⁵⁰ Nastíněný teoretický nedostatek je tak výzvou pro zákonodárce.

Jaký je tedy rozdíl mezi pojmy „škoda“ a „majetková škoda“, se pokusím ozřejmit pomocí judikatury našich soudů. Škodou se rozumí újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného, je objektivně vyjádřitelná v penězích a reprezentuje majetkové hodnoty, které je třeba vynaložit, aby došlo k uvedení věci do původního stavu.⁵¹ Judikaturou pak byl vyložen i pojem majetková škoda. Majetkovou škodou je nejen škoda vzniklá tím, že byl trestným činem ztenčen (zmenšen) majetek poškozeného, ale i jiná materiální újma, pokud její náhradu příslušné předpisy o odškodňování přiznávají.⁵² Kategorie majetkové škody⁵³ podle § 43 TrŘ je tedy širší než pojem „škoda“, jak jej užívá současný občanský zákoník, neboť za majetkovou újmu považuje trestní řád i tu, kterou lze zmírnit, respektive vyvážit peněžitou cestou (tradičně bolestné nebo náhrada za ztížení společenského uplatnění).

2. 3 Poškozený, kterému byla trestným činem způsobena nemajetková újma

Zákon č. 181/2011 Sb. přináší nahrazení pojmů morální a jiné škody užívané do té doby trestním řádem⁵⁴ termínem, který je vlastní ustanovení § 13 odst. 2 ObčZ.⁵⁵ Jedná se o pojem nemajetková újma. V tomto ohledu tedy skutečně ke sjednocení terminologie dochází. Nemajetkovou újmu obecně rozumíme imateriální újmu zasahující do

⁵⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. května 2005 sp. zn. Pl. ÚS 16/04, publikováno pod č. 265/2005 Sb. [cit. 29. 2. 2012].

Dostupné z WWW: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=48&pos=5&cnt=5&typ=result>.

⁵¹ Stanovisko uveřejněné pod č. 55/1971 Sb. rozh. obč. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1971, ročník 23, s. 341.

⁵² Směrnice pléna Nejvyššího soudu k výkladu ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a náhradě škody způsobené trestným činem (o adhezním řízení). Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. června 1962 – Pls 1/62. In *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. 1962, ročník 14, s. 28.

⁵³ K výkladu pojmu majetková škoda v širším smyslu blíže RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 484-487.

⁵⁴ K výkladu pojmu morální a jiné škoda podrobněji CÍSAŘOVÁ, Dagmar; ČÍŽKOVÁ, Jana. *Poškozený v československém trestním řízení*. Praha: Univerzita Karlova, Acta Universitatis Carolinae. Iuridica Monographia, 1982, č. 37, s. 27 a 28.

⁵⁵ Nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.) upravuje problematiku nemateriální újmy a její náhrady v rámci právní úpravy závazků z deliktů, konkrétně pak v ustanovení § 2956 a § 2957, § 2971.

osobnostních práv poškozeného,⁵⁶ jinak řečeno příkoří projevující se jinde než na majetku osoby.⁵⁷

K nové dikci ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ je v důvodové zprávě uvedeno, že citovaná novela postavila na jisto to, že v adhezním řízení lze rozhodnout pouze o náhradě nemajetkové újmy v penězích (§ 13 odst. 2 ObčZ).⁵⁸ S daným tvrzení se lze v zásadě ztotožnit a to s ohledem na to, jak jsou ustanovení § 43 odst. 1, respektive § 43 odst. 3 TrŘ ve spojení s § 228 odst. 1 TrŘ formulovány. Konkrétně v ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ i v ustanovení § 228 TrŘ se přímo hovoří o náhradě nemajetkové újmy v penězích.⁵⁹ Rovněž tak Komentář k trestnímu řádu⁶⁰ konstatuje, že nepeněžní reparace nemajetkové újmy nepřichází v trestním řízení v úvahu. Problém na druhou stranu ale spatřuji v tom, že zmiňovaná ustanovení trestního řádu neobsahují žádný odkaz na ustanovení občanského zákoníku a ponechávají tak prostor pro možný různý výklad pojmu nemajetková újma. Není tak zcela bez jakýchkoli pochybností jasné, co přesně se pod daným termínem v rámci trestního řízení skrývá.⁶¹ Až budoucí aplikační praxe našich soudů ukáže, které formy, respektive druhy nemajetkové újmy bude možné v rámci adhezního řízení v penězích nahradit.

Při rozhodování o včasné a řádně uplatněném nároku na náhradu nemateriální újmy způsobené trestným činem ve smyslu ustanovení § 228 a § 229 TrŘ se v trestním řízení musí soudy nově vypořádat s tím, jak, respektive podle jakých pravidel či vodítka stanovit konkrétní výši přiznané náhrady nemajetkové újmy v penězích, kdy nelze opomenout skutečnost, že se svou podstatou jedná o institut typický pro občanskoprávní oblast. Problematická je nemateriální újma především díky individuální povaze a svému subjektivnímu charakteru. Jinak řečeno, problém tkví v tom, že následky trestného činu

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, 26.

⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 512.

⁵⁸ Z důvodové zprávy k novele trestního řádu provedené zákonem č. 181/2011 Sb. ze dne 12. ledna 2011 [cit. 15. 7. 2013]. Dostupná též z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=229&CT1=0>.

⁵⁹ Terminologicky se jedná o tzv. přiměřené zadostiučinění podle § 13 občanského zákoníku. Poskytnutí přiměřeného zadostiučinění jinak než v penězích bývá označováno jako tzv. morální satisfakce, odčinění nemajetkové újmy v penězích pak jako tzv. materiální satisfakce. K možnostem a podobě morální satisfakce v trestním řízení viz dále.

⁶⁰ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 511 a 512.

⁶¹ K variantám výkladu pojmu nemajetková újma v trestním řízení blíže GLATZOVÁ, Andrea. Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2012, ročník 11, č. 1, s. 8.

vnímá každý poškozený odlišně, tedy subjektivně. Otázkou zůstává, jak dosáhnout objektivního určení výše nemajetkové újmy. Trestní řád ke škodě věci nestanoví žádná hlediska, ke kterým by měl soud přihlížet při rozhodování o uplatněném nároku na přiměřené zadostiučinění. Tento nedostatek tak bude muset být řešen rozhodovací praxí českých soudů. V odborné literatuře lze již nalézt první pokusy o stanovení výčtu kritérií, k nimž je záhodno při posuzování adhezního nároku na přiměřené zadostiučinění přihlížet.⁶² Není bez zajímavosti, že tato nachází svůj předobraz v ustanovení § 39 odst. 1 TrZ, jež upravuje hlediska, ke kterým soud přihlíží při stanovení druhu trestu a jeho výměry. Podle názoru D. Gibalové⁶³ by měla být rozhodující povaha a závažnost trestného činu, osobní, rodinné a majetkové poměry nejen pachatele, ale i poškozeného, následky trestné činnosti, jde-li o zdravotní stav poškozeného a jeho psychologický vývoj, to vše podloženo konkrétními znaleckými posudky, dále má svou roli hrát chování pachatele po spáchání trestného činu a v neposlední řadě též význam předmětu řízení pro poškozeného. Za samostatnou otázku je, dle mého názoru, nutno označit případné spoluzavinění poškozeného a jeho odraz ve stanovené výši konkrétní náhrady. Ačkoli považuji právní úpravu, jež umožnila poškozenému domoci se náhrady nemajetkové újmy v penězích skrze trestní řízení, za významný posun kupředu na cestě k posílení procesního postavení tohoto subjektu trestního procesu, stále má, jak vidno, své mezery. Zakotvení kritérií nutně zohledňovaných při rozhodování o výši náhrady nemateriální újmy v rámci adhezního řízení i nadále zůstává úkolem pro zákonodárce a to v rámci příprav budoucích změn trestního řádu, případně při přijímání zcela nového procesního předpisu.

V relativně nedávné době bylo na internetových stránkách Nejvyššího soudu České republiky zveřejněno, podle mého názoru pro posuzování a rozhodování trestních soudců o výši náhrady nemateriální újmy v trestním řízení, stěžejní rozhodnutí.⁶⁴ Jedná se o rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.6.2013, sp. zn. 8 Tdo 46/2013.⁶⁵ Nejvyšší soud se nejprve vyjádřil k předpokladům pro následné rozhodování o náhradě

⁶² Například GIBALOVÁ, Diana. Náhrada nemateriální újmy v trestním řízení. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 72 a 73.

⁶³ Tamtéž, s. 73.

⁶⁴ V tomto rozsudku též soudci Nejvyššího soudu ČR odkazují na mnohá již dříve přijatá civilní rozhodnutí, jež se nemajetkové újmy a rozhodování o ní týkají.

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 46/2013 je dostupný z WWW: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/01D7FFA4F3828C55C1257BD5002FC231?openDocument&Highlight=0 [cit. 1.11.2013].

nemajetkové újmy, takové rozhodnutí však samozřejmě přichází v úvahu jen za situace, byl-li nárok na její přiznání v rámci adhezního řízení řádně a včas uplatněn. Soudce je nejprve povinen zabývat se tím, zda vůbec poškozený utrpěl nemajetkovou újmu ve smyslu ustanovení § 13 ObčZ a zda tato vznikla v důsledku trestného činu obviněného. V případě kladné odpovědi, je dále třeba posoudit, zda se jako postačující nejeví jen morální zadostiučinění dle prvního odstavce § 13 ObčZ. A dále soudci v odůvodnění předmětného rozsudku uvádí: „*Proto, aby mohlo být v adhezním řízení o nároku poškozeného o nemajetkové újmě rozhodováno, musí se jednat o takový zásah, který je objektivně způsobilý vyvolat nemajetkovou újmu a který spočívá v porušení nebo ohrožení osobnosti fyzické osoby v její fyzické integritě. Musí se jednat o zásah neoprávněný, resp. protiprávní a musí být dána příčinná souvislost mezi oběma uvedenými předpoklady.*“⁶⁶ Předpokladem pro přiznání finančního zadostiučinění je rovněž skutečnost, že jednáním obviněného došlo ke snížení důstojnosti fyzické osoby či její vážnosti ve společnosti v závažné míře. Musí se tedy jednat o natolik intenzivní zásah do osobnostní sféry jedince, který by jakožto takto závažný pociťovala každá fyzická osoba nacházející se v obdobné situaci.

Nejvyšší soud se v předmětném rozsudku taktéž zabýval otázkou paralelního uplatnění a následného správného rozhodování o obou nárocích, tedy nároku na náhradu škody a nároku na náhradu nemateriální újmy. Jsou-li uplatněny zároveň, je třeba ke každému z nich přistupovat individuálně. Na jedné straně je nezbytné, aby každý z nich byl již v návrhu poškozeného samostatně vymezen a uplatněn. Následně musí rovněž soud o každém z nich rozhodovat zvlášť, což je nutno zohlednit při formulaci výroku konkrétního rozhodnutí a jeho odůvodnění. Jinak řečeno, každý nárok je třeba pojmout do samostatného oddělitelného výroku.⁶⁷

Závěrem je třeba k výkladu pojmu a problematiky týkající se nemajetkové újmy doplnit to, co jsem již naznačila výše, tedy, že i přes nastíněné rozšíření předmětu adhezního řízení není nadále za současného právního stavu možné v trestním řízení

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ V Nejvyšším soudem přezkoumávaném rozhodnutí uvedené pravidlo dodrženo nebylo. Poškozená sice uplatnila na náhradu škody a náhradu nemajetkové újmy určité částky. Soud nižší instance však nesprávně oba nároky smísl v jeden a následně postupem dle § 229 odst. 2 TrŘ poškozenou s nárokem na náhradu nemajetkové újmy v penězích odkázal na řízení občanskoprávní, aniž by tomuto nároku vyhověl. Postup dle § 229 odst. 2 TrŘ je však na místě jen tehdy, jestliže je poškozenému jím uplatněný nárok přiznán jen z části, což nebyl tento případ. Podrobněji odkazuji na odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.6.2013, sp. zn. 8 Tdo 46/2013.

dosáhnout odčinění nemajetkové újmy jinak než v penězích a to uvedením v předešlý stav, poskytnutím prací poškozenému či opravou trestným činem poničené věci, veřejnou omluvou poškozenému nebo uveřejněním odsuzujícího rozsudku na náklady odsouzeného. Současnou právní úpravu v tomto směru nepovažuji za správnou a do budoucna bych přivítala další rozšíření předmětu adhezního řízení.

2. 4 Poškozený, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil

Trestní řád umožňuje, aby poškozený nárokoval vydání bezdůvodného obohacení⁶⁸ v ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ ve spojení s § 228 TrŘ. Pro účely trestního řízení se jedná o takové obohacení, které bylo získáno trestným činem, respektive v souvislosti s trestným činem. O co konkrétně půjde, však není trestním řádem specifikováno. Při výkladu daného pojmu je tedy nutné vycházet z právní úpravy obsažené v občanském zákoníku,⁶⁹ která stanoví jednak tzv. základní skutkovou podstatu bezdůvodného obohacení (§ 451 odst. 1 ObčZ) a jednak skutkové podstaty zvláštní (§ 451 odst. 2 a § 454 ObčZ).⁷⁰ Bezdůvodným obohacením je mimo jiné i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů (tzv. kondikce *ob turpem causam*).⁷¹ Příkladem prospěchu získaného z nepoctivých zdrojů je právě ten, jenž je získán trestnou činností. I dle judikatury našich soudů je nutno za nepoctivý zdroj považovat především trestnou činnost.⁷² Odborná literatura označuje dokonce tento případ bezdůvodného obohacení

⁶⁸ Bezdůvodným obohacením právní teorie rozumí prospěch, o nějž obohacený na úkor ukráceného buď zvýšil svůj majetkový stav, anebo o nějž se jeho majetkový stav nezměnil, ač by se tak za běžných okolností stalo. K obecným otázkám institutu bezdůvodného obohacení a etymologickému původu tohoto právního termínu blíže viz PELC, Vladimír. Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 80-82, 87 a 88.

⁶⁹ Podrobný výklad problematiky bezdůvodného obohacení v občanském právu viz ELIÁŠ, Karel et al. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek § 1-487*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1043-1113.

⁷⁰ Nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.) upravuje institut bezdůvodného obohacení v ustanovení § 2991 - § 3005.

⁷¹ K majetkovému prospěchu z nepoctivých zdrojů blíže ELIÁŠ, Karel et al. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek § 1-487*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1066 a 1067.

⁷² Ze zprávy o zhodnocení úrovně rozhodování soudů SSR ve věcech odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch podle § 451 a násl. O. z., projednané a schválené občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu SSR, Cpj 37/78 z 21. 12. 1978. Publikované též pod č. R 1/79 Sb. rozh. civ. [cit. 1.3.2013]. Dostupné z WWW: www.beck-online.cz.

v trestních věcech za nejčastější.⁷³ V. Pelc k tomuto uvádí: „*Můžeme říci, že každé bezdůvodné obohacení získané trestným činem naplňuje skutkovou podstatu majetkového prospěchu získaného z nepoctivých zdrojů.*“⁷⁴ Co konkrétně bude možné považovat za takové obohacení, trestní řád ponechává na výkladu aplikační praxe. Typicky bude jistě bezdůvodné obohacení vznikat u trestných činů proti majetku,⁷⁵ jeho vznik však nelze vyloučit ani u jiných trestných činů (například padělání a pozměnění peněz, poškozování spotřebitele).⁷⁶

Stěžejní otázka, s níž se budou muset nově soudci trestních soudů vypořádat, spočívá v rozlišení nároku na náhradu škody a nároku na vydání bezdůvodného obohacení. Při zodpovězení této ne vždy snadno řešitelné otázky je vhodné vycházet ze vzájemného vztahu obou institutů, který lze z pohledu bezdůvodného obohacení charakterizovat jako subsidiární.⁷⁷ Uplatnění nároku na náhradu škody má přednost před nárokem na vydání bezdůvodného obohacení. Jinak řečeno, vznikla-li poškozenému jednáním obviněného škoda (tj. skutečná škoda nebo ušlý zisk), je vyloučeno, aby se poškozený v adhezním řízení domáhal vydání bezdůvodného obohacení vzniklého v příčinné souvislosti s tímž jednáním obviněného. „*Podle zákona tedy o obohacení stricto sensu můžeme mluvit pouze tehdy, nedojde-li na straně osoby poškozené ke vzniku škody nebo k ušlému zisku.*“⁷⁸ Lze si však představit i případy, kdy se oba dva instituty uplatní vedle sebe. Komentář k občanskému zákoníku k tomuto uvádí: „*Pokud však např. určitá osoba svým jednáním způsobila někomu škodu a zároveň jí vzniklo bezdůvodné obohacení, uplatní se oba instituty vedle sebe, s tím, že přednost má*

⁷³ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 512.

⁷⁴ PELC, Vladimír. Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 82 a 83.

⁷⁵ Ke konkrétním trestným činům, respektive skutkovým podstatám, u nichž může bezdůvodné obohacení vzniknout, blíže viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 513.

⁷⁶ Zajímavé je posouzení bezdůvodného obohacení u trestných činů úplatkářství a přijetí úplatku, jehož uplatňování a následné přiznání by bylo dle názorů vyjádřených v odborné literatuře proti dobrým mravům. K této otázce podrobněji viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 513 a PELC, Vladimír. Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 91.

⁷⁷ Podrobněji k subsidiární povaze bezdůvodného obohacení viz ELIÁŠ, Karel et al. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek § 1-487*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1056 a 1057.

⁷⁸ PELC, Vladimír. Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 88.

*náhrada škody; výši škody, kterou tato osoba nahradila, má potom právo odečíst si od majetkového prospěchu, který by měla vydat z titulu bezdůvodného obohacení.*⁷⁹

Uvedené je projevem výkladové metody tzv. odečítání.

V. Pelc⁸⁰ též upozornil na jednu z podstatných odlišností při posuzování bezdůvodného obohacení v oblasti občanského, respektive soukromého práva a v oblasti práva trestního, jež se týká naplnění znaků nezbytných pro to, aby se v konkrétním případě mohlo o bezdůvodné obohacení jednat. U bezdůvodného obohacení ve sféře soukromého práva není, na rozdíl od odpovědnosti za škodu, vyžadováno zavinění a protiprávní jednání obohaceného. Jde-li však o bezdůvodné obohacení získané v souvislosti s trestným činem, znaky protiprávnosti a zavinění musí být naplněny vždy, jinak ani nelze uvažovat o trestném činu a nárok na vydání bezdůvodného obohacení by nebylo možno v rámci adhezního řízení přiznat.

I po přijetí citovaných novelizací trestního řádu, především pak zákona č. 181/2011 Sb., zůstává vymezení pojmu poškozeného široké. Legální definice pojmu je platná pro všechna stádia trestního řízení. Jak již bylo uvedeno v předcházející kapitole, obsah pojmu je zúžen, respektive zpřesněn jednak v ustanovení § 43 odst. 2 TrŘ a jednak pro účely narovnání v § 310a TrŘ, podle kterého práva poškozeného nepřísluší tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení (blíže viz dále).

Ustanovení § 43 odst. 2 TrŘ se do trestního řádu dostalo díky tzv. velké novele (zákon č. 265/2001 Sb.). Za poškozeného se dle něho nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Poškozeným tedy není ten, kdo se sice subjektivně cítí být poškozen, ale újma, která vznikla, není kryta zaviněním pachatele či nevznikla v příčinné souvislosti s trestným činem. Zde je na místě upozornit na skutečnost, že s určitou osobou není třeba jako

⁷⁹ ELIÁŠ, Karel et al. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek § 1-487*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1057.

⁸⁰ PELC, Vladimír. Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 82 a 85.

s poškozeným nakládat, jen pokud je zcela zřejmé, že újma, kterou má na mysli ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ, nemohla být způsobena zaviněním pachatele. V pochybnostech, tedy jsou-li otázky příčinné souvislosti či zavinění sporné, je nutné i tuto osobu za poškozeného považovat.⁸¹ Odborná literatura tak dochází k závěru, že ustanovení § 43 odst. 2 TrŘ svým smyslem míří k vyloučení pouze těch osob, které o sobě prohlašují, že jsou poškození, a které je možno označit za kverulanty, duševně nemocné, nebo ty, kteří se z neznalosti pokouší prosazovat v trestním řízení nároky, jejichž uspokojení lze dosáhnout pouze cestou práva občanského či správního.⁸² Nastane-li takový případ a osoba se za poškozeného nepovažuje, orgány činné v trestním řízení, aniž by o tom v rámci přípravného řízení vydávaly jakékoli rozhodnutí, s touto jako s poškozeným nejednají. Jako jedna z možných legislativních změn je proto částí odborné veřejnosti opakovaně prosazováno doplnění § 43 odst. 2 TrŘ o úpravu formálního postupu, skrze který by bylo v přípravném řízení rozhodováno o tom, zda určitá osoba je či není poškozeným.⁸³ Například J. Jelínek v této souvislosti uváděl: *„Rozhodování o tom, zda škoda je v příčinné souvislosti se stíhaným skutkem či zda je v konkrétním případě dáno zavinění škůdce – obviněného, to jsou složité otázky, o kterých není často možné rozhodnout ani po provedeném dokazování. A přitom současná právní úprava umožňuje, aby se o nich rozhodovalo vlastně jako o otázkách prejudiciálních ještě předtím, než je jakékoli dokazování započato. Současná česká právní úprava řeší tyto otázky neformálně, předčasně a bez dostatečných důkazů. Ve svých důsledcích umožňuje vyloučení určité osoby jako poškozeného na základě účelových kritérií.“*⁸⁴ Nedostatky současné právní úpravy jsou zřejmé. Jestliže trestní řád neobsahuje úpravu procesního postupu, jehož výsledkem by bylo rozhodnutí o tom, zda osoba je či není poškozeným, nemá též ten, kterému toto postavení orgány činné v trestním řízení neformálně nepřiznají, možnost se tomuto postupu bránit. Řešení je nasnadě. O tom, zda je určitá osoba poškozeným, by se mělo rozhodovat v přípravném řízení usnesením, jež by mělo být napadnutelné stížností. Není jistě bez zajímavosti, že

⁸¹ Podrobněji k postupu orgánů činných v trestním řízení v přípravném řízení, jde-li o aplikaci ustanovení § 43 odst. 2 TrŘ viz RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 313-323.

⁸² Tamtéž, s. 322.

⁸³ K rozhodování soudu podle ustanovení § 206 TrŘ o tom, že se osoba jako poškozený k hlavnímu líčení nepřipouští viz podkapitola 4.2.1 Účast poškozeného v hlavním líčení.

⁸⁴ JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v českém trestním řízení. In ZÁHORA, Jozef. KERT, Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 48.

procesní úprava v tomto smyslu je součástí věcného záměru nového trestního řádu. Pokud podle zpracovaného věcného záměru vzniknou v přípravném řízení pochybnosti o tom, zda je určitá osoba poškozeným, rozhodne se o této otázce usnesením, proti kterému bude přípustná stížnost bez odkladného účinku.⁸⁵

V odborné literatuře byla dále řešena i praktická otázka, zda má určitá osoba v trestním řízení postavení poškozeného, pokud došlo pouze k pokusu trestného činu či jeho přípravě. Této osobě měla být daným jednáním způsobena škoda, ta ale nenastala. A. Růžek, J. Látal i J. Jelínek⁸⁶ se shodují v tom, že daný problém je třeba řešit na podkladě výkladu pojmu škody. Navíc je poukázáno na to, že pokus trestného činu a jeho příprava se prohlašují za trestný čin (podle dnešní právní úpravy v § 111 TrZ). J. Látal k tomu uvádí: „*Jednáním pachatele, např. proti životu nebo zdraví, event. majetku byly porušeny popř. ohroženy společenské vztahy týkající se života popř. zdraví občana, proti němuž směřoval útok, nebo společenské vztahy týkající se jeho majetku. Je tu pro občana, proti němuž směřoval útok, nebezpečí, že takový útok bude útočником opakován, jestliže nebude proti němu důsledně zakročeno, a tato škoda způsobená na bezpečnosti jeho života, zdraví, majetku může být tou „jinou škodou“ (§ 43 odst. 1 TrŘ v tehdejší znění), jejíž způsobení opravňuje toho, komu byla způsobena, aby vystupoval v trestním řízení jako poškozený.*“⁸⁷ Z uvedeného vyplývá, že pod pojem „jiná škoda“ (dle dřívějšího znění ustanovení § 43 TrŘ) byla řazena také újma způsobená ohrožením bezpečnosti života, zdraví nebo majetku poškozeného jednáním pachatele zakládající pokus trestného činu (dnes v § 21 TrZ) či přípravu zvlášť závažného zločinu (§ 20 TrZ).⁸⁸ S ohledem na současné znění ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ mám za to, že uvedené lze vztáhnout i k pojmu nemajetková újma.

⁸⁵ Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), s. 29 [cit. 18.7.2013]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>.

⁸⁶ RŮŽEK, Antonín. *Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1994, s. 100-102; LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, s. 12; JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 24 a 25.

⁸⁷ LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, s. 12.

⁸⁸ Obdobně též viz VISINGER, Radek. Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 3, s. 74.

2. 5 Dvě kategorie poškozených

Trestní řád i odborná literatura vychází z rozlišování dvou kategorií (skupin) poškozených:

- a) poškozený podle § 43 odst. 3 TrŘ, který může uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích, vydání bezdůvodného obohacení, je subjekt adhezního řízení, jinak řečeno jde o poškozeného s právem uplatnit své nároky přímo v trestním řízení
- b) poškozený, který takové oprávnění nemá, ale náleží mu ostatní procesní práva, která mu trestní řád přiznává (zejména v § 43 odst. 1 TrŘ).

Je třeba si uvědomit, že ne každý poškozený je poškozeným ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ. Na druhou stranu každý poškozený podle § 43 odst. 3 TrŘ má postavení poškozeného podle § 43 odst. 1 TrŘ. Poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích či vydání bezdůvodného obohacení, je subjektem adhezního řízení (§ 228 odst. 1 TrŘ). Pojem poškozený je tak širší než pojem subjekt adhezního řízení, neboť v sobě zahrnuje obě kategorie poškozených, tedy i toho poškozeného, který není oprávněn činit zmiňované návrhy a být tak subjektem adhezního řízení. Není tedy správné, pokud by orgány činné v trestním řízení výklad pojmu zužovaly pouze na osobu, která může uplatnit, respektive již uplatnila výše zmíněné nároky, a ostatní poškozené by přehlížely.

Nezodpovězenou otázkou zůstává, kdo je tedy poškozeným ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ, avšak nemá postavení podle ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ? Ve stručnosti lze uvést alespoň několik, svou povahou základních, příkladů. Předně je jím ten poškozený, kterému pachatel trestného činu škodu způsobenou tímto činem celou nahradil, a to buď ještě před zahájením trestního řízení nebo v jeho průběhu. Obdobně toto platí i pro nemajetkovou újmu v penězích a ohledně vydání bezdůvodného obohacení. Dále jím je jistě také ten, o jehož nároku již bylo byť nepravomocně rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném příslušném řízení, což nepřímo vyplývá z § 44 odst. 3 TrŘ ve spojení s § 43 odst. 1, odst. 3 TrŘ. Za poškozeného podle ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ nikoliv však dle § 43 odst. 3 TrŘ je považován i ten, který vůbec neučinil návrh

podle § 43 odst. 3 TrŘ,⁸⁹ popřípadě tento návrh uplatnil až po uplynutí promlčecí doby a obžalovaný vznesl námitku promlčení nebo nárok ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ uplatnil opožděně, tj. po lhůtě uvedené v zákoně.⁹⁰ Na tomto místě je vhodné zdůraznit, že návrh podle § 43 odst. 3 TrŘ je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Je-li sjednána dohoda o vině a trestu, návrh je nezbytné učinit již při prvním jednání o takové dohodě. Jak uvádí Komentář k trestnímu řádu⁹¹ poškozený své postavení podle § 43 odst. 1 TrŘ neztrácí ani tehdy, pokud mu pojišťovna uhradila za podmínek v stanovených v zákoně č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě (dříve v § 792 a násl. ObčZ) škodu vzniklou z trestného činu plněním z pojištění.

Pro úplnost dodávám, že rozlišování zmíněných kategorií poškozených má v trestním řádu odraz zejména v tom, jaká procesní práva trestní řád té které kategorii přiznává. Naší pozornosti nesmí v souvislosti s kategorizací poškozených uniknout jedno významné rozhodnutí Nejvyššího soudu, podle kterého: „*I když poškozený neučinil návrh podle § 43 odst. 2 tr. ř.,⁹² musí mu být soudem poskytnuta plná možnost uplatnění jeho práv uvedených v § 43 odst. 1 tr. ř.*“⁹³

Na tomto místě považuji za vhodné poukázat na další změnu ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ, ke které došlo s účinností k 1.8.2013. V souvislosti s přijetím zcela nového zákona o obětech trestných činů, jenž byl ve Sbírce zákonů vyhlášen dne 25.2.2013 pod číslem 45/2013 Sb.,⁹⁴ byl s účinností k uvedenému datu změněn i trestní řád a to hned

⁸⁹ Návrh, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodné obohacení.

⁹⁰ K poškozeným toliko s procesními právy podle § 43 odst. 1 TrŘ viz LÁTAL, Jaroslav. K postavení poškozeného v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. *Socialistická zákonost*. 1982, ročník 30, č. 2, s. 67.

⁹¹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 514.

⁹² V tehdejší znění trestního řádu, dnes § 43 odst. 3 TrŘ.

⁹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. ledna 1973 sp. zn. 1 Tz 62/72, publikováno též pod č. 8/1974-III. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1974, ročník 26, s. 119.

⁹⁴ Zákon č. 45/2013 Sb. byl přijat na základě vládního návrhu zákona, který byl poslancům Parlamentu ČR rozeslán jako sněmovní tisk č. 617 již dne 27.2.2012. Návrh byl Poslaneckou sněmovnou schválen ve 3. čtení dne 18.12.2012, Senát jej schválil dne 30.1.2013 a následně byl dne 11.2.2013 podepsán prezidentem republiky. Samotný zákon o obětech trestných činů má tzv. dělenou účinnost, kdy ustanovení týkající se subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů jsou účinná již od 1.4.2013, všechna ostatní ustanovení, rovněž tak změny trestním řádu, které zákon přináší, nabyly účinnosti až dne 1.8.2013. Podrobnější informace o legislativním procesu a pozměňovacích návrzích jsou dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=617>. [cit. 2.8.2013]. K problematice účinnosti

na několika místech. Konkrétně bylo zmíněné ustanovení ve vztahu k uplatňování nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích a nároku na vydání bezdůvodného obohacení doplněno o dikci, dle které je poškozený povinen doložit důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení. Z nového znění tak vyplývá, že pokud bude poškozený činit návrh ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ ohledně některého z uvedených nároků, bude jeho povinností předložit orgánům činným v trestním řízení podklady dokládající důvod a výši uplatňovaných nároků. Poškozený však o tomto bude muset být řádně poučen. Pokud by pro rozhodnutí o uplatněném nároku poškozeného následně nebyl dostatečný podklad a zároveň nebudou-li tomu bránit důležité důvody, zejména potřeba vyhlášení rozsudku nebo vydání trestního příkazu bez zbytečných průtahů, soud poškozenému sdělí, jakým způsobem může podklady doplnit, k čemuž mu poskytne přiměřenou lhůtu, jež určí. Oproti úpravě nacházející se v trestním řádu do 1.8.2013, dle které musí být z návrhu poškozeného patrný důvod a výše uplatněného nároku, kdy toto znění v trestním řádu zůstává i nadále, bude muset poškozený nově rovněž předkládat orgánům činným v trestním řízení podklady, jež samu existenci a výši nároku odůvodňují. Bude se jednat o doklady různého typu (paragony, kopie účetních dokladů) či odborná vyjádření, popřípadě znalecké posudky. Lhůta poskytovaná soudcem za účelem doplnění těchto podkladů je lhůtou soudcovskou. Jak připouští Komentář k trestnímu řádu,⁹⁵ není vyloučeno, aby byla tato lhůta poskytnuta i opakovaně, respektive opakovaně prodloužena, jsou-li k tomu dány důležité důvody. Jako příklad pak uvádí nutnost posečkat vypracování znaleckého posudku. Zároveň je třeba upozornit na praktické případy, kdy soudce nemusí postupovat dle poslední věty ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ. Jedná se především o situaci, kdy postupu ve smyslu citovaného ustanovení brání slovy zákona důležité důvody. Trestní řád pak příkladmo zmiňuje potřebu vyhlášení rozsudku nebo vydání trestního příkazu bez zbytečných průtahů. Komentář k trestnímu řádu k přednosti vyhlášení rozsudku a vydání trestního příkazu v této souvislosti uvádí: „*Jestliže by tedy nebyl předpoklad, že by bylo možno v přiměřené relativně krátké době v hlavním líčení doplnit dokazování na základě uvedeného poučení poškozeného a výzvy*

zákona blíže viz JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 232 a 233.

⁹⁵ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 521.

*poškozenému k doplnění podkladů pro rozhodnutí o jeho uplatněném nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, a to ani při případném krátkodobém odročení hlavního líčení, nemusí soud postupovat podle poslední věty § 43 odst. 3.*⁹⁶ Mám za to, že i tehdy, pokud poškozený na již dřívější výzvy a poučení poskytnuté ze strany soudu při hlavním líčení nereaguje, není nutné hlavní líčení odročovat.

Bez zajímavosti jistě není, že vládní návrh zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů v sobě neměl obsaženu změnu ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ ve výše uvedeném smyslu. S ohledem na tuto skutečnost není potřeba, nezbytnost či opodstatnění jejího přijetí součástí důvodové zprávy⁹⁷ předkládané Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR společně s vládním návrhem zákona později přijatého pod č. 45/2013 Sb. Přijetí pozměňovacího návrhu zákona doporučil Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR až ústavněprávní výbor sněmovny.⁹⁸ Odůvodnění této konkrétní změny trestního řádu však nebylo možno v dostupných zdrojích dohledat,⁹⁹ i proto jsem se osobně obrátila na poslankyni Parlamentu ČR JUDr. Ivanu Weberovou, tehdejší členku ústavněprávního výboru, a rovněž na legislativní odbor Ministerstva spravedlnosti ČR. Z obou odpovědí, kterých se mi dostalo, vyplývá, že věcný důvod novelizačního bodu ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ byl spatřován především v tom, aby bylo poškozenému usnadněno domoci se uplatněného nároku. Jeho cílem je nepochybně též další omezení možnosti odkázat poškozeného bez dalšího na řízení ve věcech občanskoprávních. Zároveň má tato úprava poškozeným zdůraznit, že pro přiznání nároku je nutné se do trestního řízení i aktivně zapojit a neponechávat tak iniciativu ryze jen na orgánech činných v trestním řízení. Skutečnost, že je poškozený nově

⁹⁶ Tamtéž, s. 521.

⁹⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů je dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>. [cit. 2.8.2013].

⁹⁸ Usnesení ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR ze dne 21.11.2012 obsahující doporučení k přijetí změn a doplňků ve formě pozměňovacího návrhu k zákonu je dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=2>. [cit. 2.8.2013].

⁹⁹ Poslanecká sněmovna se projednáváním vládního návrhu zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů zabývala na své 49. schůzi, na které dne 14.12.2012 vystoupila též zpravodajka ústavněprávního výboru JUDr. Ivana Weberová, která pouze uvedla, že usnesení ústavněprávního výboru, jímž bylo přijato doporučení Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR k přijetí pozměňovacích návrhů k tisku č. 617, se týká též změn některých předpisů, mezi nimi i trestního řádu. Všechny tyto změny mají dle vyjádření poslankyně Parlamentu České republiky vést k dalšímu posílení práv obětí trestných činů tak, aby měly reálnou možnost domoci se svých pohledávek, které vznikly trestnou činností [cit. 2.8.2013]. Stenoprotokol a zvukový záznam 49. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR jsou dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/049schuz/s049191.htm>.

povinen svůj nárok doložit, však neznamená zavedení důkazního břemene v obdobném smyslu tak, jak je zakotveno pro účely občanského soudního řízení. Ze všech výše uvedených skutečností je zřejmé, že novou právní úpravu zachycenou v ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ je nutno pečlivě vykládat ve vztahu a společně s ustanovením § 229 TrŘ. Zde zákonodárce vypočítává předpoklady, za kterých je možno poškozeného odkázat na řízení ve věcech občanskoprávních, případně na řízení před jiným příslušným orgánem. P. Šámal při rozebírání jednotlivých pozměňovacích návrhů k navrhované úpravě trestního řádu v souvislosti s přijetím zákona č. 45/2013 Sb. poukázal na původ mnou zmíněného pozměňovacího návrhu, který je výstupem pracovní skupiny Bílého kruhu bezpečí. Tento návrh měl, jak bylo výše naznačeno, směřovat k lepšímu vymáhání náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení s tím, že je vhodné poškozeného opakovaně poučovat a poskytnout mu k doplnění podkladů přiměřenou lhůtu.¹⁰⁰ Jaká bude realita při uplatňování rozebírané změny, a nakolik tato skutečně posílí postavení poškozených v trestním řízení, samozřejmě ukáže až následná delší aplikační praxe.

¹⁰⁰ Podrobněji k pozměňovacím návrhům k navrhované úpravě trestního řádu viz ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 43-49.

3. Procesní práva poškozeného

3. 1 Klasifikace procesních práv poškozeného v trestním řízení

Pro postavení poškozeného v trestním řízení je určující katalog procesních práv, která jsou mu trestním řádem přiznána. Tato práva jsou zakotvena zejména v ustanovení § 43 - § 51a TrŘ a dále na jiných místech zákona (například jde-li o možnost podávat opravné prostředky proti rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení nebo udělení souhlasu s trestním stíháním). Úvodem této kapitoly považuji za vhodné poznamenat, že některá práva jsou spjata pouze s kategorií poškozených podle § 43 odst. 3 TrŘ, tedy těch, kteří navrhli, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu či vydat bezdůvodné obohacení, které trestným činem na úkor poškozeného získal. Poškozenému podle § 43 odst. 3 TrŘ samozřejmě náleží práva, která trestní řád přiznává všem poškozeným bez ohledu na to, zda jsou subjektem adhezního řízení či nikoliv. Naznačenému dělení procesních práv s ohledem na kategorii poškozených odpovídá i struktura této kapitoly. Nelze zapomínat na to, že trestní řád v ustanovení § 43 odst. 5 připouští, aby se poškozený výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení procesních práv vzdal (k tomu blíže viz kapitola I. tzv. velká novela trestního řádu). Je třeba si také uvědomit, že poškozený může v trestním řízení vystupovat také jako svědek, a sama tato skutečnost je poměrně častá. V takových případech pak poškozenému jako svědkovi náleží některá další procesní práva.¹⁰¹

3. 2 Práva náležející každému poškozenému

Práva náležející každému poškozenému vyjmenovává za pomoci demonstrativního výčtu trestní řád v ustanovení § 43 odst. 1. Jedná se o právo činit návrhy na doplnění

¹⁰¹ K postavení poškozeného a svědka v jedné osobě v trestním řízení podrobněji viz náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 587/04 ze dne 9. listopadu 2004 [cit. 20. 3. 2013]. Dostupný z WWW: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=47895&pos=1&cnt=1&typ=result>.

dokazování, právo nahlížet do spisů (§ 65), zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit (tzv. právo závěrečné řeči). Tento výčet, jak jsem již naznačila výše, však není úplný. Dále má poškozený mimo jiné právo být poučen o svých právech (§ 46 TrŘ), právo nechat se zastupovat zmocněncem (§ 50 TrŘ), tzv. dispoziční právo - právo udělit souhlas s trestním stíháním (§ 163 TrŘ), v hlavním líčení klást se souhlasem předsedy senátu vyslychaným osobám otázky (§ 215 odst. 1 TrŘ, provádět výslech těchto osob sám však nemůže). Jde-li o opravné prostředky, poškozený může například podávat stížnost proti usnesení o odložení věci (§ 159a odst. 7 TrŘ), proti usnesení o postoupení věci (§ 171 odst. 2 TrŘ) i proti usnesení o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 TrŘ). Naproti tomu o přerušení trestního stíhání je pouze vyrozuměn (§ 173 odst. 3 TrŘ).

Okruh procesních práv poškozeného nabyt prostřednictvím zákona č. 45/2013 Sb. s účinností k 1.8.2013 na objemu. Zákonem o obětech trestných činů totiž došlo též k novelizaci trestního řádu, kterou lze ve vztahu k poškozenému považovat za stěžejní. Na tomto místě je vhodné alespoň ve stručnosti vyzdvihnout některá poškozenému zcela nově přiznaná práva.¹⁰² Tak předně je každý poškozený nadán právem učinit prohlášení o dopadu trestného činu na jeho dosavadní život (§ 43 odst. 4 TrŘ ve spojení s § 212a TrŘ). Každý poškozený má rovněž právo žádat, aby jeho osobní údaje¹⁰³ nebyly uvedeny v protokolu o provedení úkonu, není-li to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení (§ 55 odst. 1 písm. c) TrŘ). Jestliže o to poškozený výslovně požádá, má právo na doručení opisu usnesení o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 2 TrŘ). Stížností jej však napadnout nemůže, neboť trestní řád v ustanovení § 160 odst. 7 výslovně uvádí, že tímto právem je nadán pouze obviněný. Některá procesní práva nově trestní řád přiznal jen poškozeným, kteří již uplatnili nárok specifikovaný v § 43 odst. 3 TrŘ, předně jde o právo poškozeného zakotvené v novém znění § 166 TrŘ. Za jednu z nejzásadnějších změn směřujících k posílení postavení poškozeného v trestním řízení považují právě právo poškozeného, uzná-li policejní orgán vyšetřování za skončené, v přiměřené době prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování.

¹⁰² Podrobněji k jednotlivým změnám trestního řádu v souvislosti s přijetím zákona č. 45/2013 Sb. viz JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 219-229.

¹⁰³ Konkrétně se jedná o údaje o bydlišti a doručovací adrese, o místě výkonu zaměstnání či povolání nebo podnikání poškozeného, a dále údaje o osobních, rodinných a majetkových poměrech.

Další novinky se v trestním řádu týkají problematiky zastoupení poškozeného zmocněncem a práva na bezplatnou právní pomoc, případně pomoc za sníženou odměnu (§ 50 - § 51a TrŘ). Část procesních práv poškozeného, respektive oběti je zakotvena přímo v samotném zákoně o obětech trestných činů a v trestním řádu tato práva našla svůj odraz.¹⁰⁴ Na mysli mám především právo poškozeného na doprovod důvěrníkem či právo na ochranu před druhotnou újmou.

Předmětem této rigorózní práce není přinést vyčerpávající a úplný výčet¹⁰⁵ všech procesních práv, která jsou trestním řádem, popřípadě ve spojení se zákonem o obětech trestných činů, poškozenému jako straně trestního řízení přiznána, i proto jsem se podrobněji zaměřila pouze na některá z nich. Mým cílem je poukázat na aplikační problémy, které jsou spjaty s uplatňováním vybraných procesních práv a to nejen pro poškozeného, ale i pro orgány činné v trestním řízení. Podrobněji jsou tedy rozebrána: dispoziční právo poškozeného, právo nahlížet do spisů, právo na šetrné zacházení a ochranu soukromí, právo na zastoupení poškozeného se zvláštním důrazem na zmocněnce, společného zmocněnce a bezplatné právní zastoupení. Procesním právům poškozeného, která náleží pouze subjektu adhezního řízení, je věnována podkapitola 3.3. Závěr této kapitoly věnuji institutu zajištění nároku poškozeného.

3. 2. 1 Souhlas poškozeného s trestním stíháním

Právní institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného je nyní obsažen v ustanovení § 163 a § 163a TrŘ. Trestní řád však ve svém původním znění toto tzv. dispoziční právo poškozeného neupravoval, zavedeno bylo až novelou provedenou zákonem č. 178/1990 Sb.¹⁰⁶ Z hlediska kategorizace procesních práv poškozeného bývá dispoziční právo

¹⁰⁴ Zde je však nutno pamatovat na skutečnost, že tato práva jsou přiznána jen těm poškozeným, kteří jsou zároveň obětí ve smyslu příslušných ustanovení zákona o obětech trestných činů.

¹⁰⁵ Patrně nejpodrobnější a nejúplnější výčet procesních práv poškozeného lze nalézt v monografii J. Jelínka. Viz JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 41-45. Tento výčet ve svém článku aktualizoval s ohledem na změny zakotvené tzv. velkou novelou trestního řádu L. Petříček. Viz PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2002, č. 6-7, s. 64-66.

¹⁰⁶ Právní úprava souhlasu poškozeného s trestním stíháním byla později předmětem několika navazujících novel trestního řádu. Původně problematiku řešil pouze § 163a. Významná novela dispozičního práva poškozeného byla provedena zákonem č. 265/2001 Sb., který jej nově vyjádřil ve

zařazeno k právům na aktivní účast v trestním řízení.¹⁰⁷ Trestní stíhání je podmíněno souhlasem poškozeného u taxativně vyjmenovaných trestných činů,¹⁰⁸ pokud je či má být vedeno proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči které by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď (§ 163 odst. 1 TrŘ). Dle § 100 odst. 2 TrŘ se jedná o příbuzného v pokolení přímém, sourozence, osvojitele, osvojence, manžela, partnera, druha, popřípadě o jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, pokud by jejich újmu právem pociťoval jako újmu vlastní. Trestní stíhání bez souhlasu poškozeného je také vyloučeno u trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 TrZ a to proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem. Uvedené platí i pro trestní stíhání pro trestný čin opilství dle § 360 TrZ, pokud jinak vykazuje znaky skutkové podstaty některého z taxativně vyjmenovaných trestných činů.

Zakotvení dispozičního práva poškozeného ve své podstatě přineslo prolomení dvou významných zásad trestního řízení, a to zásady oficiality, dle které postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti, a zásady legality, jež je konkretizací zásady oficiality a praví, že státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví.¹⁰⁹ Podle současné právní úpravy orgány činné v trestním řízení postupují z úřední povinnosti jen tehdy, pokud poškozený souhlasí s trestním stíháním. Nutno dodat, že dispoziční právo poškozeného se vztahuje na celé trestní řízení až do stadia odvolacího řízení.

Považuji za nutné položit si otázku, jaké důvody vedly zákonodárce k zavedení tohoto institutu či jaký je jeho základní smysl? Je zřejmé, že jím zákonodárce v případě trestního stíhání určitých trestných činů upřednostňuje vazby mezi obviněným a obětí před potřebou trestního postihu. Například P. Kučera, S. Riznam a T. Teryngel k tomu uvádí: „*Zájem státu na trestním stíhání pachatele, který se v těchto případech někdy dostával do konfliktu se zájmem poškozeného, byl poprvé potlačen ve prospěch*

dvou ustanoveních - § 163 a § 163a, doplnil taxativní výčet trestných činů, u kterých se tento institut uplatnil a navíc došlo k rozšíření podmínek, při jejichž splnění souhlasu není třeba.

¹⁰⁷ VEDRA, Vladimír. *Práva poškozeného v trestním řízení (základní informace)*. 1. vydání. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2007, s. 17.

¹⁰⁸ Nejedná se však o koncepci tzv. návrhových deliktů, u kterých by bylo možné obviněného stíhat pouze na návrh poškozeného, jedná o tzv. delikty se svolením. K tomu blíže viz JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 90.

¹⁰⁹ Zásada oficiality je v trestním řádu vyjádřena v § 2 odst. 4, zásada legality v § 2 odst. 3.

poškozeného.“¹¹⁰ Důvodová zpráva k novele trestního řádu provedené zákonem č. 178/1990 Sb.¹¹¹ ve prospěch zavedení tohoto institutu argumentuje tím, že v důsledku spáchání trestného činu a odsouzení za něj jsou často vedle pachatele fakticky (nikoli trestněprávně) postiženy i osoby, které jsou k němu v příbuzenském či obdobném vztahu.¹¹² K odstranění tohoto nežádoucího jevu má přispět nemožnost trestního stíhání pachatele bez jejich souhlasu. Základní smysl institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním se dle mého názoru odráží zejména ve skutečnosti, že v některých případech ani nemá oběť (poškozený) na trestním postihu pachatele zájem, respektive není pro ni výhodný, ba naopak jí může spíše uškodit. Zároveň se však domnívám, že se nemusí nutně jednat pouze o ty oběti, které jsou ve vztahu k obviněnému (pachateli) v zákonem předvídaném příbuzenském poměru. J. Musil v této souvislosti poukázal na to, že: „...zahájení trestního stíhání může někdy vést k prohloubení konfliktu mezi pachatelem a obětí a k následné eskalaci nebo opakování násilí proti oběti, aniž by státní orgány mohly efektivně tomuto vývoji zabránit. V jiných případech chce oběť pokračovat v soužití s pachatelem, protože je na něj citově nebo materiálně vázána a obává se (často oprávněně), že zahájení trestního stíhání by pokračování vztahu ohrozilo.“¹¹³

Před nabytím účinnosti citované novely trestního řádu byly orgány činné v trestním řízení povinny stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozvěděly, z úřední povinnosti, zásady oficiality a legality se uplatňovaly bez výjimek. Dříve tak mohlo docházet mimo jiné k takovým situacím, kdy tyto orgány musely trestně stíhat muže, který způsobil při dopravní nehodě své manželce nedbalostním trestným činem v dopravě zranění. Povinnost orgánů činných v trestním řízení stíhat takovou osobu byla dána i přesto, že manželka si trestní stíhání manžela nepřála, nicméně to bylo dle tehdejší právní úpravy právně irelevantní.¹¹⁴

Poškozený může vyjádřit svůj souhlas buď v písemné podobě, kterou, jak předpokládá § 163 odst. 2 TrŘ, předloží státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu,

¹¹⁰ KUČERA, Pavel; RIZMAN, Stanislav; TERYNGEL, Jiří. K rekodifikaci trestního řádu. *Trestní právo*. 1996, ročník 1, č. 1, s. 4.

¹¹¹ Dostupná z WWW: http://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0326_01.htm společně s vládním návrhem zákona později přijatého pod č. 178/1990 Sb. s účinností k 1. 7. 1990 [cit. 17. 3. 2013].

¹¹² Trestním stíháním pachatele, který je ve vztahu k poškozenému zjednodušeně řečeno osobou blízkou, může poškozený (oběť) utrpět emocionální, ekonomickou či sociální, společenskou újmu.

¹¹³ MŮSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.? *Trestní právo*. 2003, ročník 8, č. 12, s. 13.

¹¹⁴ K tomu blíže viz VANTUCH, Pavel. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného, nebo na jeho návrh? *Právní praxe*. 1994, ročník 42, č. 3, s. 152.

anebo se obsah jeho vyjádření zaznamená do protokolu. Pokud se však poškozený nevyjádří ihned, orgán činný v trestním řízení mu poskytne podle povahy věci k vyjádření přiměřenou lhůtu, nejvýše však 30 dnů. Z jazykového výkladu daného ustanovení lze dovodit, že poskytnutá „přiměřená“ lhůta může být kratší než 30 dnů (v řádu i několika dnů). Délka poskytnuté lhůty bude odvislá zejména od složitosti, popřípadě závažnosti daného případu nebo například i od zdravotního stavu poškozeného. V případě, že dojde k marnému uplynutí lhůty, tedy poškozený se v dané lhůtě nevyjádří, souhlas s trestním stíháním již dát nelze, o tom však musí být písemně poučen. Co se však stane, pokud poškozený nebude o této skutečnosti poučen, trestní řád výslovně neřeší. Komentář k trestnímu řádu¹¹⁵ však stojí na názoru, že pak by bylo možné, aby poškozený udělil souhlas k trestnímu stíhání i po uplynutí jemu stanovené lhůty a to až do doby, kdy by byl poučen řádně.

Poškozený je na svůj souhlas s trestním stíháním dotazován ještě před zahájením trestního stíhání, popřípadě pokud již bylo zahájeno, tak v jeho průběhu bezprostředně poté, co vyjde najevo jeho příbuzenský poměr k obviněnému. Souhlas není v žádném případě možné dovozovat konkludentně, tedy bez výslovného projevu, například již jen z podání trestního oznámení či uplatnění nároku na náhradu škody. Uvedený závěr lze opřít i o judikaturu zdejších trestních soudů. Konkrétně Vrchní soud v Praze konstatoval, že: „*Souhlas poškozeného s trestním stíháním obžalovaného musí být určitým a srozumitelným projevem jeho vůle adresovaným orgánu činnému v trestním řízení; význam vyjádření poškozeného nelze vyvozovat implicitně (např. z okolností případu, jeho vztahu k obžalovanému, z výpovědi svědků apod.)*“¹¹⁶ V této souvislosti je třeba mít na paměti také jednu významnou souvislost, jež se týká situací, kdy oznámení o podezření z trestného činu za poškozeného zpracuje a následně podává zmocněnec, ať už je jím advokát či kterákoli jiná osoba. Jedná-li se o podezření ze spáchání takového trestného činu, u něhož trestní řád ve smyslu ustanovení § 163 odst. 1 vyžaduje k trestnímu stíhání souhlas poškozeného, a neobsahuje-li oznámení vyjádření poškozeného, jímž souhlas dává a není-li jím ani podepsáno, nejsou splněny předpoklady jeho vyjádření a souhlasu požadované trestním řádem. Pokud totiž ve spisu

¹¹⁵ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2126.

¹¹⁶ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. července 2002 sp. zn. 5 To 31/02 publikováno též pod č. R 54/2003 Sb. rozh. tr. [cit. 10. 2. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

není založena plná moc, která by rozsah zastoupení poškozeného ve výše uvedeném smyslu konkretizovala, je třeba tuto skutečnost považovat za zásadní nedostatek. Popsanému pochybení je možné se vyvarovat, je-li již součástí plné moci relevantně učiněné vyjádření souhlasu poškozeného.¹¹⁷

V průběhu trestního řízení může dojít ke změně právní kvalifikace skutku na ten trestný čin, který je obsažen v taxativním výčtu v ustanovení § 163 odst. 1 TrŘ (například díky nashromáždění nových důkazních prostředků). Nebyl-li souhlas v takovém případě ještě dán, je nutné si jej od poškozeného vyžádat, což souvisí mimo jiné s tím, že souhlas se dává pro konkrétní trestný čin.¹¹⁸

Poměr mezi poškozeným a obviněným musí existovat v době, kdy se trestní stíhání vede, respektive má vést, nikoli v době spáchání trestného činu,¹¹⁹ výjimkou je trestný čin znásilnění, což vyplývá přímo z ustanovení § 163 odst. 1 TrŘ a z jeho jazykového výkladu. Trestní stíhání pro trestný čin znásilnění lze totiž se souhlasem poškozeného zahájit či v něm pokračovat proti tomu, kdo *je* nebo *v době spáchání činu byl* ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem.

Souhlas s trestním stíháním může vzít poškozený výslovným prohlášením kdykoliv zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě (§ 163 odst. 2 TrŘ). Naproti tomu ale výslovně odepřený souhlas nelze udělit znovu, trestní stíhání je pak navždy vyloučeno. Pokud poškozený odepře udělit souhlas či udělený souhlas vezme zpět, je trestní stíhání nepřípustné dle § 11 odst. 1 písm. i) TrŘ. Zvláštním případem, který řeší trestní řád v ustanovení § 314g odst. 3, je zpětvzetí souhlasu v případě vydání trestního příkazu. Poškozený může vzít souhlas s trestním stíháním zpět až do doby, než je trestní příkaz doručen některé z osob, které zákon uvádí. Zpětvzetí souhlasu zde má za následek rušení trestního příkazu bez dalšího, samosoudce trestní stíhání zastaví.

Trestní řád upravuje v ustanovení § 163a případy, ve kterých souhlasu poškozeného s trestním stíháním není třeba. Jde o případy omezení dispozičního práva

¹¹⁷ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. července 2002 sp. zn. 5 To 31/02 publikováno též pod č. R 54/2003 Sb. rozh. tr. [cit. 10. 2. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

¹¹⁸ Podrobněji viz RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 539.

¹¹⁹ Pokud tedy došlo k zahájení trestního stíhání, nelze v něm pokračovat, pokud by v jeho průběhu poměr předpokládaný trestním řádem vznikl (například poškozená a obviněný uzavřou sňatek), a to nejen tehdy, jestliže poškozený souhlas odepře, ale i tehdy, jestliže o udělení souhlasu nebyl požádán. Blíže viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2117.

poškozeného. Jedná se o situace, kdy byla trestným činem způsobena smrt nebo poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven, respektive omezen ve způsobilosti k právním úkonům či je osobou mladší 15 let. Konečně souhlasu není třeba také tehdy, je-li z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.¹²⁰ Jistě lze souhlasit s názorem T. Gřivny¹²¹ v tom, že důvodem zavedení těchto omezení je zvýšená ochrana poškozeného.

S výkladem některých z těchto omezení jsou spojeny určité praktické problémy, na něž je třeba poukázat. Jde předně o to, jak vyřešit situaci, kdy byl poškozený v době spáchání trestného činu mladší 15 let, které však dovršil poté, co již bylo trestní stíhání zahájeno. Jinak řečeno, zda se omezení, že poškozený je osobou mladší 15 let a souhlas není vyžadován, vztahuje pouze k době, kdy byl trestný čin spáchán (v průběhu trestního stíhání už tedy poškozený může být osobou, která 15. rok věku dovršila, a přesto se ustanovení o souhlasu poškozeného nebude aplikovat) anebo i k době, kdy se trestní stíhání vede (v době spáchání trestného činu byl mladší 15 let, které však dovršil v průběhu stíhání a je třeba se na jeho souhlas s trestním stíháním dotázat). Jde tedy o to, zda se přiklonit k výkladu hmotněprávnímu či procesnímu. Na řešení této otázky v odborné literatuře nepanují jednotné názory.¹²² Komentář k trestnímu řádu¹²³ se přiklání k tomu, že rozhodující je věk poškozeného v době, kdy se trestní stíhání má vést, tedy v době jeho zahájení, respektive kdy se vede. Pokud poškozený dovrší 15 let až v průběhu trestního stíhání, je třeba ho poučit a dotázat se, zda souhlas k dalšímu stíhání dává či jej odepře, orgány činné v trestním řízení tak budou postupovat podle ustanovení § 163 odst. 1 TrŘ. Naproti tomu například M. Růžička¹²⁴ vyjádřil názor, že postavení poškozeného by mělo být dovozováno podle doby spáchání skutku s tím, že pokud se vychází z procesního pojetí, vede to nutně k právní nejistotě, neboť věk poškozeného se může v průběhu stádií trestního řízení lišit. Od tohoto problému je třeba

¹²⁰ Novelou trestního řádu z roku 1990 (zákon č. 178/1990 Sb.) bylo zavedeno pouze první z vyjmenovaných omezení dispozičního práva poškozeného. Ostatní byla doplněna až v rámci tzv. velké novely provedené zákonem č. 265/2001 Sb.

¹²¹ GŘIVNA, Tomáš. Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky). *Trestněprávní revue*. 2005, ročník 4, č. 12, s. 321.

¹²² Viz ŠÁMAL, Pavel; NOVOTNÝ, František; RŮŽIČKA, Miroslav et. al. *Přípravné řízení trestní*. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 875.

¹²³ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2124 a 2125.

¹²⁴ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 547.

odlišit ještě jednu situaci, ke které může dojít, na jejím řešení se však autoři zmíněných publikací shodují. Pokud byl poškozený v době spáchání trestného činu osobou mladší 15 let, které ale dovršil do doby zahájení trestního stíhání, je oprávněn souhlas k trestnímu stíhání udělit.

Osobně mám za to, že názor uvedený v Komentáři k trestnímu řádu je tím správným s tím, že § 163a odst. 1 písm. c) TrŘ, kde je zakotveno omezení dispozičního práva poškozeného, je-li mladší než 15 let, je ustanovení, jehož smysl vidím v tom, že osoba mladší 15 let obecně vzato zřejmě není schopna plně posoudit důsledky trestního stíhání a proto se zde plně uplatní zásada oficiality, respektive legality. Pokud však dosáhne 15. roku, mělo by se postupovat podle obecné úpravy v § 163 odst. 1 TrŘ, řádně poškozeného poučit a dotázat se ho na souhlas s trestním stíháním, nikoli tedy vycházet z toho, že pokud se institut souhlasu s trestním stíháním neuplatnil na počátku trestního stíhání, není daná osoba oprávněna jej udělit v jeho průběhu či vzít tento souhlas zpět.

V této souvislosti je nutné ještě dodat, že v případě, kdy poškozený, který dovršil 15. roku věku, ještě nemá plnou způsobilost k právním úkonům (nenabyl zletilosti), je třeba se na souhlas dotázat jeho zákonného zástupce. Lze si však představit situaci, kdy je trestní stíhání zahájeno až poté, co dovršil 18 let či nabyl zletilosti dříve uzavřením manželství, zde by souhlas s trestním stíháním vyjádřil sám.

Problematická se mi také jeví formulace obsažená v ustanovení § 163a odst. 1 písm. d) TrŘ¹²⁵ s ohledem na možné nesnáze v dokazování. To, že je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán v tísní například z důvodu nátlaku, bude muset být prokázáno konkrétními skutečностями,¹²⁶ což bude pravděpodobně orgánům činným v trestním řízení činit obtíže tehdy, pokud například oběť odmítá komunikovat.

Vybrané problémy spjaté s aplikací ustanovení § 163 a 163a TrŘ

Znění ustanovení § 163 a § 163a TrŘ svou stručností nenabízí výslovné řešení určitých praktických problémů, ke kterým v souvislosti s jejich aplikací může docházet. Pro

¹²⁵ Souhlasu poškozeného není třeba, pokud je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

¹²⁶ Toto ustanovení cílí mimo jiné na případy, kdy je oběť domácího násilí podrobena nátlaku ze strany pachatele, aby neudělila či odvolala svůj souhlas s trestním stíháním. K této problematice blíže viz MUSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udělet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.? *Trestní právo*. 2003, ročník 8, č. 12, s. 9-19.

účely této práce jsem vybrala pouze několik z nich s tím, že se pokusím vysvětlit, jak se na jejich řešení dívá judikatura a odborná literatura.¹²⁷

První z vybraných problémů se dotýká vlivu zpětvzetí souhlasu poškozeného na trestní stíhání a také toho, zda je po vyslovení nesouhlasu, respektive zpětvzetí dříve uděleného souhlasu, možné postoupit věc pro přestupek příslušnému správnímu orgánu. Pokud poškozený neudělí souhlas či ho vezme zpět před zahájením trestního stíhání, policejní orgán postupuje podle § 159a odst. 2 TrŘ a věc usnesením odloží, neboť je trestní stíhání nepřípustné podle ustanovení § 11 odst. 1 písm. i) TrŘ. Rozdílné názory se však objevují, nastane-li daná situace po skončení vyšetřování. Jde o to, zda státní zástupce rozhodne dle ustanovení § 172 odst. 1 písm. d) TrŘ a trestní stíhání zastaví, protože je nepřípustné podle § 11 odst. 1 TrŘ, anebo věc postoupí jinému orgánu v souladu s ustanovením § 171 odst. 1 TrŘ či nejsou-li splněny zde uvedené podmínky, trestní stíhání zastaví podle § 172 odst. 1 písm. b) TrŘ, pokud skutek není trestným činem a není důvod k postoupení věci. V této souvislosti jde také o to, zda se nesouhlas poškozeného vztahuje toliko k trestnímu stíhání nebo i k projednání věci jako přestupku. Na jedné straně stojí názor, že je třeba postupovat dle § 171 odst. 1 TrŘ, neboť státnímu zástupci nepřísluší kvalifikovat postupovaný skutek ve světle správního práva a poškozený bere zpět souhlas s trestním stíháním trestného činu a nikoliv přestupku.¹²⁸ Naproti tomu J. Jelínek¹²⁹ vyslovil názor, že v takovém případě je třeba trestní stíhání zastavit dle § 172 odst. 1 písm. d) TrŘ a to díky nepřípustnosti trestního stíhání zakotvené v § 11 odst. 1 písm. i) TrŘ. Po zastavení trestního stíhání už věc pro přestupek postoupit nelze. Osobně se přikláním k prvně vyslovenému názoru. Nelze však zapomínat na ustanovení § 11 odst. 3 TrŘ, podle kterého pokud došlo k zastavení trestního stíhání i z důvodu uvedeného v § 11 odst. 1 písm. i) TrŘ, je možné v takovém stíhání pokračovat, prohlásí-li obviněný do tří dnů od doby, kdy mu bylo usnesení o zastavení trestního stíhání oznámeno, že na projednání věci trvá.

¹²⁷ Blíže k problémům aplikační praxe viz JELÍNEK, Jiří. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného – bilance a perspektivy. *Kriminalistika*. 1996, ročník 29, č. 4, s. 297-302.

¹²⁸ Podrobněji k této otázce viz PETRÁK, Miroslav. Zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním v aplikační praxi státního zástupce. *Státní zastupitelství*. 2011, ročník 9, č. 3, s. 23 a 24. Jde o dikci ustanovení § 171 odst. 1 TrŘ, kdy státní zástupce věc postoupí, pokud výsledky přípravného řízení ukazují, že jde o skutek, který by *mohl být* jiným příslušným orgánem posouzen jako přestupek, jiný správní delikt nebo kárné provinění. Právní kvalifikace tak nezáleží na státním zástupci, ale na „jiném příslušném orgánu“.

¹²⁹ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 106.

Dále považuji za vhodné poukázat na vymezení vztahu ustanovení § 44 odst. 1 TrŘ, podle kterého oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný, a ustanovení § 163 TrŘ. V tomto případě se jedná o to, zda může dispoziční právo zakotvené ustanovením § 163 TrŘ vykonávat ten poškozený, který je spoluobviněným ve společném řízení. Odpověď na položenou otázku podalo rozhodnutí, které bylo publikováno pod č. 34/1992 Sb. rozh. tr.¹³⁰ Podle tohoto rozhodnutí pokud se sourozenci dopustí vzájemným fyzickým napadením trestného činu ublížení na zdraví (dnes podle § 146 TrZ), je trestní stíhání každého z nich možné jen, pokud druhý ze sourozenců s trestním stíháním souhlasí. Takový výklad ustanovení § 163 TrŘ není v rozporu s ustanovením § 44 odst. 1 TrŘ. Obdobně by se samozřejmě posuzoval případ vzájemného napadení mezi jinými příbuznými, například mezi manžely. Ustanovení § 163 TrŘ je tak speciální úpravou k § 44 odst. 1 TrŘ, jeho aplikace má před omezením zakotveným v § 44 odst. 1 TrŘ přednost.

Poslední problém, na který se zaměřím, souvisí s tzv. jednočinným souběhem trestných činů. Pokusím se odpovědět na otázku, jak mají orgány činné v trestním řízení postupovat v případě, kdy jedním skutkem došlo ke spáchání dvou, popřípadě více trestných činů, přičemž jen některé z nich jsou obsaženy v taxativním výčtu v § 163 odst. 1 TrŘ, k jejich stíhání bude vyžadován souhlas poškozeného, který však udělení souhlasu odepře. Tato situace je řešena rozhodnutím publikovaným pod č. 38/1999 Sb. rozh. tr.¹³¹ Pokud poškozený odepře udělit souhlas, je možno vést trestní stíhání pouze pro trestný čin, který není vyjmenován v § 163 odst. 1 TrŘ. Jinak řečeno, bez souhlasu poškozeného lze vést trestní stíhání jen ohledně trestného činu neuvedeného v § 163 odst. 1 TrŘ. Není však možné, aby ohledně trestního stíhání trestného činu uvedeného v § 163 odst. 1 TrŘ po odepření souhlasu, došlo k zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1 písm. d) TrŘ ve spojení s § 11 odst. 1 písm. i) TrŘ. V této situaci, jak poukázal Vrchní soud v Olomouci ve zmíněném rozhodnutí, totiž bude nutné obviněnému sdělit, že jím spáchaný skutek bude posuzován pouze jako trestný čin, u kterého není souhlas poškozeného vyžadován. Skutečnost, pro kterou není skutek posuzován také jako trestný čin uvedený v § 163 odst. 1 TrŘ, musí být uvedena v odůvodnění rozhodnutí.

¹³⁰ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. března 1991 sp. zn. 4 To 61/91. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1992, ročník 44, s. 119-122.

¹³¹ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. dubna 1998 sp. zn. 1 To 11/98. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1999, ročník 51, s. 276-279.

Řešení této situace vyplývá z toho, že jde o jeden skutek, pro který není možné zároveň trestní stíhání zastavit a ještě vydat rozsudek, popřípadě podat obžalobu, tedy rozhodnout o jednom skutku dvojím odlišným způsobem.

Pro doplnění dodávám, že právo dát souhlas k trestnímu stíhání, popřípadě jej odepřít či vzít zpět, je dle odborné literatury¹³² vázáno jen na osobu poškozeného a nepřechází na jeho nástupce. K tomuto závěru lze dospět na základě výkladu ustanovení § 45 odst. 3 TrŘ, neboť práva přiznaná trestním řádem poškozenému přechází na právní nástupce jen, jde-li o práva vztahující se k uplatnění nároku na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení. I dle současné judikatury našich soudů¹³³ je udělení souhlasu k trestnímu stíhání právem výlučně spjatým s osobou poškozeného. Vezmeme-li v úvahu, že dispoziční právo poškozeného zpravidla odráží jeho citový vztah a vazbu k obviněnému, již z tohoto důvodu nemůže přecházet na jeho dědice. Ve zmiňovaném usnesení se Vrchní soud v Praze vyslovil tak, že nebyla-li smrt poškozeného způsobena posuzovaným trestným činem, nezakládá tato skutečnost důvod, pro který by souhlasu poškozeného nebylo třeba. V těchto případech nelze souhlas poškozeného nahradit případnými souhlasy jeho dědiců.

Kritika současné právní úpravy souhlasu poškozeného s trestním stíháním a návrhy na její zlepšení

Kritika ustanovení § 163 a § 163a TrŘ ze strany odborné veřejnosti směřuje zejména k taxativnímu výčtu trestných činů a příbuzenskému poměru mezi poškozeným a obviněným.¹³⁴ Taxativní výčet trestných činů je i dle mého názoru nedostatečný zejména v tom, že zahrnuje širokou škálu trestných činů různé závažnosti. Problematické se v tomto výčtu jeví předně to, že zde nalezneme majetkové trestné činy ve všech odstavcích, od základních po kvalifikované skutkové podstaty (například

¹³² ŠÁMAL, Pavel; HRACHOVEC, Petr; SOVÁK, Zdeněk. *Trestní řízení před soudem prvního stupně*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 195. Zde autoři také poukazují na to, že k souhlasu s trestním stíháním není oprávněna pojišťovna, na kterou by přešla práva poškozeného například podle § 813 ObčZ.

¹³³ Například Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. července 2002 sp. zn. 5 To 31/02 publikováno též pod č. R 54/2003 Sb. rozh. tr. [cit. 10. 2. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

¹³⁴ JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 11-12, s. 66; JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 784; MUSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.? *Trestní právo*. 2003, ročník 8, č. 12, s. 15 a 16.

krádež dle § 205 TrZ či podvod dle § 209 TrZ), tedy pro udělení souhlasu s trestním stíháním nezáleží na výši způsobené škody. Dispoziční právo poškozeného se tak bude vztahovat i k trestnímu stíhání trestného činu krádeže, kterým bude způsobena škoda velkého rozsahu,¹³⁵ což je dle mého názoru i z hlediska veřejného zájmu na trestním postihu takového pachatele zcela nepřijatelné, byť samozřejmě nelze zapomínat na podmínku příbuzenského poměru mezi poškozeným a obviněným. P. Vantuch k tomu uvádí: „...je diskusní stavět v uvedeném ustanovení na roveň spáchání nedbalostních trestných činů v dopravě se sazbou do 2, resp. 5 let odnětí svobody a úmyslných majetkových trestných činů, v nejvyšších odstavcích se sazbou od 5 do 12 let...“¹³⁶

V taxativním výčtu trestných činů dále spatřuji za problematický trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 TrZ, za který je možno uložit dle § 185 odst. 2 TrZ trest odnětí svobody v rozmezí dvou až deseti let. Domnívám se, že u některých trestných činů je žádoucí, aby veřejný zájem na postižení pachatele převyšoval nad zájmem a přáním oběti trestného činu. Souhlasím s názorem J. Musila¹³⁷ v tom, že taxativní výčet by měl předně vyjmenovávat takové trestné činy, kterými jsou dotčeny individuální zájmy (právní statky) poškozeného a které jsou typově méně závažné. K tomu dodávám, že by se mělo jednat předně o trestné činy nedbalostní. Samozřejmě jsem si vědoma toho, že sestavení takového taxativního výčtu s takovými trestnými činy, který by nebudil žádné pochybnosti, je pro zákonodárce úkol nelehký. Obecněji pojato půjde především o vyvážení zájmu státu na postihu určitých trestných činů se zájmem poškozeného na postihu pachatele, tyto zájmy však mohou být protichůdné.

Otázkou také zůstává, proč zákonodárce omezil okruh poškozených, kteří udělují souhlas s trestním stíháním, pouze na ty, kteří jsou zjednodušeně řečeno ve vztahu k obviněnému osobou blízkou. Nelze opomenout skutečnost, že taktéž jiní poškození nemusí nutně projevit zájem na trestním stíhání pachatele či se stíháním dokonce výslovně nesouhlasit.¹³⁸ Do budoucna se mi jeví jako vhodné, podmínku příbuzenského či obdobného stavu z ustanovení § 163 TrŘ odstranit a dispoziční právo

¹³⁵ Dle výkladového ustanovení § 138 TrZ se jí rozumí škoda dosahující nejméně částky 5 000 000 Kč.

¹³⁶ VANTUCH, Pavel. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného, nebo na jeho návrh? *Právní praxe*. 1994, ročník 42, č. 3, s. 153.

¹³⁷ MUSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.? *Trestní právo*. 2003, ročník 8, č. 12, s. 16.

¹³⁸ Pro novelizaci ustanovení § 163 odst. 1 TrŘ ohledně otázky vztahu mezi poškozeným a osobou, proti níž se trestní řízení vede, se vyslovil i T. Gřivna. Srovnání GRIVNA, Tomáš. Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky). *Trestněprávní revue*. 2005, ročník 4, č. 12, s. 322.

rozšířit a přiznat jej tak všem poškozeným. Nesthání méně závažných nedbalostních trestných činů z důvodu nevyslovení souhlasu poškozeného (bez příbuzenského poměru k obviněnému), kde by skutečně poškozený neměl zájem na postihu pachatele, může jistě přispět i k odbřemenění přetížené policie a trestní justice.

Naproti návrhům na rozšíření dispozičního práva poškozeného stojí názory na jeho odstranění alespoň vůči určitým kategoriím obětí. Takové názory akcentují negativní důsledky tohoto oprávnění poškozeného zejména ve vztahu k obětem domácího násilí.¹³⁹ Nelze pominout fakt, že ustanovení § 163 TrŘ ve své podstatě přispívá k vytvoření podmínek pro možné vyvíjení nátlaku pachatele domácího násilí na oběť (poškozeného), se kterou sdílí domácnost, a to takovým směrem, aby neudělila nebo odvolala svůj souhlas se stíháním.¹⁴⁰ Někteří autoři navíc poukazují na sekundární viktimizaci oběti zejména domácího násilí, která má vyslovit souhlas s trestním stíháním osoby blízké. „*Oběť je viktimizována nejen samotným násilným skutkem, ale i rozhodnutími, která musí učinit v situaci, kdy je jí fyzicky i psychicky ublíženo, a řeší zásadní existenční otázky svoje a svých dětí.*“¹⁴¹ Z pohledu trestního práva hmotného je domácí násilí spjato se skutkovou podstatou § 199 TrZ týrání osoby žijící ve společném obydlí, tento trestný čin však v taxativním výčtu § 163 odst. 1 TrŘ nenalezneme, trestní stíhání tak není podmíněno souhlasem poškozeného. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že právní kvalifikací fenoménu domácího násilí můžeme dojít i k jiným skutkovým podstatám trestných činů, u nichž naopak souhlasu poškozeného bude třeba, jelikož jsou součástí ustanovení § 163 odst. 1 TrŘ. Jedná se tradičně například o ublížení na zdraví podle § 146 TrZ nebo znásilnění § 185 odst. 1, odst. 2 TrZ.

Považuji za vhodné zdůraznit, že institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného může například právě v situacích domácího násilí působit i jako demotivující faktor v činnosti orgánů činných v trestním řízení, na což poukázal i J. Fenyk.¹⁴² Jedná se o to, že poškozený může kdykoliv (do doby, než se odvolací soud

¹³⁹ Například VOŇKOVÁ, Jiřina; SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. 2. přepracované vydání.* Praha: Profem, 2008, s. 102-104.

¹⁴⁰ V souvislosti s problematikou obětí domácího násilí je někdy ustanovení § 163 TrŘ označováno za „vydírací paragraf“. Viz MACHÁČKOVÁ, Radka. *Domácí násilí – některé právní aspekty.* In *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s. 120 [cit. 20. 3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#s2001>.

¹⁴¹ VOŇKOVÁ, Jiřina; SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. 2. přepracované vydání.* Praha: Profem, 2008, s. 104.

¹⁴² FENYK, Jaroslav. *Některé úvahy o postižitelnosti „domácího násilí“ z hlediska současného trestního práva i záměru de lege ferenda.* *Právní rozhledy.* 2002, ročník 10, č. 12, s. 632.

odebere k závěrečné poradě) vzít svůj souhlas zpět a tím v podstatě „zmařit“ či znevážit dosavadní činnost orgánů činných v trestním řízení, kterou vynaložily v souvislosti s trestním stíháním. Tato skutečnost může přispět i k tomu, že samy orgány s trestním stíháním nikterak nespíchají a může docházet k průtahům. Jistý problém se v činnosti státních zástupců objevil v souvislosti s aplikací § 163a odst. 1 písm. d) TrŘ. Otázkou je, jak má státní zástupce postupovat v případě, že poškozený vezme svůj souhlas s trestním stíháním zpět, ale vyskytuje se zde určitá pravděpodobnost, že toto zpětvzetí bylo učiněno v tísní.¹⁴³ V konkrétních případech z praxe, na které L. Crha upozornil, totiž po zpětvzetí souhlasu státní zástupci bez dalšího usnesením trestním stíhání zastavili, popřípadě věc postoupili, aniž by se podrobněji zaměřili na otázku, zda podle § 163a odst. 1 písm. d) TrŘ byl či nebyl souhlas s trestním stíháním potřebný. Taková usnesení byla pro pochybení státních zástupců s ohledem na jejich nezákonnost zrušena Nejvyšší státní zástupkyní ve smyslu ustanovení § 174a TrŘ. L. Crha pak vyvodil z odůvodnění těchto usnesení určité zásady pro posouzení nedání či zpětvzetí souhlasu poškozeným, mimo jiné i tu, že: *„Pouze dospěje-li státní zástupce k jednoznačnému závěru, že zpětvzetí souhlasu poškozenou bylo zcela dobrovolné, a k jistotě, že poškozená se při zpětvzetí souhlasu nenacházela v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem či závislostí, může uvedené zpětvzetí souhlasu považovat za právně významné – může dovést, že v předmětné věci je souhlasu s trestním stíháním třeba.“*¹⁴⁴ V opačném případě, tedy je-li tu určitá pochybnost ohledně dobrovolnosti nedání či zpětvzetí souhlasu, nebude důvod k zastavení trestního stíhání a je třeba podat obžalobu. Zároveň v těchto případech z hlediska dokazování (ne)existence dané tísně nepostačí pouhé vyjádření poškozeného.

Stranou kritiky nezůstává ani ustanovení § 163a odst. 1 TrŘ a to ohledně výčtu případů, kdy souhlas poškozeného není vyžadován. V odborné literatuře lze nalézt náměty de lege ferenda, které navrhují doplnění tohoto ustanovení o další případ, kterým by bylo dispoziční právo poškozeného omezeno. Jednalo by se o situaci, kdy pachatel napadá tutéž oběť opakovaně.¹⁴⁵ Argumenty ve prospěch takového doplnění

¹⁴³ Ke konkrétním případům z praxe a jejich řešení ze strany státních zástupců podrobněji viz CRHA, Lumír. Domácí násilí a vynucené zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním podle § 163a odst. 1 písm. d) trestního řádu. *Státní zastupitelství*. 2004, ročník 2, č. 12, s. 2-7.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 6.

¹⁴⁵ K tomuto blíže MUSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.? *Trestní právo*. 2003, ročník 8, č. 12, s. 17.

vyzdvihují zejména zvýšení závažnosti jednání pachatele - recidivisty a s tím spojený veřejný zájem na jeho postihu. K nedostatkům právní úpravy obdobně J. Jelínek uvádí: „Stávající ustanovení § 163a tr. ř.¹⁴⁶ neumožňuje stíhat z úřední povinnosti ani takové případy, kdy pachatel byl již odsouzen za úmyslný trestný čin téže skutkové podstaty nebo podobné povahy ke škodě téhož poškozeného...“¹⁴⁷

Z toho, co jsem k problematice institutu souhlasu s trestním stíháním uvedla výše, vyplývá poměrně jednoznačný závěr, že stávající právní úprava není v mnohém dokonalá a to už jen tím, že na některé sporné záležitosti, kterým jsem se podrobněji věnovala, nedává jasné odpovědi.

3. 2. 2 Právo nahlížet do spisu

Právo každého poškozeného, popřípadě jeho zákonného zástupce či zmocněnce nahlížet do spisů, pořizovat si z nich výpisky a poznámky, jakož i kopie na své náklady stanoví trestní řád v § 65. Toto ustanovení zároveň upravuje určité případy, ve kterých je realizace tohoto práva s ohledem na charakter písemnosti či údajů vyloučena přímo zákonem nebo ve kterých naopak může být nahlížení do spisů odepřeno státním zástupcem nebo policejním orgánem. Předně se právo nahlížet do spisů a práva s ním spojená nevztahují k protokolu o hlasování a k osobním údajům svědka, jehož totožnost a podoba podléhají utajení ve smyslu ustanovení § 55 odst. 2 TrŘ.

Odepřít nahlédnutí do spisu a tím i ostatní práva s ním spojená lze pouze v přípravném řízení nikoli už v řízení před soudem, což vyplývá z dikce ustanovení § 65 odst. 2 TrŘ a děje se tak opatřením policejního orgánu či státního zástupce konajícího vyšetřování. Státní zástupce či policejní orgán tak smí učinit slovy zákona jen „ze závažných důvodů“. V případě, že odepření výkonu zmiňovaných práv učinil policejní orgán, závažnost důvodů je dle ustanovení § 65 odst. 2 TrŘ povinen státní zástupce urychleně přezkoumat a to na žádost osoby, které se odepření týká. V případě, že o odepření výkonu práva rozhodl rovnou státní zástupce, poškozený již nemůže navrhnout přezkoumání závažnosti důvodů, které vedly k odmítnutí. Co lze považovat za ony

¹⁴⁶ K právnímu stavu před nabytím účinnosti tzv. velké novely trestního řádu (zák. č. 265/2001 Sb.), dnes ustanovení § 163 a § 163a TrŘ.

¹⁴⁷ JELÍNEK, Jiří. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného – bilance a perspektivy. *Kriminalistika*. 1996, ročník 29, č. 4, s. 304.

závažné důvody pro odepření nahlédnutí do spisu, však trestní řád blíže nespecifikuje. Orgány činné v trestním řízení tak budou existenci těchto důvodů posuzovat podle konkrétních okolností, mohlo by se například jednat o situace možného zmaření výsledků přípravného řízení. Nejvyšší soud k případům, kdy jsou dány závažné důvody uvedl: „*Za závažný důvod tu bude možno považovat nepochybně za dalších podmínek i okolnost, že v konkrétní věci bude třeba poškozeného vyslechnout jako svědka a že by nahlédnutím do spisů mohla být snížena hodnota tohoto důkazu, který má v konkrétním případě přispět k řádnému objasnění věci. Z ustanovení § 65 odst. 2 tr. ř. plyne, že práva poškozeného mohou být v rozsahu naznačeném v tomto ustanovení omezena jen v přípravném řízení.*“¹⁴⁸ Závažné důvody, které vedly k odepření výkonu práv dle ustanovení § 65 odst. 1 TrŘ, musí být vždy náležitě odůvodněny. K řádnému odůvodnění závažných důvodů ve vztahu k omezení práva nahlížet do spisů se ve své rozhodovací praxi vyjadřoval i Ústavní soud, který konstatoval: „*Proto je omezení tohoto práva, i když je zákonem připuštěno, vždy třeba náležitě zdůvodnit. Jinak by totiž omezení uvedeného práva zůstalo bez možnosti je přezkoumat. Za závažné důvody ve smyslu ustanovení § 65 odst. 2 tr. ř. nelze považovat zcela obecný poukaz na možnost maření výsledků vyšetřování.*“¹⁴⁹

Práva spojená s nahlížením do spisu smí poškozený uplatňovat již od počátku přípravného řízení, tedy od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení ve smyslu § 158 odst. 3 TrŘ (pokud byly provedeny neodkladné nebo neopakovatelné úkony, zápis je sepsán bezprostředně po jejich provedení). Jak bylo výše rozebráno, nahlédnutí do spisu a spolu s tím spojená práva mohou být odepřena pouze v přípravném řízení. Jakmile tedy přípravné řízení skončí, nahlédnutí do spisu již v podstatě není možné odepřít. Přípravné řízení ve smyslu § 12 odst. 10 TrŘ končí podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, popřípadě rozhodnutím či vznikem

¹⁴⁸ Publikováno pod č. R III/1967, projednáno v plénu Nejvyššího soudu dne 22. února 1967. In *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. 1967, ročník 19, s. 230. Obdobně též CÍSAŘOVÁ, Dagmar; ČÍŽKOVÁ, Jana. *Poškozený v československém trestním řízení*. Praha: Univerzita Karlova, Acta Universitatis Carolinae. Iuridica Monographia, 1982, č. 37, s. 39.

¹⁴⁹ Toto rozhodnutí Ústavního soudu ČR se sice týkalo odepření práva nahlédnout do spisu pro obviněného, nicméně jej lze ve zmiňované části vztáhnout i na případy, kdy je výkon tohoto práva odepřen poškozenému, neboť jakékoliv odepření nahlédnutí do spisu musí být řádně zdůvodněno, jde-li o odepření tohoto práva kterékoli procesní straně. Podrobněji viz náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 472/2000 ze dne 23. ledna 2001, publikovaný také pod č. 15/2001 SbNU 107 [cit. 22. 3. 2013]. Dostupný z WWW: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=37612&pos=1&cnt=1&typ=result>.

jiné skutečnosti, jež má účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, anebo jiným rozhodnutím ukončujícím přípravné řízení.¹⁵⁰ Ještě před nabytím účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. se v praxi vyskytla otázka, zda může poškozený nahlížet do spisu již v průběhu stádia postupu před zahájením trestního stíhání. K danému problému bylo dokonce vydáno výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně¹⁵¹ č. 5/1996 Sb. v. s.,¹⁵² které připustilo právo osoby, ohledně níž jsou dány skutečnosti nasvědčující tomu, že by se mohlo jednat o poškozeného, nahlížet do spisu i v rámci postupu před zahájením trestního stíhání.¹⁵³ I po přijetí tzv. velké novely trestního řádu poškozenému (respektive osobě, ohledně níž jsou dány skutečnosti nasvědčující tomu, že jí bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, popřípadě že se pachatel na její úkor obohatil) náleží právo nahlížet do spisu již v první fázi přípravného řízení, tedy při postupu před zahájením trestního stíhání. Je třeba si tedy uvědomit, že postavení poškozeného je osobě přiznáno již od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení a tato může vykonávat práva vymezená zejména v § 43 odst. 1 TrŘ. P. Vantuch¹⁵⁴ v této souvislosti upozornil na jeden nedostatek v praxi policejních orgánů, které nesprávně ztotožňovaly pojem poškozeného se subjektem adhezního řízení a odmítly tak osobě nahlédnout do spisů v době před zahájením trestního stíhání. Autor také vyzdvihl, že je nepodstatné, že není v době objasňování a prověřování skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl

¹⁵⁰ Zákonná definice přípravného řízení ve zmiňovaném ustanovení prošla naposledy změnou provedenou zákonem č. 193/2012 Sb. s účinností k 1. 9. 2012. Dle důvodové zprávy bylo smyslem úpravy zpřesnění vymezení pojmu a odstranění nedostatků spočívajících v tom, že definicí trestní řád nereagoval na institut zkráceného přípravného řízení. Podrobněji viz důvodová zpráva k novele trestního řádu provedené zákonem č. 193/2012 Sb. ze dne 27. září 2011 [cit. 10. 12. 2012]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>.

¹⁵¹ Nejvyšší státní zástupce je nadán oprávněními, jež zakotvuje § 12 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství. Nejvyšší státní zástupce tak může mimo jiné vydávat pro státní zastupitelství tzv. výkladová stanoviska, slovy zákona stanoviska ke sjednocení výkladu zákonů a jiným právních předpisů při výkonu působnosti státního zastupitelství. Svým charakterem se jedná o stanoviska nezávazná, neboť pokud by tomu bylo naopak, odporovalo by to jiným ustanovením zákona, jestliže se v nich hovoří o samostatnosti a odpovědnosti státních zastupitelství a státních zástupců za plnění svých úkolů. Podrobněji viz KOUDELKA, Zdeněk; RŮŽIČKA, Miroslav; VONDRUŠKA, František. *Zákon o státním zastupitelství s komentářem a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 57 a 58.

¹⁵² Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 8. října 1996 č. 5/1996 Sb. v. s., k oprávnění poškozeného nahlížet do spisů v průběhu postupu před zahájením trestního stíhání (prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu) – podle úpravy účinné před novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb. [cit. 6. 6. 2012].

Dostupné z WWW: <http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=2883&d=25688>.

¹⁵³ Pro upřesnění je však nutno dodat, že přípravné řízení bylo před novelou č. 265/2001 Sb. vymezeno jinak s tím, že jeho součástí nebyl postup před zahájením trestního stíhání.

¹⁵⁴ VANTUCH, Pavel. K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání. *Trestněprávní revue*. 2005, ročník 4, č. 6, s. 144 a 145.

spáchán trestný čin, jisté, zda se poškozený stane subjektem adhezního řízení nebo nikoli, této osobě již náleží práva zmiňovaná v ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ, tedy i právo nahlížet do spisů. P. Vantuch¹⁵⁵ ve svém článku také vyslovil názor, dle mého mínění zcela správný, že postavení poškozeného má při postupu před zahájením trestního stíhání i ten, kdo o sobě prohlašuje, že byl poškozen trestným činem (§ 43 odst. 2 TrŘ), neboť v okamžiku sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 TrŘ není možné vyloučit, že vzniklá újma nebyla způsobena zaviněním osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, nebo že její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Orgány činné v trestním řízení by měly brát zřetel na povahu první fáze přípravného řízení, kdy zpravidla není možné učinit jasné závěry o tom, kdo je poškozeným tak, jak jej trestní řád vymezuje.

K problematice procesního postavení poškozeného se váže i náleze Ústavního soudu I. ÚS 1587/07,¹⁵⁶ ve kterém se soud vyjadřoval také k právu poškozeného nahlížet do spisů. V daném případě byla ústavní stížnost směřující proti postupu policejního orgánu, který odmítl stěžovateli nahlédnout do spisu s tím, že v dané věci nemá postavení poškozeného, zamítnuta. Nález považuji za zajímavý hned ve dvou ohledech. Předně v tom, že Ústavní soud se v něm vyjádřil tak, že odepření přístupu určité osoby v postavení poškozeného k trestnímu řízení, nemá vždy nutně ústavněprávní rozměr. Jinak řečeno, Ústavnímu soudu nepřísluší zasahovat svou činností do postupu policie či státního zastupitelství, neboť skutečnost, že určité osobě je z jejich strany odepřeno postavení poškozeného, ještě nutně nemusí vést k porušení ústavně zaručených práv a svobod. Osobně se však přikláním k názoru, že v případě, že osobu lze podřadit ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ pod definici poškozeného a orgány činné v trestním řízení jí toto procesní postavení odepřou, dochází k porušení čl. 2 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Za druhé je poněkud zarážející argumentace subsidiárním charakterem rozhodovací činnosti Ústavního soudu. Ústavní soud totiž poukázal na skutečnost, že v předmětné záležitosti nebyly před podáním ústavní stížnosti vyčerpány všechny dostupné prostředky, zejména že nedošlo k uplatnění práv poškozeným v občanskoprávním řízení. S takovou argumentací

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 146 a 148.

¹⁵⁶ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 1587/07 ze dne 9. června 2008, publikovaný také pod č. N 104/49 SbNU 531 [cit. 23. 3. 2013].

Dostupný z WWW: nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=59009&pos=1&cnt=2&typ=result.

Ústavního soudu nelze souhlasit, neboť v tomto zmiňovaném případě byla ústavní stížnost podána proto, že stěžovateli bylo „odebráno“ postavení poškozeného. Přikláním se k názoru Z. Kloučka¹⁵⁷ v tom, že není možné chtít po osobě, které nebylo umožněno v trestním řízení vystupovat jako poškozený, aby nejprve podala žalobu u civilního soudu za účelem nahlédnutí do spisu, což je jinak zaručeno trestním řádem. Tímto postupem samozřejmě nemůže dosáhnout toho, aby orgány činné v trestním řízení respektovaly i jiná její práva vyplývající z postavení poškozeného.

Ustanovení § 65 odst. 2 TrŘ v poslední větě uvádí, že práva spojená s nahlížením do spisu nelze odepřít obviněnému a obhájci, jakmile již byli upozorněni na možnost prostudovat spisy. Osobu poškozeného, případně jeho zmocněnce však trestní řád výslovně nezmiňuje. V tomto lze spatřovat silnější postavení obviněného. Na poškozeného se tento limit odepření výkonu práv spojených s nahlédnutím do spisu nevztahuje, a to i přesto, že novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 45/2013 Sb. došlo s účinností k 1.8.2013 ve vztahu k poškozenému k zásadní změně § 166 TrŘ. Na problematiku nahlížení do spisu a odepření tohoto práva je třeba nahlížet právě i ve spojení s § 166 TrŘ. Do nedávné doby bylo v tomto ustanovení zakotveno pouze právo obviněného a obhájce po provedeném vyšetřování prostudovat spisy a popřípadě podat návrhy na doplnění vyšetřování. Poškozený tímto oprávněním nedisponoval a nedostával ani informaci o skončení vyšetřování. Odborná literatura se neshodovala v tom, zdali bylo žádoucí, aby byla procesní práva obviněného a poškozeného ohledně práva prostudovat spisy po provedeném vyšetřování postavena naroveň. Na jedné straně stály názory odborné veřejnosti, kterým se jevílo zakotvení tohoto oprávnění pro poškozeného jako vhodné¹⁵⁸ s ohledem na to, že by mohlo umožnit poškozenému, který uplatňoval v trestním řízení nárok na náhradu škody, přezkoumat, zda se ve spisu

¹⁵⁷ KLOUČEK, Zdeněk. Nad jedním nálezem Ústavního soudu a postavením poškozeného v trestním řízení. *Trestněprávní revue*. 2008, ročník 7, č. 10, s. 306.

¹⁵⁸ Velkým zastáncem rozšíření procesních práv poškozeného právě o možnost prostudovat vyšetřovací spis a činit návrhy na doplnění dokazování byl i J. Jelínek, který při hledání vhodného znění nové právní úpravy poukazoval na slovenskou právní úpravu zachycenou v ustanovení § 208 odst. 1 slovenského trestního řádu. Blíže viz JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v českém trestním řízení. In ZÁHORA, Jozef. KERT, Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 52.

nachází všechny podklady nezbytné pro rozhodnutí soudu o jeho nároku.¹⁵⁹ Naproti tomu jiní autoři poukazovali na odlišnosti úkonů spočívajících v nahlédnutí do spisu dle § 65 TrŘ a v prostudování spisu v ustanovení § 166 TrŘ.¹⁶⁰ Právo prostudovat spis bývá spojováno s uplatnění práva obviněného na obhajobu, naopak nahlížení do spisu má přispět pouze k zisku dílčích informací. Zároveň bylo poukazováno na riziko spojené s prostudováním spisu poškozeným, který měl postavení svědka. Obecně je možné, že v dalším průběhu trestního řízení bude třeba tohoto poškozeného vyslechnout k zásadním otázkám. Jeho svědectví by pak mohlo být zpochybněno a důkazní základ obžaloby zhroucen s přihlédnutím k možnému ovlivnění jeho výpovědi díky tomu, že se seznámil s obsahem nashromážděných důkazů. Citovaní autoři tedy považovali oprávnění poškozeného spočívající v možnosti nahlížet do spisu dle § 65 TrŘ za dostačující. S jejich názorem jsem se již dříve zcela neztotožnila a i nadále souhlasím s tím, co ve své monografii vyslovil J. Jelínek. Mám za to, že možnost prostudovat spis také slouží k přezkoumání průběhu a dodržení procesních předpisů v přípravném řízení. Změny ustanovení § 166 TrŘ tedy vítám, byť mohou jistě svou měrou přispět ke zpomalení, respektive prodloužení trestního řízení. Zároveň je nutné podotknout, že nové oprávnění nepřiznává trestní řád všem poškozeným, ale pouze tomu, který již podal návrh podle § 43 odst. 3 TrŘ, jsou-li jeho pobyt nebo sídlo známé. Policejní orgán umožní poškozenému v přiměřené době prostudovat spisy a učinit též návrhy na doplnění vyšetřování a to tehdy, uzná-li vyšetřování za skončené a jeho výsledky za postačující k podání obžaloby. Na tuto možnost má být poškozený upozorněn nejméně tři dny předem, přičemž tuto lhůtu lze s jeho souhlasem zkrátit. Navrhne-li poškozený doplnění dokazování, avšak policejní orgán je nepovažuje za nutné, odmítne jej a učiní o tomto úkonu záznam ve spise za současného vyrozumění poškozeného. Ustanovení § 166 odst. 2 TrŘ pak ve své podstatě zdůrazňuje, že možnost prostudovat spisy je právem poškozeného, nikoli jeho povinností a v případě, že jej nevyužije, nemá to na další postup orgánů činných v trestním řízení vliv. Podle výslovné úpravy se totiž dále v řízení postupuje tak, jako by k prostudování spisu došlo. Uvedené posílení práv

¹⁵⁹ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 173 a 174; Obdobně též LANGHANSOVÁ, Hana; KOLÁČKOVÁ, Jana; KOPAL, Jiří. *Právní analýza některých aspektů postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu v českém právním řádu*. Brno: 2007, s. 10 [cit. 24. 3. 2013]. Dostupné z WWW: http://www.llp.cz/_files/file/Analyza_poskozeny.pdf.

¹⁶⁰ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 349 a násl.

poškozeného vítám a podotýkám, že jej lze považovat za jeden z dokladů postupného vyrovnávání procesních práv poškozeného a obviněného. Rovněž důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb. vyzdvihuje posílení postavení a práv poškozeného v trestním řízení, jakož i vytvoření lepších předpokladů, respektive možnosti k jejich uplatnění.¹⁶¹ Na druhou stranu, jestliže jsem nejprve zaměřila pozornost na právní úpravu nahlížení do spisu, není možné, jak jsem již naznačila, nevidět, že zákonodárce změnu § 166 TrŘ nepromítl do znění ustanovení § 65 odst. 2 TrŘ. Odepřít právo nahlédnout do spisů a s tím související ostatní práva tak nelze i nadále pouze obviněnému a obhájci, jakmile byli upozorněni na možnost prostudovat spisy. Jistě je žádoucí, ptát se po odůvodněnosti této odlišnosti, respektive, zda vůbec existují nějaké důvody, které k tomuto zákonodárce vedly a doplnění ustanovení § 65 odst. 2 TrŘ o osobu poškozeného ve výše uvedeném smyslu pouze neopomněl.

3. 2. 3 Právo na šetrné zacházení a ochranu soukromí

Právo poškozeného (oběti) na zacházení respektující jeho důstojnost i právo na ochranu soukromí jsou v posledních letech v popředí zájmu nejen mezinárodní, ale i vnitrostátní právní úpravy.

Právo na šetrné, respektive citlivé zacházení s poškozeným při provádění úkonů trestního řízení ze strany orgánů činných v trestním řízení je zakotveno v § 52 TrŘ. Trestní řád v tomto ustanovení zdůrazňuje nutnost provádět úkony trestního řízení tak, aby byla šetřena osobnost osob na úkonu zúčastněných (tedy i poškozeného) a jejich ústavou zaručená práva. S poškozeným jako s jednou z možných osob na úkonu zúčastněných má být zároveň jednáno tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel trestního řízení. Toto právo nepochybně vychází a je propojeno se zásadou zdrženlivosti (přiměřenosti) vyjádřenou v ustanovení § 2 odst. 4 TrŘ, podle které se trestní věci projednávají s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána. Při provádění úkonů trestního řízení lze do těchto práv zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro

¹⁶¹ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 45/2013 Sb., sněmovní stisk č. 617/0 [cit. 24.7.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

zajištění účelu trestního řízení. Orgány činné v trestním řízení by měly ve vztahu k poškozenému postupovat tak, aby předcházely tzv. sekundární viktimizaci s ohledem na fakt, že pro poškozeného je již samotná trestná činnost na něm spáchaná zpravidla, zejména jde-li o násilnou kriminalitu, silným traumatizujícím zážitkem. Jak se však v praxi ukázalo, není výjimečné, jsou-li zdrojem sekundární viktimizace samy orgány činné v trestním řízení, na což mimo jiné ve svém článku poukázala O. Polmová.¹⁶² Autorka se zaměřila na důvody, které vedly díky nevhodnému jednání orgánů činných v trestním řízení ke vzniku pocitu způsobené druhotné újmy. Jednalo se například o neposkytnutí srozumitelných informací o trestním řízení, neprojevení zájmu o bezpečí oběti či tendence rozmluvit poškozené úmysl podat trestní oznámení. Považuji za nezbytné, aby měly orgány činné v trestním řízení při kontaktu s poškozenými na paměti, že je nutné s nimi zacházet způsobem, který zohledňuje jejich osobní situaci, práva a zachovává důstojnost.

Za konkretizaci práva na šetrné zacházení bývají považována ustanovení § 102 TrŘ ohledně výslechu osoby mladší 18 let (před novelou č. 45/2013 Sb. mladší 15 let), což může být i osoba v procesním postavení poškozeného, § 200 odst. 1 TrŘ týkající se vyloučení veřejnosti při hlavním líčení mimo jiné pokud by byla ohrožena bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků (který může být zároveň poškozeným ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ) a v neposlední řadě ustanovení § 8a až § 8d TrŘ, která se dotýkají zejména ochrany soukromí poškozeného.

Právní úpravu, která podstatně omezila poskytování informací o řízení a osobách na něm zúčastněných, tedy i o poškozeném, přinesla do trestního řádu novela provedená velmi diskutovaným zákonem č. 52/2009 Sb.¹⁶³ s účinností k 1. 4. 2009. Zakotvení této úpravy bylo odůvodněno zvýšenou potřebou chránit osobnost a soukromí oběti vzhledem k jejímu věku nebo povaze spáchaného činu.¹⁶⁴ Poukazováno bylo také na

¹⁶² Tvrzení uvedená v tomto odborném článku autorka opřela o data zjištěná na základě analýzy provedené Bílým kruhem bezpečí, o. s. Podrobněji viz POLMOVÁ, Olga. Právo oběti trestné činnosti na citlivé zacházení. *Trestněprávní revue*. 2009, ročník 8, č. 4, s. 113 a 114.

¹⁶³ V médiích často populárně označován jako tzv. nehubkový zákon.

¹⁶⁴ Zajímavé je jistě i to, že pro přijetí právní úpravy (respektive novelizaci té dřívější) poskytování informací o trestním řízení médiím, která by kladla zvýšený důraz na oprávněné zájmy poškozených, svědků a pozůstalých, volala odborná veřejnost již dříve. Viz LANGHANSOVÁ, Hana; KOLÁČKOVÁ, Jana; KOPAL, Jiří. *Právní analýza některých aspektů postavení poškozeného v trestním řízení a oběti*

možnou sekundární viktimizaci zapříčiněnou nešetrnou medializací případu, uváděním detailních informací o oběti, její rodině a soukromí. K zabránění tomuto nežádoucímu jevu mělo přispět maximální možné omezení okruhu informací, které mohou být o oběti, jež je zvláště chráněna, veřejnosti poskytovány, což se týká nejen osobních údajů, ale i fotografií či obrazových záznamů.¹⁶⁵ Novela trestního řádu provedená zákonem č. 52/2009 Sb. se stala předmětem ostré kritiky. Ze strany médií byla shledávána jako příliš restriktivní, bránící svobodě projevu a potlačující důležitou úlohu tisku v demokratické společnosti. Zásadní změny, které přinesla, lze shrnout do dvou bodů. Prvním byl zákaz zveřejňování veškerých informací v přípravném řízení umožňujících zjištění totožnosti v zákoně vyjmenovaným osob (mezi nimi byl i poškozený)¹⁶⁶ a druhým byl zákaz zveřejňování odposlechů. Právní úprava nebrala ohled na tzv. převažující imperativ veřejného zájmu, kdy nemohly být v tisku zveřejňovány informace o trestním řízení vztahující se k určité osobě ani tehdy, kdy veřejný zájem na uveřejnění převažoval nad individuálním zájmem a právem na ochranu soukromí osoby na trestním řízení zúčastněné. Ustanovení § 8a až § 8d TrŘ i v reakci na zmiňovanou kritiku prošla naposledy změnou díky novele trestního řádu provedené zákonem č. 207/2011 Sb. s účinností k 3. 8. 2011. Současná právní úprava již v ustanovení § 8d odst. 2 TrŘ umožňuje uveřejnit informace, na které se jinak vztahuje zákaz zveřejnění, odůvodňuje-li to veřejný zájem, pokud převažuje nad právem na ochranu soukromí dotčené osoby. Do budoucna tedy bude nutné poměřovat právo na svobodu projevu s právem na ochranu soukromí dotčené osoby.¹⁶⁷

Podle současného znění § 8a odst. 1 TrŘ mají orgány činné v trestním řízení dbát i o to, aby poskytnutím informací o své činnosti nezveřejnily o poškozeném údaje, které přímo nesouvisí s trestnou činností. V přípravném řízení, jak jsem již zdůraznila, nesmějí zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti osoby poškozeného. Zvláštní režim ochrany soukromí a totožnosti poškozeného stanoví § 8b odst. 2 až odst. 4 TrŘ,

trestného činu v českém právním řádu. Brno: 2007, s. 30 a 31 [cit. 29. 3. 2013]. Dostupné z WWW: http://www.llp.cz/_files/file/Analyza_poskozeny.pdf.

¹⁶⁵ Z důvodové zprávy k návrhu zákona č. 52/2009 Sb. ze dne 11. února 2008 [cit. 29. 3. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=5&ct=443&ct1=0>.

¹⁶⁶ J. Herczeg označil tento zákaz jako tzv. informační embargo v přípravném řízení. Viz HERCZEG, Jiří. Novela nehubkového zákona: korektiv veřejného zájmu. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 10, s. 285.

¹⁶⁷ Ke konkrétním případům řešení kolize dvou protichůdných zájmů v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva podrobněji HERCZEG, Jiří. Novela nehubkového zákona: korektiv veřejného zájmu. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 10, s. 286-290.

jež se vztahují na zákaz zveřejňování informací, které by umožnily zjištění totožnosti poškozeného, který je osobou mladší 18 let nebo vůči němuž byl spáchán některý z taxativně vypočtených trestných činů.¹⁶⁸ Zvýšená ochrana je tak poskytována jednak poškozeným mladším 18 let, což je odůvodněno jejich zvláštní zranitelností¹⁶⁹ a jednak zletilým poškozeným, byl-li vůči nim spáchán trestný čin uvedený v ustanovení § 8b odst. 2 TrŘ. Ve znění před novelou č. 207/2011 Sb. byl okruh těchto činů poněkud širší.¹⁷⁰ Z výčtu trestných činů v § 8b odst. 2 TrŘ lze dovodit, že zvýšená ochrana je zletilým poškozeným poskytována nejen ve vztahu k povaze trestného činu, který byl vůči nim spáchán (například trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti), ale i s ohledem na osobu poškozeného jako takovou, například se jedná o svěřenou osobu, popřípadě těhotnou ženu, jde-li o trestné činy proti těhotenství ženy. V původní právní úpravě před novelou provedenou zákonem č. 207/2011 Sb. ustanovení § 8b odst. 5 TrŘ obsahovalo výjimky umožňující prolomení zákazu zveřejnění informací o poškozeném. Současná právní úprava v novém ustanovení § 8d TrŘ výjimky ze zákazu stanoví obecně pro všechny případy vymezené v ustanovení § 8a až § 8c TrŘ. Jedním z těchto případů je i situace, kdy osoba, jíž se zákaz zveřejnění týká, udělí ke zveřejnění informací výslovný souhlas. Je totiž možné, že si poškozený sám přeje informovat o trestním řízení a to i v médiích. Jak uvádí J. Herczeg¹⁷¹ účelem této právní úpravy není poskytnutí ochrany poškozenému, pokud o ni nestojí.

Nutno podotknout, že ačkoli to trestní řád výslovně nestanoví, zvýšená ochrana se vztahuje pouze k poškozeným fyzickým osobám. Jelikož je právnická osoba umělým právním konstruktem, zveřejnění údajů o činu na ní spáchaném nemá, respektive nemůže mít z logiky věci dopady na její osobnost ani psychiku.¹⁷² Závěrem dodávám, že sankce za porušení zmiňovaných zákazů zůstaly v rovině správního trestání.

¹⁶⁸ Někdy se v této souvislosti hovoří o zákazu identifikace chráněného poškozeného. Viz HERCZEG, Jiří. Poskytování informací o trestním řízení a ochrana soukromí poškozeného. *Trestní právo*. 2009, ročník 14, č. 10, s. 8.

¹⁶⁹ Z důvodové zprávy k návrhu zákona č. 207/2011 Sb. ze dne 12. ledna 2011 [cit. 29. 3. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=231&CT1=0>.

¹⁷⁰ Jednalo se výslovně o kuplířství, šíření pornografie nebo některý z trestných činů proti životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti nebo proti rodině a mládeži. Výčet těchto trestných činů však umožnil široké vymezení okruhu poškozených, na které se režim zvýšené ochrany vztahoval, neboť se týkalo i poškozených těmi trestnými činy, s jejichž spáchaním není typicky spojena zvýšená zranitelnost poškozeného například rvačka podle § 158 TrZ či porušování domovní svobody podle § 178 TrZ.

¹⁷¹ HERCZEG, Jiří. Poskytování informací o trestním řízení a ochrana soukromí poškozeného. *Trestní právo*. 2009, ročník 14, č. 10, s. 9.

¹⁷² Obdobný názor viz JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 531.

Konkrétně se jedná o přešupek a správni delikt spočívající v porušení zákazu zveřejnění osobních údajů stanoveného jiným právním předpisem v ustanovení § 44a a § 45a zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Jak jsem výše již naznačila, zpřísnění režimu poskytování informací o trestním řízení a osobách na něm zúčastněných vyvolalo poměrně ostrou diskuzi. Soulad zákona č. 52/2009 Sb. s ústavním pořádkem byl dokonce posuzován Ústavním soudem ČR a to na základě návrhu skupiny senátorů na zrušení ustanovení, která do trestního řádu tato novela přinesla. Ústavní soud v této věci rozhodl usnesením sp. zn. Pl. ÚS 10/09.¹⁷³ Skupina senátorů ve svém návrhu mimo jiné namítala i to, že při projednání zmiňované novely v Poslanecké sněmovně došlo k rozšíření původního vládního návrhu zákona komplexním pozměňovacím návrhem, který měl bezprecedentně omezit poskytování informací veřejnosti o činnosti orgánů činných v trestním řízení v mnoha dalších směrech.¹⁷⁴ Tento pozměňovací návrh rozšířil rozsah chráněných osobních údajů o osobní údaje dalších osob - například podezřelého, obviněného, neboť vládní návrh se zaměřil pouze na posílení ochrany osob poškozených trestným činem. Kritika dané právní úpravy také směřovala k razantnímu zpřísnění sankcí v případech, kdy dojde ke spáchání přešupku nebo deliktu sdělovacími prostředky. Skupina senátorů namítala neústavnost pozměňovacího návrhu, kdy se dle jejich názoru z hlediska techniky jeho přijetí mělo jednat o případ podobný tzv. přílepku.¹⁷⁵ Ústavní soud však dovedil, že předmětný pozměňovací návrh z materie původního vládního návrhu nevybočil a o protiústavní přílepek ve smyslu judikatury Ústavního soudu ani o případ podobný se nejednalo.

Navrhovatelé požadovali po Ústavním soudu přednostní projednání návrhu s ohledem na naléhavost dané věci a to ve smyslu ustanovení § 39 zákona č. 182/1993

¹⁷³ Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 10/09 ze dne 24. ledna 2012 [cit. 30. 3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=72862&pos=1&cnt=1&typ=result>.

¹⁷⁴ Jednalo se jednak o to, že orgánům činným v trestním řízení bylo tímto pozměňovacím návrhem v průběhu přípravného řízení zakázáno zveřejňovat informace k zjištění totožnosti nejen oběti trestného činu, ale i podezřelého a obviněného, popřípadě svědka, zúčastněné osoby. Dále byl také nad rámec vládního návrhu v původní podobě přijat obecný zákaz zveřejnění informací umožňujících zjištění totožnosti osoby, pokud informace pochází ze záznamu o odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu a zatím nebyly použity jako důkaz v řízení před soudem.

¹⁷⁵ Legislativním přílepkem (tzv. wild riders - divocí jezdci) se rozumí případ, kdy se technikou pozměňovacího návrhu k návrhu zákona připojí úprava zcela jiného zákona s legislativní předlohou nesouvisejícího. Judikaturou Ústavního soudu byla praxe tzv. legislativních přílepků (jezdců) označena za neústavní. Viz nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. února 2007, publikovaný pod č. 37/2007 Sb. [cit. 30. 3. 2013].

Dostupný z WWW: nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=53579&pos=1&cnt=5&typ=result.

Sb., o Ústavním soudu. Ústavní soud však pro přednostní projednání věci neshledal důvody, proto také ačkoli podání skupiny senátorů došlo soudu již dne 14. 5. 2009, bylo rozhodnutí ve věci vyneseno až v lednu roku 2012. Z hlediska formy se však nejedná o nález, ale o usnesení. Během řízení před Ústavním soudem totiž pokračoval ve vztahu k napadené právní úpravě legislativní proces, který vyvrcholil přijetím již zmiňované novely trestního řádu provedené zákonem č. 207/2011 Sb. Jak Ústavní soud uvedl, touto právní úpravou sledoval zákonodárce v podstatě stejný záměr jako skupina senátorů, která se na soud obrátila, zejména jde-li o nové ustanovení § 8d TrŘ obsahující výjimky z obecných pravidel obsažených v § 8a až § 8c TrŘ. Navrhovatelé byli přesvědčeni, že ustanovení § 8a až § 8c TrŘ ve znění po novele č. 52/2009 Sb. jednoznačně směřovala k omezení transparentnosti přípravného řízení. Mediím měla úprava ponechat pouze úzký prostor pro obecné informování o průběhu trestního řízení, zejména pokud by se týkalo podezřelých a obviněných, o které sdělovací prostředky mohly projevit důvodný zájem (například u osob veřejně známých). Nová právní úprava v § 8d odst. 1 TrŘ již umožňuje informace v nezbytném rozsahu zveřejnit, odůvodňuje-li to veřejný zájem, pokud převažuje nad právem na ochranu soukromí dotčené osoby.

V konečném rozhodnutí bylo řízení před Ústavním soudem co do napadených ustanovení změněných zákonem č. 207/2011 Sb. zastaveno ve smyslu § 67 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.¹⁷⁶ Ve zbytku, tedy ohledně ustanovení trestního řádu, která zůstala novelou nedotčena, návrh odmítl pro zjevnou neopodstatněnost v kontextu vývoje, především díky přijetí ustanovení § 8d TrŘ.

Pro doplnění dodávám, že zákon o obětech trestných činů nemá vlastní právní úpravu ochrany osobních údajů obětí před zveřejněním. V ustanovení § 15 ZOTČ pouze odkazuje na úpravu v trestním řádu.

3. 3 Procesní práva náležící pouze subjektu adhezního řízení (§ 43 odst. 3 TrŘ)

Poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení, jsou na různých místech trestního řádu přiznána některá další

¹⁷⁶ Ustanovení § 67 odst. 1 zákona o Ústavním soudu praví: „Jestliže zákon, jiný právní předpis nebo jejich jednotlivá ustanovení, jejichž zrušení je navrhováno, pozbudou platnosti před skončením řízení před Ústavním soudem, řízení se zastaví.“

procesní práva.¹⁷⁷ Vedle základního oprávnění poškozeného, jež vyplývá ze samotného ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ a spočívá v uplatnění nároku vůči obviněnému, půjde o právo podat návrh na zajištění nároku na náhradu škody na majetku obviněného (§ 47 TrŘ), právo žádat poskytnutí bezplatné právní pomoci, respektive pomoci za sníženou odměnu (51a TrŘ - podrobněji viz dále). Z hlediska opravných prostředků může subjekt adhezního řízení napadnout rozsudek odvoláním, nicméně pouze pro nesprávnost výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení (§ 246 odst. 1 písm. d) TrŘ), popřípadě podat stížnost proti usnesení soudu, jímž byla povolena obnova řízení ve výroku o přiznaném nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 141 odst. 2 věta druhá, § 142 odst. 1 a § 286 odst. 3 TrŘ).

3. 3. 1 Náležitosti řádného uplatnění nároku poškozeným

Současná právní úprava adhezního řízení vychází z toho, že soud rozhoduje pouze o takovém nároku poškozeného, který byl ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ řádně a včas uplatněn (§ 228 TrŘ). Při uplatnění nároku vůči obviněnému by měl poškozený dodržet několik povinností, které bývají v odborné literatuře souhrnně označovány jako tzv. náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení.¹⁷⁸ Nárok poškozeného by měl být uplatněn osobou k tomu oprávněnou a to vůči určité osobě a včas a měl by z něho být patrný důvod a výše nároku. Předmětem této práce není ani podrobný rozbor jednotlivých předpokladů pro řádné a včasné uplatnění nároku ani ozřejmění situací, které v praxi požadavku řádnosti a včasnosti odpovídají či neodpovídají, proto k této problematice uvádím jen to nejpodstatnější.

Jde-li o včasné uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích či na vydání bezdůvodného obohacení, nabízí se k posouzení dvě základní otázky. Předně kdy nejdříve je poškozený oprávněn nárok vůči obviněnému uplatnit.

¹⁷⁷ Podrobnější výčet procesních práv subjektu adhezního řízení viz LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, s. 39 a 40; RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 247-250.

¹⁷⁸ K jednotlivým podmínkám uplatnění nároku podrobněji viz RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 421-433.

Poškozený smí svůj nárok ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ uplatnit již v přípravném řízení a to dokonce ještě před jeho zahájením při prvním kontaktu s orgány činnými v trestním řízení v rámci oznámení o skutečnostech nasvědčujících spáchání trestného činu. Naopak pro řádné uplatnění nároku je v hlavním líčení nejzazším okamžikem moment před zahájením dokazování (srov. § 43 odst. 3, § 206 odst. 2 TrŘ). Takovou právní úpravu patrně zákonodárce zvolil záměrně proto, aby měl předseda senátu v okamžiku zahájení dokazování jasno o důkazech, které budou v hlavním líčení prováděny. Zároveň je třeba mít na paměti jedno významné rozhodnutí publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 6/2001,¹⁷⁹ podle kterého je lhůta pro uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody v ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ lhůtou procesní. Tuto lhůtu trestní řád neumožňuje navrátit,¹⁸⁰ a to ani v situaci, kdy by soud prvního stupně nesplnil povinnost uvedenou v ustanovení § 198 odst. 2 TrŘ a nevyrozuměl poškozeného řádně a včas o konání hlavního líčení, respektive jeho počátku.¹⁸¹

Dalším z předpokladů řádného uplatnění nároku poškozeného je to, že směřuje vůči konkrétní osobě. Jak podotýká J. Látal,¹⁸² není správné, pokud by poškozený požadoval přisouzení náhrady škody „*ve věci*“ bez označení určitého obviněného. Jde-li o výši uplatňovaného nároku, je třeba ji v návrhu určit přesně nebo alespoň minimální požadovanou částkou. Řádnému uplatnění nároku na náhradu škody, jak bylo publikováno v rozhodnutí č. 49/2003-I. Sb. rozh. tr.,¹⁸³ neodpovídá takové vyjádření poškozeného, podle kterého uplatňuje nárok ve výši „*kteřá bude vyčíslena znalcem*“ či prohlášení, že „*se ve smyslu § 43 TrŘ připojuje k trestnímu řízení*“. Závěrem dodávám,

¹⁷⁹ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. října 1999 sp. zn. 8 To 335/99, publikováno též pod č. R 6/2001 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2001, ročník 53, s. 74-75.

¹⁸⁰ Již prostým jazykovým výkladem ustanovení § 61 TrŘ upravující institut navrácení lhůty, je možno dovodit, že toto se vztahuje toliko k situaci, kdy obviněný nebo jeho obhájce zmeškají z důležitého důvodu lhůtu k podání opravného prostředku. Doba pro podání návrhu poškozeného ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ však zcela jednoznačně lhůtou k podání opravného prostředku není.

¹⁸¹ V publikovaném případě sice dle názoru odvolacího soudu soud prvního stupně pochybil, když poškozeného v postavení svědka předvolal k hlavnímu líčení na určitou hodinu po jeho zahájení, ale zároveň poškozenému nesdělil časový údaj týkající se samotného začátku hlavního líčení. Hlavní líčení tudíž počalo bez jeho přítomnosti a následně, když se poškozený k soudu dostavil, již nemohl nárok na náhradu škody uplatnit. I přes pochybení soudu, kterým bylo v podstatě znemožněno poškozenému uplatnit po zahájení hlavního líčení před započítáním dokazování nárok na náhradu škody, trestní řád navrácení lhůty k uplatnění tohoto nároku poškozeným neumožňuje.

¹⁸² LÁTAL, Jaroslav. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. *Právní rozhledy*. 1994, ročník 2, č. 10, s. 345 a 346.

¹⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. prosince 2002 sp. zn. 4 Tz 76/2002. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2003, ročník 55, s. 226-228.

že výši uplatněného nároku může poškozený v průběhu trestního řízení modifikovat do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě v hlavním líčení, popřípadě ve veřejném zasedání o odvolání.

3. 4 Zastupování poškozeného

Trestní řád pamatuje na situace, kdy poškozený nemůže s ohledem na nedostatek způsobilosti k právním úkonům vykonávat svá procesní práva osobně. V takovém případě je vykonává prostřednictvím jiných osob. Do úvahy přichází podle konkrétní situace buď zastupování zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. Naproti tomu poškozený s plnou způsobilostí k právním úkonům může využít institutu zastupování zmocněncem, kterého si sám zvolí. Právě v tomto posledně jmenovaném případě došlo s účinností k 1.8.2013 a to novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 45/2013 Sb. k zásadním změnám ve prospěch poškozeného jako procesního subjektu. Nová oprávnění některých poškozených, zejména jde-li o bezplatnou právní pomoc či pomoc poskytovanou za sníženou odměnu zmocněncem, je nezbytné vykládat ve spojení se zákonem o obětech trestných činů, jak popíše níže.

Pokud je poškozený zbaven, respektive omezen ve způsobilosti k právním úkonům, práva poškozeného vykonává jeho zákonný zástupce (§ 45 odst. 1 TrŘ). Jak správně podotýká J. Látal,¹⁸⁴ zákonný zástupce vykonává práva každého poškozeného, který nemá plnou způsobilost k právním úkonům tedy i nezletilého.¹⁸⁵ Jinak řečeno, nezletilí poškození nemohou v trestním řízení vykonávat procesní práva osobně a to ani vedle zákonného zástupce.¹⁸⁶ Jakmile by však i během trestního řízení nezletilý zletilosti nabyl, práva zákonného zástupce zanikají. Dovození zastoupení nezletilého poškozeného zákonným zástupcem v trestním řízení právě z ustanovení § 45 odst. 1 TrŘ je mezi odbornou veřejností většinou přijímaným názorem, avšak má i své odpůrce. Například M. Hrušáková v této souvislosti s ohledem na ustanovení § 9

¹⁸⁴ LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, s. 13.

¹⁸⁵ Kdo je zákonným zástupcem nezletilého pak stanoví zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

¹⁸⁶ K tomu podrobněji i s ohledem na úpravu obsaženou v občanském zákoníku viz RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 279.

ObčZ¹⁸⁷ poukázala na skutečnost, že zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům je odlišný institut než částečná způsobilost k právním úkonům, kterou je ve smyslu ustanovení občanského zákoníku nadán nezletilý. A dále k tomu uvádí: „...*dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory a je k tomu dostatečně rozumově vyspělé, má právo jednat samo za sebe a tedy i využívat všech oprávnění, která z postavení poškozeného v rámci trestního řízení plynou... Za většinu nezletilých poškozených bude jejich práva vykonávat jejich zákonný zástupce (nebude-li zde střet zájmů mezi rodičem a dítětem), avšak nebude tak činit na základě ustanovení § 45 odst. 1 TrŘ (což není možné dovozovat), avšak na základě norem občanskoprávních – zákona o rodině.*“¹⁸⁸

Jestliže by u orgánů činných v trestním řízení převládl v pojmání zastoupení poškozeného dítěte tento přístup, v praxi by to znamenalo nutnost v každém jednotlivém případě zkoumat, k jakým úkonům má takový poškozený způsobilost a k jakým ne, neboť jde o právní úkony, jež svou povahou nejsou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jeho věku, což nepovažuji za příliš žádoucí. Pokud by orgány činné v trestním řízení mohly v trestním řízení buď poškozenému dítěti umožnit, aby činilo úkony samostatně, anebo toto zamítnout, nejspíše by bylo vhodné, aby se tak dělo skrze určitý procesní postup, proti jehož výsledku, především proti zamítnutí, by bylo možné se bránit opravným prostředkem, což lze označit za zbytečně komplikované řešení. Stávající výklad ustanovení § 45 odst. 1 TrŘ i ve vztahu k nezletilému poškozenému tak mám za vhodný, respektive postačující.

V situaci, kdy zákonný zástupce nemůže vykonávat svá práva a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce ustanoví k výkonu práv poškozenému dle ustanovení § 45 odst. 2 TrŘ opatrovníka.¹⁸⁹ Takto lze řešit případy, kdy se například zákonný zástupce nachází v cizině, ale i možnou kolizi zájmů za situace, kdy jeden z rodičů spáchal trestný čin, kde poškozeným je jeho nezletilé dítě. Problém výskytu střetu zájmů mezi rodiči poškozeného dítěte, spáchal-li jeden z nich trestný čin ke škodě vlastního nezletilého dítěte, řeší rozhodnutí Nejvyššího soudu

¹⁸⁷ Dle tohoto ustanovení mají nezletilí způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.

¹⁸⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. Nezletilec jako poškozený v trestním řízení. In ZÁHORA, Jozef. KERT, Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 130.

¹⁸⁹ Toto ustanovení se dostalo do trestního řádu díky novele provedené zákonem č. 178/1990 Sb. Dříve totiž o ustanovení opatrovníka rozhodoval soud v občanském soudním řízení a nikoliv v řízení trestním. K tomu blíže viz JELÍNEK, Jiří. Poškozený v trestním řízení po novele trestního řádu. *Československá kriminalistika*. 1991, ročník 24, č. 2, s. 123.

publikované pod č. 13/1987 Sb. rozh. tr.¹⁹⁰ S poukazem na ustanovení § 37 odst. 2 zákona o rodině¹⁹¹ se Nejvyšší soud vyslovil tak, že v případě spáchání trestného činu rodičem ke škodě vlastního nezletilého dítěte, práva poškozeného nemůže vykonávat druhý z rodičů vzhledem k možnosti střetu zájmů mezi rodiči a dítětem.¹⁹² Bude tedy třeba přímo v trestním řízení ustanovit dítěti opatrovníka, který jej v něm bude zastupovat. Samozřejmě je třeba mít na paměti, že podle ustanovení § 45 odst. 1, popřípadě 2 TrŘ se nepostupuje jen tehdy, pokud je poškozeným nezletilé dítě, ale i jedná-li se o jinou, již zletilou osobu, pokud byla zbavena nebo omezena ve způsobilosti k právním úkonům.

Trestní řád v ustanovení § 45 odst. 2 připouští, aby byla proti rozhodnutí o ustanovení opatrovníka podána stížnost.

3. 4. 1 Zmocněnec poškozeného

Právo každého poškozeného na zastoupení zmocněncem je zakotveno a podrobněji rozvedeno v ustanoveních § 50 a § 51 TrŘ. Institut bezplatného zastoupení zmocněncem, respektive poskytnutí právní pomoci za sníženou odměnu, byl dodán do ustanovení § 51a TrŘ až novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. Zároveň je třeba dodat, že ač se jednalo o rozšíření procesních práv poškozeného, nepřislušelo a ani podle současné právní úpravy nepřisluší každému poškozenému. Před nabytím účinnosti zákona o obětech trestných činů,¹⁹³ jenž novelizoval i trestní řád, příslušelo uvedené právo za splnění podmínek zákonem stanovených pouze tomu poškozenému, který uplatnil v souladu se zákonem nárok podle § 43 odst. 3 TrŘ. Zmiňovanou

¹⁹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. listopadu 1985 sp. zn. 1 To 33/85 a ze dne 14. února 1986 sp. zn. 1 To 7/86. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1987, ročník 39, s. 53-58.

¹⁹¹ Dle tohoto ustanovení nemůže žádný z rodičů zastupovat své děti, jde-li o takové právní úkony, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dětmi nebo mezi dětmi navzájem. Nejvyšší soud také poukázal na rozhodovací praxi, dle které není podmínkou, aby skutečně nastal střet zájmů, postačí pouze možnost případného střetu, i když ke kolizi nedojde.

¹⁹² Obdobně též usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. dubna 1991 sp. zn. 6 To 57/91, publikované pod č. 33/1992 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1992, ročník 44, s. 192-195. „Je-li poškozenou trestným činem ublížení na zdraví podle § 223 tr. zák. nezletilá dcera pachatelky, je třeba k vyjádření souhlasu (či nesouhlasu) s trestním stíháním podle § 163a odst. 1 tr. ř. ustanovit nezletilé podle § 45 odst. 2 tr. ř. opatrovníka. Uvedené vyjádření nelze vyžadovat jen od otce nezletilé, neboť by to bylo v rozporu s ustanovením § 37 odst. 2 zákona o rodině.“

¹⁹³ Konkrétně části novelizující trestní řád a to k 1.8.2013, neboť jednotlivá ustanovení zákona o obětech trestných činů nabyla účinnosti postupně. Uvedené je příkladem tzv. dělené účinnosti. K tomuto blíže viz JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 18 a 232 a následující.

novelizací byl však okruh oprávněných osob zásadním způsobem rozšířen a to právě v návaznosti na zákon o obětech trestných činů a především na jeho kategorizaci obětí.

Trestní řád stanoví určitá omezení ohledně toho, kdo může jako zmocněnec poškozeného v trestním řízení vystupovat. Za základní omezení lze považovat to, že, je-li zmocněncem fyzická osoba, může jím být jen ta s plnou způsobilostí k právním úkonům, tedy ve smyslu ustanovení § 50 odst. 2 TrŘ se nesmí jednat o osobu zbavenou nebo omezenou ve způsobilosti k právním úkonům. Nově trestní řád výslovně uvádí, že zmocněncem může být i osoba právnická. Jako zmocněnec poškozeného tak smí v podstatě vystupovat kdokoli. Nemusí se jednat o advokáta, ačkoliv jím nejčastěji bude, podmínkou není ani to, aby měl zmocněnec právnické vzdělání. V hlavním líčení a veřejném zasedání však nemůže jako zmocněnec vystupovat ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník. Užitím argumentu a *contrario* k této překážce lze konstatovat, že v přípravném řízení se neuplatní. Jak uvádí Komentář k trestnímu řádu: „*Vystupování v těchto funkcích v přípravném řízení nebrání takové osobě být zmocněncem zúčastněné osoby nebo poškozeného v hlavním líčení nebo ve veřejném zasedání.*“¹⁹⁴

Plná moc jakožto podklad, na základě kterého zmocněnec zastupuje poškozeného, musí být založena ve spise. Co může, respektive jaké úkony zmocněnec za poškozeného činí stanoví § 51 TrŘ. Předně je zmocněnec oprávněn k podávání návrhů, žádostí a opravných prostředků, kdy tyto úkony vykonává jménem osoby, kterou zastupuje. Navíc se také může účastnit všech těch úkonů, kterých se může účastnit poškozený. Takto jednoduše definoval okruh úkonů prováděných zmocněncem za poškozeného trestní řád do 31.7.2013. S nabytím účinnosti již mnohokrát zmíněné aktuální novely trestního řádu však doznalo ustanovení § 51 TrŘ podstatných změn. Jeho původní znění ponechal zákonodárce v odstavci 1 a novou úpravu ukotvil ve třech odstavcích následujících. Smyslem nového znění předmětného ustanovení ve vztahu k poškozenému je nepochybně posílení jeho procesního postavení a vyrovnání jeho pozice s postavením obviněného za současného zajištění větší kontradiktornosti trestního řízení.¹⁹⁵ Zmocněnec poškozeného je tak s účinností k 1.8.2013 dle § 51 odst.

¹⁹⁴ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 581.

¹⁹⁵ ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 36; obdobně též viz důvodová zpráva

2 TrŘ oprávněn, a to od doby zahájení trestního stíhání, k účasti při vyšetřovacích úkonech, jimiž se mají objasnit skutečnosti důležité pro uplatnění práv osoby, kterou zastupuje. Zároveň se musí jednat o úkony, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem. Ve svých důsledcích je uvedené, jak uvádí Komentář k trestnímu řádu, dalším z průlomů do neveřejnosti přípravného řízení.¹⁹⁶ O jaké konkrétní úkony se jedná, blíže trestní řád nespecifikuje, z jeho znění se však podává a lze dovést, že se nejedná o všechny vyšetřovací úkony, ale jen ty, jimiž mají být objasněny skutečnosti důležité pro uplatnění práv jím zastoupeného poškozeného a současně ty, jejichž výsledek může být použit jako důkaz.¹⁹⁷ Výjimku z oprávnění zmocněnce k účasti při vyšetřovacích úkonech pak tvoří situace, kdy by mohl být právě jeho přítomností zmařen účel trestního řízení nebo nelze-li jeho vyrozumění zajistit, neboť provedení úkonu není možné odložit. Z odborné literatury vztahující se k prvně jmenované výjimce je zřejmé, že je nutné v každém jednotlivém případě posoudit, za užití zásady proporcionality, na jedné straně zájem na dosažení účelu trestního řízení tak, jak vyplývá z dikce § 1 TrŘ, a porovnat jej s nutností zajistit výkon práva zmocněnce být přítomen při jednotlivém vyšetřovacím úkonu. Účast zmocněnce nebude připuštěna tehdy, pokud by ohrožovala vyšetření skutku, odhalení a usvědčení skutečného pachatele. Jinak řečeno, převáží-li zájem na dosažení účelu trestního řízení v konkrétní trestní věci nad zajištěním zmíněného práva zmocněnce.¹⁹⁸ Je-li zmocněnec přítomen vyšetřovacího úkonu, je dle § 51 odst. 2 TrŘ oprávněn klást nejen obviněnému, ale i jiným vyslychaným osobám otázky, když se i zde uplatní zákaz otázek kapciózních a sugestivních. Trestní řád stanoví, že toto právo může zmocněnec realizovat až v době, kdy policejní orgán výslech skončí a zmocněnci za tímto účelem udělí slovo. Na druhou stranu námitky proti samotnému způsobu, jakým je úkon prováděn, může vznášet

k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 45/2013 Sb. s. 68 [cit. 4.8.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

¹⁹⁶ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 584.

¹⁹⁷ Komentář k trestnímu řádu v této souvislosti upozorňuje, že v tomto směru je oprávnění zmocněnce sice vymezeno úžeji než u obhájce obviněného v ustanovení § 165 odst. 2 TrŘ, neboť u něho je uvedeno omezení vyslovené u zmocněnce až na druhém místě. Na druhou stranu ale rozsah vyšetřovacích úkonů, kterých se může zúčastnit obhájce a zmocněnec poškozeného, není zásadně odlišný. K podrobnostem a k vymezení pojmu vyšetřovacího úkonu, jehož výsledek může být použit jako důkaz blíže viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 584-586.

¹⁹⁸ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 586.

kdykoli v jeho průběhu. Policejní orgán vznesené námitky zanesse do protokolu o úkonu tak, jak požaduje trestní řád v ustanovení § 55 odst. 1 písm. f), a to společně s uvedením toho, zda byla námitka uznána nebo naopak odmítnuta a z jakého důvodu.

Pokud zmocněnec hodlá využít oprávnění, jež mu dle ustanovení § 51 odst. 2 TrŘ přísluší, tedy má-li zájem se vyšetřovacího úkonu zúčastnit, oznámí tuto skutečnost policejnímu orgánu. Jeho zákonnou povinností je poté zmocněnce poškozeného včas upozornit, respektive mu sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, jakož i dobu a místo jeho konání. Navíc jedná-li se o výslech osoby, policejní orgán sdělí i identifikační údaje, na základě kterých je možno osobu ztotožnit. „*Je nepřípustné, aby vyšetřovatel pouze obecně oznámil zmocněnci, že bude „vyslýchat svědky“, aniž tyto z uvedeného hlediska náležitě konkretizuje.*“¹⁹⁹ Naproti tomu, je-li za přítomnosti zmocněnce vyslýchán svědek, jehož totožnost je ve smyslu ustanovení § 55 odst. 2 TrŘ utajena, je naopak policejní orgán povinen přijmout opatření znemožňující zjištění skutečné totožnosti této osoby, čemuž logicky odpovídá i to, že již samotné sdělení o chystaném výslechu takové svědka nesmí obsahovat údaje, které by zjištění totožnosti umožnily (§ 51 odst. 4 TrŘ).

Jen výjimečně je možné, aby zmocněnec vyrozuměn nebyl, a to pokud nelze provedení úkonu odložit a jeho vyrozumění zajistit, což by však mělo být skutečně ojedinělé. Na tomto místě je vhodné zmínit jedno rozhodnutí Nejvyššího soudu, ve kterém se právě problematikou vymezení úkonu, jehož provedení nelze odložit, zabýval a uvedl, že se za něho pokládá vyšetřovací úkon, který nesnese ani odklad potřebný po telefonickém vyrozumění zmocněnce k tomu, aby se dostavil na místo úkonu a to s ohledem na nebezpečí ohrožení provedení nebo ztráty úkonu, zmaření nebo jiné redukce jeho důkazní síly.²⁰⁰

Na jednu pro trestní řízení důležitou skutečnost upozornil, domnívám se, že zcela správně, F. Púry: „*Má-li poškozený zmocněnce, přísluší právě tomuto zmocněnci vykonávat práva uvedená v § 43 odst. 1, 3, § 215 odst. 1, 3 a § 216 odst. 2 TrŘ, a nikoli vedle něho i poškozenému. To neplatí ovšem pro případy, kdy nejde o výkon práv poškozeného, ale o případ, kdy se poškozený jako svědek podrobuje určitým úkonům*

¹⁹⁹ Tamtéž, 587.

²⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 6. března 1989 sp. zn. 7 To 1/89, publikováno též pod č. R 25/1990 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1990, ročník 42, s. 182-190.

*dokazování (výslech svědka, rekonstrukce, konfrontace, vyšetřovací pokus, rekonstrukce, prověrka na místě atd.).*²⁰¹

V krátkosti ještě dodávám, že není vyloučeno, aby zákonný zástupce nechal zastupovat poškozeného zmocněncem, kterého mu sám zvolí. I právnická osoba jednající svým statutárním orgánem se může nechat zastupovat zmocněncem.

3. 4. 2 Zastoupení nemajetného poškozeného zmocněncem

V ustanovení § 51a TrŘ nalezneme právo poškozeného, který nemá dostatek prostředků k hrazení nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, na právní pomoc buď bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Ustanovení § 51a odst. 4 TrŘ pak zakotvuje tzv. kvalifikovanou právní pomoc.²⁰²

Nutno je mít na paměti, že právo na právní pomoc trestní řád nepřiznává všem poškozeným, ale pouze dvěma skupinám, když ještě specificky vymezuje toto právo pro poškozené děti mladší osmnácti let. Na jedné straně právo na bezplatnou právní pomoc náleží těm poškozeným, kteří uplatnili v souladu se zákonem nárok dle § 43 odst. 3 TrŘ, a zcela nově též třem kategoriím poškozených vymezených v ustanovení § 51a odst. 1 pod písmeny a) až c) TrŘ a to též v návaznosti na zákon o obětech trestných činů. Některé z předpokladů pro přiznání nároku jsou pro obě skupiny poškozených společné. Předně se jedná o povinnost existenci nedostatku prostředků nutných k úhradě nákladů vzniklých přibráním zmocněnce soudu osvědčit. Tuto skutečnost bude poškozený zpravidla dokládat daňovým přiznáním, potvrzením, že je zařazen do evidence uchazečů o zaměstnaní od příslušné pobočky Úřadu práce ČR či potvrzením zaměstnavatele o výši příjmů.²⁰³ Soud v žádném případě nezkoumá majetkové poměry poškozeného z úřední povinnosti. Návrh na poskytnutí bezplatné právní pomoci (respektive pomoci za sníženou odměnu) posoudí dle ustanovení § 51a odst. 1 TrŘ

²⁰¹ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 289.

²⁰² Jak již bylo výše uvedeno, toto právo poškozenému přiznala až novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. V odborné literatuře se však již dříve objevovaly návrhy k jeho zakotvení, které argumentovaly mimo jiné tím, že trestní řád již obdobné právo na právní pomoc přiznává sociálně slabému obviněnému (díky novele trestního řádu zák. č. 178/1990 Sb.) a postavení poškozeného je tak v tomto ohledu neodůvodněně slabší. Viz JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 168-170.

²⁰³ K možnostem, jak a čím doložit nedostatečné prostředky k úhradě nákladů vzniklých s přibráním zmocněnce blíže viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 593.

předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce. Pokud poškozený tento návrh včetně příloh podává v přípravném řízení, děje se tak dle § 51a odst. 3 TrŘ prostřednictvím státního zástupce, který k němu připojí své vyjádření.²⁰⁴ Z uvedeného nepochybně vyplývá to, že o tomto nároku poškozeného se vždy rozhoduje pouze na návrh.

Trestní řád s účinností k 1.8.2013, jak již bylo výše naznačeno, rozšířil okruh poškozených, kteří mohou institut bezplatné právní pomoci nebo pomoci za sníženou odměnu zmocněncem využít a to o novou skupinu poškozených roztržďených do tří kategorií a pro přiznání nároku pro ně stanoví shodný předpoklad. Z nového znění ustanovení § 51a odst. 1 TrŘ vyplývá, že se jedná jednak o poškozeného, který je zvlášt' zranitelnou obětí podle zákona o obětech trestných činů,²⁰⁵ dále je jím ten, kterému byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví, nebo ten, který je pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt. Spadá-li poškozený pod jednu ze jmenovaných kategorií, pro přiznání nároku na bezplatnou právní pomoc postačí, osvědčí-li, způsobem výše uvedeným, že je nemajetný. Jak správně podotýká Komentář k trestním řádu,²⁰⁶ v tomto případě již nebude nutné, aby takový poškozený uplatnil nárok podle § 43 odst. 3 TrŘ.

Jde-li naopak o skupinu poškozených, kteří uplatnili v souladu se zákonem nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, trestní řád nad rámec toho, co platí i pro první z jím jmenované skupiny poškozených, ohledně těchto navíc stanoví ještě další omezení. Jedná se o to, že subjektu adhezního řízení nebude bezplatná právní pomoc, respektive pomoc za sníženou odměnu, poskytnuta tehdy, pokud by zastoupení zmocněncem bylo v jeho případě zjevně nadbytečné. Trestní řád též jmenuje určitá kritéria, dle kterých se taková zjevná nadbytečnost posuzuje. Jde o povahu uplatňované náhrady škody, nemajetkové újmy, jejich výši a dále o povahu a rozsah bezdůvodného obohacení. Zřejmě nadbytečná bude bezplatná právní pomoc pro poškozeného s ohledem na povahu škody tehdy, pokud by se jednalo o jednoduchý případ, který ani nevyžaduje bližší právní

²⁰⁴ Státní zástupce předkládá soudu každou žádost poškozeného, byť by o jejím opodstatnění měl pochybnosti. K tomu blíže RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 291.

²⁰⁵ Ke kategorii zvlášt' zranitelných obětí blíže viz kapitola o pojmu obět' trestného činu.

²⁰⁶ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 592.

posouzení ani pomoc z hlediska dokazování ohledně nároku na náhradu škody, o kterém lze bez obtíží rozhodnout.²⁰⁷

Bez nadsázky lze tvrdit, že po 1.8.2013 mají vůbec nejsilnější postavení, jde-li o možnost dosáhnout na bezplatnou právní pomoc poskytovanou zmocněncem, děti mladší než osmnáct let, vystupující-li v trestním řízení v procesním postavení poškozeného. Trestní řád totiž v ustanovení § 51a odst. 2 výslovně uvádí, že poškozený mladší osmnácti let má takový nárok i bez splnění podmínek stanovených pro ostatní poškozené. Z tohoto vyplývá, že tito poškození nemusí prokazovat nedostatek finančních prostředků a nemusí též uplatňovat nárok tak, jak trestní řád požaduje v § 43 odst. 3 TrŘ. Rovněž považuji za vhodné upozornit na to, že v § 51a odst. 2 TrŘ se mluví pouze o bezplatné právní pomoci, nikoli už o pomoci za sníženou odměnu, což lze rozhodně kvitovat. Jedinou výjimkou z takto široce pojatého oprávnění je ta, že se nesmí jednat o trestný čin, respektive řízení týkající se trestného činu zanedbání povinné výživy.

O tom, zda dojde k rozhodnutí o poskytnutí právní pomoci bezplatně nebo za sníženou odměnu, rozhoduje usnesením předseda senátu, respektive soudce podle uvážení bez ohledu na to, zda poškozený žádá poskytnutí právní pomoci bezplatně nebo jen za sníženou odměnu. Takovým usnesením bude buď návrh poškozeného zamítnut anebo bude rozhodnuto tak, že poškozený nárok na tuto právní pomoc má a zároveň také dojde k ustanovení zmocněnce poškozenému ve smyslu § 51a odst. 4 TrŘ.

Považuji za vhodné posoudit, zdali může být zmocněncem ustanoven v případě bezplatné právní pomoci pouze advokát nebo jím může být i osoba jiná (tzv. obecný zmocněnec). Odborná literatura²⁰⁸ se již dříve shodovala v tom, že zmocněncem nemajetného poškozeného může být ustanoven advokát. Tomuto závěru již před nabytím účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 45/2013 Sb. odpovídalo jeho výslovné znění. Trestní řád dnes v nově formulovaném § 51a odst. 4 dává nejprve výslovně přednost volbě poškozeného a pro tu žádná další omezení nestanoví, byť samozřejmě platí omezení vyjmenovaná obecně v § 50 odst. 2 TrŘ. Poškozený si tak může zvolit i tzv. obecného zmocněnce, kterým nemusí být jen osoba advokáta. Pouze

²⁰⁷ Tamtéž, s. 594.

²⁰⁸ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 293; JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu. 2001. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 11-12, s. 61 a 65.

v případě, že práva volby nevyužije, ustanoví mu zmocněnce soud a to jen z řad advokátů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů pro právní pomoc podle zákona o obětech trestných činů dle místa působnosti a v pořadí, v jakém v něm advokáti následují. Za situace, kdy není možné nebo účelné takto postupovat, ustanoví soud zmocněncem jiného advokáta. Odborná literatura jako příklad, kdy nebude možné dát přednost advokátovi zapsanému v registru, zmiňuje především kapacitní důvody.²⁰⁹ Z výše uvedeného je možno učinit následující závěry. Na prvním místě má být volba poškozeného, který si může zvolit zmocněncem i právnickou osobu,²¹⁰ přičemž jak z Komentáře k trestnímu řádu tak i z ustanovení § 21 ZOTČ, je zřejmé, že zmocněnec, je-li fyzickou osobou, může být zároveň i důvěrníkem poškozeného. Dále je nepřipustné, aby za splnění podmínek uvedených v § 51a odst. 1 nebo 2 TrŘ rozhodl předseda senátu, respektive soudce v přípravném řízení o bezplatné právní pomoci, popřípadě o takové pomoci za sníženou odměnu, a zároveň ustanovil jako zmocněnce někoho jiného než advokáta. Přednost by pak měl mít advokát zapsaný v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Z právní úpravy v této podobě především můžeme dovodit, že zákonodárce předpokládá, že by bezplatné zastoupení poškozeného mělo být kvalifikované a že samotná právní pomoc poskytovaná v trestním řízení bude vyžadovat hlubší právní znalosti, kterými by obecný zmocněnec nemusel být vybaven.

Trestní řád umožňuje v § 51a odst. 5 rovněž reagovat na situace, kdy pominuly důvody, které vedly k ustanovení zmocněnce (například poškozený získal finanční prostředky nebo zaměstnání) či ze závažných, respektive důležitých důvodů nemůže zmocněnec poškozeného dále zastupovat. Předseda senátu a v přípravném řízení soudce pak rozhodují, a to i bez návrhu, o zproštění povinnosti zastupovat poškozeného. I proti tomuto rozhodnutí je přípustná stížnost (§ 51a odst. 6 TrŘ).

I poté, co došlo k rozšíření okruhu poškozených majících nárok na přiznání bezplatné právní pomoci či pomoci za sníženou odměnu, stále zbývá, byť podstatně

²⁰⁹ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 222. K dalším možným příkladům, kdy tato situace může nastat, viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 597.

²¹⁰ Zákonodárce v důvodové zprávě k zákonu později přijatého pod č. 45/2013 Sb. počítal s tím, že poškození při realizaci uvedeného práva budou vybírat zmocněnce především ze seznamu akreditovaných poskytovatelů. Viz důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 45/2013 Sb. s. 69 [cit. 10.8.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

užší, okruh těch, kteří na ni nedosáhnou. Otázkou zůstává, proč tomu tak je. Proč tedy zákonodárce nevytvořil úpravu poskytující toto oprávnění každému poškozenému. Především se nabízí argument, že se tímto má bránit nadužívání tohoto institutu i s ohledem na fakt, že náklady vzniklé s přibráním zmocněnce, kterým je advokát ve smyslu § 51a odst. 4 TrŘ, hradí stát. Cíl omezení oprávnění poškozeného tak lze spatřovat patrně ve snaze uspořit veřejné prostředky. Přístup k bezplatné právní pomoci pro obviněné ve smyslu § 33 odst. 2 TrŘ však například omezením spočívajícím ve zjevné nadbytečnosti svázán není.²¹¹

Současný stav právní úpravy, kdy je právo na bezplatnou právní pomoc či na pomoc za sníženou odměnu přiznáno nejen kategorii poškozených podle § 43 odst. 3 TrŘ, ale rovněž dalším poškozeným, považuji za dostačující. Přijetí novely trestního řádu, která do přístupu k bezplatné kvalifikované právní pomoci poškozených podstatně zasáhla, vítám. Domnívám se, že jejím prostřednictvím jsou vytvořeny předpoklady pro vyrovnání procesního postavení poškozeného a obviněného, zejména v těch případech, které se za dřívější právní úpravy jevíly s ohledem na nedostatky zákona jako nejkřiklavější. Na mysli mám především situace, kdy například obviněný v trestním řízení týkajícím se trestného činu znásilnění dle ustanovení § 185 odst. 2 TrŘ, nebo obecně jakéhokoli zločinu, jelikož se jedná o případy nutné obhajoby, musel mít obhájce a mohl využít institutu bezplatné obhajoby dle § 33 odst. 2 TrŘ, poškozený, která neuplatnil nárok na náhradu škody dle § 43 odst. 3 TrŘ, obdobným oprávněním ve vztahu ke zmocněnci nadán nebyl. Změny ve zmiňovaném institutu jsou zcela nepochybně krokem správným směrem a lze je považovat za postačující, i proto nejsem v této souvislosti zastávkyní dalšího rozšiřování oprávnění, například pro všechny poškozené. Regulaci zákonodárce ve využití institutu spočívající v korektivu „zjevné nadbytečnosti“ mám za opodstatněnou, neboť si lze představit i situace, kdy by náklady vzniklé přibráním zmocněnce mohly přesáhnout i požadovanou a přiznanou výši náhrady škody.

²¹¹ Právní analýza Ligy lidských práv již před nabytím účinnosti novely trestního řádu č. 45/2013 Sb. poukazovala na to, že trestní řád tímto stanovil přísnější pravidla pro získání právní pomoci pro poškozeného než pro obviněného, což zůstává zachováno i nadále. Podrobněji viz LANGHANSOVÁ, Hana; KOLÁČKOVÁ, Jana; KOPAL, Jiří. *Právní analýza některých aspektů postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu v českém právním řádu*. Liga lidských práv. Brno: 2007, s. 11 [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z WWW: http://www.llp.cz/_files/file/Analýza_poskozeny.pdf.

Novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb. přinesla v souvislosti s bezplatnou právní pomocí ještě jedno důležité ustanovení a to § 151a TrŘ, kde nalezneme tzv. úhradu nákladů na znalecký posudek. Jde o právo poškozeného, který má nárok na ustanovení zmocněnce, žádat, aby předseda senátu či v přípravném řízení státní zástupce rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který si takový poškozený vyžádá. Toto oprávnění poškozeného však není bezbřehé a nemělo by být zneužitelné, alespoň podle dikce zákona, který v ustanovení § 151a odst. 1 TrŘ toto právo omezuje. Žádosti poškozeného totiž soud či státní zástupce nevyhoví, jestliže není takový důkaz (znalecký posudek) pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení. Rozhodnutí předsedy senátu nebo v přípravném řízení státního zástupce má formu usnesení, proti kterému je dle § 151a odst. 2 TrŘ přípustná stížnost.

3. 4. 3 Zvláštní případ uplatnění zmocněnce v § 44 odst. 2 TrŘ

Trestní řád ve svém původním znění výslovně neupravoval návod, jak by bylo možné řešit s ohledem na požadavek rychlosti trestního řízení vyjádřený v § 2 odst. 4 TrŘ situace, kdy v trestní věci vystupuje značný počet poškozených. Jak uvádí F. Púry²¹² v praxi se takové případy objevovaly zejména ve věcech tzv. finanční kriminality (kupříkladu podvodná jednání na finančních trzích), kde byly stovky či tisíce poškozených individuálních investorů. Tzv. velká novela trestního řádu přinesla nové znění ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ, ve kterém zakotvila možný postup soudu, je-li počet poškozených mimořádně vysoký. V odborné literatuře²¹³ se o tomto institutu hovoří jako o jedné z překážek v uplatňování práv poškozeného, také jako o případu omezení jeho účasti v trestním řízení nebo jako o specifickém způsobu uplatnění práv poškozeného. Je nutné si uvědomit, že bez existence této právní úpravy by přísným dodržováním a respektováním práv poškozených, jejich vyrozumíváním o úkonech a

²¹² PÚRY, František. Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu. *Trestněprávní revue*. 2002, ročník 1, č. 6, s. 164.

²¹³ Viz například ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 536; RŮŽIČKA, Miroslav; PÚRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 263 a 266.

rozhodnutí orgány činnými v trestním řízení, jak poukázal J. Mádr,²¹⁴ docházelo ke vzniku obrovských nároků na financování trestního řízení a navíc by byl ohrožen jeho průběh a to množstvím úkonů, které by bylo nutné provádět.

Předseda senátu nebo v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce má možnost rozhodnout tak, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Pro takové rozhodnutí musí být jednak počet poškozených mimořádně vysoký, ale to nestačí, nutné je, aby přistoupila druhá podmínka a to ta, že jednotlivým výkonem práv každého poškozeného by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání. Z uvedeného vyplývá, že ve své podstatě jde o zásah do způsobu, jakým mohou poškození v trestním řízení uplatňovat svá práva. Někteří autoři hovoří o omezení výkonu práv poškozeného²¹⁵ s tím, že pokud nevykonávají práva prostřednictvím společného zmocněnce, pak je nemohou uplatnit v trestním řízení vůbec. Obdobný přístup je zastáván v judikatuře vyšších soudů. Vrchní soud v Olomouci se k tomuto institutu vyslovil následovně: „*Rozhodl-li soud postupem podle § 44 odst. 2 TrŘ, že poškození mohou svá práva uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí, omezil poškozenou zákonem upraveným způsobem v možnosti výkonu práv, které jinak poškozenému přísluší [§ 43, § 246 odst. 1 písm. d) TrŘ]...*“²¹⁶ Na druhou stranu se sluší neopomenout stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně,²¹⁷ podle něhož se jedná pouze o alternativní možnost způsobu uplatnění těchto práv a nikoli o jejich omezení nebo zúžení. Ať už se přikloním k tomu či onomu názoru, což nepovažuji za nikterak stěžejní stejně jako autoři odborné literatury, musím konstatovat, že je jistě žádoucí, aby trestní řád pamatoval na situace, kdy je rychlost trestního řízení a vůbec jeho průběh ohrožen enormním počtem poškozených.

V případě, že soud usnesením skutečně vysloví, že poškození mohou svá práva vykonávat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, nedochází k omezení práva poškozených uplatnit jejich nároky podle povahy v občanském soudním i jiném

²¹⁴ MÁDR, Jaroslav. Několik poznámek k novelizovanému ustanovení § 44 odst. 2 trestního řádu. *Státní zastupitelství*. 2003, ročník 1, č. 4, s. 9.

²¹⁵ ČEPLOVÁ, Veronika. Výše odměn zmocněnce v adhezním řízení v případech mimořádně vysokého počtu poškozených (§ 44 odst. 2 TrŘ) – nový druh trestu? *Trestněprávní revue*. 2008, ročník 7, č. 4, s. 112.

²¹⁶ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. prosince 2004 sp. zn. 1 To 66/2004, publikováno též pod č. SR 4/2005 [cit. 1.2.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

²¹⁷ Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13. srpna 2003 poř. č. 12/2003 [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=2885&d=25657>.

řízení.²¹⁸ Poškozeným tak zůstává možnost volby, buď budou vykonávat svá práva v trestním řízení nicméně pouze prostřednictvím společného zmocněnce nebo svůj nárok uplatní v občanskoprávním či jiném řízení.

Trestní řád nestanoví, dle mého názoru ke škodě věci, žádná specifická omezení pro to, kdo může jako společný zmocněnec poškozených v trestním řízení vystupovat. Společným zmocněncem tak může být kdokoli, respektive ten, kdo může být zmocněncem poškozeného ve smyslu § 50 odst. 2 TrŘ. Společný zmocněnec nemusí být advokát, nemusí mít právnické vzdělání. Pokud uvážíme, že v trestním řízení může vystupovat nanejvýše šest společných zmocněnců, mohou nastat situace, kdy na jednoho z nich případně zastupování i několik tisíců poškozených. Takový druh zastoupení považuji za poměrně složitý a proto bych navrhovala, aby funkci společného zmocněnce mohl do budoucna vykonávat pouze advokát. Komentář k trestnímu řádu²¹⁹ dokonce připouští, že zmocněncem může být i ten, kdo má v trestním řízení zároveň postavení poškozeného, samozřejmě jen pokud bude splňovat obecné požadavky vyjádřené v ustanovení § 50 odst. 2 TrŘ a ostatní poškození si jej jako společného zmocněnce zvolí. V praxi se však vyskytly odlišné případy, kdy byla reakce poškozeného na doručení rozhodnutí soudu o tom, že může uplatňovat svá práva pouze prostřednictvím jím zvoleného společného zmocněnce, taková, že zmocněncem si zvolil sám sebe. Trestní řád neobsahuje výslovné ustanovení, které by na takovou reakci poškozeného pamatovalo. Odpověď na otázku, jak by měl soud v této situaci postupovat, lze nalézt v odborné literatuře.²²⁰ Volba sebe sama by neměla být považována za volbu zmocněnce podle § 44 odst. 2 TrŘ, neboť by tím byl zcela zmařen smysl daného ustanovení. Uvedený názor považuji za správný, vždyť takovou reakcí poškozený v podstatě vyslovuje nesouhlas s rozhodnutím soudu. Postup soudu by tak měl být stejný jako u těch poškozených, kteří na výzvu soudu nereagují vůbec (viz dále).

Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně zastupování při uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání

²¹⁸ Obdobně vyjádřeno již v důvodové zprávě k novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. [cit. 1. 6. 2012]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=785&CT1=0>.

²¹⁹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 540.

²²⁰ CRHA, Lumír. K § 44 odst. 2 tr. ř. (různé výklady, stejné důsledky). *Státní zastupitelství*. 2003, ročník 1, č. 4, s. 15; shodně též MÁDR, Jaroslav. Několik poznámek k novelizovanému ustanovení § 44 odst. 2 trestního řádu. *Státní zastupitelství*. 2003, ročník 1, č. 4, s. 11.

bezdůvodného obohacení ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ. Stejně tak může poškozený rozsudek soudu prvního stupně napadnout odvoláním pouze prostřednictvím společného zmocněnce. Uvedený závěr byl též konstatován v usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. prosince 2004: „*Jestliže poškozená učinila podání, které dle svého obsahu bylo vyhodnoceno jako odvolání (nesplňující však přes poučení, kterého se dostalo poškozené od odvolacího soudu, obsahové náležitosti upravené zněním § 249 TrŘ), vlastním jménem, podala opravný prostředek jako osoba neoprávněná...*“²²¹

Pokud předseda senátu (v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce) rozhodne, že poškození mohou svá práva uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce,²²² poškození si předně zmocněnce zvolí sami. Jen jestliže by zvolený počet společných zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou na výběru nedohodli, provede výběr s přihlédnutím k zájmu poškozených soud, což se však děje opatřením. Zároveň je třeba dodat, že v takovém případě se nejedná o ustanovení zmocněnce podle § 51a TrŘ a stát tak nebude povinen hradit náklady zmocněnce podle § 151 odst. 6 TrŘ.²²³

Ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ také řeší způsob oznamování rozhodnutí, kterým je stanoveno, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce. Usnesení se oznamuje všem poškozeným, rozdíl je pouze v době, kdy k tomu dochází. V řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce (ačkoliv bylo takové rozhodnutí vydáno příslušným soudcem) postupem v ustanovení § 137 TrŘ (vyhlášením nebo doručením) oznámí usnesení

²²¹ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. prosince 2004 sp. zn. 1 To 66/2004, publikováno též pod č. SR 4/2005 [cit. 1.2.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

²²² Soud toto rozhodnutí učiní ve formě usnesení. Jestliže by totiž v souvislosti s aplikací ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ vydal předseda senátu namísto usnesení opatření, jednalo by se na jeho straně o vážné pochybení. I přesto, že by takové opatření bylo poškozeným rozesláno, nemělo by dle judikatury žádné procesní důsledky, neboť: „*zákon váže příslušné omezení poškozených, stran možnosti uplatňovat v trestním řízení nároky na náhradu škody specifickým způsobem (prostřednictvím společného zmocněnce), na vydání rozhodnutí („...rozhodne...“) předsedou senátu (forma usnesení – § 119 odst. 1 věta za středníkem TrŘ).*“ Podrobněji viz Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. prosince 2004 sp. zn. 1 To 66/2004, publikováno též pod č. SR 4/2005 [cit. 1.2.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

²²³ K této věci viz usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. července 2003 sp. zn. 12 To 335/2003. Podle tohoto usnesení, rozhodne-li předseda senátu, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, musí si ho poškození zvolit. Nejde o ustanovení zmocněnce poškozeného ve smyslu § 51a tr. ř. a stát není povinen hradit náklady zmocněnce podle § 151 tr. ř. [cit. 2. 6. 2012].

Dostupné z WWW:

http://www.nsoud.cz/Judikaturans_new/judikatura_vks.nsf/WebSearch/ABF4936D11857BF2C125781B006954E0?openDocument.

bezprostředně po jeho vydání těm poškozeným, kteří již nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení uplatnili. Ostatním poškozeným se toto usnesení oznámí až při prvním úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyrozumívají (například při předvolání k výslechu jako svědka v přípravném řízení § 97 a § 98 TrŘ nebo pouze k podání vysvětlení § 158 odst. 5 TrŘ). Proti tomuto usnesení trestní řád právo stížnosti nepřiznává, což je pochopitelné, neboť pokud by tomu bylo naopak, podané stížnosti by mohly ještě více paralyzovat průběh řízení a smysl právní úpravy by nemohl být naplněn.

Jestliže soud využije nabízeného postupu v ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ a rozhodne o tom, že poškození mohou svá práva uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, nelze následně ve smyslu ustanovení § 228 a § 229 TrŘ rozsudkem rozhodnout o nárocích těch poškozených, jenž je prostřednictvím společného zmocněnce neuplatnili.²²⁴ Jinak řečeno, nelze učinit rozhodnutí stran povinnosti obžalovaného k náhradě škody ve vztahu k těm poškozeným, kteří se svého práva výslovně vzdali (ve smyslu ustanovení § 43 odst. 5 TrŘ), nárok neuplatnili, nebo tak učinili způsobem, jenž nelze za řádné a včasné připojení se k trestnímu řízení považovat.

3. 4. 4 Aplikační problémy spjaté s ustanovením § 44 odst. 2 TrŘ

Cílem právní úpravy § 44 odst. 2 TrŘ bylo zřejmě nejen posílení práv poškozeného, ale i zrychlení řízení ve věcech, ve kterých vystupuje velké množství poškozených. Aplikační praxe však paradoxně ukázala, že se takto pojatá úprava neosvědčuje, což mimo jiné konstatovalo i trestní kolegium Nejvyššího soudu.²²⁵ Aplikace ustanovení je obtížná, neumožňuje dojít řešení, které zákonodárce předpokládal a zvyšuje organizační, personální i finanční zatížení soudu. Domnívám se, že nelze opomíjet ani skutečnost, že i když se v řízení vyskytuje velký počet poškozených, každý z nich může nárokovat relativně nízké částky v řádech tisíců korun českých. Citované ustanovení je

²²⁴ Podrobněji viz Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. prosince 2004 sp. zn. 1 To 66/2004, publikováno též pod č. SR 4/2005 [cit. 1.2.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

²²⁵ Zpráva o analýze vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení, trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. září 2004 sp. zn. Ts 42/2003. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2004, ročník 56, s. 594-674.

předmětem četné kritiky ze strany odborné veřejnosti,²²⁶ která přináší nejrůznější náměty de lege ferenda na zlepšení, respektive zefektivnění samotného ustanovování společných zmocněnců a jejich vystupování před soudem, popřípadě na placení nákladů na společné zmocněnce poškozených odsouzeným.

Tak předně je kritikou poukazováno na samotnou dikci ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ. J. Jelínek²²⁷ termín „mimořádně vysoký počet poškozených“ označil za krajně neurčitý a jako takový navíc dle jeho názoru dává prostor pro široký, nejednotný výklad. Autor nabízí řešení, které by spočívalo v kvantifikaci tohoto pojmu nebo v tom, že by byla účast poškozeného vázána na určitý rozsah újmy. Na druhou stranu je vhodné podotknout, že v praxi, což vplynulo i z analýzy provedené trestním kolegiem Nejvyššího soudu, je toto ustanovení užíváno tehdy, je-li počet poškozených v řádu stovek či tisíců, pouze výjimečně tam, kde jich vystupují jen desítky. Neurčitost pojmu „mimořádně vysoký počet poškozených“ považuji za spíše marginální problém, neboť jak ukázala praxe,²²⁸ v jeho výkladu je poměrně jednotná. Zásadní nedostatky právní úpravy shledávám jinde. Problematické je jednak doručování usnesení poškozeným, pak samotný výběr společných zmocněnců a nelze zapomínat ani na výši odměn zmocněnce v adhezním řízení.

Problémy s doručováním usnesení každému poškozenému, který již nárok podle § 43 odst. 3 TrŘ uplatnil, jsou dány z hlediska organizačního a finančního již samotným značným počtem poškozených (v řádu tisíců), jednak také složitým zjišťováním jejich adres, pokud se mění či nejsou známy. Vyloučeno není ani to, že do práv některých poškozených nastoupí v průběhu tohoto procesu jejich právní nástupci. Tento často neřešitelný problém by mohl být do budoucna odstraněn tím, že by soud nebyl zavázán doručovat rozhodnutí jednotlivým poškozeným, ale takové rozhodnutí by mohlo být

²²⁶ Viz například JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, ročník 36, č. 2, s. 112-117; ČEPLOVÁ, Veronika. Výše odměn zmocněnce v adhezním řízení v případech mimořádně vysokého počtu poškozených (§ 44 odst. 2 TrŘ) – nový druh trestu? *Trestněprávní revue*. 2008, ročník 7, č. 4, str. 111-114; POLMOVÁ, Olga. Problematika institutu společného zmocněnce. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 4, str. 111-113.

²²⁷ JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, ročník 36, č. 2, s. 115.

²²⁸ O zkušenostech s využíváním ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ viz Zpráva o analýze vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení, trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. září 2004 sp. zn. Ts 42/2003. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2004, ročník 56, s. 610-613.

vyhlášeno formou veřejné vyhlášky zveřejňované například na internetu či v tisku, popřípadě vyvěšované na úřední desce soudu.²²⁹

Dále je vhodné zmínit, jak se v praxi osvědčil způsob výběru společného zmocněnce. Z aplikace ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ vyplynulo, že část poškozených výzvu soudu, aby si určili společného zmocněnce, nepochopí, respektive si s ní neví rady a dotazují se soudu, jak se mají dohodnout s ostatními poškozenými. Část z nich nereaguje vůbec a někteří si bez domluvy s dalšími poškozenými zvolí svého zmocněnce. Ti, kteří na výzvu soudu nereagují, nemohou bez volby zmocněnce nadále uplatňovat svá práva v trestním řízení. Nutno je však podotknout, že trestní řád nestanoví lhůtu, ve které mají poškození tuto volbu provést. J. Mádr²³⁰ k tomuto vyslovil názor, že vůči těmto poškozeným pak orgány činné v trestním řízení již nemají žádné další povinnosti, které by pro ně vyplývaly ze zákona. Mám však za to, že toto tvrzení lze zpochybnit. Je možné si představit, že poškozený kontaktuje orgány činné v trestním řízení později než ostatní (například poté co již soud provedl úpravu výběru společných zmocněnců na šest). V takovém případě by poškozenému mělo být ve smyslu § 46 TrŘ poskytnuto nezbytné poučení o jeho aktuálním postavení v trestním řízení. Pokud však poškození nereagují vůbec, soud dle mého názoru nemůže výběr zmocněnce provést za ně, to trestní řád neumožňuje.

Jiný je případ výslovně zmíněný v ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ, kdy celkový počet společných zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest, poškození se mezi sebou na výběru šesti z nich nedohodnou (což je pravidlem, neboť se neznají, nemají vůči sobě žádný vztah, často o sobě ani nevědí). V takové situaci poté výběr provádí soud a to s přihlédnutím k zájmům poškozených. Představu zákonodárce o aktivním vyhledávání jiných, cizích poškozených, o investici času s tím spojeného a vůli mezi sebou komunikovat považuji za poněkud naivní. Konečnou úpravu výběru šesti zmocněnců tak bude zřejmě provádět častěji soud a to formou opatření, které není

²²⁹ Zajímavé je, že tento způsob řešení problému s doručováním byl obsažen již v původním návrhu novelizace trestního řádu, který zpracoval trestní odbor Nejvyššího státního zastupitelství v roce 1998. Viz Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13. srpna 2003 poř. č. 12/2003 [cit. 2. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=2885&d=25657>. Zákonodárce tuto změnu nepřijal, opakovaně se však objevuje jako námět de lege ferenda nejen v odborné literatuře ale i ve zmiňované zprávě trestního kolegia Nejvyššího soudu či stanovisku Nejvyšší státní zástupkyně. Viz také MÁDR, Jaroslav. Několik poznámek k novelizovanému ustanovení § 44 odst. 2 trestního řádu. *Státní zastupitelství*. 2003, ročník 1, č. 4, s. 12.

²³⁰ MÁDR, Jaroslav. Několik poznámek k novelizovanému ustanovení § 44 odst. 2 trestního řádu. *Státní zastupitelství*. 2003, ročník 1, č. 4, s. 10.

možno napadnout žádným opravným prostředkem. Soud by měl jistě předně přihlídnout ke vzdálenosti místa pobytu, bydliště poškozeného od společného zmocněnce. Opatření, kterým soud provedl úpravu výběru nadměrného počtu zmocněnců, se bude doručovat pouze těmto vybraným zmocněncům. Uvedené úzce souvisí s ustanovením § 45a TrŘ, podle kterého má-li poškozený zmocněnce, doručují se veškeré písemnosti pouze jemu, což neplatí, jestliže se poškozenému zasílá výzva, aby osobně něco vykonal. Toto ustanovení však pamatuje na ty případy, kdy se zmocněncem stala osoba projevem vůle poškozeného. Na určitou odlišnost spjatou s institutem společného zmocněnce a doručováním opatření soudu poukázala Nejvyšší státní zástupkyně ve svém stanovisku: „*Pokud se doručuje opatření soudu o provedení výběru společných zmocněnců, případně jiná písemnost, společnému zmocněnci, kterého vybral osobně soud, může jít ve vztahu k těm poškozeným, jejichž volbu zmocněnce soud neakceptoval, k doručení osobě, kterou poškozený nezná a neví, že nadále může v probíhajícím trestním řízení uplatňovat svoje zákonná práva pouze jejím prostřednictvím.*“²³¹ Společný zmocněnec by jistě měl poškozeného, kterého zastupuje, o takovém postupu soudu informovat.

V souvislosti s úpravou výběru společných zmocněnců soudem na konečný počet šest, mě napadá ještě jedna otázka. Zda poškozené, kteří si zvolili zmocněncem jinou osobu než tu, kterou při vyšším počtu vybral soud, soud na základě vlastní úvahy bez jejich souhlasu „přidělí“ k jedné ze šesti jím vybraných osob anebo zda jim poskytne čas a možnost, aby si sami určili, který z vybraných zmocněnců je bude zastupovat. V odborné literatuře lze objevit oba dva názory. Osobně se spíše přikláním k názoru vyjádřeném v odborném článku J. Mádra,²³² ačkoli mám za to, že to jednoznačně z ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ nevyplývá. Soud poškozené k šesti zmocněncům přiřadí, pokud původně zvolili zmocněncem osobu, která v konečném počtu šesti zmocněnců z rozhodnutí soudu nefiguruje pro nadměrný počet.

Výběr společných zmocněnců podle stávající právní úpravy považuji za dost komplikovaný. K odstranění naznačených těžkostí by dle mého názoru mohlo přispět, pokud by namísto předpokládané komunikace mezi neznámými poškozenými

²³¹ Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13. srpna 2003 poř. č. 12/2003 [cit. 2. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=2885&d=25657>.

²³² MÁDR, Jaroslav. Několik poznámek k novelizovanému ustanovení § 44 odst. 2 trestního řádu. *Státní zastupitelství*. 2003, ročník 1, č. 4, s. 10.

zmocněnce ustanovil soud rovnou sám. O. Polmová²³³ dokonce současné právo výběru společných zmocněnců označila za relativní v situaci, kdy si každý poškozený bez domluvy s ostatním vybere zmocněnce sám a konečnou úpravu výběru stejně provádí soud.

Poslední problém, kterému bych se ráda v souvislosti s institutem společného zmocněnce alespoň ve stručnosti věnovala, je jeho odměňování, respektive výše odměn zmocněnce zastupujícího v trestním řízení enormní počet poškozených.²³⁴ Ve své podstatě jde o důsledky, které jsou spjaty s povinností obviněného nahradit náklady vynaložené poškozeným. Z ustanovení § 154 odst. 1 TrŘ ve spojení s § 151 odst. 1 TrŘ plyne povinnost odsouzeného nahradit poškozenému náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích či na vydání bezdůvodného obohacení, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce. Dle nového znění ustanovení § 154 odst. 2 TrŘ soud rozhodne na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení a to i tehdy, nebyl-li poškozenému jím uplatněný návrh přiznán. Takto soud rozhodne, nebrání-li tomu povaha věci a okolnosti případu, kdy zákon jako příklad uvádí spoluzavinění poškozeného. Problém ovšem nastává, je-li počet poškozených mimořádně vysoký. Pokud totiž v řízení zastupuje několik stovek či tisíců poškozených maximální počet zmocněnců (šest), mohou se náklady za takové zastoupení v podobě jejich odměn pohybovat v řádech několika desítek milionů korun českých. Tato částka tak může přesáhnout i celkovou výši škody, která byla trestným činem všem poškozeným způsobena, přičemž konkrétní poškozený může nárokovat například škodu jen v řádech několika tisíců korun. Extrémní výši nákladů na odměny společných zmocněnců by čistě teoreticky mohlo být zčásti zabráněno tím, že by poškození mohli v řízení vystupovat jednotlivě a osobně (shodně jako v občanskoprávním řízení). Soud by tedy nerozhodl ve smyslu § 44 odst. 2

²³³ POLMOVÁ, Olga. Problematika institutu společného zmocněnce. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 4, s. 113.

²³⁴ K této problematice i s konkrétními příklady z praxe viz ČEPLOVÁ, Veronika. Výše odměn zmocněnce v adhezním řízení v případech mimořádně vysokého počtu poškozených (§ 44 odst. 2 TrŘ) – nový druh trestu? *Trestněprávní revue*. 2008, ročník 7, č. 4, s. 111-114. Autorka zde poukazuje na případ vedený u Městského soudu v Praze pod sp. zn. 49 T 3/2005, ve kterém figurovalo 1138 poškozených, celková škoda způsobená trestným činem byla vyčíslena na 28 980 000 Kč, konečná odměna šesti zmocněnců představovala zhruba 33 milionů Kč.

TrŘ²³⁵ o tom, že mohou uplatňovat práva prostřednictvím společného zmocněnce, alespoň v jednodušších případech by se nenechali zastoupit zmocněncem z řad advokátů. Takový postup by však jistě z výše uvedených důvodů vzhledem k počtu poškozených a úkonům, které by vůči nim jednotlivě soud činil, paralyzoval průběh trestního řízení.

Považuji za nepochybné, že se s rostoucí výší nákladů na odměny společných zmocněnců oslabuje šance na jejich úhradu poškozenému ze strany odsouzeného, neboť zřejmě nebude v silách odsouzeného uhradit škodu, kterou trestným činem poškozeným způsobil a dále také náklady na odměny společných zmocněnců. Nelze zapomínat na fakt, že je pravděpodobné, že sám odsouzený byl v trestním řízení zastoupen advokátem a náklady tohoto zastoupení bude nést.

Řešení problému s odměňováním společných zmocněnců by zřejmě mělo být nastoleno úpravou stávajícího tarifu, podle kterého se odměna zmocněnce poškozeného vypočítává,²³⁶ popřípadě stanovením nového paušálního tarifu dopadajícího speciálně na tyto případy.²³⁷

3. 5 Zajištění nároku poškozeného

Zajištění nároku poškozeného je tradiční institut, jenž byl vlastní nejen současnému trestnímu řádu již v jeho původním znění, ale i právním úpravám trestního procesu jemu předcházejícím, tj. trestním řádům z let 1950 i 1956 a jako takový bývá řazen k procesním institutům postihujícím majetek osob v trestním řízení.²³⁸

Smysl zajištění nároku poškozeného lze nepochybně vidět především v posílení postavení té kategorie poškozených, kteří mohou v trestním řízení uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, a s tím

²³⁵ Soud dle mého názoru nemá povinnost rozhodnout podle § 44 odst. 2 TrŘ, jde pouze o možnost postupovat podle tohoto ustanovení.

²³⁶ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif) ve znění pozdějších předpisů.

²³⁷ V. Čeplová navrhovala přijetí takové úpravy, podle které by poškození nejprve uplatnili nárok před občanskoprávním soudem, ten by řízení do právní moci rozsudku trestního soudu přerušil. Poté by záleželo na poškozených, zda by soudy včas podali návrh na pokračování v občanskoprávním řízení. Tato právní úprava by dle autorčina názoru nevyžadovala vyšší náklady ze strany poškozeného ale ani povinného či státu. Viz ČEPLOVÁ, Veronika. Výše odměn zmocněnce v adhezním řízení v případech mimořádně vysokého počtu poškozených (§ 44 odst. 2 TrŘ) – nový druh trestu? *Trestněprávní revue*. 2008, ročník 7, č. 4, s. 114.

²³⁸ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 253 a 254.

související zvýšení šancí na dosažení uspokojení uplatněných nároků. Z povahy tohoto významného procesního opatření vyplývá, že jeho využití přichází do úvahy právě pouze u kategorie poškozených dle ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ, není tedy využitelné obecně ve vztahu ke každému poškozenému. Vrchní soud v Praze v této souvislosti již v minulosti judikoval, že: „*Nemůže-li poškozený v trestním řízení uplatnit nárok na náhradu škody způsobené trestným činem, pozbývá svého opodstatnění i procesní institut zajišťující tento jeho nárok (§ 47 tr. ř.).*“²³⁹

V trestním řádu je nyní procesní úprava zajištění nároku poškozeného obsažena v ustanovení § 47 až § 49. Právní úpravu nacházející se v trestním řádu doplňuje na ni navazující zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen “zákon o výkonu zajištění”).²⁴⁰ Mezi podmínky, za kterých lze o zajištění rozhodnout, trestní řád předně řadí existenci důvodné obavy, že uspokojení nároku poškozeného bude buď mařeno nebo ztěžováno. Naplnění tohoto předpokladu je, dle judikatury našich soudů, dáno především tehdy, pokud obviněný například ukrývá po činu svůj majetek, majetek prodává nebo jej daruje příbuzným.²⁴¹ Jinak řečeno podniká kroky, jejichž cílem je znemožnit či alespoň ztížit uspokojení nároků uplatněných poškozeným. Na jedno zajímavé rozhodnutí v této souvislosti upozornil svým článkem P. Zelenka. Vrchní soud v Praze v něm k výkladu ustanovení § 47 odst. 1 TrŘ judikoval, že: „*Skutečností odůvodňující obavu, že uspokojení nároku poškozeného bude mařeno nebo ztěžováno, jak má na mysli ustanovení § 47 odst. 1 TrŘ, může být též zjištění, že v jiných (tj. občanskoprávních) řízeních se obžalovaná podílela na uvádění nepravdivých informací či předkládání padělaných listin, předně zpochybňujících oprávněnost nároku poškozené a dále předstírajících neexistující nárok jiné právnické osoby a na něj navazující uznání dluhu obžalovanou a jejím manželem, který v souvislosti s jejími*

²³⁹ Uvedené rozhodnutí se sice primárně vázalo k situaci nastalé po záporném rozhodnutí soudu o účasti poškozeného v trestním řízení ve smyslu ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ před jeho zrušením nálezem Ústavního soudu ČR č. 77/2001 Sb., dle mého názoru je však možné jej chápat širěji. Podrobněji viz Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. května 1999 sp. zn. 5 To 50/99, publikováno též pod č. R 12/2001 Sb. rozh. tr. [cit. 13.4.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

²⁴⁰ Ke vztahu zákona o výkonu zajištění a trestního řádu blíže VONDRUŠKA, František. Znovu k některým otázkám výkonu zajištění majetku podle zákona č. 279/2003 Sb. *Státní zastupitelství*. 2006, ročník 4, č. 6, s. 22 a 23.

²⁴¹ Podrobněji viz Směrnice pléna Nejvyššího soudu k výkladu ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a náhradě škody způsobené trestným činem (o adhezním řízení). Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. června 1962 – Pls 1/62. In *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. 1962, ročník 14, s. 25-47.??

*dalšími postupy umožnil podání návrhu údajného věřitele na nařízení exekuce podle § 44 odst. 2 zák. č. 120/2001 Sb., exekučního řádu.*²⁴²

Nárok poškozeného lze dle ustanovení § 47 odst. 1 TrŘ zajistit až do rozsahu odpovídajícímu pravděpodobné výši škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení. Pro stanovení pravděpodobné výše škody je v přípravném řízení určující usnesení o zahájení trestního stíhání, v řízení před soudem pak obžaloba či rozsudek soudu prvního stupně.²⁴³ Samozřejmě je též nutné brát v potaz výši uplatněného nároku poškozeným. Jestliže se následně ukáže, že zajištění nároku poškozeného není třeba v takovém rozsahu, v němž bylo nařízeno, je třeba jej omezit (§ 48 odst. 2 TrŘ). Jinak řečeno, potřeba pro zajištění nároku bude sice trvat, nezbytné je však jeho omezení například z důvodů částečné náhrady škody.²⁴⁴ O tomto se rozhoduje z moci úřední a to kdykoli se ukáže, že se zajištění stalo nad rozsahem nutným k zabezpečení nároku poškozeného.²⁴⁵ Jak uvádí odborná literatura, v každém okamžiku přípravného řízení je po zajištění nároku poškozeného nezbytné ověřit, zda rozsah zajištěného majetku odpovídá pravděpodobné výši škody. Není-li tomu tak, státní zástupce vydá v přípravném řízení usnesení o omezení zajištění, v opačném případě lze postihnout další majetek obviněného.²⁴⁶ Tento postup se samozřejmě uplatní též v následném řízení před soudem.

I přesto, že to trestní řád výslovně nestanoví, shoduje se odborná literatura i judikatura na tom, že postupem podle ustanovení § 47 a následující TrŘ lze zajistit nárok poškozeného až od okamžiku zahájení trestního stíhání, respektive až po jeho

²⁴² ZELENKA, Pavel. Vrchní soud v Praze: K zajištění nároku poškozeného (§ 47 odst. 1 TrŘ). *Trestněprávní revue*. 2007, ročník 6, č. 4, s. 112-113.

²⁴³ Uvedené nečiní dle odborné literatury v praxi obtíže viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 558. Na druhou stranu nelze opomíjet pro trestní soudy i státní zastupitelství relativně novou problematiku spjatou se stanovením výše nemajetkové újmy způsobené trestným činem, případně výši bezdůvodného obohacení. Především u uplatněného nároku na nemajetkovou újmu způsobenou trestným činem, lze ze strany poškozených očekávat, že budou nárokovat peněžní náhradu ve výrazně vyšším rozsahu, než v jakém jim ji budou následně soudy přiznávat.

²⁴⁴ Tamtéž, 353.

²⁴⁵ Směrnice pléna Nejvyššího soudu k výkladu ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a náhradě škody způsobené trestným činem (o adhezním řízení). Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. června 1962 – Pls 1/62. In *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. 1962, ročník 14, s. 47.

²⁴⁶ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 393 a 394.

zahájení.²⁴⁷ K tomuto závěru lze dospět již samotným výkladem odst. 1 § 47 TrŘ, v němž trestní řád používá termín “obviněný”.²⁴⁸ Naproti tomu, je-li důvodný návrh poškozeného na zajištění uspokojení jeho nároku jím podán až po předložení spisu odvolacímu soudu, nic nebrání, aby tento o něm rozhodl.²⁴⁹

O zajištění nároku poškozeného rozhoduje soud na návrh státního zástupce nebo samotného poškozeného (§ 47 odst. 2 TrŘ). V přípravném řízení činí rozhodnutí státní zástupce sám, přičemž trestní řád připouští, aby takto rozhodl i bez návrhu poškozeného, avšak jen za předpokladu, že to vyžaduje ochrana zájmů poškozeného, zejména hrozí-li nebezpečí z prodlení. Z výkladu citovaného ustanovení lze učinit závěr, že v řízení před soudem o zajištění nároku poškozeného rozhoduje soud vždy na návrh, nikdy ne z úřední povinnosti. Trestní řád naopak počítá s tím, že v přípravném řízení mohou nastat situace, ve kterých bude o užití tohoto institutu rozhodovat usnesením státní zástupce z vlastní iniciativy, aniž by bylo třeba návrhu poškozeného. Komentář k trestnímu řádu²⁵⁰ jako příklad uvádí situaci, kdy orgán činný v trestním řízení zjistí, že obviněný svůj majetek zašantročuje, likviduje či zcizuje a poškozený je nedosažitelný z důvodů dlouhodobého pobytu v cizině či nemůže v důsledku vážné nemoci fakticky vykonávat svá práva. Pokud by státní zástupce rozhodl o zajištění majetku k uspokojení nároku poškozeného bez jeho návrhu, je nutné, aby dbal o zajištění náležitého poučení poškozeného stran jeho práv a jejich uplatnění, jakož i o to, aby byl objasněn rozsah poškozeným uplatněného nároku na náhradu škody.²⁵¹

Rozhodnutí o zajištění nároku poškozeného má formu usnesení, proti němuž je přípustná stížnost, jež však nemá ve smyslu ustanovení § 49 TrŘ ve spojení s ustanovením § 141 odst. 4 TrŘ odkladný účinek. Poškozený musí být o zajištění jeho nároku vždy vyrozuměn, kdy trestní řád stanoví povinnost učinit tak společně

²⁴⁷ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 255; Směrnice pléna Nejvyššího soudu k výkladu ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a náhradě škody způsobené trestným činem (o adhezním řízení). Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. června 1962 – Pls 1/62. In *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. 1962, ročník 14, s. 46.

²⁴⁸ Obviněný je osobou, proti které se vede trestní řízení, když proti němu již bylo zahájeno trestní stíhání dle § 160 TrŘ.

²⁴⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. listopadu 2006 sp. zn. 6 To 57/2006 [cit. 2.3.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

²⁵⁰ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 558.

²⁵¹ Srovnej viz čl. 58 pokynu obecné povahy Nejvyšší státní zástupkyně č. 8/2009 ze dne 21. září 2009, o trestním řízení, ve znění později přijatých změn [cit. 5.4.2013]. Dostupný z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

s upozorněním na důvody, pro něž se zajištění zruší (§ 47 odst. 9 TrŘ).²⁵² Jestliže však státní zástupce či soudce rozhodují o zajištění nároku na návrh poškozeného a neshledají jej jako důvodný, tzv. negativní rozhodnutí následně nevydávají, nicméně je za takové situace nutné poškozenému zaslat sdělení obsahující vysvětlení, proč pozitivní rozhodnutí a tedy postup podle ustanovení § 47 TrŘ nepřichází v úvahu.²⁵³ V tomto případě pak poškozený nedisponuje žádným opravným prostředkem. Nastane-li uvedená situace v přípravném řízení, poškozený má pouze možnost domoci se přezkoumání postupu státního zástupce, jenž vykonává dozor, prostřednictvím podnětu k výkonu dohledu dle ustanovení § 12d a § 12e zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství ve znění pozdějších předpisů ve spojení s ustanovením § 1 a § 2 vyhlášky č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství.²⁵⁴ Jestliže by se následně změnila okolnosti, za nichž příslušný orgán činný v trestním řízení o návrhu poškozeného na zajištění jeho nároku rozhodoval, a najevo vyšly nové skutečnosti odůvodňující možné pozitivní rozhodnutí, opětovné podání návrhu ze strany poškozeného není vyloučeno.²⁵⁵

V usnesení o zajištění majetku zakáže příslušný orgán činný v trestním řízení obviněnému nakládat s věcmi uvedenými v tomto rozhodnutí, nebo s věcmi, jež budou při výkonu takového rozhodnutí sepsány (§ 47 odst. 4 TrŘ). Obviněnému je tak ze strany soudu a v přípravném řízení státního zástupce usnesením po jeho oznámení zakázáno převádět majetek na jiného či jej zatěžovat. Obviněnému je rovněž uložena oznamovací povinnost týkající se předkupního či jiného práva. Tyto skutečnosti má obviněný sdělit soudu do 15 dnů, jinak dle dikce citovaného ustanovení trestního řádu odpovídá za škodu nesplněním této povinnosti způsobenou. Jestliže by i přes zákaz dispozic vyslovený usnesením obviněný činil právní úkony týkající se majetku, na něž dopadá, jsou tyto trestním řádem prohlášeny za neúčinné (§ 47 odst. 6 TrŘ). Neúčinnost

²⁵² Obdobně je též v článku 58 odst. 1 pokynu obecné povahy Nejvyšší státní zástupkyně č. 8/2009, o trestním řízení pro státní zástupce stanoveno, že poškozený musí být o zajištění jeho nároku vyrozuměn s upozorněním na důvody, pro něž se zajištění zruší.

²⁵³ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 257 a 387.

²⁵⁴ Vyhláška č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekateli ve znění později přijatých změn provedených vyhláškami.

²⁵⁵ Obdobně OBOŇOVÁ, Katarína; VÍTKOVÁ, Martina. Uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody ve světle novely a úprava zajištění nároku na náhradu škody v trestním řízení. [cit. 13.4.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/uplatneni-naroku-poskozeneho-na-nahradu-skody-ve-svetle-novely-a-uprava-zajisteni-naroku-na-nahradu-skody-v-trestnim-rizeni-90153.html>.

právních úkonů je nutno vykládat tak, že nepůsobí žádné právní účinky. Z hlediska soukromého práva se jedná o úkony absolutně neplatné, respektive neúčinné, tedy ty, u nichž není nutné dovolat se jejich neplatnosti.²⁵⁶ Jedinou výjimkou z takto pojaté neúčinnosti učiněných právních úkonů, jsou úkony směřující k odvrácení bezprostředně hrozící škody. Pokud by úkony týkající se zajištěného majetku činila třetí osoba, tj. osoba odlišná od obviněného, trestní řád s nimi neúčinnost nespojuje. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že pokud by třetí osoba takto jednala v úmyslu ztížit či zmařit rozhodnutí soudu či státního zástupce o zajištění nároku poškozeného, nelze opomíjet její případnou trestní odpovědnost za přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle ustanovení § 337 TrZ.²⁵⁷

Při aplikaci ustanovení obsahujících úpravu institutu zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného se v minulosti vyskytla celá řada praktických problémů následně řešených judikaturou našich vyšších soudů. V první řadě šlo o vymezení majetku obviněného, ohledně kterého připadá zajištění nároku poškozeného v úvahu. Tak bylo například usnesením Nejvyššího soudu ČSR č. R 43/1977 Sb. rozh. tr. nejprve judikováno, že: „Zajištění nároku poškozeného podle § 47 tr. ř. je možné i na majetku, jehož je obviněný podílovým spoluvlastníkem.“²⁵⁸ Obdobný závěr učinil Nejvyšší soud ČSR později i ohledně společného jmění manželů, když je zajištění nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem spáchaným jedním z manželů možné i na majetku tohoto manžela patřícím do společného jmění manželů. Základním předpokladem je ovšem to, že ke spáchání trestného činu došlo za trvání manželství obviněného.²⁵⁹

Nepochybně je též třeba zabývat se otázkou opačnou, tedy, na který majetek, respektive věci zajištění nároku nedopadá, neboli které věci účinkům zajištění

²⁵⁶ Tamtéž, s. 259; tyto úkony by měly být dle komentářové literatury posuzovány tak, jako by vůbec učiněny nebyly, není proto třeba jim ve smyslu ustanovení § 42a ObčZ odporovat, blíže viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 565.

²⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 566.

²⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 3. prosince 1976 sp. zn. 4 To 38/76 publikováno též pod č. R 43/1977 Sb. rozh. tr. [cit. 15.3.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

²⁵⁹ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. dubna 1977 č. Tpj 98/76, publikováno též pod č. R 23/1978 Sb. rozh. tr. [cit. 15.3.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>. V tehdejší době se sice jednalo o institut tzv. bezpodílového spoluvlastnictví manželů, závěr Nejvyššího soudu ČSR učiněný ve zmiňovaném stanovisku však lze vztáhnout i na institut manželského majetkového práva vlastní nynějšímu občanskému zákoníku, tedy i na společné jmění manželů.

nepodléhají. Odpověď podává ustanovení § 47 odst. 5 TrŘ. Ve své podstatě trestní řád pro vymezení rozsahu zajištěním postižitelných věcí používá negativní metodu doprovázenou taxativním výčtem. Nejprve zde konstatuje, že k zajištění nároku nemůže být použito věcí, které nelze postihnout výkonem rozhodnutí podle občanskoprávních předpisů.²⁶⁰ A dále negativním výčtem stanoví, které dávky a pohledávky, popřípadě do jaké výše zajištění nepodléhají. Jedná se například o peněžité dávky sociální péče či dávky pomoci v hmotné nouzi, z pohledávek obviněného lze uvést pohledávky na výplatu odměny z pracovněprávního nebo obdobného poměru či na výplatu výživného a to do výše určené podle součtu částek vypočtených v ustanovení § 47 odst. 5 TrŘ.²⁶¹ Odůvodnění této právní úpravy je nasnadě. Smyslem zajištění nároku poškozeného jistě není obviněného zcela odstavit od přísunu finančních prostředků. Navíc nelze přehlížet, že na obviněného je nutno v průběhu trestního řízení ve smyslu zásady presumpce neviny hledět jako na nevinného až do případného pravomocného odsuzujícího rozsudku. Obdobně jako je tomu při výkonu rozhodnutí, je i zde důvodem vyloučení věcí obviněného ze zajištění nároku poškozeného sama ochrana obviněného.²⁶² V rámci trestního řízení je též nutné zachovat obviněnému prostředky, respektive věci k uspokojování jeho základních hmotných potřeb a potřeb jeho rodiny, popřípadě věci nutné k plnění pracovních úkolů obviněným. Opomíjet nelze též důvody morální, díky nimž jsou vyloučeny ze zajištění s odkazem na ustanovení § 322 OSŘ například běžné oděvní součásti a obvyklé vybavení domácnosti, snubní prsten či zdravotnické potřeby.²⁶³ Odebrání těchto věcí by bylo proti dobrým mravům a lidské důstojnosti či by ohrozilo zdraví obviněného.²⁶⁴

²⁶⁰ Jedná se o movité věci vypočtené v ustanovení § 321 a § 322 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění později přijatých předpisů.

²⁶¹ Jde o výši odpovídající součtu měsíčních odůvodněných nákladů na bydlení stanovených zvláštním právním předpisem prokázaných obviněným a částky životního minima stanovené podle zvláštních právních předpisů na osobu obviněného a osoby, o jejichž výchovu a výživu je obviněný povinen pečovat, pokud nemají vlastní zdroj příjmů. Prvně jmenovaným zvláštním právním předpisem trestní řád rozumí zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi ve znění později přijatých předpisů, částky životního minima jsou stanoveny zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu ve znění později přijatých předpisů.

²⁶² Analogicky ve smyslu odkazu v ustanovení § 47 odst. 5 TrŘ k výkladu ustanovení § 321 a § 322 OSŘ a jeho odůvodnění viz WINTEROVÁ, Alena et al. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2011, s. 538 a 539.

²⁶³ Bez zajímavosti není ani fakt, že identické znění pojaté do ustanovení § 322 OSŘ, lze nalézt v ustanovení § 3 odst. 1 zákona č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů. V ustanovení § 3 odst. 2 tohoto zákona je následně identické znění k ustanovení § 47 odst. 5 TrŘ ohledně pohledávek a peněžitých dávek, které zajištění nepodléhají. K provázání právní úpravy uvedené v ustanovení § 47 odst. 5 trestního řádu a § 3

Z výkonu rozhodnutí o zajištění jsou též vyloučeny hotové peníze do částky odpovídající dvojnásobku životního minima na osobu obviněného (viz § 3 odst. 1 písm. e) zákona o výkonu zajištění, shodně též § 322 odst. 2 písm. d) OSŘ). Za zmínku v této souvislosti stojí poukázat na legislativní vývoj stran ustanovení § 3 zákona o výkonu zajištění. Až do novely tohoto zákona provedené zákonem č. 218/2009 Sb. s účinností k 20.7.2009, byla jako částka nepodléhající zajištění stanovena částka ve výši 1000,-Kč, jež byla zcela nevyhovující.²⁶⁵ Zmiňovaná novela ohledně výše částky nepodléhající zajištění upustila od stanovení konkrétní výše hotových peněz a naopak využila institutu životního minima upraveného zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Věci a pohledávky, na něž pamatuje ustanovení § 47 odst. 5 TrŘ i s odkazem na právní úpravu předpisů občanskoprávních, nepodléhají zajištění přímo ze zákona, jsou-li ve vlastnictví obviněného, respektive je-li obviněný věřitelem předmětné pohledávky. Nad rámec okruhu věcí nepodléhajících zajištění nároku poškozeného ze zákona, zákon o výkonu zajištění připouští, aby byly na základě návrhu obviněného nebo osoby, o jejíž výživu a výchovu je povinen pečovat, rozhodnutím státního zástupce či soudce ze zajištění vyloučeny i věci jiné. Rozdíl mezi uvedenými případy je poměrně zřejmý. Některé věci zajištění nepodléhají bez dalšího, naopak ty, jež do zákonem vymezeného okruhu nespádají, mohou být ze zajištění následně vyloučeny, avšak za předpokladu, že je nejprve podán návrh osoby uvedené v ustanovení § 4 odst. 1 citovaného zákona.

Odborná literatura i judikatura²⁶⁶ se shodují v tom, že majetkem obviněného, který by mohl být zajištěn postupem podle ustanovení § 47 a násl. TrŘ, nejsou věci trestným činem získané, například věci odcizené, zpronevěřené, podvodně vylákané či zatajené, k nim obviněný nemůže vlastnické právo nabýt. Věci tohoto charakteru jako

zákona o výkonu zajištění s úpravou soudního výkonu rozhodnutí F. Vondruška uvádí: „...je-li ze zákona vyloučena možnost vydání takového majetku na obviněném cestou výkonu rozhodnutí, nelze vůči takovému majetku uplatnit ani omezující (zajišťovací) instituty, protože tu není naplněn základní požadavek – budoucí realizace výkonu rozhodnutí, jímž má být uspokojen nárok (právo) státu nebo jiného oprávněného subjektu (poškozeného) na tomto majetku obviněného, založený příslušným rozhodnutím soudu.“ Blíže viz VONDRUŠKA, František. Znovu k některým otázkám výkonu zajištění majetku podle zákona č. 279/2003 Sb. *Státní zastupitelství*. 2006, ročník 4, č. 6, s. 22.

²⁶⁴ TREŠLOVÁ, Lenka; HORÁČEK, Petr. *Komentář k zákonu č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů*. 1. vydání. Praha: Scientia, 2009, s. 24.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 25.

²⁶⁶ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 557; obdobně usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. července 1995 sp. zn. 10 To 344/95, publikováno též pod č. R 15/1999 Sb. rozh. tr. [cit. 1.4.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

věci tzv. důležité pro trestní řízení je třeba obviněnému odejmout dle § 78 nebo § 79 TrŘ a vrátit je, jakmile již nebudou pro účely trestního řízení potřebné, a to poškozenému ve smyslu ustanovení § 80 a § 81 TrŘ. Krajský soud v Hradci Králové však ohledně nemovitostí zapsaných v katastru nemovitostí ve prospěch obviněného dovedl, že: „Zajistit nárok poškozeného rozhodnutím podle § 47 tr. ř. lze však na nemovitostech, které obviněný měl získat trestným činem podvodu podle § 250 tr. zákona spáchaným vůči poškozenému a které byly zapsány v katastru nemovitostí jako majetek obviněného.“²⁶⁷ Uvedený závěr odůvodnil soud tím, že pro úvahu, zdali je věc, v posuzovaném případě nemovitost, věcí, jež lze postihnout postupem dle § 47 TrŘ, je rozhodující stav zápisu vlastnického práva v katastru nemovitostí. Bude-li jako vlastník uveden obviněný, lze předmětnou nemovitost k uspokojení nároku poškozeného postupem podle trestního řádu zajistit.

Dále považuji za přínosné vyjasnit vztah možného procesního postupu spočívajícího ve vyloučení věci ze zajištění na straně jedné (podle ustanovení § 4 odst. 2 zákona o výkonu zajištění) a vynětí, respektive vyjmutí věci ze zajištění na straně druhé (ve smyslu dikce ustanovení § 48 odst. 2 TrŘ). Obecně lze k oběma institutům říci, že ve své podstatě umožňují reagovat na situaci, která může nastat tehdy, budou-li zajištěním postiženy věci náležející osobě odlišné od obviněného. Na první pohled by se sice mohlo zdát, že jde v obou případech obsahově o jedno a totéž. Tento závěr by byl mylný. Postupuje-li se podle trestního řádu a zajištěním byly postiženy věci, jež nenáleží obviněnému, vyjmou se ze zajištění z úřední povinnosti.²⁶⁸ Příkladem tu může být mylné zahrnutí věcí v rámci soupisu majetku.²⁶⁹ Naproti tomu o vyloučení věci ze zajištění ve smyslu ustanovení § 4 odst. 2 zákona o výkonu zajištění se rozhoduje výlučně na návrh oprávněné osoby. Soud či státní zástupce²⁷⁰ rozhodne na návrh osoby

²⁶⁷ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. července 1995 sp. zn. 10 To 344/95, publikováno též pod č. R 15/1999 Sb. rozh. tr. [cit. 1.4.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

²⁶⁸ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 388.

²⁶⁹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 577.

²⁷⁰ V zákoně č. 279/2003 Sb. zákonodárce mluví výlučně o postupu soudu. V ustanovení § 1 odst. 3 tohoto zákona proto stanovil, že ustanovení zákona o postupu soudu se obdobně užití na postup státního zástupce. To, který ze zmiňovaných orgánů činných v trestním řízení, bude činit rozhodnutí o zajištění a rozhodnutí s ním související, záleží na fázi trestního řízení, v němž jejich potřeba vyvstane. Státní zástupce činí v přípravném řízení všechny úkony, k nimž je dle § 2 až § 12 příslušný soud. Výjimku tvoří úkony, jimiž se zasahuje do základních práv a svobod, o nich rozhoduje v přípravném řízení soudce na

namítající své vlastnické právo k zajištěným věcem o vyloučení věcí, jestliže nezjistí skutečnosti zpochybňující důvodnost návrhu. Z uvedeného je patrné, že v případě podaného návrhu oprávněné osoby se stran jejího vlastnického práva neprovádí obsáhlé zjišťování, respektive dokazování, ale jak je z citovaného ustanovení zřejmé, věc bude vyloučena ze zajištění tehdy, nebrání-li tomu zjištěné skutečnosti vážně zpochybňující důvodnost návrhu. Dle mého názoru se nelze ztotožnit s tím, co k ustanovení § 4 odst. 2 zákona o výkonu zajištění uvádí komentář k tomuto zákonu. Autoři při výkladu zmiňovaného ustanovení dospěli k závěru, že ustanovení § 4 odst. 2 se užije pouze pro zajištění pro účely výkonu trestu propadnutí majetku podle § 347 TrŘ, a to proto, že v případě zajištění nároku poškozeného je v ustanovení § 48 odst. 2 TrŘ upraven specifický postup umožňující vyjmutí věci ze zajištění.²⁷¹ Uvedené je příkladem chybného směřování institutu vyloučení a vyjmutí věci ze zajištění. Skutečností dokládající nesprávnost uvedeného názoru může být i sám čl. 58 pokynu obecné povahy č. 8/2009, o trestním řízení,²⁷² jenž se týká zajištění nároku poškozeného. Tímto ustanovením je pro státní zástupce stanoven postup při rozhodování o návrhu osoby namítající vlastnické právo k zajištěným věcem a ve shodě s ustanovením § 4 odst. 2 zákona o výkonu zajištění též lhůta 10 dnů, v níž je třeba rozhodnout.

Trestní řád v ustanovení § 47 odst. 8 stanoví, že práva třetích osob k zajištěnému majetku lze uplatnit podle zvláštního právního předpisu. Tímto předpisem bude opět zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád jako procesní předpis navazující na úpravu hmotněprávní, především na zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník či zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník. Uvedená dikce je procesním důsledkem pravomocného usnesení o zajištění nároku poškozeného. Zákonodárce však pod termín „*uplatnění práv k zajištěnému majetku*“ neřadí výše uvedené vynětí věci ze zajištění ani rozhodování o vyloučení věcí. Jak správně uvádí odborná literatura,²⁷³ o těchto otázkách se totiž rozhoduje bezprostředně v trestním řízení.

návrh státního zástupce. K výkladu ustanovení § 1 odst. 3 citovaného zákona blíže viz TREŠLOVÁ, Lenka; HORÁČEK, Petr. *Komentář k zákonu č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů*. 1. vydání. Praha: Scientia, 2009, s. 17-19.

²⁷¹ Podrobněji viz TREŠLOVÁ, Lenka; HORÁČEK, Petr. *Komentář k zákonu č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů*. 1. vydání. Praha: Scientia, 2009, 27.

²⁷² Pokyn obecné povahy Nejvyšší státní zástupkyně č. 8/2009 ze dne 21. září 2009, o trestním řízení, ve znění později přijatých změn. Dostupný z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

²⁷³ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 397, poznámka pod čarou č. 195.

Závěrem považuji za vhodné dodat, že postup při výkonu rozhodnutí, jakož i správu zajištěného majetku a oprávnění týkající se jeho samotného zjišťování upravují ve smyslu § 47 odst. 10 TrŘ podrobně ustanovení zákona č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů.²⁷⁴

3. 5. 1 Peněžítá jistota v rámci institutu zajištění nároku poškozeného

Institut peněžité jistoty se do právní úpravy trestního procesu dostal prostřednictvím zákona č. 279/2003 Sb., jímž se měnil i trestní řád, konkrétně byl tento doplněn o ustanovení § 47a TrŘ. Odborná literatura peněžitou jistotu definuje jako finanční částku složenou na účet soudu u peněžního ústavu, jež je určena k tomu, aby odvrátila zajištění majetku obviněného k nároku poškozeného na náhradu škody.²⁷⁵ Soud a v přípravném řízení státní zástupce upustí od provedení zajišťovacích úkonů nebo zajištění zruší, jestliže obviněný, popřípadě s jeho souhlasem jiná osoba, složí na příslušný účet soudu či státního zastupitelství peněžitou jistotu. Podstatu této peněžité záruky lze tedy vidět ve skutečnosti, že se jedná o náhradu zajištění majetku k uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Obviněný má tedy možnost provedení zajišťovacích úkonů odvrátit či dosáhnout zrušení nebo omezení zajištění již uskutečněného.²⁷⁶ Tento institut by měl obviněného motivovat ke složení finanční částky, má-li zájem na dalších dispozicích se svým majetkem, ohledně něhož buď již zajištění bylo nebo by mohlo být provedeno.

K výhodám, samotnému smyslu a potřebě zavedení tohoto institutu důvodová zpráva uvádí: „*Pro obviněného může být v některých případech výhodnější dále se svým majetkem nakládat i z hlediska budoucí náhrady škody je jednodušší, pokud jsou na účtu soudu k dispozici peněžní prostředky a není nutné provádět prodej movitých nebo*

²⁷⁴ Ke stručnému a výstižnému shrnutí výkonu rozhodnutí o zajištění, jakož i správě zajištěných věcí podle zákona o výkonu zajištění blíže viz OBOŇOVÁ, Katarína; VÍTKOVÁ, Martina. Uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody ve světle novely a úprava zajištění nároku na náhradu škody v trestním řízení. [cit. 13.4.2013].

Dostupné z WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/uplatneni-naroku-poskozeneho-na-nahradu-skody-ve-svetle-novely-a-uprava-zajisteni-naroku-na-nahradu-skody-v-trestnim-rizeni-90153.html>.

²⁷⁵ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 570.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 570.

*nemovitých věcí.*²⁷⁷ Z pohledu poškozeného lze za největší přednost peněžité jistoty dle mého názoru považovat to, že nárok přiznaný odsuzujícím rozsudkem je zaplacen přímo z peněžních prostředků tvořících peněžitou jistotu. Poškozený tak není nucen činit další kroky směřující k uspokojení jeho nároku přiznaného rozsudkem v trestním řízení cestou výkonu rozhodnutí tak, jako je tomu v případě zajištění jiného majetku obviněného (viz níže).

Výše peněžité jistoty je odvozena od výše pravděpodobného nároku poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Rozhodne-li se jiná osoba se souhlasem obviněného poskytnout peněžitou jistotu, trestní řád v ustanovení § 47a odst. 1 vyžaduje, aby byla tato osoba seznámena s podstatou obvinění a se skutečnostmi, které vedly nebo by mohly vést k zajištění majetku obviněného. Trestní řád též v ustanovení § 47a odst. 1 pamatuje na situace, kdy peněžítá jistota sice složena byla, ale v nižší výši než odpovídá výši pravděpodobného nároku poškozeného. V takovém případě je nutné učinit zajišťovací úkony na majetku obviněného ve smyslu ustanovení § 47 TrŘ a to v rozsahu, ve kterém není pravděpodobný nárok poškozeného zajištěn peněžitou jistotou. Ustanovení § 47a odst. 2 TrŘ pak řeší předpoklady pro zrušení nebo omezení peněžité jistoty ze strany soudu či státního zástupce, kteří činí rozhodnutí podle tohoto ustanovení z úřední povinnosti. Není-li v průběhu trestního řízení rozhodnuto jinak, trvá peněžítá jistota až do právní moci odsuzujícího rozsudku (§ 47a odst. 3 TrŘ). Jestliže po následném uhrazení přiznaného nároku poškozeného, nebudou finanční prostředky z peněžní jistoty vyčerpány, vrátí se zbytek obviněnému či osobě, která je na příslušný účet složila.

3. 5. 2 Zrušení zajištění

Důvody, pro které se zajištění zruší, pojal trestní řád do ustanovení § 48 odst. 1. Tak předně se zajištění zruší, pomine-li důvod, pro který bylo nařízeno. K této situaci může dojít, pokud byl nárok uplatněný poškozeným v plném rozsahu uspokojen a to v rámci probíhajícího trestního řízení.²⁷⁸ Ke zrušení zajištění dojde též tehdy, bylo-li trestní

²⁷⁷ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů ze dne 12. března 2003, s. 18 a 19 [cit. 15.4.2013]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=262&ct1=0>.

²⁷⁸ Komentář k trestnímu řádu dále uvádí situaci, kdy poškozený výslovně prohlásí, že náhradu škody nebude v trestním řízení uplatňovat. Zajištění nároku poškozeného se zruší též tehdy, bylo-li již rozhodnuto o uplatněném nároku poškozeného v občanskoprávním nebo jiném řízení. Srovnej ŠÁMAL,

stíhání pravomocně zastaveno nebo skončilo-li pravomocným zprošťujícím rozsudkem. A konečně bude zajištění zrušeno, uplynuly-li čtyři měsíce ode dne, kdy nabyl právní moci rozsudek, jímž byl obžalovaný uznán vinným, nebo ode dne, kdy nabylo právní moci usnesení, jímž byla věc postoupena jinému orgánu. Poslední z jmenovaných důvodů, jemuž se budu věnovat podrobněji, byl terčem kritiky ze strany odborné veřejnosti, neboť před přijetím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, kterým došlo i k četným změnám trestního řádu, byla lhůta stanovená v § 48 odst. 1 písm. c) TrŘ dvouměsíční. Odborné veřejnosti se tato lhůta dvou měsíců, která byla a i dnes je svou podstatou lhůtou propadnou, jevila jako příliš krátká. P. Zelenka dokonce § 48 odst. 1 písm. c) TrŘ označil za ustanovení, jež v praxi významně zpochybňuje smysl zajišťovacího institutu a podotýká: „*Tak krátká propadná lhůta, kterou ve skutečnosti nadto zkracuje další období, než jsou doručeny stranám opisy meritorních rozhodnutí vyžadované v občanskoprávním řízení, totiž často znemožňuje, aby poškozený (často právní laik) zabránil dalším majetkovým převodům původně zajištěného majetku obžalovaných.*“²⁷⁹ V souvislosti s předmětným ustanovením a jeho kritikou je vhodné zabývat se tím, jak má poškozený postupovat, aby dosáhl uspokojení nároku, který mu byl v adhezním řízení přiznán. K uspokojení nároku vede cesta skrze výkon rozhodnutí. Nárok poškozeného přiznaný odsuzujícím rozsudkem totiž nemůže být uspokojen přímo v trestním řízení na majetku, který byl procesním postupem dle § 47 a následující TrŘ zajištěn, na rozdíl od prostředků tvořících tzv. peněžitou jistotu (viz výše). Soud v trestním řízení není oprávněn po zrušení zajištění rozhodovat o tom, komu má být dříve zajištěný majetek předán,²⁸⁰ a není též oprávněn vyslovit, že se zajištěný majetek uvolňuje pro uspokojení nároku poškozeného.²⁸¹ Poškozený by tedy měl nejlépe ihned po právní moci rozsudku podat návrh na nařízení výkonu rozhodnutí. I přesto nelze vyloučit, že ke zrušení zajištění z důvodu uvedeného v § 48 odst. 1 písm. c) TrŘ dojde. Zákonodárce hlasy kritiků týkající se nedostatečné délky lhůty zakotvené v citovaném ustanovení vyslyšel, neboť v důsledku přijetí zcela nového zákona č. 45/2013 Sb., o

Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 575.

²⁷⁹ ZELENKA, Pavel. Vrchní soud v Praze: K zajištění nároku poškozeného (§ 47 odst. 1 TrŘ). *Trestněprávní revue*. 2007, ročník 6, č. 4, s. 133.

²⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. března 1970 sp. zn. 7 Tz 5/70, publikovaný též pod č. R 31/1970 Sb. rozh. tr. [cit. 12.4.2013]. Dostupný z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

²⁸¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 10. června 1983 sp. zn. 11 To 48/83, publikováno též pod č. R 35/1984 Sb. rozh. tr. [cit. 12.4.2013]. Dostupný z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

obětech trestných činů doznalo ustanovení § 48 odst. 1 písm. c) TrŘ změny, když byla lhůta dvou měsíců nahrazena lhůtou delší, tedy čtyřměsíční. Pro úplnost se sluší dodat, že v návětí předmětného ustanovení bylo nově zakotveno, že zajištění zruší soud a v přípravném řízení státní zástupce.²⁸² Když dřívější znění pouze konstatovalo, že se zajištění zruší. Důvody, pro něž tak soud, respektive státní zástupce učiní, zůstaly i po přijetí citovaných změn trestního řádu totožné.

²⁸² Bez zajímavosti jistě také není skutečnost, že změny ustanovení trestního řádu týkající se institutu zajištění nároku poškozeného nebyly uvedeny v samotném vládním návrhu zákona. Do trestního řádu se dostaly až prostřednictvím pozměňovacího návrhu ve znění přijatém usnesením ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR ze dne 21. 11. 2012. Usnesení ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR ze dne 21.11.2012 obsahující doporučení k přijetí změn a doplňků ve formě pozměňovacího návrhu k zákonu později přijatému pod č. 45/2013 Sb. je dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=2>. [cit. 2.8.2013].

4. Postavení poškozeného v jednotlivých fázích trestního řízení

4. 1 Poškozený v přípravném řízení

Přípravné řízení je úsekem trestního řízení, které trestní řád poněkud složitě definuje v ustanovení § 12 odst. 10. Srozumitelnější definici přípravného řízení s ohledem na určení jeho počátku a konce lze nalézt v učebnici trestního práva procesního.²⁸³ Přípravné řízení je první stadium trestního řízení, které začíná zahájením úkonů trestního řízení a končí případným podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, návrhu na potrestání nebo jiného procesně relevantního úkonu, který má účinky zastavení trestního stíhání. Po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. se v rámci přípravného řízení rozlišují dvě fáze, jednak objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, jednak vyšetřování. Základním smyslem přípravného řízení je shromáždění dostatečných podkladů, které odůvodní podání obžaloby, popřípadě vydání jiného rozhodnutí. Účel přípravného řízení však bývá odbornou literaturou spatřován i v umožnění aktivní účasti poškozenému, v náležitém zjištění okolností, které se k němu vztahují či ve shromáždění podstatných podkladů pro rozhodnutí o nároku na náhradu škody (srovnání s ohledem na rozsah dokazování § 89 odst. 1 písm. e) TrŘ).²⁸⁴ Většinu procesních práv, o kterých bylo pojednáno podrobněji v kapitole 3., může poškozený uplatňovat již v přípravném řízení. Na tomto místě ještě zdůrazním, že zákonná definice pojmu poškozeného v ustanovení § 43 TrŘ platí pro všechna stádia trestního řízení, tedy i pro řízení přípravné.

4. 1. 1 Oznámení poškozeného o skutečnostech nasvědčujících spáchání trestného činu

²⁸³ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, 494.

²⁸⁴ ŠÁMAL, Pavel; NOVOTNÝ, František; RŮŽIČKA, Miroslav et. al. *Přípravné řízení trestní*. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 856.

Policejní orgán i státní zástupce získávají informace o trestné činnosti různými způsoby a z různých zdrojů, jedním z nich jsou i tzv. trestní oznámení neboli slovy trestního řádu oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (§ 158 odst. 2 TrŘ). Trestní oznámení může podat, a v praxi se tak často děje, i poškozený. Trestní oznámení je podáním ve smyslu § 59 TrŘ a zároveň jej řadíme pod širší pojem úkony trestního řízení. Je možné jej provést způsoby vyjmenovanými v ustanovení § 59 odst. 1 TrŘ. Pokud je učiněno ústně a oznamovatelem je právě poškozený, popřípadě jeho zmocněnec, musí být mimo jiné vyslechnut o tom, zda žádá, aby soud v trestním řízení rozhodl o jeho nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení (§ 59 odst. 5 TrŘ věta za středníkem). Poškozený může uplatnit svůj nárok proti podezřelému, respektive později obviněnému z trestného činu již v rámci trestního oznámení. Takové uplatnění nároku, je-li bezvadné, lze považovat za řádné a může být tak podkladem pro rozhodnutí soudu.²⁸⁵

Pokud dojde po přijetí trestního oznámení ve smyslu ustanovení § 160 TrŘ k vydání usnesení o zahájení trestního stíhání, doručí se opis usnesení obviněnému, státnímu zástupci a obhájci, nově též poškozenému za předpokladu, že jsou jeho pobyt a sídlo známé, a jestliže o to výslovně požádá.²⁸⁶ Zakotvení práva poškozeného na doručení opisu usnesení je odůvodněno tím, aby mohl již v průběhu přípravného řízení včas uplatnit práva zakotvená v § 43 odst. 1 a odst. 3 TrŘ včetně nároku na náhradu škody nebo újmy.²⁸⁷ I přes to, že je poškozený po novele trestního řádu č. 45/2013 Sb. nadán oprávněním v podstatě žádat o doručení opisu usnesení o zahájení trestního stíhání, stížnost proti tomuto usnesení i nadále může podat pouze obviněný.

²⁸⁵ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7.* doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1942.

²⁸⁶ Toto nové oprávnění poškozeného výrazně kritizoval například M. Basík. Autor především poukázal na to, že poškozený může být po zahájení trestního stíhání vyslýchán v procesním postavení svědka a bude seznámen s popisem skutku i odůvodněním pojatým do usnesení o zahájení trestního stíhání, což může negativně ovlivnit jeho výpověď. Blíže viz BASÍK, Michal. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevylévali i dítě. *Státní zastupitelství*. 2013, ročník 11, č. 5, s. 35 a 36.

²⁸⁷ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů ze dne 15. února 2012. [cit. 29. 3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

4. 1. 2 Poučení poškozeného o jeho procesních právech

Obecná poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení je vyjádřena v ustanovení § 46 TrŘ, dle kterého jsou orgány povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Z dikce i smyslu citovaného ustanovení plyne to, že se tato povinnost nevztahuje pouze k přípravnému řízení, ale vine se skrze celé trestní řízení. V přípravném řízení plní poučovací povinnost nejen policejní orgán ale i státní zástupce, koná-li sám vyšetřování, což je spíše výjimečné, a to vůči každému poškozenému ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ. Správným postupem tedy není, pokud orgány činné v trestním řízení ztotožňují pojem poškozeného se subjektem adhezního řízení a tomu, který nemá nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích či vydání bezdůvodného obohacení, poučení o procesních právech neposkytnou. Jistě se může stát, že poškozený nejeví dostatečný zájem o uplatnění a využívání svých práv. K reakci orgánů činných v trestním řízení na pasivitu poškozeného J. Látal uvádí: „...*touto okolností nelze vysvětlovat nebo omlouvat porušování povinnosti orgánů činných v trestním řízení poučit tyto poškozené o jejich právech a poskytnout jim plnou možnost jejich uplatnění.*“²⁸⁸

Poučit je tedy nutné všechny poškozené nicméně pouze ohledně procesních práv, která v trestním řízení mají. Jedná se především o práva uvedená v § 43 odst. 1 a odst. 3 TrŘ.²⁸⁹ Poučovací povinnost se tak nevztahuje na práva, která spadají svou povahou do oblasti hmotněprávní. Judikaturou byla také řešena otázka následků nedostatečného poučení poškozeného. Nejvyšší soud sice uvedl, že nedostatek v poučení je chybou řízení, na druhou stranu ne natolik podstatnou, aby odůvodnila zrušení rozsudku v odvolacím řízení podle § 258 odst. 1 písm. a) TrŘ a vrácení věci státnímu zástupci²⁹⁰ k došetření dle ustanovení § 260 TrŘ.²⁹¹

²⁸⁸ LÁTAL, Jaroslav. K postavení poškozeného v trestním řízení a k rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. *Socialistická zákonnost*. 1982, ročník 30, s. 70 a 71.

²⁸⁹ K plnění poučovací povinnosti ohledně procesních práv podrobněji viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. května 1969 sp. zn. 10 Tz 12/69, publikováno též pod č. R 2/1970. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1970, ročník 22, s. 157-164.

²⁹⁰ V době rozhodování Nejvyššího soudu dle tehdejší právní úpravy nikoli státnímu zástupci ale prokurátorovi.

²⁹¹ Podrobněji viz rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 1. dubna 1974 sp. zn. Tzv 10/74, publikováno též pod č. R 29/1974. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1974, ročník 26, s. 351-354.

Jednou z legislativních změn, které přinesl zákon o obětech trestných činů, je i doplnění ustanovení § 46 TrŘ. Poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení se ve své podstatě rozšířila ve vztahu k těm poškozeným, kteří mají rovněž postavení oběti ve smyslu nového zákona, a to i na práva, která jim tento zákon přiznává. Toto rozšíření poučovací povinnosti má dle důvodové zprávy sloužit k zajištění provázanosti trestního řádu se zákonem o obětech trestných činů (blíže se této problematice věnuji v kapitole V.). Po několika prvních měsících, které uplynuly od nabytí účinnosti nového zákona, respektive jeho podstatné části, lze jen stručně uvést, že plnění poučovací povinnosti orgánů činných v trestním řízení nabývá na významu, neboť pro většinu obětí/poškozených je nová právní úprava obtížně pochopitelná. Důraz je tak třeba ještě ve větším míře klást na srozumitelné poučení těchto osob stran jejich procesních práv, respektive práv jim přiznaných zákonem o obětech trestných činů.

4. 1. 3 Žádost poškozeného o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce

Právo poškozeného podat žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce bylo do trestního řádu zakotveno novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb.²⁹² Konkrétně se jedná o ustanovení § 157a TrŘ, které je zařazeno v obecných ustanoveních o přípravném řízení. Tento institut bývá řazen k podnětům k výkonu dozoru státního zástupce nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení dle § 174 TrŘ, nejedná se však o opravný prostředek. V ustanovení § 157a TrŘ lze rozlišit dva případy, § 157a odst. 1 TrŘ řeší problematiku přezkoumání postupu policejního orgánu ze strany státního zástupce, § 157a odst. 2 TrŘ naopak dopadá na případy, kdy je žádán přezkum činnosti státního zástupce, což má některá specifika.

Poškozený může své oprávnění realizovat kdykoliv v průběhu přípravného řízení a jak výslovně trestní řád uvádí, není vázán žádnou lhůtou. Přezkoumávat postup policejního orgánu, popřípadě státního zástupce je připuštěno i v přípravném řízení

²⁹² Dřívější právní úprava v ustanovení § 167 TrŘ upravovala pouze vyřizování žádosti poškozeného o přezkoumání postupu vyšetřovatele ve fázi vyšetřování. Podrobněji k právnímu stavu před účinností zákona č. 265/2001 Sb. viz VANTUCH, Pavel. K žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce. *Trestněprávní revue*. 2003, ročník 2, číslo 6, s. 168 [cit. 31. 3. 2013]. Dostupné z WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_3713/k-zadosti-o-prezkoumani-postupu%20policejního-organu-a-statního-zastupce.aspx.

s rozšířeným vyšetřováním (§ 168 až § 170 TrŘ) a ve zkráceném přípravném řízení (§ 179a a násl. TrŘ). Žádost je možno podat po sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení a cílí se jí k odstranění průtahů v řízení nebo závad v postupu policejního orgánu, které následovaly po zahájení přípravného řízení a týkají se tedy již postupu před vlastním zahájením trestního stíhání. Průtahy v přípravném řízení mohou být zaviněné i nezaviněné. Zaviněné průtahy mohou být způsobeny nedbalostí v činnosti policejního orgánu, k nezaviněným může dojít v souvislosti s objektivním přetížením orgánu, nedostatkem personálu či dlouhodobým onemocněním v řadách příslušníků. Naopak závady v postupu mohou spočívat v tom, že policejní orgán učinil či neučinil rozhodnutí, opatření nebo (ne)postupoval v souladu se zákonem.²⁹³

Poškozený adresuje žádost státnímu zástupci, pokud by byla podána u policejního orgánu, je nutno ji státnímu zástupci ihned předložit. Povinností státního zástupce je takovou žádost neprodleně vyřídit a o výsledku přezkoumání a učiněných opatřeních k nápravě žadatele vyrozumět, k čemuž dochází stručným přípisem. Trestní řád nestanoví žádnou lhůtu, kterou by byl státní zástupce při vyřizování žádosti vázán. Problém však může nastat s obsahem pojmu „neprodleně“, jenž je značně neurčitý a může být vykládán různě. Za zřejmý exces by měly být považovány ty případy, kdy vyřízení žádosti poškozeného trvá i několik měsíců. Pojmu „neprodleně“ by mělo spíše odpovídat vyřízení žádosti v řádu dnů či týdnů, na což je v soustavě státního zastupitelství, jak mohu soudit, kladen velký důraz. Jak upozornil M. Růžička,²⁹⁴ v minulosti se v této souvislosti vyskytly návrhy na zavedení lhůty,²⁹⁵ ve které by měl státní zástupce povinnost žádost řádně vyřídit. Tyto náměty se však s úspěchem u zákonodárce nesetkaly.

Pokud je státnímu zástupci žádost předložena v době, kdy je již přípravné řízení skončeno (podáním obžaloby nebo jiným rozhodnutím ve věci), je nutné, aby s ní

²⁹³ K závadám v postupu policejního orgánu potažmo státního zástupce blíže viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1928.

²⁹⁴ RŮŽIČKA, Miroslav. Žádosti o přezkoumání postupu orgánu konajícího přípravné řízení jako důležitý podnět k výkonu dozoru. *Státní zastupitelství*. 2008, ročník 6, č. 4, s. 20.

²⁹⁵ Například P. Vantuch ve svém článku navrhoval zavedení lhůty deseti pracovních dnů, která se mi jeví jako dostatečná. VANTUCH, Pavel. K žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce. *Trestněprávní revue*. 2003, ročník 2, číslo 6 [cit. 1. 4. 2013]. Dostupné též z WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_3713/k-zadosti-o-prezkoumani-postupu-policejniho-organu-a-statniho-zastupce.aspx.

naložil způsobem odpovídajícím jejímu věcnému obsahu ve smyslu ustanovení § 59 odst. 1 TrŘ.

Jde-li o přezkoumání postupu státního zástupce dle ustanovení § 157a odst. 2 TrŘ, panují mezi odbornou veřejností určité neshody. Část autorů²⁹⁶ se přiklání k užšímu výkladu daného ustanovení s tím, že se aplikuje pouze v případech, kdy státní zástupce vystupuje v postavení policejního orgánu ve smyslu ustanovení § 161 odst. 4 TrŘ a koná vyšetřování jen ve vztahu k zákonem vymezeným osobám. Tito autoři pak odmítají aplikaci tohoto ustanovení jednak v případech, na které dopadá § 174 odst. 2 písm. c) TrŘ, podle kterého může obecně státní zástupce provést celé vyšetřování sám a dále i tehdy pokud vykonává dozor nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení. Naproti tomu se P. Vantuch²⁹⁷ přiklonil k širšímu výkladu, podle něhož státní zástupce bezprostředně vyššího státního zastupitelství přezkoumává konání státního zástupce vždy, když se v jeho postupu vyskytují jakékoliv závady, tedy i v případech, kdy státní zástupce koná celé vyšetřování sám. Závěrem je nutno dodat, že žádost o přezkoumání postupu státního zástupce dle dikce trestního řádu vyřizuje státní zástupce bezprostředně vyššího státního zastupitelství.

4. 1. 4 Oznamování rozhodnutí poškozenému a uplatnění řádných opravných prostředků v přípravném řízení

Přípravné řízení může skončit různými způsoby, respektive na jeho konci mohou být učiněna různá trestním řádem předpokládána rozhodnutí a to jak ve fázi objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu, tak ve fázi vyšetřování. Zároveň je vhodné upozornit na to, že trestní řád ve výčtu procesních práv poškozeného v ustanovení § 43 odst. 1 neuvádí ani právo na oznamování některých rozhodnutí ani

²⁹⁶ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 365 až 367.

²⁹⁷ VANTUCH, Pavel. K žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce. *Trestněprávní revue*. 2003, ročník 2, číslo 6 [cit. 1. 4. 2013]. Dostupné též z WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_3713/k-zadosti-o-prezkoumani-postupu-policejniho-organu-a-statniho-zastupce.aspx.

oprávnění napadat je opravnými prostředky, která nalezneme až na jiných místech zákona.²⁹⁸

Před zahájením trestního stíhání, tedy v první fázi přípravného řízení, je možné věc usnesením odložit, nastanou-li skutečnosti předpokládané v ustanovení § 159a TrŘ.²⁹⁹ Takové usnesení musí být poškozenému doručeno, je-li znám, neboť má možnost jej napadnout stížností (§ 159a odst. 7 TrŘ). Z dikce zmíněného ustanovení vyplývá, že pokud poškozený znám není, usnesení se mu nedoručuje a logicky proti němu nemůže podat stížnost. Otázkou pak ale zůstává, jak řešit situace, kdy dojde k zjištění totožnosti poškozeného později. Jinak řečeno, k jakému okamžiku vztáhnout zjišťování totožnosti poškozeného.³⁰⁰ V řešení tohoto problému se s důrazem na právní jistotu účastníků trestního řízení ztotožňuji s názorem T. Hrnčíříka v tom, že policejní orgán zodpovídá otázku známé totožnosti poškozeného k okamžiku vydání usnesení o odložení věci, není-li znám, usnesení nabude právní moci, na kterou nebude mít pozdější zjištění totožnosti vliv.

V dřívější praxi orgánů činných v trestním řízení se vyskytla v souvislosti s ustanovením § 43 odst. 2 TrŘ otázka, zdali je nutné doručovat usnesení o odložení věci i těm poškozeným, kteří o sobě prohlašují, že jim práva poškozeného přísluší. Ke sjednocení praxe bylo k tomuto problému vydáno stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně č. 20/2002 Sb. v. s.,³⁰¹ dle kterého se usnesení o odložení věci doručuje i osobě, která o sobě prohlašuje, že jí práva poškozeného přísluší. Usnesení se doručuje jen tehdy, pokud nebude v průběhu první fáze přípravného řízení zjištěno, že vzniklá újma zcela zřejmě nemohla být způsobena zaviněním osoby označené jako pachatel skutku nebo její vznik není zjevně v příčinné souvislosti s tímto skutkem. Z uvedeného nepřímo

²⁹⁸ Pro doručování rozhodnutí platí obecná pravidla zakotvená v § 62 a násl. TrŘ. V případě, že bude mít poškozený zmocněnce, písemnosti se budou doručovat pouze jemu (§ 62 odst. 2 TrŘ).

²⁹⁹ Přípravné řízení může skončit ve fázi prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu také opatřením o odevzdání věci dle ustanovení § 159a odst. 1 TrŘ. Zde se však rozhodnutí nevydává, proto jej ani nelze napadnout stížností.

³⁰⁰ Blíže k tomuto problému a jeho řešení viz HRNČIŘÍK, Tomáš. Oprávnění poškozeného napadat meritorní rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. 2006. [cit. 1. 4. 2013]. Dostupné z WWW: http://www.ipravnik.cz/clanky/trestni-pravo/art_4966/opravneni-poskozeneho-napadat-meritorni-rozhodnuti-organu-cinnych-v-trestnim-rizeni.aspx.

³⁰¹ Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně č. 20/2002 Sb. v. s. NSZ k otázce doručování usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 až 4 trestního řádu osobám, které se označují za poškozené, a oprávnění těchto osob podat stížnost po novele trestního řádu č. 265/2001 Sb. [cit. 4. 10. 2013.]. Dostupné z WWW: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/rozhodovaci-a-metodicka-innost-nsz/vykladova- stanoviska/349>.

Toto výkladové stanovisko nahradilo dřívější stanovisko uveřejněné pod č. 8/1995 Sb. v. s. NSZ, které se vztahovalo k právní úpravě před novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb.

vyplývá fakt, že ve fázi prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu ještě povětšinou není možné činit jednoznačné závěry o tom, kdo je či není poškozeným ve smyslu trestního řádu. Jestliže by usnesení o odložení věci nebylo doručeno osobám, které se před zahájením trestního stíhání prohlašují za poškozeného, mohlo by se později ukázat, že tímto postupem byla zkrácena jejich práva. M. Růžička³⁰² zdůraznil nutnost posuzování nejen subjektivního ale i objektivního hlediska. Subjektivní spočívá v tvrzení osoby, která se za poškozeného označuje. Objektivní hledisko je dáno konkrétními okolnostmi a skutečnostmi, díky nimž nemohla být újma (škoda) zcela zřejmě způsobena zaviněním osoby označované za pachatele nebo zjevně není v příčinné souvislosti s prověřovaným skutkem. Pokud by se ohledně daných závěrů vyskytly jakékoli pochybnosti, je třeba takovou osobu za poškozeného považovat, usnesení o odložení věci jí doručit tak, aby proti němu mohla případně uplatnit stížnost. Dále k problému dopadu ustanovení § 43 odst. 2 TrŘ na fázi prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu autor uvádí: *„Vždy musí platit, že půjde-li o složitý případ, jehož zhodnocení není dopředu jasné, nebo vyvstávají-li zcela zásadní pochybnosti o tom, zda určitá osoba, která o sobě tvrdí, že je poškozeným, jím skutečně je, bude nutno postupovat tak, že s osobou, která tvrdí, že se cítí být poškozeným, bude nakládáno jako s poškozeným.“*³⁰³

Závěrem ještě dodám, že usnesení o odložení věci nebude nutné doručovat poškozenému, pokud se výslovným prohlášením ve smyslu ustanovení § 43 odst. 5 TrŘ vzdal všech svých procesních práv. V případě, že usnesení vydá policejní orgán, přichází do úvahy jeho možné zrušení státním zástupcem v rámci dozorových oprávnění (konkrétně v ustanovení § 174 odst. 2 písm. e) TrŘ).

I na konci druhé fáze přípravného řízení, tedy vyšetřování, mohou být vydána podle konkrétních okolností různá rozhodnutí, nicméně pouze proti některým z nich může poškozený brojit stížností. Tak předně může státní zástupce dle ustanovení § 176 TrŘ podat obžalobu. Obžaloba je specifickým druhem rozhodnutí, nejedná se o usnesení (srov. § 119 odst. 2 TrŘ). V rámci kategorizace základních druhů rozhodnutí

³⁰² RŮŽIČKA, Miroslav. Výkladová stanoviska (VII). *Trestněprávní revue*. 2006, ročník 5, č. 4, s. 124.

³⁰³ RŮŽIČKA, Miroslav. K povaze usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 až 4 TrŘ po novele č. 265/2001 Sb. a k otázce, které osoby jsou po této novele oprávněny napadnout tato usnesení stížností. *Trestněprávní revue*. 2002, ročník 1, č. 9, s. 265.

bývá tradičně řazena ke skupině tzv. rozhodnutí svého druhu.³⁰⁴ V úvahu nepřichází obžalobu napadat jakýmkoli opravným prostředkem, tedy ani stížností, jež směřuje výlučně proti usnesení. O podání obžaloby státní zástupce vyrozumí (zpravidla písemným přípisem) kromě obviněného a jeho obhájce též poškozeného, pokud jsou jeho pobyt nebo sídlo známé. Takové oprávnění však poškozený neměl od počátku účinnosti současného trestního řádu, což se stalo jako nesrovnalost v poměru k právům obviněného předmětem kritiky a současně námětem *de lege ferenda*,³⁰⁵ na který zákonodárce zareagoval doplněním ustanovení § 176 TrŘ novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. Tato tzv. velká novela trestního řádu dále rozšířila možnost poškozeného podávat opravné prostředky v přípravném řízení o právo podat stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání a proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu, tyto změny byly naopak odbornou veřejností vítány.³⁰⁶ Poškozený je tak i dle stávající právní úpravy nadán oprávněním napadat opravným prostředkem meritorní rozhodnutí státního zástupce učiněná v rámci vyšetřování.³⁰⁷ Konkrétně je právo poškozeného podat stížnost proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu zakotveno v ustanovení § 171 odst. 2 TrŘ a jde-li o stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání v § 172 odst. 3 TrŘ. Společné je této právní úpravě to, že právo podat stížnost proti zmíněným rozhodnutím náleží tomu poškozenému, který je znám. Obdobně jako v případě usnesení o odložení věci i zde bude totožnost poškozeného zjišťována k okamžiku vydání usnesení podle § 171 a § 172 TrŘ. Předmětná rozhodnutí je třeba doručit všem známým poškozeným bez ohledu na to, zda uplatnili nárok dle ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ či nikoli. Shodné jsou také účinky, které usnesení zakládají. Pokud nabudou právní moci, je opětovné trestní stíhání v dané věci nepřipustné podle ustanovení § 11 odst. 1 písm. f) a písm. h) TrŘ. Na druhou stranu je třeba pamatovat na rozdíl mezi zmiňovanými usneseními a usnesením o odložení věci dle § 159a TrŘ, jde-

³⁰⁴ JELÍNEK, Jiří; ŘÍHA, Jiří; SOVÁK, Zdeněk. *Rozhodnutí ve věcech trestních*. 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Leges, 2008, s. 47 a 83.

³⁰⁵ Tehdejší právní úprava tak dle odborné veřejnosti znemožňovala poškozenému, popřípadě jeho zmocněnci skutkové či právní vyjádření k obžalobě s případnými důkazními návrhy před tím, než soud rozhodl o nařízení hlavního líčení či o předběžném projednání obžaloby. Viz JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v trestním řízení – návrhy *de lege ferenda*. *Kriminalistika*. 1997, ročník 30, č. 1, s. 34 a 35.

³⁰⁶ JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 11-12, s. 61 a 67.

³⁰⁷ Koná-li se zkrácené přípravné řízení a je-li v něm učiněno rozhodnutí policejního orgánu o odložení věci, připouští odborná literatura, aby jej poškozený napadl stížností, byť to ustanovení § 179c odst. 4 TrŘ přímo nezmiňuje. K tomu podrobněji RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 371-374.

li o právní účinky, které zakládají. Překážku věci pravomocně rozhodnuté (*rei iudicatae*) totiž usnesení o odložení věci nezakládá. Pokud věc skončí usnesením o postoupení věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, poškozenému nic nebrání v tom, aby svůj nárok uplatnil v občanskoprávním, popřípadě jiném řízení.

Závěrem je vhodné zmínit ještě jedno možné rozhodnutí státního zástupce učiněné v přípravném řízení a to usnesení o přerušení trestního stíhání z důvodů uvedených v ustanovení § 173 TrŘ. O takovém postupu, respektive usnesení státního zástupce se však poškozený pouze vyrozumí, stížností jej napadnout nemůže. Současná právní úprava se mi v tomto bodě jeví jako nedostatečná s ohledem na možné dopady tohoto rozhodnutí na poškozeného a jeho šanci na uspokojení vzneseného nároku a to i přesto, že toto usnesení není meritorním a konečným rozhodnutím ve věci.

Z toho, co jsem k právu poškozeného napadat opravnými prostředky rozhodnutí učiněná v přípravném řízení uvedla výše, učiním závěr, že trestní řád zde podle mého názoru přiznává poškozenému procesní oprávnění v poměrně širokém rozsahu. Pozitivní vývoj právní úpravy směřoval k posílení postavení poškozeného v trestním řízení. V současném znění trestního řádu v této souvislosti neshledávám výraznějších nedostatků, byť by jistě nebylo od věci přiznat poškozenému namísto pouhého vyrozumívání o usnesení o přerušení trestního stíhání také možnost uplatnit proti němu stížnost.

4. 2 Poškozený v řízení před soudem a adhezní řízení

Řízení před soudem a zejména hlavní líčení bývá obecně považováno za nejdůležitější stadium trestního řízení. Řízení před soudem je konáno na základě obžaloby, kterou podává a před soudem zastupuje státní zástupce (§ 176 a § 180 TrŘ), popřípadě na podkladě návrhu na potrestání nebo návrhu na schválení dohody o vině a trestu podaných státním zástupcem. V následující části své práce se zaměřím pouze na problematiku účasti poškozeného v hlavním líčení a ve stručnosti se zmíním o způsobech, jakými může soud rozhodnout o řádně a včas uplatněném nároku poškozeného.

4. 2. 1 Účast poškozeného v hlavním líčení

Jedním z mnoha procesních práv poškozeného je právo zúčastnit se hlavního líčení, které trestní řád výslovně uvádí ve výčtu v ustanovení § 43 odst. 1 a to mezi právy, jež náleží každému poškozenému. V rámci přípravy na hlavní líčení dá nejprve předseda senátu doručit opis obžaloby zákonem vymezenému okruhu osob, mezi nimiž nalezneme i poškozeného (§ 196 odst. 1 TrŘ),³⁰⁸ kterým se zde míní každý poškozený bez ohledu na to, zda je subjektem adhezního řízení či nikoliv. Pokud však nejsou pobyt nebo sídlo poškozeného známo, je trestním řádem připuštěno, aby mu opis obžaloby doručován nebyl. Zákodárce se tak jistě snaží předcházet zbytečným průtahům a problémům spojeným s doručováním těmto byt' například totožností známým nicméně pobytem či sídlem neznámým poškozeným. Ustanovení § 196 odst. 1 TrŘ bylo prostřednictvím zákona č. 45/2013 Sb. doplněno o poučovací povinnost předsedy senátu. Jestliže poškozený dosud nepodal návrh ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ, poučí jej soudce zároveň s doručováním opisu obžaloby o právu takový návrh učinit.

Poškozeného je také třeba dále poučit a vyzvat, aby soudu sdělil návrhy na provedení dalších důkazů a okolnosti, které mají být těmito důkazy objasněny. O termínu konání hlavního líčení je poškozený vyrozumíván, má-li však zmocněnce, vyrozumí soud jen jeho (§ 198 odst. 2 TrŘ). K přípravě na hlavní líčení by měla být poškozenému zachována lhůta alespoň tří běžných kalendářních nikoli pracovních dnů, jako tomu je u obžalovaného, státního zástupce a obhájce. Těmto subjektům je navíc k přípravě na hlavní líčení poskytována delší alespoň pětidenní lhůta. Samozřejmě je možné se ptát po odůvodněnosti odlišnosti mezi zmíněnými skupinami procesních subjektů vyplývající ze samotné dikce trestního řádu a tím i po dostatečné délce této třídenní lhůty pro poškozeného. U zmiňované lhůty považují za problematický i její charakter, neboť se jedná o lhůtu pořádkovou. Předseda senátu tak může poskytnout k přípravě na hlavní líčení lhůtu kratší, ale i delší než tři dny, čemuž napovídá užití slov

³⁰⁸ Na druhou stranu zde nenalezneme zmínku o zmocněnci poškozeného. Podle současné právní úpravy platí, že pokud jej poškozený má, doručuje se opis obžaloby ve smyslu § 45a TrŘ pouze zmocněnci. Již v minulosti v této souvislosti například J. Jelínek navrhoval rozšíření okruhu osob, jimž se opis obžaloby doručuje, právě o zmocněnce poškozeného. Pokud by byl stejnopis obžaloby doručován poškozenému i jeho zmocněnci, zájmy poškozeného by tím byly lépe zajištěny. Viz JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 178.

„zpravidla aspoň třídní lhůtu“. Zde se přikláním k názoru P. Soukupa³⁰⁹ v tom, že odlišností v délce lhůty k přípravě na hlavní líčení trestní řád zvýhodňuje státního zástupce, obhájce a obžalovaného oproti poškozenému. Nelze jistě také pominout fakt, že by toto ustanovení trestního řádu mohlo vést k porušení principu rovnosti všech účastníků řízení zakotveného v čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Na druhou stranu není možné přehlížet argument, že znění § 198 odst. 1 TrŘ umožňuje předsedovi senátu ponechat stejnou lhůtu k přípravě na hlavní líčení všem jeho účastníkům.

Přítomnost poškozeného u hlavního líčení, jak plyne z dikce ustanovení § 198 odst. 2 TrŘ, není nezbytným předpokladem pro jeho konání a průběh. Poškozený je ve vyznění o konání hlavního líčení upozorněn, že pokud se k němu nedostaví, je možno o jeho nároku rozhodnout a to na podkladě návrhů obsažených ve spise, popřípadě došlých soudu dříve, než se přikročí k dokazování. Smysl daného ustanovení vidím v tom, že nemá-li poškozený zájem v hlavním líčení osobně a aktivně prosazovat svá práva, neměla by být tato skutečnost důvodem pro odročování termínu hlavního líčení a tím i protahování celého trestního řízení. Komentář k trestnímu řádu v této souvislosti vyzdvihuje zásadu hospodárneho postupu v řízení a dodává: „*Je nadbytečné, aby se poškozený účastnil celého hlavního líčení (i když to zůstává jeho nepominutelným právem), jestliže svůj nárok řádně specifikoval co do důvodu a výše již v přípravném řízení nebo tak učinil nejpozději do zahájení dokazování v hlavním líčení.*“³¹⁰ Proti takto pojaté možnosti provedení hlavního líčení bez přítomnosti poškozeného nemám zásadních námitek.

Pokud by práva poškozeného v hlavním líčení uplatňovala osoba, které tato práva zřejmě nepřísluší, postupuje soud tak, že usnesením vysloví, že onu osobu k hlavnímu líčení nepřipouští (viz § 206 odst. 3 TrŘ). Podle výslovného znění zmiňovaného ustanovení pak tato skutečnost, respektive rozhodnutí nebrání tomu, aby byl nárok oné osoby uplatněn před příslušným orgánem. Je-li však soud na pochybách a není tedy zcela zřejmé, že osobě práva poškozeného nenáleží, měl by takovou osobu

³⁰⁹ SOUKUP, Pavel. Poškozený a jeho postavení v trestním řízení obecně a s přihlédnutím k řízením ve věcech podvodného jednání. *Trestní právo*. 2006, ročník 11, č. 9, s. 15.

³¹⁰ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2530.

jako poškozeného k hlavnímu líčení připustit. Jinak řečeno, by neměl učinit zmiňované usnesení.³¹¹

Na tomto místě považuji za nutné vyjasnit vztah ustanovení § 206 odst. 3 a § 206 odst. 4 TrŘ, jde-li o právní důsledky učiněných usnesení soudu pro postavení a další účast poškozeného v trestním řízení. Formulaci odstavce 4 zmiňovaného ustanovení trestního řádu považuji za ne příliš zdařilou. Trestní řád zde pouze odkazuje na odstavec předešlý s tím, že podle něho soud postupuje také tehdy, pokud účasti poškozeného brání okolnosti uvedené v § 44 odst. 2 a 3 TrŘ.³¹² Daná úprava zcela nevhodně navozuje dojem, že obě dvě varianty rozhodnutí soudu mají na postavení poškozeného obdobný dopad. Takový výklad by byl mylný, a to i s ohledem na publikovanou judikaturu Nejvyššího soudu.³¹³ Pokud soud rozhodne podle § 206 odst. 3 TrŘ o tom, že určitou osobu jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipustí, pak této osobě v trestním řízení již žádná práva poškozeného nepřislouží. Rozhodne-li však soud se zřetelem k § 44 odst. 3 TrŘ usnesením učiněným dle § 206 odst. 4 TrŘ, zůstávají poškozenému zachována procesní práva vypočtená v § 43 odst. 1 TrŘ.³¹⁴ Jde-li o následný postup soudu, je vhodné také upozornit na ustálenou soudní praxi založenou rozhodovací činností Nejvyššího soudu.³¹⁵ Pokud soud učiní usnesení podle § 206 odst. 4 TrŘ a poškozeného s nárokem na náhradu škody k hlavnímu líčení nepřipustí, v následném rozsudku již o nároku poškozeného nerozhoduje a to ani jeho odkázáním na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem.

Jde-li o samotnou účast poškozeného při hlavním líčení, je nutné upozornit na nový odstavec 6, kterým novela trestního řádu provedená zákonem č. 45/2013 Sb. doplnila ustanovení § 202. V úvodu tohoto odstavce je v podstatě zopakováno to, co již

³¹¹ Tamtéž, s. 2592.

³¹² V § 44 odst. 2 TrŘ jde o řešení nastalé situace mimořádně vysokého počtu poškozených, podle § 44 odst. 3 TrŘ pak nelze návrh k uložení povinnosti obžalovanému nahradit škodu, nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodné obohacení, podat, bylo-li již o nároku rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení.

³¹³ Směrnice pléna Nejvyššího soudu k výkladu ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a náhradě škody způsobené trestným činem (o adhezním řízení). Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. června 1962 – Pls 1/62. In *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. 1962, ročník 14, s. 38.

³¹⁴ Podrobněji ke konkrétním případům, ve kterých soud rozhoduje podle § 206 odst. 3 a 4 TrŘ (i podle jejich analogie) s ohledem na rozhodovací praxi soudů viz RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 469-473.

³¹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. června 1962 sp. zn. 5 Tz 7/62, publikováno též pod č. R 48/1962 Sb. rozh. tr. In *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. 1962, ročník 14, s. 8 a 9.

uvádí trestní řád v ustanovení § 43 odst. 1. Poškozený a jeho zmocněnec mají právo zúčastnit se osobně hlavního líčení, kdy se jedná o právo každého poškozeného. Účast poškozeného smí být omezena pouze na nezbytnou dobu a jen, je-li to nezbytné z hlediska objasnění věci. Trestní řád k tomuto příkladmo uvádí situaci, kdy má v trestním řízení poškozený zároveň postavení svědka a z tohoto důvodu má být k věci vyslechnut, proto je omezení jeho účasti přípustné. Komentář k trestnímu řádu zmiňované omezení označuje za modifikaci práva poškozeného, která je odůvodněna potřebou zajištění dostatečné důkazní hodnoty jeho svědecké výpovědi.³¹⁶ Poškozený je v procesním postavení svědka zpravidla vyslechnut na počátku dokazování a to po výslechu obžalovaného. Zároveň má být v průběhu dokazování ze strany soudu seznámen s obsahem výpovědi obžalovaného. Vhodné je též upozornit na skutečnost, že náleží-li poškozenému v určitém trestním řízení rovněž postavení svědka, k hlavnímu líčení je právě jako svědek předvoláván. Jak jsem již výše naznačila, trestní řád v ustanovení § 202 odst. 6 uvádí pouze jediný důvod, pro který smí dojít k omezení účasti poškozeného při hlavním líčení, avšak svým výslovným zněním připouští i důvody jiné. Odborná literatura jako další příklad uvádí situaci, kdy u hlavního líčení vyvstane potřeba provedení rekonciliace a to obžalovaným nebo svědkem.³¹⁷ K důvodům vedoucím k přijetí uvedené změny, jakož i k její podstatě, si závěrem dovoluji citovat P. Šámala, který k novému odstavci ustanovení § 202 TrŘ dodává: „*Touto úpravou je zajištěno, aby nedocházelo k neodůvodněnému vykazání poškozeného nebo zúčastněné osoby z jednacích síní, k čemuž v praxi někdy dochází.*“³¹⁸ I s ohledem na situace, jimž se snaží zákonodárce novou úpravou zabránit, její přijetí vítám, když ji lze považovat za jedno z dalších opatření, kterými se má přispět k posílení procesního postavení poškozeného.

Za nepostačující ve vztahu k poškozenému považuji právní úpravu součinnosti stran při dokazování v hlavním líčení v ustanovení § 215 TrŘ. Poškozený a jeho zmocněnec jsou oprávněni se souhlasem předsedy senátu klást vyslýchaným osobám otázky. Na druhou stranu již na rozdíl od obviněného a jeho obhájce nemohou žádat,

³¹⁶ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2566.

³¹⁷ Tamtéž, s. 2566.

³¹⁸ ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 38.

aby směli provést důkaz samostatně (a contrario § 215 odst. 2 TrŘ) a to ani tehdy, pokud by se jednalo o výslech svědka či znalce, kteří by vypovídali o skutečnostech, jež se týkají procesních práv a samotného nároku poškozeného. Tento nedostatek právní úpravy bývá dle mého názoru zcela oprávněně předmětem časté kritiky ze strany odborné veřejnosti,³¹⁹ která již poměrně dlouhá léta navrhuje v tomto směru posílení procesních práv poškozeného a tím i jeho procesní samostatnosti. J. Kuchta³²⁰ se vyslovil pro to, aby právní úprava umožnila poškozenému požádat o provedení výslechu alespoň toho svědka, který by byl předvolán na jeho návrh.

Zcela novým institutem, který byl do trestního řádu vnesen novelou provedenou zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, je tzv. prohlášení o dopadu trestného činu na život oběti (poškozeného). Jak shodně uvádějí důvodová zpráva k zákonu i odborná literatura,³²¹ jedná se o institut známý ze zahraničí jako tzv. victim impact (personal) statement. Uvedená novelizace se v trestním řádu projevila tak, že do ustanovení § 43 TrŘ byl vložen nový odstavec 4 a do hlavy třinácté části třetí pak zcela nové ustanovení § 212a. Tyto dvě změny navazují na ustanovení § 22 ZOTČ,³²² které je svým obsahem podobné právě znění § 43 odst. 4 TrŘ, podle něhož má poškozený, který je obětí trestného činu podle zmiňovaného zákona, právo učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na jeho dosavadní život. Prohlášení je možno učinit písemně nebo ústně, a to v kterémkoliv stádiu trestního řízení, když se opět jedná o právo poškozeného, nikoli o jeho povinnost. Jak uvádí J. Jelínek,³²³ písemné prohlášení nebrání tomu, aby oběť poskytla prohlášení také ústně. Zároveň je záhodno podotknout, že aplikace nového institutu není odvislá od druhu či povahy spáchaného trestného činu. Jinak řečeno, právo uvést skutečnosti týkající se dopadu trestného činu na život oběti náleží každé oběti, respektive slovy trestního řádu poškozenému, který je zároveň obětí

³¹⁹ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 65 a 66, 177 a 178; SOUKUP, Pavel. Poškozený a jeho postavení v trestním řízení obecně a s přihlédnutím k řízením ve věcech podvodného jednání. *Trestní právo*. 2006, ročník 11, č. 9, s. 16.

³²⁰ KUČHTA, Josef. Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení. In Kalvodová Věra (ed.). *Rekodifikace trestního práva procesního*. Brno: MU, 2001, s. 94.

³²¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů ze dne 15. února 2012. [cit. 20. 7. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>; GŘIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 29.

³²² Komentář k trestnímu řádu uvádí, že ustanovení § 43 odst. 4 TrŘ je procesním odrazem zmíněného § 22 ZOTČ. ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 525.

³²³ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 109.

trestného činu podle nového zákona,³²⁴ bez ohledu na to obětí jakého trestného činu se stala. Ustanovení § 212a TrŘ obsahuje právo poškozeného žádat, aby mohl toto prohlášení pronést právě při hlavním líčení. Žádosti poškozeného je předseda senátu povinen vyhovět a to i tehdy, pokud již poškozený svého práva využil a prohlášení vtělil do písemné podoby. Rozhodne-li se poškozený vyjádřit k dopadům trestného činu na jeho život při hlavním líčení, může být přerušen jen tehdy, jestliže se zřejmě odchyluje z jeho rámce. S ohledem na znění § 203 odst. 1 TrŘ by poškozeného mohl přerušit předseda senátu, který hlavní líčení řídí, a to opatřením, jež může být přezkoumáno senátem. Komentář k trestnímu řádu k případům, kdy přichází přerušování poškozeného při pronášeném prohlášení do úvahy, uvádí: „*Prohlášení poškozeného by zřejmě vybočovalo z jeho rámce zejména tehdy, kdyby poškozený mluvil o jiných okolnostech než o dopadu trestného činu na jeho dosavadní život, např. o dopadu na život jiné osoby, o dalších následcích trestného činu, o osobě obžalovaného apod.*“³²⁵

Z dikce citovaných ustanovení je možno dovodit, že poškozený se ve výše uvedeném smyslu smí vyjádřit nejdříve poté, co již bylo trestní řízení dle ustanovení § 158 odst. 3 TrŘ zahájeno, nejzazším okamžikem však není dle mého názoru pronesení prohlášení při závěrečné řeči při hlavním líčení, jak by se ze znění § 212a TrŘ mohlo zdát. Jestliže trestní řád výslovně uvádí, že prohlášení je ze strany poškozeného možno učinit v kterémkoliv stádiu trestního řízení, mám za to, že není vyloučeno, aby takto poškozený postupoval například až v rámci odvolacího řízení.³²⁶

Ani zákon o obětech trestných činů, ani trestní řád nestanoví, které skutečnosti by měly tvořit obsah vyjádření poškozeného, a to ke škodě věci ani v hrubých rysech. Obsah prohlášení je tak plně odvislý od vůle poškozeného. V dostupné odborné

³²⁴ Tedy nikoli každému poškozenému. Ve své podstatě tímto zákonodárce vyjádřil to, že právo učinit prohlášení nenáleží poškozenému, který je právnickou osobou. Na druhé straně však nelze zapomínat na to, že ne každá oběť podle zákona o obětech trestných činů má postavení poškozeného v trestním řízení. Ustanovení § 22 ZOTČ však přiznává právo učinit prohlášení každé oběti a naopak ustanovení trestního řádu výslovně pouze poškozenému v postavení oběti. Jak uvádí J. Jelínek, ve skutečnosti náleží uvedené právo všem obětem nezávisle na jejich postavení poškozeného v trestním řízení. JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 108.

³²⁵ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2681.

³²⁶ Rovněž J. Jelínek uvádí, že právo náleží oběti v průběhu celého řízení, včetně řízení opravného. Oběť může podat prohlášení už v přípravném řízení, dále též v hlavním líčení, ve veřejném zasedání o dohodě o vině a trestu, v řízení před samosoudcem a následně v odvolacím řízení, v řízení o dovolání, o povolení obnovy řízení i v řízení o stížnosti pro porušení zákona, a to i opakovaně. Blíže viz JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 108 a 109; shodně též ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 526.

literatuře lze nalézt výčet alespoň základních informací, které mohou, respektive by měly oběti (poškození) ve svém prohlášení uvést. Jedná se o důsledky jednání pachatele spočívající například v újmě na zdraví a jejím charakteru, včetně následků, v psychických dopadech trestného činu nebo změnách ve společenských a sociálních vztazích.³²⁷ Zároveň autoři citované publikace navrhuji vypracování vzorového formuláře Ministerstvem spravedlnosti, který by mohl být při sestavování prohlášení obětí nápomocný.

Za přínosné rovněž považuji zabývat se významem nového procesního institutu. Ve vztahu k poškozenému je nutno uvést, že prohlášení může přispět k tomu, aby se s trestným činem na něm spáchaným citově vyrovnal. Zároveň však lze přínos prohlášení spatřovat i v tom, že může napomoci soudu při rozhodování o trestu a uplatňovaném nároku na náhradu zejména nemajetkové újmy v penězích.³²⁸ Opomíjet také nelze skutečnost, že písemné prohlášení je posuzováno jako listinný důkaz, což je významné zejména tehdy, obsahuje-li některé ze zásadních skutečností rozhodných pro uznání viny a stanovení odpovídajícího trestu. Jistě není vhodné prozatím předjímat, zdali a v jaké míře budou poškození tohoto zbrusu nového oprávnění využívat, kdy jsem se s realizací tohoto práva alespoň prozatím v praxi nesetkala, na druhou stranu již jeho samotné ukotvení v právní úpravě považuji v rámci rozsahu procesních práv poškozeného za posun kupředu.

Trestní řád přiznává poškozenému po skončeném dokazování tzv. právo závěrečné řeči (§ 216 odst. 2 TrŘ), kterou smí pronést po závěrečné řeči státního zástupce. Pokud by v trestním řízení vystupoval také zmocněnec poškozeného, promluví on. K tomu, co by mělo tvořit obsah závěrečné řeči, se trestní řád blíže nevyjadřuje.³²⁹ Otázkou, která tak vyvstává, je, zdali se může poškozený vyjádřit pouze k uplatňovanému nároku na náhradu škody nebo k celému průběhu trestního řízení, ke svým pocitům či újmě trestným činem způsobené. Jak jsem již uvedla výše, poškozený může učinit prohlášení o dopadech trestného činu na jeho život při hlavním líčení a pojmout jej do své závěrečné řeči. Mám však za to, že mimo toto prohlášení by se měl

³²⁷ Podrobněji k výčtu informací včetně těch, jež je nutné uvést v písemném prohlášení viz JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, 107.

³²⁸ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů ze dne 15. února 2012. [cit. 20. 7. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

³²⁹ Trestní řád v ustanovení § 216 odst. 4 pouze stanoví, že předseda senátu závěrečné řeči přeruší jen tehdy, vybočují-li zřejmě z rámce projednávané věci.

poškozený vyjádřit především k jím uplatňovanému nároku. Za vhodné nepovažuji, aby poškozený v závěrečné řeči hodnotil práci orgánů činných v trestním řízení nebo vynášel negativní soudy týkající se charakteru pachatele, k čemuž v praxi, jak jsem se sama přesvědčila, často dochází. Samozřejmě také záleží na tom, jaká vyjádření, respektive závěrečné řeči, jde-li o jejich obsah, předseda senátu za užití ustanovení § 216 odst. 4 TrŘ připustí.

4. 2. 2 Rozhodování soudu o nároku poškozeného v adhezním řízení

O nároku poškozeného v adhezním řízení může soud rozhodnout pouze některým ze způsobů, které předpokládá trestní řád v ustanoveních § 228 a § 229. V zásadě jde buď o možnost přiznání náhrady majetkové škody, nemajetkové újmy v penězích či vydání bezdůvodného obohacení v plné či alespoň částečné výši anebo o možnost odkázat poškozeného s jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Ze zmiňovaných ustanovení trestního řádu jasně vyplývá skutečnost, že soudu není dán prostor pro rozhodnutí, kterým by nárok poškozeného zamítl.

Pokud soud obžalovaného odsoudí pro trestný čin, kterým škodu nebo nemajetkovou újmu jinému způsobil či na jehož úkor se bezdůvodně obohatil, uloží obžalovanému v tomto odsuzujícím rozsudku povinnost k jejich náhradě, respektive u bezdůvodného obohacení k jeho vydání (§ 228 odst. 1 TrŘ). Díkce tohoto ustanovení byla zpřesněna novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 181/2011 Sb.³³⁰ a to v tom směru, že v citovaném ustanovení došlo k odstranění termínu „zpravidla“, který vyvolával dojem, že je ponecháno na uvážení soudu, zda v adhezním řízení meritorně rozhodne či nikoliv.³³¹ Podle současného znění ustanovení § 228 odst. 1 TrŘ soud takto

³³⁰ Před nabytím účinnosti této novely znělo ustanovení § 228 odst. 1 TrŘ takto: „Odsuzuje-li soud obžalovaného pro trestný čin, kterým způsobil jinému majetkovou škodu, uloží mu *zpravidla* v rozsudku, aby ji poškozenému nahradil, jestliže byl nárok včas uplatněn (§ 43 odst. 3); nebrání-li tomu zákonná překážka, soud uloží obžalovanému vždy povinnosti k náhradě škody, jestliže je výše škody součástí popisu skutku uvedeného ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným, a škoda v této výši nebyla dosud uhrazena.“

³³¹ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 181/2011 Sb. [cit. 20. 7. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=229&CT1=0>.

rozhodne vždy, není-li zákonem stanoveno něco jiného, čímž se mají na mysli ustanovení § 229 a § 206 odst. 3 TrŘ.

Na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem, je poškozený odkázán především tehdy, pokud soud obžalovaného obžaloby zproští. Stejně soud postupuje, jestliže není podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti obžalovaného podklad či pokud by bylo třeba provádět pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody, újmy či k vydání bezdůvodného obohacení další dokazování, které by podstatně protáhlo trestní řízení (§ 229 odst. 1 TrŘ). V případě, že soud poškozenému z jakéhokoliv důvodu nepřizná celou výši jím řádně uplatněného nároku ale pouze jeho část, je poškozený se zbytkem nároku rovněž odkazován na příslušná řízení.

4. 3 Postavení poškozeného v souvislosti s rozhodováním o odklonech

Moderní vývoj trestního práva hmotného i procesního je spjat s tzv. racionalizací trestní justice, která přispěla k tomu, že je možné vyřizovat trestní věci bez konání trestního řízení v jeho celé, standardní podobě.³³² Jinak řečeno, je připuštěno, aby byla trestní věc vyřízena jinak než tradičním postupem a to za použití tzv. odklonů, aniž by bylo nutné obviněného postavit před soud, který by rozhodl o jeho vině a trestu rozsudkem. Do naší právní úpravy trestního řízení se jednotlivé druhy procesních odklonů dostávaly postupně,³³³ přičemž samotný pojem odklon není v trestním řádu a ani v trestním zákoníku definován. Bude tedy nutné užít definic obsažených v odborné literatuře, které však pojem odklon pojímají co do jeho rozsahu odlišně a nejednotně.³³⁴ Odklon je především chápán jako alternativa trestního řízení před soudem, respektive upuštění od trestního stíhání, kdy je možno reagovat na trestní věc prostředky trestněprávními i

³³² ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*. 2009, ročník 8, č. 2, s. 33.

³³³ První byla právní úprava institutu podmíněného zastavení trestního stíhání vložená do trestního řádu novelou provedenou zákonem č. 292/1993 Sb. s účinností od 1. 1. 1994, následována narovnáním. Až později došlo v souvislosti s přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže k zakotvení odstoupení od trestního stíhání (v samotném zákoně o soudnictví ve věcech mládeže) a podmíněného odložení podání návrhu na potrestání (v trestním řádu). Nejnovějším procesním odklonem je institut dohody o vině a trestu zakotvený v českém trestním řízení zákonem publikovaným pod č. 193/2012 Sb.

³³⁴ Ke genezi pojmu odklon co do jeho rozsahu blíže KUCHTA, Josef; ZEZULOVÁ, Jana. K vybraným problémům alternativních způsobů řízení v českém trestním právu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1997, ročník 5, č. 4, s. 553.

mimotrestními.³³⁵ Toto jednoduché vymezení pojmu však dopadá pouze na tzv. procesní odklony. Odborná literatura dále vymezuje kategorii odklonů hmotněprávních,³³⁶ které však nejsou předmětem mé práce.

S využitím procesních odklonů v trestním řízení jako alternativního řešení trestní věci bývají spojeny určité výhody, mezi nimi má být i aktivnější zapojení poškozeného v trestním řízení, popřípadě snadnější a rychlejší dosažení uspokojení jeho nároků.³³⁷ Zájem na zohlednění zájmů poškozeného označuje i Komentář k trestnímu řádu³³⁸ za jeden z atributů, respektive prvků již výše uvedeného konceptu tzv. restorativní justice. Platnému trestnímu řádu je nyní vlastní institut podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a nově též dohody o vině a trestu. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „ZSVM“)³³⁹ pak obsahuje zvláštní právní úpravu v ustanovení § 70 a to odstoupení od trestního stíhání. Považuji za nutné podotknout, že procesní odklony je k řešení věci možné využít již v předsoudním stádiu trestního řízení, kdy o nich rozhoduje státní zástupce, přičemž není zároveň nutný souhlas soudu. Při aplikaci odklonů v přípravném řízení trestním tak není vyžadována žádná forma participace soudu.³⁴⁰ Zvláštní postup je však stanoven pro sjednávání a následné schvalování dohody o vině a trestu. O procesních odklonech rozhodují soud a státní zástupce usnesením, které může napadat stížností i poškozený (specifická je úprava u odstoupení od trestního stíhání a u dohody o vině a trestu, k tomu podrobněji dále).

Právní úprava odklonů v českém trestním řízení prochází, jak se budu snažit postihnout, dynamickým legislativním vývojem odůvodněným potřebou zrychlit trestní

³³⁵ Tamtéž, s. 553.

³³⁶ Mezi hmotněprávní odklony bývají řazeny upuštění od potrestání, podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, tresty a trestní opatření nespojené s odnětím svobody. Podrobněji SOTOLÁŘ, Alexander; PŮRY, František; ŠÁMAL, Pavel. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 175 a násl.

³³⁷ Obdobně ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*. 2009, ročník 8, č. 2, s. 33.

³³⁸ Byť je autory zmíněn u výkladu dohody o vině a trestu, lze jej nepochybně vztáhnout k problematice odklonů jako takových. Viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2260, 2262 a 2278.

³³⁹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

³⁴⁰ ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 76.

řízení před soudem a současně zjednodušit a zefektivnit trestní řízení.³⁴¹ Nelze nezmínit dvě novelizace trestního řádu, k nimž došlo v uplynulém roce. První z nich, provedená zákonem č. 459/2011 Sb. s účinností k 1. 1. 2012, na jedné straně rozšířila možnost, kdy lze konat tzv. zkrácené přípravné řízení a tím i prostor pro užití podmíněného odložení podání návrhu na potrestání. Na straně druhé odstranila jisté nedůvodné disproporce mezi podmínkami aplikace tohoto procesního odklonu a podmíněného zastavení trestního stíhání a to ve vztahu k institutu náhrady škody (podrobněji dále).³⁴²

Přibližně před rokem též nabyla účinnosti, v relaci k procesním odklonům, zásadní novelizace trestního řádu provedená zákonem č. 193/2012 Sb.³⁴³ Zákon zavádí do českého právního prostředí nový procesní institut a to dohodu o vině a trestu. Mezi odbornou veřejností však nepanuje obecná shoda na tom, zda jej lze řadit mezi odklony v trestním řízení či nikoli. Zákonodárce ukotvil procesní úpravu řízení a následného rozhodnutí o návrhu na schválení dohody o vině a trestu do ustanovení § 314o a násl. TrŘ mezi tzv. zvláštní způsoby řízení, stejně jako podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání. Proces sjednávání, jakož i podmínky, za kterých lze dohodu o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem sjednat, však zákonodárce logicky vtělil do právní úpravy přípravného řízení (část druhá, hlava desátá, oddíl šestý trestního řádu). Část odborné veřejnosti dohodu o vině a trestu za odklon považuje. J. Jelínek v této souvislosti uvádí: „*Vyjdeme-li z nejširší definice odklonu jako odchylky od typického průběhu trestního řízení, která znamená, že trestní řízení nedospěje do svého obvyklého konce, tedy k odsuzujícímu rozsudku, k vyslovení viny a uložení sankce, potom je dohoda o vině a trestu nejmladším typem odklonu v českém trestním řízení.*“³⁴⁴ Zastánci názoru opačného však argumentují tím, že podstatným prvkem odklonů v trestním

³⁴¹ Viz například důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 193/2012 Sb., s. 30 [cit. 20. 4. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>. J. Jelínek v této souvislosti dokonce uvádí, že se zmiňovaná důvodová zpráva „*doslova zaklíná nutností urychlit trestní řízení*“. K častému argumentu zákonodárce pro zavedení nových institutů do právní úpravy trestního řízení spočívajícím v nutnosti urychlit trestní řízení blíže viz JELÍNEK, Jiří. Nad poslední (osmdesátou třetí) novelou trestního řádu a osmou novelou trestního zákoníku. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 4, s. 244.

³⁴² Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 459/2011 Sb. [cit. 11. 12. 2012]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=335&CT1=0>.

³⁴³ Jednalo se o vládní návrh zákona ze dne 27. září 2011, sněmovní tisk 510/0, v němž byla účinnost nejprve navrhována k 1. 7. 2012. S ohledem na délku legislativního procesu a přijaté pozměňovací návrhy týkající se i části deváté předloženého návrhu, došlo k nabytí účinnosti až k 1. 9. 2012. Podrobněji k legislativnímu procesu viz <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=510>.

³⁴⁴ JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 10, s. 19.

řízení, pojmá-li se tento pojem v užším smyslu, je skutečnost, že v důsledku jejich aplikace dochází k zastavení trestního stíhání. Dohoda o vině a trestu se zastavením trestního stíhání spojena není, neboť je soudem schvalována odsuzujícím rozsudkem.³⁴⁵ Z uvedených názorů je patrné, že je řešení nastíněného problému spojeno především s tím, jak široce vymezit kategorii odklonů v trestním řízení, když trestní řád definici tohoto dnes často skloňovaného právního termínu nepřináší. V rámci rigorózní práce vycházím z pojetí širšího a institut dohody o vině a trestu mezi odklony od tradičního průběhu trestního řízení řadím.

Zákon č. 193/2012 Sb. dále též pokračoval v již nastolené cestě rozšíření možností aplikace dosavadních odklonů v trestním řízení,³⁴⁶ zejména u podmíněného zastavení trestního stíhání a u jeho modifikace v podobě podmíněného odložení podání návrhu na potrestání. Jak uvádí odborná literatura,³⁴⁷ zmiňovaná novela trestního řádu se přiklonila ke koncepci odklonu jako sankčního opatření a spojila podmíněné zastavení trestního stíhání (a též podmíněné odložení podání návrhu na potrestání) s dalšími variantami postihu obviněného, o kterých se ve stručnosti zmíním.

V následující části své rigorózní práce se zaměřím pouze na rozsah procesních práv udávajících samotné postavení poškozeného právě v souvislosti s rozhodováním o procesních odklonech, neboť na podrobnější rozbor samotných předpokladů uplatnění některého z těchto alternativních způsobů řešení trestní věci není prostor.

4. 3. 1 Účast poškozeného při rozhodování o podmíněném zastavení trestního stíhání

Jednou z taxativně vymezených podmínek pro užití podmíněného zastavení trestního stíhání je, že obviněný nahradil škodu způsobenou trestným činem či s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, popřípadě že učinil jiná potřebná opatření k její náhradě (§ 307 odst. 1 písm. b) TrŘ).³⁴⁸ V případě, že škoda není poškozenému uhrazena, nicméně

³⁴⁵ ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 19.

³⁴⁶ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 193/2012 Sb. [cit. 11. 12. 2012]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>.

³⁴⁷ ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 77.

³⁴⁸ Jde-li o bezdůvodné obohacení, platí pro využití podmíněného zastavení trestního stíhání obdobný předpoklad jako u náhrady škody, tedy obviněný buď bezdůvodné obohacení získané trestným činem

je o její náhradě uzavřena mezi obviněným a poškozeným dohoda, která je pro stanovení výše náhrady škody určující, soud, respektive státní zástupce v samotném rozhodnutí obviněnému uloží, aby škodu v průběhu zkušební doby³⁴⁹ nahradil (§ 307 odst. 4 TrŘ). Ke sjednání dohody je možné využít služeb Probační a mediační služby České republiky. Jak uvádí odborná literatura,³⁵⁰ úkolem mediátora zde bude usměrnit poškozeného tak, aby nepožadoval zcela nepřiměřenou výši náhrady škody a nemohl tak obviněného jistým způsobem „vydírat“, zejména je-li majetný. Jak ale mají soud či státní zástupce postupovat, pokud poškozený odmítá podmíněné zastavení trestního stíhání s tím, že je nespokojen s navrhovanou výší odškodnění? Odpověď na tuto otázku je nutné hledat v judikatuře, neboť již v minulosti bylo rozhodnutím publikovaným pod č. R 51/1998 Sb. rozh. tr. stanoveno, že: „*Nesouhlas poškozeného s podmíněným zastavením trestního stíhání vycházející z jeho přesvědčení, že nebyl v plném rozsahu odškodněn (např. proto, že mu nebyla ze zákonného pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla uhrazena plná cena opravy jeho vozidla), není překážkou v postupu podle § 307 odst. 1 tr. ř., jsou-li splněny všechny podmínky tohoto ustanovení a orgán činný v trestním řízení důvodně pokládá opatření, která učinil obviněný k náhradě škody, za dostačující.*“³⁵¹

Procesní postavení poškozeného je u užití tohoto odklonu posíleno i tím, že rozhodnutí o něm může napadnout ve smyslu ustanovení § 307 odst. 7 TrŘ stížností, ostatně stejně jako rozhodnutí o tom, že se obviněný v průběhu zkušební doby osvědčil (§ 308 odst. 4 TrŘ). Naproti tomu na rozdíl od narovnání není rozhodnutí soudu či státního zástupce o podmíněném zastavení trestního stíhání podmíněno souhlasem poškozeného.

Při uplatňování zmiňovaného institutu se ve vztahu k poškozenému a náhradě škody v praxi orgánů činných v trestním řízení objevují určité nedostatky.³⁵² Tak předně

vydal nebo o jeho vydání uzavřel s poškozeným dohodu, popřípadě učinil jiná vhodná opatření (§ 307 odst. 1 písm. c) TrŘ). To, co je dále v textu uvedeno ohledně náhrady škody, platí přiměřeně i o vydání bezdůvodného obohacení.

³⁴⁹ Zkušební doba je v rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání stanovena dle § 307 odst. 3 TrŘ v rozmezí šesti měsíců až dvou let, v případě rozhodnutí podle § 307 odst. 2 TrŘ až na pět let.

³⁵⁰ SOTOLÁŘ, Alexander; SOVÁK, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Díl první. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001, s. 467.

³⁵¹ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 31. srpna 1997 sp. zn. 9 To 429/97. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1998, ročník 50, s. 434 a 435.

³⁵² Na řadu nedostatků zjištěných dohledovou činností upozornila ve svém článku J. Šteflová působící jako náměstkyně krajského státního zástupce v Brně. Podrobněji se zabývá i těmi, které jsou spjatý

není možné zapomínat na to, že vždy musí být důsledně vyřešena otázka škody. Přesněji řečeno, nelze pominout ani škodu drobného charakteru, i když by se tato co do výše mohla jevit jako bezpředmětná. Uvedené platí samozřejmě i tehdy, jestliže škoda není přímo znakem skutkové podstaty stíhaného trestného činu. Jak zdůrazňuje J. Šteflová: „Není možné pominout žádnou škodu ani žádného poškozeného, pokud se sám nároku výslovně nevzdá. Taková drobná škoda může být způsobena například roztržením košile při trestném činu výtržnictví.“³⁵³

Jde-li o uzavření dohody o náhradě škody či o vydání bezdůvodného obohacení, je naprosto nezbytné, aby tyto dohody byly vedeny ve vyšetřovacím spise jako listinné důkazy. Chybné je, pokud se orgány činné v trestním řízení spokojí jen s tvrzením obviněného stran toho, že je ochoten uhradit škodu v určité výši³⁵⁴ či namísto dohody založí do spisu pouze uznání závazku obviněným, aniž by bylo doprovázeno vyjádřením poškozeného. Při využití odklonu podmíněného zastavení trestního stíhání jako varianty rozhodování o trestní věci se jistě může stát, že je poškozený pasivní. Otázkou, která pak v této souvislosti vyvstává, je, zda je možné i poté vyřešit trestní věc tímto způsobem za současného splnění podmínky nahrazení škody či vydání bezdůvodného obohacení. I v situacích, kdy není ze strany poškozeného obviněnému poskytnuta potřebná součinnost, může obviněný svou aktivitou citovanou podmínku splnit například tím, že částku odpovídající trestným činem způsobené škodě složí do soudní úchovy.³⁵⁵ Soud, popřípadě státní zástupce může následně i přes pasivitu poškozeného učinit rozhodnutí dle ustanovení § 307 odst. 1 TrŘ, neboť souhlasu poškozeného k němu není třeba.

Dále ještě upozorním na to, jak je rozhodovací činností našich soudů řešena otázka, jakým způsobem uplatnit podmíněné zastavení trestního stíhání co do podmínky náhrady škody, vystupuje-li v řízení více poškozených. Z rozhodnutí publikovaného

s dalšími předpoklady uplatnění podmíněného zastavení trestního stíhání. Viz ŠTEFLOVÁ, Jarmila. Na co si dát pozor při rozhodování o podmíněném zastavení trestního stíhání. *Státní zastupitelství*. 2011, ročník 9, č. 9, s. 30-34.

³⁵³ Tamtéž, s. 33.

³⁵⁴ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1.4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, s. 754.

³⁵⁵ K dalším v úvahu přicházejícím způsobům splnění tohoto předpokladu podrobněji SOTOLÁŘ, Alexander; SOVÁK, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Díl první. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001, s. 465.

pod č. R 25/1998 Sb. rozh. tr.³⁵⁶ vyplývá, že užití tohoto procesního odklonu přichází do úvahy jen tehdy, pokud obviněný nahradil škodu všem poškozeným nebo se všemi poškozenými uzavřel o její náhradě dohodu či učinil jiná potřebná opatření k její náhradě všem poškozeným.

Jak již bylo výše zmíněno, zákon č. 193/2012 Sb. s účinností k 1.9.2012 novelizoval trestní řád a umožnil aplikaci podmíněného zastavení trestního stíhání v rozšířené míře (viz § 307 odst. 2 TrŘ). Částí odborné veřejnosti je nová úprava označována za nové, zpřísněné formy podmíněného zastavení trestního stíhání, jež mají řešit enormní nápad bagatelní kriminality v dopravě do soustavy soudů.³⁵⁷ Trestní řád tak nově připouští, aby bylo užití této alternativy standardního průběhu trestního řízení podmíněno buď dobrovolným slibem obviněného zdržet se v průběhu zkušební doby určité činnosti nebo složením peněžité částky určené na peněžitou pomoc státu obětem trestné činnosti. Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona, později přijatého pod č. 193/2012 Sb., vyplývá, že kombinace obou těchto variant uplatnění podmíněného zastavení trestního stíhání vyloučena není.³⁵⁸ Zároveň je nutné podotknout, že ustanovení § 307 odst. 3 TrŘ reaguje na novou úpravu v § 307 odst. 2 TrŘ tím, že zkušební doba stanovená v rozhodnutí, kterým je trestní stíhání podle tohoto odstavce podmíněně zastaveno, může činit až pět let. Ustanovení § 307 TrŘ bylo též doplněno o nový odstavec 5, jenž řeší další podrobnosti týkající se rozhodnutí soudu a v přípravném řízení státního zástupce o podmíněném zastavení trestního stíhání v modifikaci zakotvené právě v § 307 odst. 2 TrŘ.³⁵⁹ K důvodům vedoucím zákonodárce k přijetí uvedených změn lze ve stručnosti uvést, že nové varianty předmětného procesního odklonu měly přispět k jeho využívání při stíhání trestných činů spáchaných v dopravě a k vytvoření prostoru pro zrychlení trestních řízení vedených o skupině těchto trestných

³⁵⁶ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23. ledna 1997 sp. zn. 4 To 22/97. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1998, ročník 50, s. 185-188.

³⁵⁷ PALOVSKÝ, Tomáš. Aktuální trendy v odklonech v trestním řízení. *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 3, s. 12.

³⁵⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 193/2012 Sb., s. 28 [cit. 12.5.2013]. Dostupná z WWW <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>.

³⁵⁹ V tomto rozhodnutí musí být podle zmiňovaného ustanovení uvedena přesná výše částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti nebo vymezena činnost, které se obviněný zavazuje zdržet. Zároveň je zde stanovena zvláštní poučovací povinnost a to ve vztahu k tomu obviněnému, který se zaváže zdržet se řízení motorových vozidel, týkající se skutečnosti, že právní mocí rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání v této variantě pozbude obviněný řidičské oprávnění.

činů.³⁶⁰ Nelze jistě ani opomíjet skutečnost, že vyřízení trestní věci prostřednictvím podmíněného zastavení trestního stíhání, bez možnosti současného znemožnění řízení motorového vozidla,³⁶¹ bylo praxí důvodně považováno za nepřiměřeně mírné řešení deliktů spáchaných v dopravě.³⁶² Uvedené změny v právní úpravě, jakož i to, že je možné využít obě nové varianty odklonu současně, lze kvitovat. Na druhou stranu nelze nevidět, že tímto došlo i s ohledem na změnu jednoho z předpokladů pro využití dalšího procesního odklonu a to narovnání, k setření základních odlišností mezi těmito dvěma odklony (podrobněji viz dále). Zdali zákonodárcem vytyčené cíle stojící v pozadí prosazení novelizace trestního řádu ve vztahu k podmíněnému zastavení trestního stíhání, dojdou svého naplnění, ukáže až aplikační praxe. Z pohledu poškozeného však nelze novou právní úpravu hodnotit tak, že by jakkoli přispěla ke zkrácení jeho procesních práv, neboť i v případě užití postupu podle § 307 odst. 2 TrŘ, musí být zároveň splněny podmínky vypočtené v § 307 odst. 1 TrŘ. Mezi nimi též náhrada škody činem způsobené či uzavření dohody o její náhradě, popřípadě učinění jiných potřebných opatření.³⁶³ Poškozenému je zachována možnost napadnout dané usnesení stížností, ať už se bude jednat o podmíněné zastavení trestního stíhání v jeho základní, anebo nové modifikované podobě (§ 307 odst. 7 TrŘ).

4. 3. 2 Narovnání a jeho vztah k poškozenému

Soud a v přípravném řízení státní zástupce mohou rozhodnout, jsou-li splněny předpoklady stanovené trestním řádem v ustanovení § 309 odst. 1, o schválení narovnání a zastavení trestního stíhání. Obsahové náležitosti takového rozhodnutí vyjmenovává trestní řád v § 311. Na první pohled se mohou předpoklady pro schválení narovnání jevit jako totožné s těmi, které právní úprava stanoví u podmíněného

³⁶⁰ ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 77.

³⁶¹ Státní zástupce v přípravném řízení a ani soudce v následném řízení před soudem nemohli uložit zákaz řízení motorových vozidel již v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání.

³⁶² Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 193/2012 Sb., s. 27 [cit. 12.5.2013]. Dostupná z WWW <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>.

³⁶³ Podrobněji k nové úpravě podmíněného zastavení trestního stíhání viz ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012. Kapitola 8. Nová právní úprava odklonů v trestním řízení. Podkapitola 8.2. Nové možnosti využití odklonů v řízení o trestných činech spáchaných v silničním provozu, s. 79-87.

zastavení trestního stíhání. Není tomu tak. Shodná je sice podmínka úhrady škody nebo učinění potřebných úkonů k její úhradě či vydání bezdůvodného obohacení, popřípadě učinění jiných vhodných opatření k jeho vydání. U narovnání však nepostačí pouhá dohoda mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody či vydání bezdůvodného obohacení v budoucnosti. Jestliže má být věc vyřízena rozhodnutím o schválení narovnání, měla by být nejprve škoda či vzniklá újma poškozenému v plné výši uhrazena. Pokud by i přesto došlo k uzavření dohody o vypořádání škody, muselo by být plnění z této dohody zajištěno některým z občanskoprávních zajišťovacích institutů. Jak uvádí odborná literatura,³⁶⁴ u narovnání je vyžadována vyšší míra jistoty, že poškozený bude skutečně náležitě odškodněn. Tento předpoklad tak přispívá k silnějšímu postavení poškozeného při rozhodování o narovnání, než je tomu v rámci právní úpravy podmíněného zastavení trestního stíhání, kde se i přes uzavřenou a soudem schválenou dohodou o náhradě škody mohou v průběhu stanovené zkušební doby objevit komplikace s její úhradou. Navíc opětovně zdůrazňuji, že poškozený musí se schválením narovnání souhlasit, což výslovně trestní řád uvádí v ustanovení § 309 odst. 1 a vyplývá to také z ustanovení § 310 odst. 1 TrŘ.³⁶⁵ Naopak má-li být trestní stíhání podmíněně zastaveno, souhlas poškozeného vyžadován není.

Zásadní rozdíl mezi zmíněnými odklony však spatřuji v charakteru škody, respektive újmy, která bude muset být před vydáním rozhodnutí ohledně toho kterého procesního odklonu uhrazena, nebude-li samozřejmě o její úhradě uzavřena dohoda. Rozdílné jsou pak i účinky, které rozhodnutí působí.

Pokud jde o rozdíl v charakteru škody, považuji za nutné upozornit na to, že trestní řád ani u jednoho z těchto institutů výslovně nehovoří o úhradě nemajetkové újmy v penězích. Na druhou stranu ale u procesní úpravy narovnání v ustanovení § 309 odst. 1 písm. b) TrŘ připouští, aby obviněný slovy zákona „*jinak odčinil újmu vzniklou přečinem*“. Ještě před nabytím účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 181/2011 Sb., která umožnila poškozenému v adhezním řízení požadovat nahrazení nemajetkové újmy v penězích, se odborná literatura shodovala v tom, že institutu

³⁶⁴ SOTOLÁŘ, Alexander; SOVÁK, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Díl první. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001, s. 473 a 474.

³⁶⁵ Před tím než dojde k rozhodnutí o schválení narovnání, má být poškozený vyslechnut a to zejména ohledně způsobu a k okolnostem uzavření dohody o narovnání, také zdali byla uzavřena dobrovolně a zda ke schválení narovnání poškozený udělí souhlas.

narovnání je možno užít také tehdy, byla-li trestným činem způsobena jak nemajetková újma tak i újma obtížně vyjádřitelná v penězích.³⁶⁶ V rámci narovnání tak bylo možné vypořádat i škodu, jejíž náhradu by nebylo možné úspěšně uplatnit v adhezním řízení. Uvedený závěr odborná literatura i judikatura dovozovala právě z užití pojmu újma v citovaném ustanovení a z cíle užití institutu narovnání, kterým je celkové vypořádání a urovnání vztahu mezi poškozeným a obviněným.³⁶⁷ Domnívám se, že tento závěr zůstává nedotčen i po přijetí zmiňované novely. Podle mého názoru i nadále není možná náhrada nemajetkové újmy u podmíněného zastavení trestního stíhání, jakož i u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání.³⁶⁸ Naopak narovnáním je možno odčinit újmu nemající povahu majetkové škody v širším slova smyslu. Ať už se svým charakterem jedná o škodu nebo újmu, jejich náhrada bude přicházet v úvahu jen tehdy, budou-li způsobeny trestným činem.

Nelze také zapomínat, že pokud nedošlo trestným činem, respektive skutkem, který je předmětem trestního řízení, ke způsobení škody či jiné újmy, kterou by bylo možno v procesu narovnání nahradit či jinak odškodnit, institut narovnání není možné využít.³⁶⁹ K tomu závěru J. Nezkusil uvádí: „*Není-li zde škoda a poškozený, není co uhrazovat, není nikdo, kdo by s narovnáním vyslovil souhlas a s kým by dohoda ve smyslu narovnání byla uzavřena.*“³⁷⁰ Uvedené jistě platí i pro získání bezdůvodného

³⁶⁶ KUCHTA, Josef; ZEZULOVÁ, Jana. K vybraným problémům alternativních způsobů řízení v českém trestním právu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1997, ročník 5, č. 4, s. 560; ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 2340.

³⁶⁷ Srovnání viz SOTOLÁŘ, Alexander; SOVÁK, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Díl první. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001, s. 464.

³⁶⁸ Uvedené stanovisko lze opřít i o důvodovou zprávu k novele trestního řádu, která uvádí, že rozšířením předmětu adhezního řízení došlo k posílení procesních práv těch poškozených, kterým byla trestným činem způsobena nemajetková újma či na jejichž úkor se pachatel bezdůvodně obohatil, což se však netýká možné náhrady nemajetkové újmy u podmíněného zastavení trestního stíhání a podmíněného odložení návrhu na potrestání. Srovnání viz důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění trestní řád, později přijatý pod č. 181/2011 Sb. ze dne 12. ledna 2011 [cit. 14. 4. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=229&CT1=0>. Komentář k trestnímu řádu rovněž uvádí, že u těchto dvou odklonů reparace nemajetkové újmy nepřichází, a to především s ohledem na jejich povahu, v úvahu. Blíže viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. doplněné a přepracované vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 509. Opačný názor naopak zastává učebnice trestního práva procesního. Podrobněji viz JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, 754.

³⁶⁹ Ve své rozhodovací praxi tento závěr učinil i Nejvyšší soud ČR. Podrobněji viz usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. září 2008 sp. zn. 11 Tdo 1202/2008 [cit. 10. 4. 2013]. Dostupné z WWW: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/0D72DE911FCB6192C1257983005BA9D8?openDocument&Highlight=0.

³⁷⁰ NEZKUSIL, Jiří. Narovnání jako forma odklonu. *Právník*. 2007, ročník 146, č. 10, s. 1099.

obohacení. Naproti tomu trestní stíhání lze podmíněně zastavit i v případech, kdy trestným činem nebyla způsobena škoda či nebylo získáno žádné bezdůvodné obohacení.

Právní úprava dvou základních procesních odklonů je naopak shodná v tom, že i rozhodnutí, kterým soud či v přípravném řízení státní zástupce schválili narovnání, může poškozený napadnout stížností (§ 309 odst. 2 TrŘ). Zde se však můžeme ptát po samotné vhodnosti či účelnosti právní úpravy u narovnání, jež umožňuje poškozenému podat proti usnesení o schválení narovnání stížnost a to i přesto, že bez jeho předešlého souhlasu není vůbec možné narovnání schválit.³⁷¹

Z ustanovení § 310a TrŘ pak vyplývá, že s právními nástupci poškozeného (například dědici) není možné o narovnání jednat, neboť trestní řád práva poškozeného zakotvená v § 309 a § 311 TrŘ nepřiznává těm, na které pouze přešel nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

Při bližším srovnání³⁷² obou institutů můžeme dospět k závěru, že podmínky pro využití procesního odklonu narovnání jsou nastaveny přísněji, což je odůvodnitelné již tím, že rozhodnutím o něm dochází k zastavení trestního stíhání, a tím, že pravomocné rozhodnutí o schválení narovnání vytváří překážku rei iudicatae ve smyslu ustanovení § 11 odst. 1 písm. g) TrŘ. Narovnání může být pro obviněného přínosnější, zejména má-li prostředky k úhradě škody či újmy, kterou poškozenému trestným činem způsobil, a to proto, že pravomocné rozhodnutí o schválení narovnání je konečným rozhodnutím ve věci.³⁷³

Současná právní úprava institutu narovnání má obdobně jako úprava podmíněného zastavení trestního stíhání přispět k urovnání vztahu mezi obviněným a poškozeným. Z rozhodovací praxe a aplikace těchto dvou základních procesních odklonů ze strany našich soudů a státních zástupců však dovodíme daleko větší četnost

³⁷¹ Obdobně HRNČIŘÍK, Tomáš. Oprávnění poškozeného napadat meritorní rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. 2006 [cit. 7. 4. 2013]. Dostupné z WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_4966/opravneni-poskozeneho-napatat-meritorni-rozhodnuti-organu-cinnych-v-trestnim-rizeni.aspx.

³⁷² K podrobnějšímu srovnání obou institutů i co do účinků s nimi spjatých viz SOTOLÁŘ, Alexander; SOVÁK, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Díl první. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001, s. 470-476.

³⁷³ Naopak u podmíněného zastavení trestního stíhání nastávají zmíněné účinky až později po uplynutí zkušební doby, konkrétně právní mocí rozhodnutí o tom, že se obviněný osvědčil nebo uplynutím zákonem stanovené lhůty (§ 308 odst. 3 TrŘ).

vyřizování trestních věcí podmíněným zastavením trestního stíhání.³⁷⁴ Naopak narovnání, byť zaručuje poškozenému silnější postavení, je, jak vyplývá ze zmiňované statistické ročenky, ke škodě věci schvalováno, nebojím se konstatovat, v ojedinělých případech.³⁷⁵ Jaké jsou však příčiny skromného využívání či spíše nevyužívání institutu narovnání? Předně je ze strany státních zástupců namítána komplikovanost užití tohoto procesního odklonu a to jak po stránce technické tak administrativní, dále také časová náročnost,³⁷⁶ neboť jeho užití vyžaduje individuálnější přístup k obviněnému. Navíc praxe poukazuje na skutečnost, že institutu narovnání je možno využít v takových případech, kdy lze trestní stíhání podmíněně zastavit, což státní zástupci preferují. Není možné opomíjet ani faktor vyšší finanční náročnosti institutu narovnání pro obviněného. Trestní věc je možno vyřešit skrze narovnání za prvé jen tehdy, pokud je škoda či újma nahrazena, za druhé musí obviněný složit určitou peněžní částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Do budoucna by tedy bylo nejvhodnější přehodnotit a pozměnit právní úpravu u narovnání tak, aby jej bylo možné využívat častěji, což je jistě i v zájmu poškozených, kterým zaručuje náhradu škody či vzniklé újmy v plné výši. Samozřejmě jsem si plně vědoma toho, že pro zákonodárce jde o úkol nelehký. Namísto skládání peněžní částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti by například mohl trestní řád připustit odčinění újmy vykonáním určitých prací ve prospěch obecně prospěšných institucí.

Závěrem je třeba upozornit na to, jak se právní úpravy narovnání dotkla novela trestního řádu provedená zákonem č. 193/2012 Sb. Přijaté změny lze v porovnání se změnami, jež tato novela vnesla do úpravy podmíněného zastavení trestního stíhání a

³⁷⁴ Například v roce 2011 bylo v rámci celé České republiky vyřízeno podmíněným zastavením trestního stíhání v řízení před soudem 1709 trestních věcí, naopak narovnání bylo použito pouze v 69 případech. Pokud pod pojem procesní odklon řadíme i trestní příkaz, je zajímavé uvést, že právě ten byl nejčastěji využívaným odklonem pro řešení trestní věci, neboť byl v roce 2011 vydán dokonce v 50 236 případech. Podrobněji k četnosti využívání procesních odklonů v řízení před soudem viz Statistická ročenka za rok 2011. První část. Statistický přehled soudních agend. Ministerstvo spravedlnosti ČR. 2011, s. 114-122 [cit. 10. 8. 2013]. Dostupná z WWW: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.

³⁷⁵ Vyřízení trestní věci narovnáním není časté ani v řízení před soudem, ani v řízení přípravném, kdy o něm rozhoduje ve smyslu § 309 odst. 1 TrŘ státní zástupce. Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2012 uvádí, že v přípravném řízení trestním bylo trestní řízení skončeno za pomoci narovnání jen ve vztahu k 141 osobám, což představuje v poměru ke všem osobám vyřízeným v přípravném řízení pouze 0,14 %. Bližší údaje viz Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2012 ze dne 21. června 2013, s. 11 [cit. 18. 7. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti/657-zprava-o-innosti-2012>.

³⁷⁶ Převzato ze zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2002, na kterou v hledání příčin neuzívání institutu v podstatě odkázaly zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2010 a 2011, když zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2012 se k této otázce již nevyjadřuje [cit. 18. 7. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti/321>.

podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, hodnotit jako změny relativně nepatrné, avšak žádané. Významné je především jiné znění ustanovení § 309 odst. 1 písm. d) TrŘ, kde zákonodárce nově stanovil, že peněžítá částka skládaná na účet soudu a v přípravném řízení státního zastupitelství, je určena státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, namísto dřívějšího skládání peněžní částky určené konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům. Zákonodárce též zrušil ustanovení § 312 TrŘ, které nejprve v odstavci 1 vymezovalo, jaké částky se považují za částky určené k obecně prospěšným účelům, dle odstavce 2 pak musel obviněný z peněžní částky k obecně prospěšným účelům určit nejméně 50 % státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Tato zbytečně komplikovaná právní úprava, jež byla často kritizována pro vytváření půdy pro možné netransparentní určování konkrétního adresáta finančních prostředků,³⁷⁷ byla s účinností k 1. 9. 2012 odstraněna. Jak uvádí odborná literatura,³⁷⁸ v praxi se jevilo jako problematické, aby obviněný sám určil obecně prospěšné účely finančních prostředků, ustanovení § 312 TrŘ pak bylo ve vztahu k vymezení peněžní částky určené k obecně prospěšným účelům ryze obecné. Podle nynější úpravy obviněný složí finanční prostředky, které jsou jako celek určeny státu na peněžitou pomoc obětem podle zvláštního právní předpisu. Zároveň je třeba dbát o to, aby taková částka nebyla zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu, ohledně něhož je trestní řízení vedeno. Jak jsem již výše zmiňovala, nově lze i v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání ve variantě zakotvené v ustanovení § 307 odst. 2 TrŘ, jakož i u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání dle § 179g odst. 2 TrŘ, zaplatit peněžitou částku určenou státu na pomoc obětem trestné činnosti. Tímto se tedy právní úpravy základních procesních odklonů přiblížily, což nelze hodnotit příliš pozitivně.³⁷⁹ Domnívám se, ve shodě s názorem F. Ščerby,³⁸⁰ že tyto změny povedou k dalšímu oslabení role institutu narovnání. Lze tak očekávat, že i nadále budou soudy a státní zástupci preferovat aplikaci podmíněného odklonu se stanovením zkušební doby, namísto konečného řešení trestní věci skrze narovnání.

³⁷⁷ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 193/2012 Sb., s. 42 [cit. 25. 5. 2013]. Dostupná z WWW <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>.

³⁷⁸ JELÍNEK, Jiří. Nad poslední (osmdesátou třetí) novelou trestního řádu a osmou novelou trestního zákoníku. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 4, s. 253 a 254.

³⁷⁹ Obdobně viz JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, s. 755.

³⁸⁰ ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 15 a 78.

4. 3. 3 Účast poškozeného při rozhodování o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání

Právní úprava podmíněného odložení podání návrhu na potrestání je v trestním řádu zakotvena v ustanovení § 179g a § 179h v rámci tzv. zkráceného přípravného řízení a v mnohém se podobá právní úpravě podmíněného zastavení trestního stíhání,³⁸¹ o které je pojednáno výše, proto se o postavení poškozeného při aplikaci tohoto dalšího procesního odklonu zmíním jen ve stručnosti.

Ustanovení trestního řádu týkající se podmíněného odložení podání návrhu na potrestání prošla s účinností k 1. 1. 2012 změnou provedenou zákonem č. 459/2011 Sb., jejímž cílem bylo sblížit, respektive sjednotit právní úpravy obou zmíněných procesních odklonů ve vztahu k institutu náhrady škody.³⁸² Před nabytím účinnosti této novely trestního řádu nebylo možné ve zkráceném přípravném řízení při uplatnění podmíněného odložení podání návrhu na potrestání s poškozeným namísto náhrady škody pouze uzavřít dohodu či učinit jiná potřebná opatření k její náhradě. Neodůvodnitelný rozdíl v předpokladech aplikace mezi oběma odklony tak ve svých důsledcích přispěl k nerovnému postavení pachatelů trestných činů ve stádiu zkráceného přípravného řízení, kde byly podmínky pro jeho uplatnění přísnější, a standardního trestního stíhání.³⁸³ Zmiňovaná novelizace trestního řádu tento nedostatek odstranila a podmínky pro uplatnění podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a podmíněného zastavení trestního stíhání skutečně sjednotila. Podstatnou změnou bylo též rozšíření okruhu trestných činů, ohledně nichž lze vůbec zkrácené přípravné řízení konat. Namísto trestných činů, u nichž zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující tři léta, trestní řád připustil konat zkrácené přípravné řízení u těch činů, kde zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let.

³⁸¹ Například v tom, že shodně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání je i u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání vyžadován souhlas podezřelého s tímto alternativním řešením trestní věci (srovnání § 179g odst. 1 písm. d) TrŘ).

³⁸² K rozdílným předpokladům uplatnění podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a podmíněného zastavení trestního stíhání před nabytím účinnosti novelizace trestního řádu provedené zákonem č. 459/2011 Sb. podrobněji viz PALOVSKÝ, Tomáš. Aktuální trendy v odklonech v trestním řízení. *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 3, s. 9 a 10.

³⁸³ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 459/2011 Sb. [cit. 13. 4. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=335&CT1=0>.

Jak již bylo výše nastíněno, u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, stejně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání, není jako podmínka jejich možného využití stanovena náhrada nemajetkové újmy v penězích.³⁸⁴

V září loňského roku nabyla účinnosti ve vztahu k odklonům již několikátá novelizace trestního řádu, svou povahou se jednalo o novelizaci zásadní. Konkrétně mám na mysli již výše zmiňovaný zákon č. 193/2012 Sb. Relativně nově je možno také podmíněné odložení podání návrhu na potrestání spojit s dvěma dalšími variantami postihu podezřelého, shodně jako je tomu u podmíněného zastavení trestního stíhání (závazek podezřelého zdržet se během zkušební doby určité činnosti a zaplacení peněžité částky určené státu na pomoc obětem trestné činnosti). V podrobnostech odkazuji na to, co jsem k novým variantám v podobě zpřísněných forem podmíněného zastavení trestního stíhání uvedla výše s tím, že uvedené platí i ohledně odklonu využitelného v rámci zkráceného přípravného řízení, tedy ohledně podmíněného odložení podání návrhu na potrestání.

Jde-li o poškozeného, přiznává mu trestní řád oprávnění napadnout stížností nejen rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g odst. 7 TrŘ), ale také rozhodnutí o tom, že se podezřelý v průběhu zkušební doby osvědčil (§ 179h odst. 4 TrŘ), což označuje Komentář k trestnímu řádu³⁸⁵ za pojistku a možnost, jak se domoci konání řádného procesu.

4. 3. 4 Role poškozeného při rozhodování o odstoupení od trestního stíhání

Čtvrtý a do nedávné doby též poslední procesní odklon, který byl a stále je našemu právnímu řádu vlastní, jak jsem již výše naznačila, upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže a jako takový má místo pouze v trestních věcech mladistvých. S odstoupením od trestního stíhání je spjata řada specifík. Zvláštním je již to, že na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, kde trestní řád upřednostňuje zájem poškozeného před trestním stíháním obviněného, vystupuje u odstoupení od trestního stíhání do popředí nedostatek veřejného zájmu na dalším

³⁸⁴ Shodně například ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 509.

³⁸⁵ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2388.

trestním stíhání mladistvého a prevence před pácháním dalších provinění (srov. § 70 odst. 1 ZSVM).³⁸⁶ Zvláštní povinnosti orgánů činných v trestním řízení, které mají ve vztahu k poškozenému, stanoví zákon v § 45 ZSVM. Jednou z nich je i povinnost přihlížet k oprávněným zájmům poškozeného a tuto je samozřejmě nutno plnit i při aplikaci některého z procesních odklonů, kterých může být v řízení s mladistvým užito (§ 69 ZSVM). Zároveň mají státní zástupce a soudce v témže ustanovení uloženo posuzovat vhodnost a účelnost některého ze zvláštních způsobů řízení.

Předpoklady uplatnění procesního odklonu, jímž je od trestního stíhání odstoupeno, vyjmenovává ustanovení § 70 ZSVM. Část podmínek stanoví zákon taxativně, u jiných zvolil pouze demonstrativní výčet,³⁸⁷ kterým uvádí případy, kdy se užití této alternativy standardního trestního řízení jeví jako vhodné. Demonstrativním kritériem je v ustanovení § 70 odst. 3 ZSVM také to, že byla úplně nebo alespoň částečně nahrazena škoda způsobená proviněním mladistvého či bylo úplně nebo částečně vráceno bezdůvodné obohacení a zároveň s takovým odškodněním, respektive s vrácením bezdůvodného obohacení poškozený souhlasí. Z dikce citovaného ustanovení tedy vyplývá, že pro to, aby mohlo dojít k odstoupení od trestního stíhání, není nezbytné nejprve uhradit způsobenou škodu v plné výši či úplně vrátit bezdůvodné obohacení. Mladistvý by se však měl alespoň nějakým způsobem přičinit o odstranění škodlivých následků, které proviněním způsobil. Tomuto závěru samozřejmě neodpovídá úplná pasivita a spoléhání na to, že škodu uhradí poškozenému například zákonný zástupce mladistvého. K tomu A. Sotolář uvádí: „*Snaha mladistvého a její konkrétní projevy by ovšem měly být takové povahy, aby jí sledovaný cíl byl reálně dosažitelný a aby k jejímu naplnění již byly podniknuty určité kroky. Jde o to, aby mladistvý učinil to, co je v jeho silách a aby se zavázal ke splnění toho, co bude v budoucnu schopen učinit.*“³⁸⁸ Minimálně přichází do úvahy omluva poškozenému za způsobenou újmu, není-li aktuálně v silách mladistvého nahradit způsobenou škodu, možné je též opravení poškozené věci nebo vykonání prací pro poškozeného.

³⁸⁶ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 588.

³⁸⁷ Podrobněji k ozřejmení jednotlivých předpokladů FENYK, Jaroslav. Několik úvah o právní povaze odstoupení od trestního stíhání podle § 70 zákona č. 218/2003 Sb. *Státní zastupitelství*. 2004, ročník 2, č. 2-3, s. 2-7.

³⁸⁸ SOTOLÁŘ, Alexander. Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých. *Trestněprávní revue*. 2004, ročník 3, č. 6, s. 173.

Poškozený sice může dle ustanovení § 70 odst. 3 ZSVM se způsobem odškodnění vyslovit souhlas, na druhou stranu ale není kladné vyjádření poškozeného bezpodmínečným předpokladem pro samotné rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání. Jinak řečeno, lze i přes nesouhlas poškozeného od trestního stíhání odstoupit. Orgány činné v trestním řízení by však měly věnovat důvodům negativního postoje poškozeného náležitou pozornost, neboť mohou mít svůj původ v tom, že mladistvý skutečně nedodržel požadavky uvedené v ustanovení § 68 ZSVM, zejména jde-li o jeho přičinění se k odstranění škodlivých následků. V takovém případě by soud ani státní zástupce nemohl od trestního stíhání odstoupit.

Právní úpravu, která umožňuje napadat usnesení o odstoupení od trestního stíhání stížností, považuji ve vztahu k poškozenému za poněkud problematickou. Na první pohled by se mohlo zdát, že tímto oprávněním není poškozený nadán, neboť obecné ustanovení § 70 odst. 4 ZSVM výslovně neuvádí, že by mohl proti usnesení stížnost uplatnit. V tomto ustanovení totiž zákon o soudnictví ve věcech mládeže pouze stanoví, že se poškozený o odstoupení od trestního stíhání vyrozumí. Obecně právo stížnosti náleží i kategorii osob, kterých se usnesení přímo dotýká, mezi ně však poškozený řazen nebývá.³⁸⁹ Zároveň ale není možné zapomínat na zvláštní ustanovení zákona pro rozhodování o odstoupení od trestního stíhání před soudem pro mládež. Konkrétně se jedná o úpravu rozhodnutí soudu po předběžném projednání obžaloby, v hlavním líčení a mimo něj. Pokud soud skutečně od trestního stíhání odstoupí, tak ve všech zmíněných případech smí tato rozhodnutí poškozený napadnout stížností (srovnání v § 62 odst. 3, § 65 odst. 3, § 66 odst. 2 ZSVM). Ve stádiu řízení před soudem pro mládež tedy nepostačí poškozeného o odstoupení od trestního stíhání pouze vyrozumět, ale je nutné mu předmětné usnesení doručit.³⁹⁰ Právní úprava, která ve fázi přípravného řízení poškozeného vylučuje z možnosti podat opravný prostředek proti usnesení státního zástupce o odstoupení od trestního stíhání, se mi jeví jako nelogická a nevhodná. Ve svém důsledku u tohoto procesního odklonu zákonodárce zavádí nežádoucí a neopodstatněný rozdíl oproti úpravě podmíněného zastavení trestního stíhání či narovnání, které mohou být pro řešení trestní věci mladistvého také využity

³⁸⁹ Viz ŠÁMAL, Pavel; VÁLKOVÁ, Helena; SOTOLÁŘ, Alexander et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 598.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 598.

(srov. § 69 ZSVM) a u kterých je právo poškozeného napadnout rozhodnutí o nich stížností zachováno i v přípravném řízení (srov. § 307 a § 309 TrŘ).

Jestliže je od trestního stíhání mladistvého odstoupeno, trestní věc je definitivně skončena, neboť součástí rozhodnutí je též výrok o zastavení trestní stíhání (§ 70 odst. 2 ZSVM). Takové rozhodnutí, nabude-li právní moci, zakládá překážku rei iudicatae. Co do způsobených účinků se tak rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání zásadně liší od podmíněného zastavení trestního stíhání,³⁹¹ které zmíněnou překážku nezakládá.

4. 3. 5 Nový institut dohody o vině a trestu z pohledu poškozeného

Úvahy o zavedení dohody o vině a trestu do právní úpravy českého trestního řízení předcházely jejímu konečnému přijetí o řadu let. Během této doby také došlo k vypracování hned několika návrhů týkajících se možné podoby a znění další alternativy standardního trestního řízení. Předně bylo třeba zabývat se výběrem vhodného modelu tohoto svým původem tradičního institutu angloamerického systému práva pro účely našeho trestního procesu. Jedním z původních záměrů zákonodárce byla i varianta, podle níž by byla dohoda o vině a trestu součástí rekonstruovaného trestního řádu, od čehož nakonec zákonodárce upustil,³⁹² s ohledem na dlouhodobé marné snahy o jeho zpracování a následné prosazení. K ukotvení institutu byla proto zvolena cesta změny účinného trestního řádu.³⁹³ Volba jeho častého doplňování o stále nové procesní instituty, namísto celkového přehodnocení stávající nepřehledné právní úpravy, jež by vyústila v přijetí nového kodexu trestního práva procesního, nešla opakovaně kritice ze strany odborné veřejnosti.³⁹⁴ Dohoda o vině a trestu byla, i přesto, že jde v našem

³⁹¹ Podmíněné zastavení trestního stíhání je z hlediska své dočasnosti rozhodnutím sui generis. Bývá řazeno ke kategorii tzv. mezitímních rozhodnutí. Viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3478.

³⁹² K rekapitulaci návrhů na znění tohoto institutu v jednotlivých verzích věcného záměru nového trestního řádu podrobněji viz HORKÁ, Kateřina. Věcný záměr nového trestního řádu – odklony a dohodovací řízení. *Státní zastupitelství*. 2011, ročník 9, č. 3, s. 5-13.

³⁹³ I v případě této varianty není novela trestního řádu provedená zákonem č. 193/2012 Sb. výsledkem první legislativní iniciativy, nýbrž až třetím pokusem o prosazení dohodovacího řízení do naší právní úpravy. Návrh na zavedení dohody o vině a trestu poprvé projednával Parlament ČR již v letech 2005 a 2006 a následně též v roce 2008. Podrobněji viz ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 19.

³⁹⁴ Velkým kritikem zvoleného postupu je především J. Jelínek. Přijímání kontroverzních institutů bez obsáhlejší a zevrubnější diskuze v odborných kruzích, způsobem spočívajícím v jejich naroubování do systému platného práva, označuje za nekonceptní řešení. Blíže viz JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení

právním prostředí o poměrně kontroverzní institut, do stávající právní úpravy vtělena bez větších problémů zákonem č. 193/2012 Sb., který nabyl účinnosti 1. září 2012.³⁹⁵

Zákonodárce definici nového odklonu prostřednictvím zmiňované novelizace, bez většího překvapení, nepodává, proto je třeba zaměřit pozornost na dostupnou odbornou literaturu. „*Dohoda o vině a trestu podle přijaté právní úpravy je procesní postup záležející v tom, že v případě trestního stíhání pro dlouhou řadu trestných činů mohou obviněný, státní zástupce a případně i poškozený v přípravném řízení uzavřít úmluvu obsahující popis skutku, o kterém obviněný prohlásí, že jej spáchal, výměru trestu, resp. jiné sankce, a náhradu škody (nemajetkové újmy v penězích, vydání bezdůvodného obohacení), kterou státní zástupce předloží soudu ke schválení. Jestliže soud s dohodou souhlasí, sjednanou dohodu schválí odsuzujícím rozsudkem ve veřejném zasedání.*“³⁹⁶ Uvedené vymezení dohodovacího řízení považují svou výstižností za velmi zdařilé, oproti jiným³⁹⁷ v něm totiž jeho autor neopomněl na případnou účast poškozeného při sjednávání dohody, a rovněž též ani na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích a na vydání bezdůvodného obohacení. Rozsah a způsob náhrady poškozeným uplatněných nároků, byly-li dohodnuty, totiž trestní řád výslovně v ustanovení § 175a odst. 6 písm. g) řadí mezi obsahové náležitosti sjednané dohody o vině a trestu.³⁹⁸

Jde-li o postavení poškozeného při sjednávání dohody o vině a trestu, je nutno nejprve uvést, že nová právní úprava měla dopad na výčet procesních práv poškozeného

v trestním procesu a otázky související. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 10, s. 25; obdobně též JELÍNEK, Jiří. Nad poslední (osmdesátou třetí) novelou trestního řádu a osmou novelou trestního zákoníku. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 4, s. 242.

³⁹⁵ Relativně značná očekávání spjatá se zavedením dohody o vině a trestu, vyjádřená v důvodové zprávě k vládnímu návrhu zákona, část zástupců aplikační praxe se zákonodárcem nesdílí. Viz například BASÍK, Michal. Několik poznámek k dohodě o vině a trestu. *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 4, s. 55 a 57. Dokladem uvedeného je i anketa provedená mezi čtyřmi vybranými státními zástupci zveřejněná na stránkách profesního časopisu státního zastupitelství. Anketa. „Co očekáváte od zavedení dohody o vině a trestu?“ *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 4, s. 4.

³⁹⁶ JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 10, s. 19.

³⁹⁷ Například v monografii věnující se dohodě o vině a trestu nejsou poškozený ani náhrada škody, případně nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, v rámci vymezení podstaty nového procesního institutu, zmíněny. Viz ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 10 a 18.

³⁹⁸ V této souvislosti J. Jelínek zcela přílehavě uvádí, že zákonodárce nový procesní odklon nazval zkratkovitě „dohoda o vině a trestu“, neboť jeho konkrétní obsah je širší právě s ohledem na skutečnost, že rovněž zahrnuje i uspokojení nároku poškozeného. Dále podotýká, že dohoda může obsahovat i návrh na uložení ochranného opatření. Jako vhodnější by se proto jevil název „dohoda o vině, trestu, náhradě škody a ochranném opatření.“ Blíže viz JELÍNEK, Jiří. Nad poslední (osmdesátou třetí) novelou trestního řádu a osmou novelou trestního zákoníku. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 4, s. 247.

uvedený v ustanovení § 43 TrŘ. Podle něho má poškozený právo zúčastnit se procesu sjednávání dohody o vině a trestu, jakož i následného veřejného zasedání konaného o jejím schválení. Trestní řád tato procesní práva přiznává každému poškozenému.³⁹⁹ Orgánům činným v trestním řízení je v ustanovení § 46 TrŘ uložena poučovací povinnost stran možného sjednání dohody, a to vůči poškozenému v případě, že je vedeno řízení pro trestný čin, u něhož lze tento procesní odklon využít.⁴⁰⁰ Této povinnosti mají orgány činné v trestním řízení dostát i tehdy, pokud státní zástupce o uzavření dohody neuvažuje a nejsou-li pro ni dosud splněny všechny zákonem stanovené podmínky.⁴⁰¹ Účast poškozeného při vyjednávání o případném uzavření dohody o vině a trestu je, jak jsem již uvedla, jeho procesním právem, k jehož uplatnění mu mají orgány činné v trestním řízení ve smyslu § 46 věty první TrŘ poskytnout plnou možnost. Naplnění uvedeného požadavku má mít na paměti státní zástupce i tehdy, postupuje-li ve smyslu § 175a TrŘ, kde je zakotvena jeho povinnost vyrozumět poškozeného o době a místě jednání o dohodě, vyjma poškozeného, který výslovně prohlásil, že se vzdává procesních práv. Poškozenému se má ze strany státního zástupce dostat i poučení ohledně včasnosti uplatnění nároku vymezeného v § 43 odst. 3 TrŘ.⁴⁰² Je-li přistoupeno k dohodovacímu řízení, nárok poškozeného musí být uplatněn nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu. Státní zástupce je v dohodovacím řízení při aplikaci předmětných ustanovení také vázán § 175a odst. 5 TrŘ, ve kterém trestní řád výslovně požaduje, aby dbal o zájmy poškozeného.⁴⁰³ Jak

³⁹⁹ Tedy všem poškozeným bez ohledu na jejich možnost žádat náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení. Podrobněji viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 515.

⁴⁰⁰ Dle ustanovení § 175a odst. 8 TrŘ nelze dohodu o vině a trestu sjednat jednak v řízení proti uprchlému, jednak v řízení o tzv. zvlášť závažném zločinu. Okruh trestných činů, u nichž nepřipadá sjednání dohody v úvahu, nebyl v původním vládním návrhu zákona takto široký. Dohodu by dle něho nebylo možno užít v řízení o zločinech podle části druhé hlavy IX a XIII trestního zákoníku a v řízení o trestných činech, kterými byla nebo měla být způsobena úmyslně smrt, vyjma trestného činu zabití a vraždy novorozeného dítěte matkou. Viz znění vládního návrhu zákona později přijatého pod č. 193/2012 Sb. společně s usnesením ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR č. 102 ze dne 18.1.2012 a na jeho základě přijatými pozměňovacími návrhy [cit. 7. 6. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=6&T=510>.

⁴⁰¹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 2279.

⁴⁰² Tuto poučovací povinnost státního zástupce zakotvenou v ustanovení § 175a odst. 2 TrŘ označuje Komentář k trestnímu řádu jako tzv. zvláštní poučovací povinnost, která rozvíjí poučovací povinnost obecnou uvedenou v ustanovení § 46 TrŘ. Blíže viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2279.

⁴⁰³ Podrobněji je postup státního zástupce, včetně demonstrativně stanovených okolností, které při zvažování vhodnosti jednání o dohodě bere v potaz, obsažen v ustanovení čl. 48a pokynu obecné povahy

uvádí Komentář k trestnímu řádu,⁴⁰⁴ tento požadavek se předně projeví v tom, že v dohodě o vině a trestu, jež státní zástupce s obviněným sjedná, bude obsažena povinnost obviněného nahradit škodu, nemajetkovou újmu nebo vydat poškozenému bezdůvodné obohacení, samozřejmě za předpokladu, že poškozený ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ svůj nárok řádně a včas uplatní. Zároveň je tím, že státní zástupce dbá o zájmy poškozeného, též vyjádřena jeho povinnost brát tyto v potaz i při vyjednávání ohledně adekvátního druhu trestu a jeho výměry.

Poškozený má právo se v přítomnosti státního zástupce a obviněného vyjádřit zejména k rozsahu a způsobu náhrady jím uplatněného nároku (§ 175a odst. 5 věta druhá TrŘ). Z jazykového výkladu dané úpravy vyplývá, že není vyloučeno, aby se poškozený vyjádřil i k jiným než zde uvedeným skutečnostem. Jak uvádí F. Ščerba,⁴⁰⁵ poškozený se může vyjádřit, což bude typické, i k sankci, jež bude dohadována. Vyjádří-li se poškozený k otázce viny a trestu, není však takové vyjádření pro státního zástupce závazné, a ani pro samotné uzavření dohody není rozhodující.⁴⁰⁶

Je ryze na úvaze každého poškozeného, zdali využije svého práva a jednání o dohodě bude přítomen, neboť to rozhodně není jeho povinností. Účast poškozeného totiž nelze označit, na rozdíl od účasti obviněného a jeho obhájce, za obligatorní (a contrario § 175a odst. 3 poslední věta TrŘ). Trestní řád svou výslovnou úpravou dokonce pamatuje na situace, kdy poškozený sice svůj nárok včas a řádně uplatnil, o jednání byl vyrozuměn, ale tomuto není přítomen. Za takových podmínek se státní zástupce může za poškozeného dohodnout s obviněným o rozsahu a způsobu náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení a to až do výše uplatněného nároku. Jinak řečeno, jen do výše, kterou poškozený stihl do okamžiku uzavření dohody uplatnit.⁴⁰⁷ Státní zástupce je v takovém případě omezen výší nároku, kterou poškozený uplatnil dříve. Komentář k trestnímu řádu v této souvislosti poukazuje na skutečnost, že: „V tomto směru se tak neuplatní princip oficiality, státní zástupce i v případě, že se domnívá, že by poškozený měl nárok na více, než uplatnil, je vázán

Nejvyšší státní zástupkyně č. 8/2009 ze dne 21. září 2009, o trestním řízení, ve znění později přijatých změn [cit. 5. 7. 2013]. Dostupný z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

⁴⁰⁴ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2284.

⁴⁰⁵ ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 30.

⁴⁰⁶ AULICKÝ, Petr. Dohoda o vině a trestu. *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 3, s. 33.

⁴⁰⁷ ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 53.

rozsahem připojení poškozeného.“⁴⁰⁸ Procesní postavení státního zástupce při sjednání dohody, jehož se poškozený neúčastní, avšak nárok uplatnil, lze označit svou podstatou za zákonné zastoupení. M. Hrušáková a P. Jiříček k tomu uvádí: „*Tímto pojetím se státní zástupce dostává do pozice quasi zmocněnce poškozeného. V přípravném řízení však státní zástupce nemá postavení procesní strany, nýbrž naopak má zaručit řádné zjištění všech rozhodujících okolností, a to ve prospěch i v neprospěch obviněného, včetně okolností ohledně výše škody. Povinnost státního zástupce hájit zájmy poškozeného však může jeho nezávislé postavení ovlivnit.*“⁴⁰⁹ Domnívám se, že hlavní přínos dané úpravy pro poškozeného v tomto případě převáží obavy z možného ohrožení nezávislosti státního zástupce. Výhoda zvoleného procesního řešení tkví v tom, že nebude-li mít poškozený zájem být přítomen sjednávání dohody o vině a trestu, není to na překážku přiznání jeho včas a řádně uplatněnému nároku, neboť poté je státní zástupce povinen dbát o jeho vypořádání. Tímto je na jedné straně poškozenému umožněno dosáhnout plného odškodnění činem způsobené újmy a na druhé straně se vyhnout nepříjemnému setkání s obviněným. Byl-li poškozený sjednávání dohody přítomen, a s rozsahem a způsobem náhrady jím vzneseného nároku souhlasí, uvede se tato skutečnost v písemném vyhotovení dohody, což má především význam pro možnost poškozeného napadnout odvoláním odsuzující rozsudek, jímž soud dohodu schválil (viz výklad níže o oprávnění poškozeného podávat odvolání proti rozsudku). Týká-li se dohoda o vině a trestu pouze části poškozeným uplatněného nároku, pak by měl být poškozený se zbytkem nároku odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních, respektive analogicky k ustanovení § 229 odst. 2 TrŘ by měl být tento výrok v dohodě o vině a trestu obsažen.

Dále je třeba zabývat se otázkou opačnou, tedy jak postupovat, nebude-li mezi státním zástupcem a obviněným v přípravném řízení dojednána dohoda stran uplatněných nároků vymezených v § 43 odst. 3 TrŘ. Trestním řádem je připuštěno, aby došlo pouze k dohodě ohledně viny a trestu, aniž by se uvedené subjekty shodly na odškodnění poškozeného. V takovém případě státní zástupce soud na tuto skutečnost v návrhu na schválení dohody pouze upozorní (§ 175b odst. 1 TrŘ). Zároveň se sluší

⁴⁰⁸ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2286.

⁴⁰⁹ ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 37.

podotknout, že ani za situace, kdy státní zástupce vystupuje v pozici zástupce poškozeného, který se jedná, i přesto, že nárok vůči obviněnému uplatnil, neúčastní, nemusí k dohodě o jeho nárocích dojít. Uvedený závěr vyplývá z dikce § 175a odst. 5 TrŘ, podle kterého se státní zástupce může o nárocích poškozeného za poškozeného s obviněným dohodnout. Jedná se o fakultativní postup⁴¹⁰ a z jazykového výkladu dovodíme, že jde o možnost, nikoli povinnost státního zástupce takto postupovat. Nebude-li dohody o náhradě škody, nemajetkové újmy či případném vydání bezdůvodného obohacení dosaženo, pak o nich rozhoduje soud až v následném řízení o schválení dohody o vině a trestu (§ 314r odst. 1, odst. 4 TrŘ).

Řízení o schválení dohody o vině a trestu upravuje trestní řád v § 314o a násl., zařazeno je v hlavě dvacáté mezi tzv. zvláštními způsoby řízení. Ve své podstatě se jedná o druhou fázi procesu, jehož výsledkem může být dohoda o vině a trestu zahrnutá v odsuzujícím rozsudku. Shodně jako v dohodovacím řízení v rámci přípravného řízení, má i ve veřejném zasedání o návrhu na schválení dohody o vině a trestu poškozený určitá práva. Tak předně je soudem vyrozumíván o místu a času řízení. Má-li poškozený zmocněnce, vyrozumí soud jen jeho. Při veřejném zasedání soud poškozenému umožní vyjádřit se k věci a to poté, co se k věci vyjádří obviněný, respektive poté, co soud umožní obviněnému, aby se k návrhu vyjádřil a odpoví na dotazy předsedy senátu vypočtené v ustanovení § 314q odst. 3 písm. a) až c) TrŘ.

Podle ustanovení § 314r odst. 1 TrŘ rozhodne soud o nároku poškozeného v rozsahu uvedeném v dohodě o vině a trestu tehdy, souhlasil-li s ní poškozený, nebo pokud dohodnutý rozsah a způsob náhrady odpovídá řádně uplatněnému nároku toho poškozeného, jenž nebyl jednáni o dohodě přítomen. Tímto je vytvořena určitá pojistka pro odpovídající uspokojení poškozeného tehdy, neúčastní-li se sjednání dohody, avšak nárok ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ řádně uplatnil a tento hájil při jednáni s obviněným státní zástupce. Bude-li dohoda o vině a trestu z hlediska rozsahu a způsobu náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, nesprávná, nastává jeden z případů, kdy soud dohodu neschválí. Za takové situace buď věc usnesením vrátí do přípravného řízení nebo postupuje dle § 314r odst. 3 TrŘ, státnímu zástupci a obviněnému sdělí své výhrady a umožní jim předložit nové znění dohody. Za tímto účelem pouze veřejné zasedání odročí. Zároveň je třeba podotknout, že procesní úprava

⁴¹⁰ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2286.

nevylučuje, aby takto soud postupoval opakovaně. Ani pokud bude věc vrácena do přípravného řízení, není toto překážkou sjednání nové dohody o vině a trestu (§ 314s TrŘ).

Výrok o náhradě škody, nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení uvede soud v odsuzujícím rozsudku, kterým dohodu schvaluje, a to v souladu s dohodou, s níž poškozený souhlasí nebo, v níž dohodnutý rozsah a způsob náhrady odpovídá řádně uplatněnému nároku poškozeného. Byť uvedené znění § 314r odst. 1 TrŘ navozuje dojem, že soud je při každém rozhodování o nároku poškozeného značně omezen a to tím, co je uvedeno ve sjednané dohodě o vině a trestu, není tomu tak. V tomto směru je nutno poukázat na ustanovení § 314r odst. 4 TrŘ, soud totiž může za určité situace aplikovat ustanovení § 228 TrŘ. Je však třeba si uvědomit možné důsledky takového rozhodnutí. Rozhodne-li se soud postupovat, navzdory sjednané výši nároku poškozeného obsažené v dohodě o vině a trestu, dle ustanovení § 228 TrŘ, odsuzující rozsudek pak nebude v souladu s dohodou, a proto proti němu bude ve smyslu ustanovení § 245 odst. 1 TrŘ přípustné odvolání. Jak uvádí Komentář k trestnímu řádu,⁴¹¹ soud smí poškozenému přiznat právo na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení bez ohledu na to, co je obsaženo v dohodě, ovšem za předpokladu, že je skutkový stav spolehlivě prokázán opatřenými důkazy. V řízení o schválení dohody rozhoduje soud bez provedení dokazování,⁴¹² tedy jen na základě obsahu spisového materiálu, což nepovažuji za šťastné legislativní řešení. Jsem toho názoru, že přípuštění svým rozsahem stručného dokazování, s možností obviněného se k němu při veřejném zasedání vyjádřit, by současnému znění trestního řádu prospělo.⁴¹³ Nebude-li naopak skutkový stav spolehlivě prokázán, postupuje soud dle § 229 TrŘ a poškozeného s nárokem odkáže na pořad práva civilního. Pro upřesnění podotýkám, že soud je sjednanou dohodou stran nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení plně vázán, nastanou-li dvě situace. Jednak pokud se poškozený jedná o dohodě účastnil, obviněnému byla v dohodě uložena povinnost satisfakce poškozeného a tento s ní

⁴¹¹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád. Komentář*. II. díl. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 3680.

⁴¹² Dle § 314q odst. 5 TrŘ dokazování soud neprovádí.

⁴¹³ Ke konkrétní návrhům na vylepšení právní úpravy v tomto směru blíže viz ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 38.

souhlasí a k dohodě připojí svůj podpis. A dále jestliže státní zástupce za poškozeného tuto povinnost s obviněným sjedná a to v rozsahu požadovaném poškozeným. V těchto případech soud převezme výrok o nároku poškozeného zahrnutý v dohodě do odsuzujícího rozsudku.⁴¹⁴ Ustanovení § 314r odst. 4 TrŘ však umožňuje vypořádání nároku poškozeného i tehdy, nedošlo-li vůbec k dohodě státního zástupce, obviněného a poškozeného o jeho uspokojení. Pak je namístě postup dle § 228, respektive § 229 TrŘ. Je evidentní, že zákonodárce při přijetí stávající právní úpravy, která připouští, aby byla dohoda sjednána, aniž dojde ke konsensu ohledně náhrady škody, bral v potaz především zájmy obviněného. V pozadí takového legislativního řešení lze totiž vidět snahu předejít možnému vyvíjení nátlaku na obviněného poškozeným vedoucím k zablokování sjednání a schválení dohody o vině a trestu.⁴¹⁵

Jistě může nastat též případ, kdy bude dohoda státním zástupcem s obviněným sjednána jen v části uplatněného nároku poškozeného (viz výše).⁴¹⁶ Nežádá se v praxi stává, že poškození uplatňují vůči obviněným nároky v míře vyšší, než jaká vyplyne z důkazních prostředků opatřených v průběhu přípravného řízení (především z odborných vyjádření či znaleckých posudků zpracovaných k výši trestným činem způsobené škody). Poté bez pochyb záleží na tom, zda i přesto poškozený s dohodou o vině a trestu souhlasí, pokud ano, soud postupuje dle ustanovení § 314r odst. 1, 4 TrŘ věta před středníkem. Problém podle mého názoru nastává, pokud poškozený naopak nevyslovil s dohodou souhlas, popřípadě státní zástupce sjednal s obviněným dohodu jen v části nároku poškozeného. Komentář k trestnímu řádu⁴¹⁷ sice k řešení tohoto případu uvádí, že v rozsahu, na který se dohoda o vině a trestu vztahuje, postupuje soud také dle ustanovení § 314r odst. 1, 4 věta druhá TrŘ (samozřejmě za předpokladu, že je dohoda v této části věcně správná, a contrario k ustanovení § 314r odst. 2 a 3 TrŘ). Naproti tomu ohledně části uplatněného nároku, na který dohoda nedopadá, má soud postupovat dle ustanovení § 228 TrŘ, jestliže je skutkový stav spolehlivě prokázán opatřeními

⁴¹⁴ K rekapitulaci do úvahy přicházejících procesních situací podrobněji viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. doplněné a přepracované vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3679 a 3680.

⁴¹⁵ Obdobně ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 37.

⁴¹⁶ Ať už se poškozený jednání o dohodě účastnil, s dohodou nesouhlasí a nepřipojí k ní podpis, anebo se jednání neúčastnil, a výši nároku za něho sjednal státní zástupce. Vyloučeno však není ani to, aby poškozený sice uplatnil nárok v určité výši, avšak nakonec souhlasil s dohodou o vině a trestu, kterou bude sjednána povinnost obviněného uspokojit poškozeného v rozsahu nižším.

⁴¹⁷ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. doplněné a přepracované vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3680.

důkazy, jinak bude poškozený odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních.⁴¹⁸ Osobně však mám za to, že znění ustanovení § 314r odst. 4 TrŘ lépe odpovídá, aby ohledně celého nároku poškozeného soud rovnou postupoval dle věty za středníkem, tedy s odkazem na ustanovení § 228 TrŘ, respektive ustanovení § 229 TrŘ. Domnívám se, že v předestřené procesní situaci nejsou splněny podmínky, s nimiž trestní řád v ustanovení § 314r odst. 4 TrŘ věty druhé spojuje rozhodnutí soudu. Konkrétně mám na mysli to, že zde chybí souhlas poškozeného s dohodou či rozsah a způsob náhrady odpovídající poškozeným uplatněnému nároku, když sjednaný rozsah náhrady je nižší než vznesený a požadovaný nárok poškozeného.

Vyjde-li v řízení před soudem najevo některá z okolností uvedených v ustanovení § 223a odst. 1 TrŘ,⁴¹⁹ soud trestní stíhání podmíněně zastaví nebo rozhodne o narovnání. Proti těmto dvěma usnesením může poškozený brojit stížností (§ 314r odst. 6 TrŘ).

Po dlouhá léta se v odborné literatuře vedou diskuze o vhodnosti zakotvení dohody o vině a trestu do našeho právního řádu s ohledem na skutečnost, že se jedná o institut, který je vlastní anglosaské právní oblasti. Řada odborných článků týkajících se této problematiky přináší především sumarizaci argumentů pro a naopak proti zavedení takových dohod do českého právní prostředí.⁴²⁰ Jako ostatně většina změn trestního řádu, má i tato své odpůrce a příznivce.⁴²¹ Vytvoření předpokladů pro silnější postavení poškozeného při jednání směřujícím k uzavření dohody o vině a trestu, vítám. V této souvislosti J. Teryngel uvádí: „V rámci sjednávání dohody o vině a trestu bude mít tedy poškozený výhodnější pozici potud, že v zájmu mírnějšího trestu bude obviněný škůdce ochotnější škodu uhradit nebo uzavřít dohodu o její náhradě, neboť v případě nesouhlasu poškozeného riskuje, že si poškozený, který nesouhlasil, podá odvolání.“⁴²²

⁴¹⁸ I zde totiž platí, že nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení nemůže být v trestním, respektive adhezním řízení zamítnut.

⁴¹⁹ V ustanovení § 223a TrŘ je obsažen odkaz na okolnosti uvedené v § 307 odst. 1 a 2 TrŘ, jde-li o podmíněně zastavení trestního stíhání, a v § 309 odst. 1 TrŘ u narovnání.

⁴²⁰ Za všechny lze jmenovat odborný článek J. Musíla, na který později řada autorů odkazuje. V této stati se autor nejprve podrobně zabývá vymezením a původem tohoto institutu, ve stručnosti zmiňuje zahraniční právní úpravu, ptá se po smyslu dohody o vině a trestu, a následně rozebírá jednotlivé argumenty svědčící ve prospěch či neprospěch dohod, jež v závěru přehledně shrnuje. MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsensuálního trestního řízení. *Kriminalistika*. 2008, ročník 51, č. 1, s. 3-26.

⁴²¹ K jednotlivým názorovým proudům podrobněji VANTUCH, Pavel. Dohoda o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem. *Trestní právo*. 2009, ročník 14, č. 11, s. 5 a 6.

⁴²² TERYNGEL, Jiří. K institutu dohody o vině a trestu v trestním řádu. *Trestní právo*. 2013, ročník 18, č. 3, s. 23.

Na druhou stranu se však sluší podívat se na tento argument i z pohledu obviněného a zmínit to, na co ve svém odborném článku upozornil P. Aulický. Autor poukázal na to, že právní úprava přispěla k vytvoření předpokladu k navozování faktické nerovnosti občanů. „...*Obviněný, který poskytne poškozenému plnou náhradu škody, respektive uhradí i jiné výdaje, zadostiučinění atd., bude v lepší vyjednávací pozici, než pokud toto z důvodů svého sociálního postavení nebude schopen učinit.*“⁴²³ Z uvedených názorů nepochybně vyplývá, že výsledek hodnocení nového procesního odklonu závisí mimo jiné i na tom, z pohledu kterého procesního subjektu úpravu posuzujeme. Pokud budou při aplikaci ustanovení týkajících se dohodovacího řízení brány zájmy poškozeného plně v potaz a přispěje se jím ke snadnějšímu uspokojení jeho nároků,⁴²⁴ nemám proti institutu dohody o vině a trestu, jde-li o poškozeného, vážnějších výhrad. Nad výše uvedené výhody dohody o vině a trestu, které poškozenému nová ustanovení trestního řádu přináší, zmíním ještě jednu a to velmi podstatnou. Právní úprava totiž poškozenému umožňuje, aby se vyhnul opakované výpovědi o nepříjemných a traumatizujících zážitcích spjatých s trestným činem. Jak ostatně zdůrazňuje i důvodová zpráva: „*Přínos dohody o vině a trestu spočívá kromě zrychlení řízení i v ochraně obětí před sekundární viktimizací, neboť již nebudou muset svědčit opakovaně v řízení před soudem a nebudou tak znovu vystaveny stresu vyplývajícímu z veřejného projednání všech detailů trestného činu, jehož se staly obětí.*“⁴²⁵

Jistě je vhodné se zabývat i tím, jakému zájmu se nový procesní odklon v praxi orgánů činných v trestním řízení těší. Soudní statistiky, jakož i statistiky státního zastupitelství budou mít však určitou vypovídající hodnotu až s určitým odstupem času. Prozatím lze vycházet z dostupných informací podaných ze strany státního zastupitelství ve výroční zprávě zpracované pro rok 2012. Ze zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2012 vyplynulo, že návrh na schválení dohody o vině a trestu byl státními zástupci aplikován ve vztahu k 29 osobám.⁴²⁶ Důvod malé četnosti využívání

⁴²³ AULICKÝ, Petr. Dohoda o vině a trestu. *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 3, s. 32.

⁴²⁴ Například J. Jelínek označil možnost aktivní účasti poškozeného, jejímž výsledkem může být daleko efektivnější vymáhání nároků vzniklých jednáním obviněného, za jednu z výhod tohoto nového institutu. JELÍNEK, Jiří. Nad poslední (osmdesátou třetí) novelou trestního řádu a osmou novelou trestního zákoníku. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 4, s. 247.

⁴²⁵ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona později přijatého pod č. 193/2012 Sb. s. 30 [cit. 5. 7. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>.

⁴²⁶ Převzato ze Zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2012, s. 12 a k tomu tabulka na s. 433. Podrobněji i k typologii trestné činnosti, u níž bylo uzavírání dohod užito viz Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2012 ze dne 21. června 2013 [cit. 5. 7. 2013]. Dostupná z WWW:

nového odklonu lze předně vidět v tom, že novela trestního řádu provedená zákonem č. 193/2012 Sb. byla v průběhu roku 2012 účinná jen po dobu 4 měsíců. Otázkou tak i nadále zůstává, zda se postupem doby využití tohoto institutu v našem právním prostředí ustálí. Za stěžejní též považuji to, zda vůbec státní zástupci budou dohodovacímu řízení nakloněni a překonají počáteční zdrženlivost⁴²⁷ či skepsi pramenící z přesvědčení, že o tak závažných otázkách, jakými jsou otázka viny a trestu, nelze vyjednávat a do trestního řízení nemají být vnášeny, jak příležitostně uvádí J. Musil,⁴²⁸ „tržní prvky“.

4. 4 Postavení poškozeného v řízení o opravných prostředcích

O opravných prostředcích poškozeného proti rozhodnutím policejního orgánu či státního zástupce v rámci přípravného řízení bylo pojednáno výše. Trestní řád však poškozenému přiznává oprávnění napadat opravnými prostředky i taková rozhodnutí, která byla učiněna až v řízení před soudem, nutno však dodat, že pouze v omezené podobě.

4. 4. 1 Opravné prostředky směřující proti usnesení soudu po předběžném projednání obžaloby

Poté, co proběhne předběžné projednání obžaloby, může soud učinit některé z rozhodnutí, jež mu nabízí trestní řád v ustanovení § 188 až § 192. Soud tak může mimo jiné rozhodnout usnesením o postoupení věci jinému orgánu, o zastavení trestního stíhání či o jeho přerušení. Zajímavá je zde skutečnost, že poškozený tato usnesení soudu nemůže na rozdíl od přípravného řízení napadnout stížností. Oprávnění podat stížnost totiž trestní řád v ustanovení § 188 odst. 3 přiznává pouze státnímu

<http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti/657-zprava-o-innosti-2012>.

⁴²⁷ Na velmi zdrženlivý přístup státních zástupců k dohodě o vině a trestu poukazují i autoři Komentáře k trestnímu řádu. ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2268 a 2269.

⁴²⁸ MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsensuálního trestního řízení. *Kriminalistika*. 2008, ročník 51, č. 1, s. 22 a 24.

zástupci a obviněnému. Souhlasím zde s názorem T. Hrnčířka,⁴²⁹ že taková právní úprava vede k evidentnímu oslabení pozice poškozeného v řízení před soudem v porovnání s řízením přípravným. Zároveň ale považuji za nutné tento rozdíl chápat ve světle pozměněné role státního zástupce v řízení před soudem, ve kterém již nezaujímá pozici tzv. pána sporu (*dominus litis*) jako v přípravném řízení. Proces je veden soudem a státní zástupce je ten, který stojí proti obviněnému, čímž lze odůvodnit jeho širší oprávnění napadat usnesení soudu stížností než je tomu u poškozeného. Státní zástupce se tak z rozhodujícího orgánu přípravného řízení stává v řízení před soudem stranou dle ustanovení § 12 odst. 6 TrŘ.⁴³⁰

Poškozenému ve fázi předběžného projednání obžaloby, respektive po ní náleží právo podat stížnost jen tehdy, pokud dojde k rozhodnutí soudu o procesním odklonu, konkrétně o podmíněném zastavení trestního stíhání či o schválení narovnání (srov. § 188 odst. 3 TrŘ).⁴³¹

4. 4. 2 Opravné prostředky směřující proti usnesením soudu učiněným v hlavním líčení a mimo něj

Poté, co proběhne fáze předběžného projednání obžaloby a nedojde-li například k vrácení věci státnímu zástupci k došetření ve smyslu § 191 TrŘ, předseda senátu nařídí ve věci hlavní líčení. V něm smí soud učinit shodná rozhodnutí právě jako ve fázi předběžného projednání obžaloby a to dle ustanovení § 222 až § 224, kterými trestní řád odkazuje na úpravu předpokladů pro rozhodování státního zástupce ve fázi přípravného řízení, jež musí splněny i pro rozhodování v hlavním líčení. Je samozřejmé, že soud rozhodne některým z předpokládaných usnesení jen tehdy, pokud nejsou splněny podmínky pro vynesení rozsudku. Konkrétně přichází do úvahy možné usnesení o

⁴²⁹ HRNČIŘÍK, Tomáš. Oprávnění poškozeného napadat meritorní rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. 2006 [cit. 2. 4. 2012]. Dostupné z WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_4966/opraveni-poskozeneho-napatat-meritorni-rozhodnuti-organu-cinnych-v-trestnim-rizeni.aspx.

⁴³⁰ Podrobněji k podstatě, účelu řízení před soudem a postavení státního zástupce v něm MUSIL, Jan; KRATOCHVÍL, Vladimír; ŠÁMAL, Pavel et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 643 a následující.

⁴³¹ Obdobně poškozenému náleží oprávnění napadnout tato rozhodnutí soudu stížností, učiní-li je soud v hlavním líčení podle § 223a odst. 2 TrŘ, mimo hlavní líčení podle § 231 odst. 3 TrŘ či jedná-li se o rozhodnutí samosoudce podle ustanovení § 314c odst. 4 TrŘ. Dále se již tomuto oprávnění nevěnuji.

postoupení věci, zastavení trestního stíhání či jeho přerušeni. Shodně jako v předešlé fázi řízení před soudem, smí tato rozhodnutí soudu napadat stížností pouze státní zástupce.⁴³²

Trestní řád dále počítá s variantou, kdy soud vynese některé ze zmiňovaných usnesení v neveřejném zasedání mimo hlavní líčení. Tato právní úprava umožňuje soudu uzavřít řízení dočasně (u přerušeni trestního stíhání) nebo definitivně (například u zastavení trestního stíhání) mimo hlavní líčení v situacích, kdy je zřejmé, že by takové usnesení jistě vydal i v hlavním líčení bez ohledu na jeho výsledky.⁴³³ Ani zde nedává trestní řád poškozenému možnost podat proti uvedeným usnesením stížnost. Toto oprávnění poškozenému nenáleží ani při použití obecných ustanovení o stížnosti a osobách k ní oprávněných v § 141 a 142 TrŘ, k čemuž se vyjádřil i Nejvyšší soud ve stanovisku uveřejněném pod č. R 24/1973 Sb. rozh. tr. Trestní řád totiž v § 142 odst. 1 mezi ke stížnosti oprávněné osoby řadí obecně jednak tu, které se usnesení přímo dotýká a jednak tu, která k usnesení dala podnět svým návrhem, k němuž ji zákon opravňuje. O poškozeném se na tomto místě zákon výslovně nezmiňuje, i přesto se v minulosti vyskytla otázka, zda jej nelze podřadit pod některou z uvedených kategorií. Tento závěr však Nejvyšší soud ve svém stanovisku odmítl s ohledem na to, že v trestním řízení se poškozeného předně přímo dotýká rozhodnutí o jeho nároku na náhradu škody, o němž se však rozhoduje rozsudkem. I proto tedy Nejvyšší soud uvedl: *„Poněvadž se usnesením o zastavení trestního stíhání přímo o nároku poškozeného na náhradu škody způsobené mu trestný činem nerozhoduje, nelze usnesení o zastavení trestního stíhání považovat za usnesení, které se poškozeného přímo dotýká... a ani za usnesení, k němuž dal poškozený podnět svým návrhem, k němuž jej zákon opravňuje. Co platí o stížnosti poškozeného proti usnesení o zastavení trestního stíhání, platí obdobně i o stížnosti poškozeného proti usnesení o postoupení věci (§ 171, § 188 odst. 1. písm. b), c), § 222, § 314c odst. 1 písm. a) tr. ř.).“⁴³⁴*

⁴³² Obdobnou právní úpravu zákonodárce zvolil i při rozhodování samosoudce v ustanovení § 314c TrŘ.

⁴³³ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2902 a 2903.

⁴³⁴ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21. září 1972 č. Tpj 48/72, publikované též pod č. R 24/1973. In *Sbírka soudních rozhodnutí*. 1973, ročník 25, s. 194 a 195.

4. 4. 3 Oprávnění poškozeného podávat odvolání proti rozsudku a odpor proti trestnímu příkazu

Odvoláním trestní řád rozumí řádný opravný prostředek, který směřuje proti nepravomocnému rozsudku soudu prvního stupně. Zákonnou procesní úpravou jsou pro uplatnění tzv. odvolacího práva poškozeného stanoveny určité limity. Trestní řád sice mezi osoby oprávněné k podání tohoto opravného prostředku v ustanovení § 246 odst. 1 pod písmenem d) řadí též poškozeného. Je však třeba upozornit na skutečnost, že toto právo je přiznáno pouze subjektům adhezního řízení. Jinak řečeno slovy zákona jen poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Právo podat odvolání tedy náleží pouze kategorii poškozených ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ, kteří řádně a včas uplatnili své nároky. Trestní řád v žádném ustanovení nerozšiřuje okruh oprávněných osob, které by mohly podat odvolání ve prospěch poškozeného, pokud tak neučiní sám, obdobně jako u odvolání učiněného ve prospěch obžalovaného dle § 247 odst. 2 TrŘ. Příbuzný poškozeného, například manželka, by mohl odvolání podat pouze jménem poškozeného, pokud by byl jeho zmocněncem.⁴³⁵ Zmocněnec poškozeného je totiž dle ustanovení § 51 TrŘ mimo jiné oprávněn podávat za poškozeného opravné prostředky.

Další limit v uplatnění odvolacího práva poškozeného je dán tím, že poškozený může odvoláním napadnout pouze nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení. Ve spojení s ustanovením § 246 odst. 2 TrŘ je možné rozsudek napadnout také proto, že zmiňovaný výrok učiněn nebyl, popřípadě pro porušení ustanovení o řízení předcházející rozsudku, pokud mohlo způsobit, že je výrok soudu nesprávný nebo že chybí. Pokud poškozený napadá nesprávnost výroku o jeho nároku na náhradu škody podle § 43 odst. 3 TrŘ, může odvoláním napadnout i takový výrok, jenž byl učiněn podle § 229 odst. 1, popřípadě odst. 2 TrŘ a kterým byl s celým svým nárokem či s jeho zbytkem odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních či před jiným například správním orgánem.

⁴³⁵ Tento závěr byl již vysloven v judikatuře Nejvyššího soudu konkrétně v rozhodnutí publikovaném pod č. 60/1981 Sb. rozh. tr. Manželka poškozeného podle něho není osobou oprávněnou podat svým jménem odvolání ve prospěch poškozeného pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo proto, že takový výrok učiněn nebyl. Takové odvolání by mohla podat jen jménem poškozeného jako jeho zmocněnec. Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 24. března 1981 sp. zn. 5 Tz 6/81. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1981, ročník 33, s. 461.

Novela trestního řádu provedená zákonem č. 193/2012 Sb. přinesla v souvislosti s ukotvením institutu dohody o vině a trestu do našeho trestního řádu též doplnění ustanovení § 245 odst. 1 TrŘ, jež upravuje přípustnost odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně. Touto změnou se zákonodárce snažil respektovat odlišnosti v charakteru rozsudku, jímž soud schválil dohodu o vině a trestu a potvrdil ji odsuzujícím rozsudkem od odsuzujícího rozsudku vydaného v hlavním líčení.⁴³⁶ Proti rozsudku schvalujícím dohodu o vině a trestu lze totiž odvolání uplatnit jen za podmínky, že takový rozsudek není v souladu s dohodou, jejíž schválení státní zástupce soudu navrhl. Poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, je nadán oprávněním napadnout odvoláním rozsudek, kterým soud dohodu o vině a trestu schválil. Subjekt adhezního řízení může odvolání podat pouze pro nesprávnost výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení. Z dikce citovaného ustanovení však vyplývá, že tomu poškozenému, jenž v dohodě o vině a trestu souhlasil s rozsahem a způsobem náhrady škody, oprávnění napadat odvoláním rozsudek, kterým soud dohodu schválil, nenáleží. Předpokladem, který brání poškozenému opravný prostředek užít, je, že dohoda o vině a trestu byla soudem následně schválena v podobě, s níž poškozený souhlasil. Jinak řečeno, poškozený může brojit proti rozsudku odvoláním tehdy, pokud v dohodě o vině a trestu nesouhlasil s rozsahem a způsobem náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydáním bezdůvodného obohacení.

V souvislosti s naznačenou změnou ustanovení § 245 odst. 1 TrŘ, nelze také nevidět jistou nejednoznačnost, kterou s sebou přináší. Lze si totiž představit situaci, kdy nárok poškozeného není v dohodě o vině a trestu sjednané mezi státním zástupcem a obviněným vůbec řešen, soud však takovou dohodu schválí a zároveň rozhodne o rozsahu a způsobu náhrady škody poškozeného ve smyslu § 314r odst. 4 TrŘ. Otázkou, která poté vyvstává, je, zda i v takovém případě je možné podat odvolání, když z dikce předmětného ustanovení takový výklad jednoznačně nevyplývá. Odborná literatura při řešení nastíněného problému vychází z názoru, dle kterého jde ve své podstatě o rozhodnutí „dva v jednom“. Jednak o rozhodnutí soudu, jímž schválil uzavřenou

⁴³⁶ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona ze dne 27. září 2011, sněmovní tisk č. 510/0, později přijatého pod č. 193/2012 Sb., jenž nabyl účinnosti 1. září 2012 [cit. 1. 1. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>.

dohodu, jednak o rozhodnutí o náhradě škody.⁴³⁷ Výrok o náhradě škody může poškozený napadnout opravným prostředkem samostatně, přičemž sjednaná dohoda může zůstat neměnná. Tento názor, s nímž jsem se ztotožnila, lze opřít i o důvodovou zprávu k vládnímu návrhu zákona. Pokud totiž nárok poškozeného na náhradu škody dohoda o vině a trestu neřeší, jakýkoli následný výrok soudu týkající se náhrady škody, je s touto dohodou v rozporu, respektive není v souladu se zněním dohody v takové podobě, v jaké její schválení státní zástupce soudu navrhl (srov. přesná dikce ustanovení § 245 odst. 1 věta druhá TrŘ). Odvolání tak může být podáno i proti výroku rozsudku o náhradě škody neobsaženém ve sjednané dohodě o vině a trestu, pokud o něm soud rozhodl podle spisového materiálu.⁴³⁸

K oprávnění poškozeného podat odvolání a otázkám s ním spjatým existuje poměrně bohatá judikatura našich vyšších soudů.⁴³⁹ Nejvyšší soud ve své rozhodovací činnosti řešil i otázku, jak by měl soud naložit s odvoláním poškozeného, kterým napadá výroky rozsudku soudu prvního stupně, které podle zákona napadnout nemůže. Ze stanoviska Nejvyššího soudu uveřejněného pod č. 1/1982 Sb.rozh.tr.⁴⁴⁰ vyplývá, že v tomto případě je nutné rozlišovat dvě situace. Pokud odvolání poškozeného směřuje výlučně proti těm výrokům rozsudku, které napadnout podle trestního řádu nemůže, je třeba jej zamítnout podle § 253 odst. 1 TrŘ. Pokud je však z obsahu odvolání možné dovodit (§ 59 odst. 1 TrŘ), že jím poškozený napadá také výrok o náhradě škody či to, že takový výrok učiněn nebyl, popřípadě porušení ustanovení o řízení, které rozsudku předcházelo, odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně podle § 254 odst. 1 TrŘ ohledně výroku o náhradě škody přezkoumá.

O odvolání rozhoduje odvolací soud ve veřejném zasedání (§ 263 odst. 1 TrŘ). Pokud trestní řád u procesní úpravy řízení o odvolání nestanoví něco zvláštního, platí pro přípravu a průběh veřejného zasedání obecná ustanovení hlavy čtrnácté části třetí trestního řádu. V případě, že poškozený podal proti rozsudku soudu prvního stupně

⁴³⁷ ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 42 a 43.

⁴³⁸ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona ze dne 27. září 2011, sněmovní tisk č. 510/0, později přijatého pod č. 193/2012 Sb., jenž nabyl účinnosti 1. září 2012 [cit. 1. 1. 2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>.

⁴³⁹ Přehled nejvýznamnějších judikátů týkajících se odvolacího práva poškozeného viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2972-2974.

⁴⁴⁰ Podrobněji viz stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. června 1981 č. St 1/1980, publikované též pod č. 1/1982 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1982, ročník 34, s. 3-14.

odvolání⁴⁴¹ nebo může být rozhodnutím odvolacího soudu přímo dotčen ve svém nároku na náhradu škody, vyrozumí jej odvolací soud o konání veřejného zasedání. Procesní úprava mu přiznává alespoň pětidenní lhůtu k přípravě, tato by mohla být zkrácena jen se souhlasem poškozeného (§ 233 odst. 2 TrŘ). Veřejného zasedání konaného o odvolání se může zúčastnit i ten poškozený, který odvolání nepodal či mu odvolací právo proti rozsudku nepřísluší, neboť nemůže uplatňovat nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích či na vydání bezdůvodného obohacení. Tito poškození se o veřejném zasedání vyrozumí nejméně tři dny předem. Účast poškozeného na veřejném zasedání není samozřejmě vyloučena ani tehdy, pokud nebyl s uplatňovaným nárokem na náhradu škody k trestnímu řízení připuštěn, nemá tedy postavení subjektu adhezního řízení, přesto mu však postavení poškozeného náleží dle § 43 odst. 1 TrŘ.⁴⁴² Jde-li o práva poškozeného při veřejném zasedání o odvolání, tak platí, že pokud podal odvolání, smí jednak ústně přednést svůj návrh (§ 235 odst. 1 TrŘ), jednak má právo na udělení slova ke konečnému návrhu (§ 235 odst. 3 TrŘ).

Rozhodování soudu druhé instance o odvolání je svázáno několika zásadami. Jednou z nich je i zásada reformationis in peius (respektive její zákaz), která se dotýká rozhodnutí odvolacího soudu co do změny dosavadního rozhodnutí soudu prvního stupně v neprospěch toho, kdo se proti němu odvolal. V našem trestním řízení je změna napadeného rozsudku k horšímu pro obžalovaného zakázána v ustanovení § 259 odst. 4 TrŘ. Z uvedeného pravidla však právní úprava připouští dvě výjimky. Jednou z nich je možnost měnit napadený rozsudek ve výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení a to na základě odvolání poškozeného, který zmíněné nároky uplatnil již dříve v přípravném řízení či před soudem prvního stupně (§ 259 odst. 4 TrŘ věta za středníkem).⁴⁴³

Zásada reformace in peius, respektive její zákaz může být v různých trestních řádech uplatňována v různém rozsahu a vůči různému okruhu osob. Našemu trestnímu řádu je však vlastní její zákaz toliko ve vztahu k osobě obžalovaného. V postavení k námětům de lege ferenda na rozšiřování zákazu změny k horšímu i ve vztahu

⁴⁴¹ Ve smyslu § 233 odst. 1 TrŘ jde tedy o osobu, která dala svým návrhem k veřejnému zasedání podnět.

⁴⁴² ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2918 a 3113.

⁴⁴³ Druhou výjimkou je změna napadeného rozsudku k horšímu pro obžalovaného, pokud bylo podáno pouze nebo také odvolání státního zástupce směřující v neprospěch obžalovaného.

k poškozenému jsem za jedno s názorem vysloveným v článku P. Langer, ⁴⁴⁴ který je odmítá s poukazem na to, že takové rozšíření neumožňuje samotné postavení poškozeného jako protistrany k obviněnému. Zájmy obviněného mají mít v takových situacích přednost před zájmy poškozeného.

V odborné literatuře lze také objevit náměty de lege ferenda vyslovené již v nikoli nedávné minulosti, které se přimlouvají za rozšíření odvolacího práva poškozeného. Poškozený by dle nich měl mít možnost odvolání podávat nejen proti výroku o náhradě škody, ale i proti stěžejním výrokům celého rozsudku, tedy výrokům o vině a o trestu. ⁴⁴⁵ Argumentace ve prospěch takového posílení procesních práv poškozeného staví na úzkém vztahu, ne-li propojení, obou výroků. Někteří autoři dokonce volají po rozšíření odvolacího práva co se týče okruhu oprávněných osob a to i na osoby poškozenému blízké. ⁴⁴⁶

Trestní příkaz je dalším ze základních druhů rozhodnutí. Rozhoduje se jím ve věci samé a to o vině, trestu i o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení. S tímto typem rozhodnutí jsou spjata určitá specifika, která se pokusím vystihnout v následujícím textu.

Obsahové náležitosti trestního příkazu stanoví trestní řád v ustanovení § 314f, mezi nimiž je v odst. 1 pod písmenem e) uveden i výrok o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení. Základním předpokladem pro to, aby se takový výrok v trestním příkazu objevil, je řádné uplatnění zmiňovaného nároku. Poškozený se se svým nárokem připojí nejpozději do okamžiku vydání trestního příkazu. Je však třeba si uvědomit, že pokud samosoudce skutečně postupuje při vyřizování trestní věci dle ustanovení § 314e a násl. TrŘ, tedy bez konání hlavního líčení, vychází při rozhodování o uplatněném nároku poškozeného jen z obsahu spisu. O záměru samosoudce vydat trestní příkaz ale není poškozený předběžně informován. Tento nedostatek právní úpravy neponechává bez povšimnutí

⁴⁴⁴ LANGER, Petr. Uplatnění zákazu reformationis in peius v odvolacím řízení. *Trestněprávní revue*. 2006, ročník 5, č. 11, s. 317.

⁴⁴⁵ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 175.

⁴⁴⁶ KUČHTA, Josef. Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení. In KALVODOVÁ Věra (ed.). *Rekodifikace trestního práva procesního*. Brno: MU, 2001, s. 94.

ani odborná literatura.⁴⁴⁷ Lze si představit, že poškozený bude veden záměrem uplatnit nárok až v hlavním líčení před započítáním dokazování, například v souvislosti s možným upřesněním výše škody. Je-li však vydán trestní příkaz, hlavní líčení se nekoná. Za takové procesní situace již poškozený nemá možnost nárok na náhradu škody v trestním řízení uplatnit. Povinnost soudu upozornit poškozeného na vyřízení věci vydáním trestního příkazu by tak měla být dle mého názoru součástí procesní úpravy tohoto institutu. T. Durdík⁴⁴⁸ naopak vyslovil názor, že ke zlepšení situace poškozeného není v této souvislosti třeba jakékoli změny stávající právní úpravy, neboť ani policejnímu orgánu ani státnímu zástupci nebrání žádná okolnost v tom, aby poškozeného upozornili na možnost rozhodnutí formou trestního příkazu.⁴⁴⁹ Upozornění poškozeného by se mělo dít v rámci plnění poučovací povinnosti ve smyslu § 46 TrŘ, respektive by se ze strany orgánů činných v trestním řízení mělo jednat o postup v duchu existujícího ustanovení § 46 TrŘ.⁴⁵⁰

Řádným opravným prostředkem, kterým lze docílit zrušení trestního příkazu a nařízení hlavního líčení ve věci, je odpor. Ačkoliv se trestní příkaz doručuje i poškozenému, uplatnil-li nárok specifikovaný v § 43 odst. 3 TrŘ (§ 314f odst. 2 TrŘ), opravným prostředkem jej napadnout nemůže. Trestní řád poškozeného neuvádí v taxativním výčtu osob oprávněných k podání odporu (a contrario § 314g odst. 1 TrŘ), což osobně považuji za jeden z nejkřiklavějších nedostatků současné právní úpravy, jednalo-li o rozsah procesních práv poškozeného. Poškozený, který řádně uplatnil nárok na náhradu škody, za nynější právní situace nemá možnost se v trestním řízení účinně bránit v případech, kdy by například samosoudce zcela opomenul učinit výrok o

⁴⁴⁷ JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika – co je nejdůležitější. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 19.

⁴⁴⁸ DURDÍK, Tomáš. Využití institutů posilujících ochranu poškozených při jednání u soudu. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 57.

⁴⁴⁹ Policejní orgán by tak měl učinit již při podání vysvětlení nebo výsledku poškozeného v rámci přípravného řízení, státní zástupce při písemném vyrozumění poškozeného o tom, že v dané trestní věci byla podána obžaloba, popřípadě návrh na potrestání (dle ustanovení § 176 odst. 1 TrŘ, respektive § 179c odst. 4 TrŘ). Upozornění na možnost vyřízení trestní věci trestním příkazem samozřejmě přichází do úvahy s ohledem na právní kvalifikaci stíhaného, respektive žalovaného skutku.

⁴⁵⁰ V případě nejednotného postupu státních zástupců navrhoval autor vydání pokynu obecné povahy nejvyšším státním zástupcem ve smyslu ustanovení § 12 odst. 1 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství. Podrobněji k této otázce viz DURDÍK, Tomáš. Využití institutů posilujících ochranu poškozených při jednání u soudu. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 56 a 57.

náhradě škody či pokud by tento byl vadný.⁴⁵¹ Jak výstižně podotkl T. Hrnčířík,⁴⁵² bezmocnému poškozenému nezbyvá nic jiného než doufat, že odpor uplatní státní zástupce, kterého může poškozený na nedostatky trestního příkazu pouze upozornit. Zároveň však nesouhlasím s autorem v obraně právní úpravy, kdy se mu jeví s ohledem na specifický charakter odporu jako zjevně neúčelné to, aby soud po zrušení trestního příkazu nařizoval hlavní líčení jen kvůli opravě výroku o náhradě škody.

Při úvahách o zdokonalení procesní úpravy vyvstává otázka, v jaké legislativní podobě by mělo být zakotveno oprávnění poškozeného napadat trestní příkaz odporem, myšleno především s ohledem na účinky podaného odporu na trestní příkaz. V odborné literatuře je možno nalézt hned několik názorů na řešení popsaného problému. Na jedné straně, jak již navrhl J. Jelínek,⁴⁵³ by mohl zákonodárce v budoucnosti připustit, aby podáním odporu poškozeným došlo pouze ke zrušení jím napadeného výroku o náhradě škody. Samosoudce by mohl ve věci rozhodnout sám nebo poškozeného odkázat na řízení občanskoprávní či před jiným příslušným orgánem (obdobně jako tomu je v ustanovení § 265 TrŘ). Obdobně je tomuto návrhu znění ustanovení § 355 odst. 2 slovenského trestního řádu.⁴⁵⁴ Poškozený může podle tamější úpravy podat odpor proti trestnímu příkazu, kterým byla přiznána náhrada škody. Jestliže tak učiní, trestní příkaz se ve výroku o náhradě škody ruší. Rozdíl od zmiňovaného návrhu J. Jelínka však spočívá v tom, že za takové situace soud poškozeného usnesením odkáže na řízení občanskoprávní, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem, aniž by ohledně náhrady škody meritorně a opětovně rozhodoval sám.

⁴⁵¹ Poměrně ostrou kritiku zmiňovanému nedostatku uštědřil J. Jelínek, který považoval takový právní stav za neuspokojivý, neboť v sobě nesl a do současné doby i nese nerovnost postavení procesních stran. Nedokonalost právní úpravy potrhuje i fakt, že trestní příkaz může odporem napadnout nejen obviněný, ale dokonce i osoby, které jsou oprávněny v jeho prospěch podat odvolání, což ve vztahu k poškozenému trestní řád nepřipouští. Blíže JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, ročník 36, č. 2, s. 115.

⁴⁵² HRNČIŘÍK, Tomáš. Oprávnění poškozeného napadat meritorní rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. 2006 [cit. 1. 3. 2013].

Dostupné z WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_4966/opraveni-poskozeneho-napadat-meritorni-rozhodnuti-organu-cinnych-v-trestnim-rizeni.aspx.

⁴⁵³ JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, ročník 36, č. 2, s. 116; obdobně též JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v českém trestním řízení. In ZÁHORA, Jozef. KERT, Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 54 a 55.

⁴⁵⁴ Zákon č. 301/2005 Z.z. ve znění pozdějších předpisů.

Jiní autoři⁴⁵⁵ volající po odstranění zmiňovaného nedostatku navrhují, aby poškozený mohl proti výroku o náhradě škody či při absenci tohoto výroku v trestním příkazu podat odvolání, jež by nepůsobilo zrušení trestního příkazu jako celku. Pokud by nastala situace, při které by poškozený tohoto opravného prostředku využil, avšak ani obviněný, ani státní zástupce, popřípadě osoby se samostatnými odvolacími právy by vydaný trestní příkaz odporem nenapadli, tento by ve výroku o vině a trestu nabyl účinků pravomocného a vykonatelného rozhodnutí. Hlavní líčení by nařizováno nebylo a rozhodnutí by v části týkající se výroku o náhradě škody bylo předloženo nejbližší nadřízenému soudu. Citovaní autoři pak s poukazem na hospodárnost a rychlost řízení nabízí, aby mohl odvolací soud vadný výrok o náhradě škody napravit sám. Tomuto návrhu *de lege ferenda* lze vytknout jednak to, že je dle mého názoru zbytečně procesně komplikovaný a dále mi nezbyvá než vyslovit obavy ohledně prodloužení řízení, ke kterému by takto pojaté řešení nastíněného nedostatku jistě přispělo. Na druhou stranu s J. Zúbkem a M. Vrbou souhlasím v tom, že východiskem současného znění ustanovení § 314g odst. 1 a 2 TrŘ není změna, která by poškozenému umožnila podávat odpor důvody nijak neomezený. Procesní úprava, jež by přiznávala poškozeným tímto způsobem definované oprávnění podávat odpor, by jistě našla negativní odraz v počtu podávaných opravných prostředků. Jak je vidno, každá uvažovaná varianta řešení zároveň vybízí k myšlenkám o možných nedostatcích či komplikacích, které by mohlo její zakotvení v trestním řádu přinést. Při úvahách nad legislativními změnami bude proto nezbytné zapřemýšlet nad vyvážením zájmu na rychlosti a hospodárnosti trestního řízení s právem na spravedlivý proces, jehož garance poškozenému je bezpodmínečně nutná.

Závěrem shrnuji, že jako jeden z možných námětů *de lege ferenda* v posílení procesních práv poškozeného vidím v rozšíření okruhu osob oprávněných k podání odporu proti trestnímu příkazu alespoň o kategorii poškozených dle ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ. Jestliže bude znění ustanovení § 314g odst. 1 a 2 TrŘ zachováno i nadále, nelze označit stávající úpravu za tu, jež by poškozenému poskytovala plnohodnotnou a vyčerpávající ochranu. Dále navrhuji, aby byl trestní příkaz doručován všem poškozeným, neboť ti, kteří nejsou subjekty adhezního řízení, se nemusí dozvědět jak trestní řízení, ve kterém byl trestní příkaz vydán, skončilo. Jistým příslibem do

⁴⁵⁵ ZÚBEK, Jan; VRBA, Milan. Poškozený a právo odporu. *Trestněprávní revue*. 2012, ročník 11, č. 9, s. 199.

budoucnosti může být i to, že se zavedením práva poškozeného podávat odpor proti trestnímu příkazu počítá věcný záměr nového trestního řádu.⁴⁵⁶ Otázkou zůstává, v jakém časovém horizontu, respektive zda k jeho přijetí vůbec dojde. Údiv může vzbuzovat skutečnost, že k zakotvení některých velmi diskutovaných a sporných institutů, s nimiž věcný záměr počítal, již došlo prostřednictvím novelizací stávajícího trestního řádu. S posílením procesních práv poškozeného ve výše uvedeném smyslu, však zákonodárce stále nepochopitelně otálí, ačkoli mezi odbornou veřejností panuje shoda ohledně další neudržitelnosti současného stavu a nutnosti umožnit poškozenému brojit proti trestnímu příkazu odporem.

4. 4. 4 Poškozený a mimořádné opravné prostředky

Trestní řád rozlišuje tři druhy mimořádných opravných prostředků, kterými je možné napadnout již pravomocná rozhodnutí. Jedná se o dovolání, stížnost pro porušení zákona a návrh na povolení obnovy řízení. Poškozený nefiguruje jako osoba oprávněná k podání dovolání (a contrario k § 265d TrŘ) ani ke stížnosti pro porušení zákona (a contrario § 266 odst. 1 TrŘ). Trestní řád však počítá s určitou „účastí“ poškozeného v řízení o návrhu na povolení obnovy, respektive v řízení po povolení obnovy řízení, byť ani zde jej neřadí k osobám oprávněným k podání návrhu na povolení obnovy řízení.⁴⁵⁷ Povolení obnovy řízení se může ve smyslu § 278 odst. 1 TrŘ týkat i výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, avšak pouze tehdy, byl-li takový nárok v pravomocném rozsudku či trestním příkazu přiznán. Z dikce a výkladu daného ustanovení tak můžeme dovodit, že institut obnovy řízení nepřichází do úvahy u výroku, kterým byl poškozený se svým nárokem odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních či před jiným příslušným orgánem. Jestliže by došlo k neoprávněnému přiznání náhrady škody, z hlediska obnovy řízení pak lze uvažovat o dvou situacích. Pokud by se ukázalo, že byla náhrada škody neoprávněně přiznána či že byla přiznána ve vyšší míře než měla, návrh na povolení obnovy by mohl

⁴⁵⁶ Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), s. 30 [cit. 5. 1. 2013]. Dostupné z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>.

⁴⁵⁷ Blíže ŠÁMAL, Pavel. *Opravné prostředky v trestním řízení. Stížnost pro porušení zákona. Obnova řízení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 122.

být podán ve prospěch obviněného osobou k němu oprávněnou. V opačné situaci by mohl daný návrh podat státní zástupce tentokrát v neprospěch obviněného.⁴⁵⁸

Trestní řád připouští, aby byla obnova řízení povolena toliko ve výroku o přiznaném nároku poškozeného, po zrušení tohoto výroku má být poškozený odkázán na příslušná řízení (§ 284 odst. 3 TrŘ). Jinou variantou je případ, kdy je zrušen výrok o vině, jenž je s výrokem o náhradě škody provázán, respektive výrok o náhradě škody má v něm svůj podklad (§ 284 odst. 1 TrŘ). Jak uvádí Komentář k trestnímu řádu,⁴⁵⁹ v tomto případě sice soud rozhodující o obnově zruší výrok o náhradě škody, nicméně je v obnoveném řízení o nároku poškozeného znovu rozhodováno.

O podaném návrhu na povolení obnovy řízení se rozhoduje ve veřejném zasedání. Obecně platí, že proti rozhodnutí o návrhu na povolení obnovy řízení je přípustná stížnost. Trestní řád však v ustanovení § 286 odst. 3 TrŘ blíže nespecifikuje okruh ke stížnosti oprávněných osob, i proto se tedy nabízí otázky, zda smí poškozený napadnout citované rozhodnutí stížností a také ta, jak je to vůbec s účastí poškozeného ve veřejném zasedání konaném o návrhu na povolení obnovy. K uvedeným problémům již v minulosti zaujalo stanovisko trestní kolegium Nejvyššího soudu.⁴⁶⁰ Podle Nejvyššího soudu je třeba poškozeného o veřejném zasedání vyrozumět pouze tehdy, je-li návrh na povolení obnovy řízení podán proto, že vyšly najevo skutečnosti nebo důkazy soudu dříve neznámé, které by mohly zjednodušeně řečeno odůvodnit jiné rozhodnutí o přiznaném nároku na náhradu škody. V odpovědi na druhou nastíněnou otázku Nejvyšší soud připustil právo poškozeného napadnout usnesení o povolení obnovy řízení stížností, nicméně jen, jedná-li se o povolení obnovy výslovně ve výroku o přiznaném nároku na náhradu škody. Na druhou stranu však nelze opomínat poněkud odlišné názory, které při řešení uvedené otázky vychází z ustanovení § 142 TrŘ a podle kterých je poškozený oprávněn stížnost podat nejen v Nejvyšším soudem vymezeném případě. Pokud totiž dojde k povolení obnovy řízení, soud zruší výkon o vině, trestu či

⁴⁵⁸ Srovnání SOUKUP, Pavel. Poškozený a jeho postavení v trestním řízení obecně a s přihlédnutím k řízením ve věcech podvodného jednání. *Trestní právo*. 2006, ročník 11, č. 9, s. 16.

⁴⁵⁹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3418.

⁴⁶⁰ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. ledna 1991 č. j. Tpj 89/90, publikováno též pod č. R 21/1991. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1991, ročník 43, s. 170-173.

náhradě škody a takové rozhodnutí je rozhodnutím, které se poškozeného bezprostředně dotýká.⁴⁶¹

Z toho, co jsem k oprávnění poškozeného (ne)podávat mimořádné opravné prostředky uvedla výše, jasně vyplývá, že v tomto ohledu jsou jeho procesní práva značně omezena. Můžeme se ptát, jaké důvody vedly zákonodárce k takové právní úpravě. Zde se přikláním k názoru vyslovenému v článku P. Soukupa: „*Zákonodárce nejspíše vychází z koncepce, že zasahování do již pravomocného soudního rozhodnutí mimořádným opravným prostředkem musí být podloženo výjimečnými okolnostmi zásadního charakteru týkajícími se spáchaného trestného činu nebo proběhlého trestního řízení, mezi něž rozhodování o nároku na náhradu škody nepatří.*“⁴⁶²

⁴⁶¹ K tomu blíže ŠÁMAL, Pavel. *Opravné prostředky v trestním řízení. Stížnost pro porušení zákona. Obnova řízení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 140.

⁴⁶² SOUKUP, Pavel. Poškozený a jeho postavení v trestním řízení obecně a s přihlédnutím k řízením ve věcech podvodného jednání. *Trestní právo*. 2006, ročník 11, č. 9, s. 16.

5. Oběť trestného činu

Jak již napovídá sám název rigorózní práce, její část, byť podstatně méně obsáhlou, věnuji oběti trestného činu, respektive nové zákonné úpravě, avšak pouze některým jejím vybraným aspektům a to s ohledem na omezený rozsah práce. V nedávné době došlo v této oblasti k přijetí dlouho očekávané legislativy, konkrétně zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). V následující kapitole se hodlám zaměřit nejprve na stručné představení a koncepci nového zákona, dále na pojmoslovné otázky související s odlišením pojmu oběť od pojmu poškozeného v trestním řízení, jakož i na srovnání dřívější úpravy s úpravou novou a rovněž tak na kategorizaci obětí, s níž zákon přichází. Při úvahách stran otázek vhodných k posouzení, jsem byla vedena především zájmem o zcela nové instituty, popřípadě o dosud v legislativě výslovně nezakotvená práva obětí, jež prostřednictvím zmiňovaného nového zákona zákonodárce do našeho právního řádu přináší. I proto je podrobněji rozebrán institut důvěrníka oběti a jeho role v trestním řízení, právo na ochranu oběti před druhotnou újmou, jakož i okruh práv spjatých s podáním vysvětlení a výslechu oběti. Opomenout rovněž nehodlám ani novou úpravu týkající se široce pojaté informační povinnosti příslušných orgánů. Jak jsem již zmiňovala na jiných místech této rigorózní práce, nelze jednotlivá ustanovení zákona o obětech trestných činů vykládat zcela izolovaně od procesní úpravy trestního řízení, a to i přesto, že z hlediska účelu a nutnosti právní regulace je na každý jmenovaný subjekt zákonodárcem nahlíženo poněkud odlišně. Jinak řečeno, jsou obě právní úpravy do značné míry propojené. Jednotlivá ustanovení zákona o obětech nachází svůj odraz v trestním řádu, byť je oběť chápána především jako subjekt zvláštní péče ze strany státu, kdežto poškozený jako subjekt, popřípadě strana trestního řízení. Jak vhodně upozorňují H. Válková a T. Gřivna: *„V zákoně o obětech nalezneme vícero ustanovení, u nichž nelze beze zbytku oddělit právo oběti jako subjektu zvláštní péče od procesních práv poškozeného. Důvod je zřejmý. Uplatnění některých práv, týkajících se péče o oběť, ovlivňuje i průběh samotného trestního řízení, a proto musí být upraveno i*

v trestním řádu. V opačném případě by zákon o obětech novelizoval trestní řád pouze nepřímo.⁴⁶³

5. 1 Nový zákon o obětech trestných činů včetně vlivu mezinárodní úpravy práv obětí

Jedním z důvodů vedoucích k přehodnocení dosavadní úpravy týkající se obětí trestných činů byla skutečnost, že práva tohoto subjektu zvláštní péče byla roztržena do několika zákonů.⁴⁶⁴ V odborných kruzích se již delší dobu před konečným schválením zákona o obětech diskutovalo o tom, zda jejich práva vtisknout do zcela samostatného, svou povahou komplexního, zákona⁴⁶⁵ či ponechat úpravu v několika předpisech a posílení postavení obětí docílit pouze jejich rozsáhlejšími novelizacemi. Druhá možnost se nakonec ukázala jako nesystémové řešení a zákonodárce přistoupil k prvně jmenované variantě. Při hledání důvodů k přijetí dosud chybějícího souhrnného předpisu nelze rovněž zapomínat na v důvodové zprávě proklamované odstranění stávajících nedostatků v implementaci rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení.⁴⁶⁶ V průběhu samotného legislativního procesu však byla schválena nová směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje zmiňované rámcové rozhodnutí.⁴⁶⁷ Jak podle mého názoru zcela správně podotýká J. Jelínek v komentáři k

⁴⁶³ VÁLKOVÁ, Helena; GRIVNA, Tomáš. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, ročník 12, č. 4, s.

⁴⁶⁴ Podrobněji k důvodům přijetí nového zákona, jakož i k variantám nabízeného řešení viz důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, sněmovní tisk 617/0, později přijatý pod č. 45/2013 Sb. s. 41-43 [cit. 1.9.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

⁴⁶⁵ Za tuto variantu se například přimlouval T. Grivna s tím, že některá práva obětí neprocesního charakteru nebyla dosud vůbec upravena nebo byla nesystematicky a neorganicky vtělována do trestního řádu či do zvláštních zákonů, samostatná právní úprava by tak měla práva obětí jako subjektu zvláštní péče ze strany státu systematicky vymezit. Blíže viz GRIVNA, Tomáš. Potřebuje Česká republika samostatný zákon o pomoci obětem trestných činů? In VANDUCHOVÁ, Marie; HORÁK, Jaromír (ed.). *Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 116.

⁴⁶⁶ Úplný text rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15.3.2001 je dostupný z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001F0220:cs:HTML> [cit. 2.11.2013]. V textu zákona o obětech však lze nalézt i ustanovení, kterými jde tento zákon nad rámec jmenovaného rámcového rozhodnutí, konkrétně například ve vymezení subjektů majících ve vztahu k oběti informační povinnost.

⁴⁶⁷ Text směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25.10.2012 je volně dostupný z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2012:315:SOM:CS:HTML> [cit. 2.11.2013].

zákonu,⁴⁶⁸ na tuto směrnici již zákonodárce v textu předpisu nestačil zcela zareagovat, byť důvodová zpráva uvádí, že ji, respektive v té době její návrh zohledňuje. Z tohoto důvodu proto bude muset být zákon novelizován tak, aby se jím dostalo požadavku řádného vtělení uvedené směrnice do naší právní úpravy.⁴⁶⁹

Samotné přijetí zákona č. 45/2013 Sb. provázel poměrně vleklý legislativní proces, když výchozí vládní návrh byl poslancům rozeslán již 27. února 2012, nicméně ve Sbírce zákonů ČR byl zákon vyhlášen bez mála až rok poté, konkrétně 25. února 2013. Průběh jeho projednávání v obou komorách Parlamentu ČR protáhlo především přijímání hned několika pozměňovacích návrhů, a to i těch z nich, které s posílením postavení obětí vůbec nesouvisí.⁴⁷⁰

Zákon o obětech trestných činů (dále jen „ZOTČ“) je rozdělen do dvanácti částí, přičemž vlastní úprava je obsažena především v části první, neboť částmi ostatními se novelizují v souvislosti s přijetím tohoto nového předpisu další související zákony jako například trestní řád, občanský soudní řád, exekuční řád nebo insolvenční zákon.⁴⁷¹ Předně je žádoucí zabývat se vlastním předmětem právní regulace, tedy tím, co konkrétně zákon obsahuje, neboli jeho věcnou působností. K této ustanovení § 1 ZOTČ uvádí, že zákon upravuje práva obětí trestných činů, dále poskytování peněžité pomoci obětem trestných činů státem a rovněž i vztahy mezi státem a subjekty, které poskytují služby obětem trestných činů. V úvodních ustanoveních lze poté nalézt jednak vymezení stěžejních pojmů, s nimiž zákon dále pracuje, když vybrané z nich vyložím níže, a též jsou zde formulovány základní zásady, na nichž je právní úprava postavena. Práva obětí trestných činů, jimž je věnována hlava druhá, dále zákonodárce dělí do šesti dílů a to konkrétně na právo na poskytnutí odborné pomoci, právo na informace, právo

⁴⁶⁸ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 12 a 13.

⁴⁶⁹ Na potřeby posílení práv obětí, jakož i na nutnost více v českém právním prostředí zohlednit související mezinárodní dokumenty upozorňovaly odborné kruhy již několik let. Právní úpravu obětí trestných činů zhodnotil a s příslušnými mezinárodními dokumenty porovnal ve svém odborném článku R. Svatoš. Autor viděl nedostatky především v otázce poskytování odpovídajících informací obětem o jejich právech, jakož i o systému odškodňování, dále v neplnění ustanovení mezinárodních dokumentů týkajících se povinnosti státu podporovat specializované služby a subjekty pro pomoc obětem, za vhodné považoval poskytování peněžité pomoci i při způsobení majtkové škody i jiné újmy, čímž by se Česká republika přiblížila mnohým evropským zemím. V podrobnostech viz SVATOŠ, Roman. *Odpovídá právní úprava obětí trestných činů v České republice mezinárodním dokumentům? Trestněprávní revue*. 2012, ročník 11, č. 4, s. 85-88.

⁴⁷⁰ K časovému sledu legislativního procesu a k jednotlivým pozměňovacím návrhům později schváleným Poslaneckou sněmovnou blíže <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=617>.

⁴⁷¹ Podrobněji ke všem změnám těchto dalších právních předpisů viz JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 219-231.

na ochranu před hrozícím nebezpečím, právo na ochranu soukromí, právo na ochranu před druhotnou újmou a podrobněji je následně rozebráno právo na peněžitou pomoc.⁴⁷² Jde-li o posledně jmenovanou problematiku, byť není předmětem této práce, sluší se alespoň ve stručnosti zmínit, že zákon č. 45/2013 Sb., konkrétně pak jeho § 23 až § 37, nahradily obdobnou právní úpravu dosud zakotvenou v samostatném zákoně č. 209/1997 Sb., o peněžitě pomoci obětem trestné činnosti. Nová ustanovení vychází ze znění zákona č. 209/1997 Sb., avšak přináší některé novinky, z nichž je vhodné upozornit především na samotné rozšíření okruhu osob, které mohou na peněžitou pomoc dosáhnout, přínosné je podle mého názoru i zavedení peněžitě pomoci u obětí jmenovaných v § 24 ZOTČ v případě způsobení nemajetkové újmy.⁴⁷³

Mezi základní zásady, na nichž je zákon o obětech trestných činů postaven, lze, s ohledem na znění ustanovení § 3 ZOTČ, řadit zásadu presumpce postavení (statusu) oběti, zásadu zákazu zneužití postavení oběti, zásadu nezávislosti statusu oběti na trestním řízení, zásadu zvláštního přístupu k obětem trestných činů, zásadu zákazu diskriminace, zásadu práva oběti na informace a konečně též zásadu spolupráce. Jak uvádí důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona,⁴⁷⁴ je možné význam normativní podoby základních zásad spatřovat předně v oblasti interpretace a aplikace. Podrobněji bych se ráda věnovala principům, které zákonodárce jmenuje hned v úvodním odstavci zmiňovaného ustanovení. Zásada presumpce postavení obětí je vyjádřena v § 3 odst. 1 ZOTČ tak, že každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba za oběť považovat, nevyjde-li najevo opak. Zákonodárce zde vychází z prosté skutečnosti, že na počátku trestního řízení vůbec nemusí být zřejmé, kdo trestný čin spáchal, respektive zda vůbec k nějakému trestnému činu došlo. Status oběti je svázán se subjektivním dojmem jednotlivce, jenž se cítí být činem dotčen, avšak, jak správně

⁴⁷² Stručně, leč výstižně, podává základní informace o novém zákonu o obětech trestných činů ve svém odborném článku T. Gřivna, na něhož si dovolím odkázat. Blíže viz GŘIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 22-30.

⁴⁷³ K tomu, co nového v poskytování peněžitě pomoci zákon o obětech trestných činů přináší viz MĚSÍČKOVÁ, Lenka. K připravovanému zákonu o obětech trestných činů. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 2, s. 98-101. Naproti tomu P. Slunečko označil bez konkrétních důvodů rozšíření nároku oběti o majetkovou a nemajetkovou újmu i obohacení pachatele trestného činu za nejasné a zavádějící. Dále autor vyslovil obavu, že samotný návrh zákona o obětech trestných činů není spravedlivý. SLUNEČKO, Petr. Odškodňování obětí trestných činů. *Trestní právo*. 2012, ročník 17, č. 6, s. 26-28.

⁴⁷⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, sněmovní tisk 617/0, později přijatý pod č. 45/2013 Sb. s. 51 [cit. 16.9.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

podotýká J. Jelínek, uvedené je nutné interpretovat tak, že: „...*jakákoliv pochybnost osob, kterým zákon o obětech trestných činů ukládá vzhledem k oběti určité povinnosti, o tom, zda se jedná o oběť trestného činu, musí být vyhodnocena ve prospěch závěru, že jde o oběť.*“⁴⁷⁵ Takto je nutno postupovat, nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle zákona o obětech trestných činů, čímž je zásada presumpce postavení oběti provázána se zásadou zákazu zneužití postavení oběti. Cílem citované právní úpravy je jistě snaha brojit proti možné bezbřehosti dopadu rozsáhle pojaté ochrany oběti, jakož i proti zneužití systému nejen peněžité pomoci obětem trestných činů. Na druhou stranu je vhodné upozornit i na možné dopady nesprávného posouzení stran toho, zda určitá osoba má či nemá postavení oběti dle nového zákona. Svou povahou nezákonné odepření statusu oběti tomu, komu jinak náleží, je nutné posoudit, ve smyslu příslušných ustanovení zákona č. 82/1998 Sb., jako nesprávný úřední postup vedoucí ke vzniku odpovědnosti státu na jedné straně a k možnosti dotčené osoby domáhat se náhrady škody na straně druhé. Jde-li o posouzení této otázky akreditovaným subjektem,⁴⁷⁶ nesprávný výklad předmětných ustanovení ve výše uvedeném smyslu by mohl naplnit jeden z důvodů pro zrušení dříve udělené akreditace Ministerstvem spravedlnosti. Takový případ by totiž mohl být posouzen jako zvlášť závažné porušení povinnosti tak, jak uvádí zákon č. 45/2013 Sb. v § 43 odst. 3 písm. c).

Vcelku nenápadně pak v ustanovení § 3 odst. 1 ZOTČ působí poslední věta, v níž se však skrývá poměrně zásadní princip nezávislosti statusu oběti na trestním řízení. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen. Jak podotýká důvodová zpráva: „*Status oběti nelze činit závislým na výsledku trestního řízení. S poskytnutím péče a přiznáním práv oběti nelze otálet až bude znám výsledek trestního řízení.*“⁴⁷⁷ Zásada nezávislosti postavení oběti na trestním řízení se následně promítá i do dalších ustanovení zákona o obětech trestných činů. Příkladem tu může být § 4 ZOTČ, podle něhož náleží právo na odbornou pomoc oprávněným osobám již před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení. Jinak řečeno, poskytnutí odborné pomoci není odvislé od určitého stádia trestního řízení.

⁴⁷⁵ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 35.

⁴⁷⁶ Akreditovaným subjektem se dle výkladového ustanovení § 2 odst. 6 ZOTČ rozumí právnická osoba, které byla rozhodnutím Ministerstva spravedlnosti udělena akreditace podle § 42 ZOTČ.

⁴⁷⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, sněmovní tisk 617/0, později přijatý pod č. 45/2013 Sb. s. 52 [cit. 16.9.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

Normativní vyjádření základních zásad přímo v zákoně o obětech trestných činů vítám. Mám za to, že jejich výslovná formulace může orgánům činným v trestním řízení napomoci ke snazšímu pochopení jednotlivých ustanovení zákona i jejich vzájemných souvislostí při výkladu a s ním spjaté aplikaci nových či v zákoně nově ukotvených institutů. Nelze než souhlasit s tím, že znalost zásad je nezbytná pro pochopení smyslu a účelu zákona a to především v situaci, kdy zákonodárce v textu zákona právě na definování jeho účelu rezignoval.⁴⁷⁸

5. 2 Vymezení pojmu oběť trestného činu a jeho odlišení od pojmu poškozený v trestním řízení

Součástí každé publikace věnující se poškozenému jako subjektu trestního řízení, ať již jde o monografii, kapitolu v učebnici či článek v odborném časopise, je vymezení samotného pojmu poškozený v trestním řízení ve smyslu ustanovení § 43 TrŘ a jeho odlišení od termínu oběť trestného činu.⁴⁷⁹ Jak již bylo výše naznačeno, zásadní rozdíly mezi těmito pojmy se odvíjí již od toho, jak je na ně ze strany zákonodárce pohlíženo, a překrývají se pouze částečně. Oběť je chápána především jako subjekt zvláštní péče ze strany státu, kdežto definice pojmu poškozený slouží ryze pro účely trestního procesu, kde vystupuje jako strana trestního řízení.

Ústředním pojmem nového zákona o obětech trestných činů je nepochybně právě pojem oběť, jehož legální definici věnuje zákonodárce odstavce 2 ustanovení § 2 ZOTČ.⁴⁸⁰ Obětí se tak rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Předně je nutno zdůraznit, že za oběť je možno

⁴⁷⁸ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 35.

⁴⁷⁹ Například JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, s. 269-271; ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 31-33.

⁴⁸⁰ Pojem oběť trestného činu je však chápán odlišně jednak v kriminologii, respektive viktimologii, kde nalezneme jeho různá pojetí z hlediska rozsahu a okruhu osob, které se pod takové vymezení řadí, dále také v kriminalistice i mezinárodních dokumentech. Podrobněji k shrnutí a odlišení těchto pojmů viz JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 31 a 32.

považovat toliko osobu fyzickou, neboť jen ta může být trestným činem subjektivně dotčena. S ohledem na skutečnost, že právnická osoba je umělým subjektem, nemůže proto pociťovat ani vnímat žádné útrapy trestným činem způsobené. Vznik možné sekundární újmy tak u ní nepřipadá v úvahu. Právnická osoba sice nebude obětí trestného činu, nicméně může vystupovat v trestním řízení v postavení poškozeného, což je poměrně častý jev.

Zákonodárce definici oběti vztáhnul nejen k fyzické osobě, které již bylo trestným činem ublíženo na zdraví nebo způsobena výše uvedená újma, ale rovněž i k těm osobám, u nichž měl tento následek nastat. Obětí trestného činu je tak dle citovaného ustanovení osoba i za situace, kdy k dokonání trestného činu nedošlo, avšak hmotněprávně se jedná o pokus, eventuálně o přípravu trestného činu. Právě v tomto ohledu je dle odborné literatury pojem poškozeného užší, neboť u poškozeného je nutné, aby k ublížení na zdraví, k majetkové škodě nebo nemajetkové újmě nebo k bezdůvodnému obohacení skutečně došlo. To, že měla újma trestným činem vzniknout, nestačí.⁴⁸¹ Z nepřiliš zdařilé formulace ustanovení § 2 odst. 2 ZOTČ by se mohlo zdát, že obětí nebude fyzická osoba, na jejíž úkor se měl pachatel obohatit, jestliže nebyl trestný čin dokonán. Podle mého názoru však definici oběti nelze tímto způsobem zužovat, a proto je žádoucí za oběť považovat i osobu, na jejíž úkor se měl pachatel trestného činu bezdůvodně obohatit. Pro úplnost je též nutno konstatovat, že užití termínu majetková a nemajetková újma a bezdůvodné obohacení je relativně shodné s terminologií užívanou v účinném znění trestního řádu, avšak v tomto zůstává i nadále zachováno spojení majetková škoda.⁴⁸²

Podle nové právní úpravy jsou oběťmi rovněž i v § 2 odst. 3 ZOTČ vyjmenovaní pozůstalí po oběti v případě, že trestným činem byla této osobě způsobena smrt. Konkrétně se jedná o příbuzné usmrcené oběti v pokolení přímém, sourozence, osvojení, osvojitele, manžela, registrovaného partnera a druha, je-li osobou blízkou. V odborné literatuře je tato skupina obětí označována jako tzv. oběti nepřímé.⁴⁸³ Výslovně pak zákonodárce zdůrazňuje, že je-li pozůstalých více, považuje se za oběť

⁴⁸¹ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, s. 270.

⁴⁸² Výkladu těchto termínů se věnuji v kapitole 2. Podrobněji viz též JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 25-27.

⁴⁸³ Viz například JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, s. 269.

každá z nich. Uvedené lze hodnotit jako rozšíření legální definice oběti trestného činu, které je plně v souladu s čl. 2 odst. 1 písm. a) výše zmiňované směrnice Evropského parlamentu a Rady, avšak, jak podotýká J. Jelínek,⁴⁸⁴ obě úpravy nejsou identické. Evropská úprava jednak uvádí, že obětí se rozumí i rodinný příslušník osoby, jejíž smrt byla přímo způsobena trestným činem, pokud v důsledku smrti této osoby utrpěl újmu. A dále mezi rodinné příslušníky řadí manžela, manželku, osobu stabilně a trvale žijící s obětí v závazném intimním partnerském svazku ve společné domácnosti, příbuzné v přímé linii, sourozence a vyživované osoby oběti. Za oběti jsou tedy považovány všechny osoby na oběti výživou závislé, což zákon o obětech trestných činů nepřebírá. Předmětná směrnice Evropského parlamentu a Rady však svým čl. 2 odst. 2 vytvořila pro členské státy možnost pro případné zúžení okruhu po oběti pozůstalých osob, kterým náleží postavení a práva oběti, čehož český zákonodárce využil. Na druhou stranu je třeba vyzdvihnout naši právní úpravu, neboť ta za oběť považuje jmenované příbuzné bez ohledu na to, zda jim vznikla smrtí oběti újma, což je naopak směrnicí v definici rodinného příslušníka jakožto oběti vyžadovanou podmínkou.

Pro úplnost je vhodné upozornit ještě na dvě odlišnosti mezi vymezením poškozeného a oběti. Poškozeným může být i právní nástupce trestným činem původně poškozené osoby, což ostatně předpokládá ustanovení § 45 odst. 3 TrŘ. Naproti tomu u oběti je zcizení jí přiznaných práv vyloučeno, avšak obětí mohou být i výše jmenovaní pozůstalí po osobě, jež zemřela v důsledku spáchaného trestného činu. V tomto aspektu tedy lze považovat pojem oběť svým dopadem za širší, než je tomu u poškozeného.

5. 2. 1 Kategorizace obětí

Zcela nový přístup v ochraně obětí trestných činů se odrazil i v jejich kategorizaci, když zákonodárce vytvořil předpoklady pro poskytování zvýšené ochrany určitým skupinám osob zasažených trestným činem. Jedná se o podmnožinu všech obětí s označením zvlášť zranitelné oběti. K důvodům a nutnosti takového legislativního řešení důvodová zpráva zpracovaná k vládnímu návrhu zákona uvádí: *„Každá oběť je per se zranitelná a proto vyžaduje citlivé a starostlivé zacházení. Přesto existují oběti, které jsou zvlášť*

⁴⁸⁴ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 29.

*zranitelné, pokud jde o nebezpečí způsobení druhotné újmy nebo mohou být zavražďovány pachatelem trestného činu. Některé oběti jsou pak zvláště náchylné k prohloubení jejich stresu a citového zranění samotnou účastí v trestním řízení, např. při výslechu. Tyto oběti potřebují speciální opatření, aby nebezpečí další viktimizace bylo omezeno na minimum.*⁴⁸⁵ Z uvedené citace lze soudit, že hlavním smyslem vymezení nové kategorie zvlášť zranitelných obětí je vytvoření souboru oprávnění a institutů, jimiž se má přispět k předcházení vzniku možné druhotné újmy.

Mezi zvlášť zranitelné oběti zákon o obětech v ustanovení § 2 odst. 4 místy poněkud složitě řadí:

- a) dítě
- b) osoby s fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, které ve spojení s různými překážkami může bránit plnému a účelnému uplatnění této osoby ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy
- c) oběti trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 TrZ)
- d) oběť trestného činu proti lidskému důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilím, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

Jde-li o oběti uvedené v ustanovení § 2 odst. 4 ZOTČ pod písmeny a) a c), tyto spadají do kategorie zvlášť zranitelných obětí bez dalšího, bude-li se jednat o osobu mladší 18 let nebo o oběť trestného činu uvedeného v § 168 TrZ. Naproti tomu bude v praxi složitější posoudit, zda lze danou osobu podřadit pod skupinu zvlášť zranitelných obětí tak, jak má na mysli ustanovení § 2 odst. 4 ZOTČ v písmenu b) a d). Jak upozorňuje T. Gřivna,⁴⁸⁶ bude nutno především u skupiny vymezené pod písmenem d) zhodnotit zranitelnost oběti nikoli obecně, ale v každém jednotlivém případě se znalostí její konkrétní životní a osobní situace.

⁴⁸⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, sněmovní tisk 617/0, později přijatý pod č. 45/2013 Sb. s. 50 [cit. 17.9.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

⁴⁸⁶ GŘIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 26.

Zvlášť zranitelným obětem náleží, za splnění případně dalších zákonem stanovených předpokladů, například právo na bezplatnou odbornou pomoc podle § 5 ZOTČ, ale i právo na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu dle § 51a TrŘ, dále těmto obětem náleží soubor práv týkajících se jejich výslechu (viz dále), nebo též právo na zabránění kontaktu s osobou, kterou označily za pachatele (§ 17 ZOTČ).⁴⁸⁷

Těžko posoudit, jak bude pro orgány činné v trestním řízení a akreditované subjekty obtížné zhodnotit, zda určité osobě postavení zvlášť zranitelné oběti náleží či nikoliv. Nicméně již samotnou snahu zákonodárce o poskytnutí vyššího standardu práv užšímu okruhu osob, když jsem si vědoma toho, že vymezení skupiny zvláště zranitelných obětí je úkolem nesnadným, lze jistě hodnotit pozitivně. Zároveň se sluší podotknout, že i v tomto ohledu je současná právní úprava v souladu se zněním směrnice, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu.⁴⁸⁸

5. 2. 2 Srovnání legálních definic pojmu oběť ve staré a nové právní úpravě

Předchůdce současného zákona o obětech trestných činů zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti definoval klíčový pojem oběť trestné činnosti dosti odlišně. Podle ustanovení § 2 odst. 1 rozuměl obětí pouze fyzickou osobu, které v důsledku trestné činnosti vznikla škoda na zdraví. Pod pojem oběť však řadil i oběti nepřímé a to osobu pozůstalou po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně s ním v době jeho smrti žila v domácnosti, nebo se jednalo o osobu, které zemřelý poskytoval nebo

⁴⁸⁷ K výčtu jednotlivých speciálních práv blíže viz JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 30 a 31.

⁴⁸⁸ Směrnice užívá spojení „oběť s potřebami zvláštní ochrany“ a státním stanoví řadu povinností vedoucích k zajištění těchto potřeb a to prostřednictvím ve směrnici blíže specifikovaných zvláštních opatření. Konkrétně se jedná o kapitolu 4, čl. 18-24 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU. Například K. Kalibová však označila ochranu skupiny tzv. obětí z nenávisti i ve vztahu ke kategorii zvlášť zranitelných obětí v zákoně o obětech trestných činů za nebývale zužující. Autorka ve svém odborném článku dospěla k závěru, že tato skupina osob požívá dle uvedené směrnice větší ochrany a rozeznání než podle v té době zpracovaného návrhu zákona o obětech trestných činů. Podrobněji k důvodům podporujícím tento závěr KALIBOVÁ, Klára. Oběti násilí z nenávisti jako zvlášť zranitelné oběti. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 167-170.

byl povinen poskytovat výživu. Z toho, co bylo k dnes účinné definici oběti trestné činnosti uvedeno výše, lze vyvodit jednoznačný závěr, že s účinností k 1.8.2013 došlo k podstatnému rozšíření okruhu osob, jež je možné za oběti považovat a to v několika směrech. Předně je třeba uvést, že ač může být nadále obětí rovněž pouze fyzická osoba, zákonodárce přistoupil k terminologickému přiblížení definice oběti k vymezení pojmu poškozeného v trestním řádu. Nově v ustanovení § 2 odst. 2 ZOTČ totiž připouští, aby obětí byla i fyzická osoba, které byla trestným činem způsobena majetková nebo nemajetková újma, případně ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil, nikoli již pouze subjekt, kterému vznikla v důsledku trestné činnosti škoda na zdraví. V tomto ohledu našel zákonodárce inspiraci v mezinárodních dokumentech, u nichž lze též rozšíření okruhu obětí i na ty, kterým byla způsobena i jiná újma než škoda na zdraví, vyzdvihnout.⁴⁸⁹ Jmenovat lze například čl. 1 písm. a) Rámcového rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení, podle něhož je obětí mimo jiné i fyzická osoba, která utrpěla škodu *včetně fyzického či psychického poškození, nebo citovou újmu*. Zároveň je nutné opětovně zdůraznit, že nově je dle zákona č. 45/2013 Sb. obětí daná osoba i tehdy, nedošlo-li k dokonání trestného činu (viz výše).

Zcela zásadní převrat lze však vidět v pojetí tzv. obětí nepřímých. Zákonodárce upustil od navázání pojmu oběť na splnění podmínky sdílení společné domácnosti příbuzných s tzv. obětí hlavní, jež v důsledku trestného činu zemřela. Rovněž již alternativně k tomuto předpokladu nepožaduje naplnění podmínky poskytování výživy příbuznému ze strany zemřelé osoby. S přijetím zákona č. 45/2013 Sb. došlo současně i k rozšíření kategorie pozůstalých po oběti, kteří jsou za oběť taktéž považováni. Původně se výslovně jednalo pouze o rodiče, manžela a dítě, nově zákon mezi pozůstalými příbuznými jmenuje příbuzného v pokolení přímém, což je nejen rodič a dítě zemřelého, a dále sourozence, osvojence, osvojitele, manžela, ale i registrovaného partnera a druha, je-li osobou blízkou.

⁴⁸⁹ Zmiňované rozšíření pojmu oběti trestného činu zakotvené v tehdy projednávaném návrhu nového zákona o obětech trestných činu velmi pozitivně hodnotil R. Svatoš a to na rozdíl od určitých nedostatků v dopadech systému poskytování peněžité pomoci. Ve stručnosti lze shrnout, že autor poukázal na fakt, že i nová právní úprava neumožní některým obětem, vyjma obětí trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, respektive obětí jmenovaných v § 24 odst. 1 ZOTČ, dosáhnout na peněžitou pomoc k úhradě nákladů spojených s poskytnutím odborných služeb zaměřených na nápravu vzniklé nemajetkové újmy. Autor volá po zavedení práva na peněžitou pomoc pro tyto osoby i v případě vzniku morální škody, kdy inspirací nám dle jeho názoru může být slovenská právní úprava. Podrobněji viz SVATOŠ, Roman. Oběti násilné trestné činnosti – loupeží. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 171-179.

Důvod rozšíření okruhu osob, na něž definice obsažená v ustanovení § 2 odst. 2 a 3 ZOTČ dopadne, lze vidět jednak ve skutečnosti, že nový, svou povahou komplexní, zákon o obětech trestných činů má jiný, respektive daleko širší účel než právní úprava jemu předcházející. Jak již napovídá název zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, jeho hlavním smyslem bylo upravit podmínky pro poskytování peněžité pomoci osobám, jimž byla v důsledku trestného činu způsobena škoda na zdraví. Rozšíření okruhu pozůstalých osob, které pociťují usmrcení jim osoby blízké jako újmu vlastní, rovněž odpovídá požadavkům pro zákonodárce vtěleným do již mnohokrát zmiňované Směrnice Evropského parlamentu a Rady zavádějící minimální standard práv, pomoci a ochrany obětí trestných činů.

Podle mého mínění lze uvedené změny týkající se pojmoslovných otázek a s tím souvisejícího dopadu přijatého zákona na nově definovaný okruh osob celkově hodnotit velmi kladně. Kritika objevující se v odborné literatuře, na kterou jsem alespoň ve stručnosti poukázala, pak směřuje především do oblasti nově upraveného systému poskytování peněžité pomoci obětem trestných činů a některým jeho přetrvávajícím nedostatkům.

5. 3 Vybraná práva oběti trestného činu

Jak jsem již naznačila výše, hodlám dále svou pozornost zaměřit na vybraná práva náležející dle nové úpravy obětem trestných činů. Nejprve stručně poukáži na základní aspekty práva oběti na informace jakožto doposud komplexně neupravené problematiky. Následně se podrobněji věnuji právu oběti na doprovod důvěrníkem (§ 21 ZOTČ) i s promítnutím tohoto nového institutu do úpravy trestního řízení a dále skupině práv, jež cílí k ochraně obětí před druhotnou újmou včetně práv spjatých s podáním vysvětlení a výsledku oběti.

5. 3. 1 Krátce k právu oběti na informace

Za žádoucí považuji alespoň ve stručnosti zmínit a tím vyzdvihnout nový zákon o obětech trestných činů, jde-li o normativní zakotvení a s tím související sumarizaci informací, které jsou povinny nejen orgány činné v trestním řízení, ale i akreditované subjekty, jiné orgány veřejné moci a zdravotnická zařízení obětem poskytovat a to i

opakovaně. V odborné literatuře je dokonce právo oběti na přístup k informacím považováno za jedno z nejdůležitějších práv oběti, neboť podmiňuje uplatnění dalších práv. Nelze než souhlasit s tvrzením, že: „*Pokud je porušeno právo na informace, hrozí úplné znemožnění realizace všech ostatních práv oběti. Důležitým aspektem práva na informace je také podrobnost poskytovaných informací.*“⁴⁹⁰

Pro účely této rigorózní práce podle mého názoru zcela postačí, uvedu-li odlišnosti režimů podávání jednotlivých skupin informací, když nepovažuji za účelné jejich sumu vypočtenou v ustanoveních § 8 - § 11 ZOTČ pouze vyjmenovávat.⁴⁹¹ Zákon o obětech trestných činů je, jak jsem již výše zmiňovala, postaven na několika stěžejních základních zásadách jmenovaných v ustanovení § 3 ZOTČ. Mezi nimi lze v odstavci 4 nalézt i zásadu práva oběti na informace, kdy tomuto právu odpovídá povinnost vypočtených subjektů informovat oběť o jejich právech a bude-li o to žádat, jsou povinny informace podat i opakovaně. Ustanovení § 7 ZOTČ, podle něhož má oběť v zákonem stanoveném rozsahu právo na přístup k informacím, které se týkají věci, v níž se stala obětí trestného činu, lze označit za konkretizaci zmíněné základní zásady. Zároveň je třeba poukázat na celkovou koncepci zákona o obětech trestných činů, jde-li o sumu informací, jež se mají oběti ze strany povolaných orgánů a subjektů dostat. Zákonodárce vychází z myšlenky, že při prvním kontaktu by nejprve měly být oběti poskytnuty informace svou povahou nejdůležitější, čímž se má předejít jejímu přílišnému zahlcení.

Informační povinností jsou svázány Policie České republiky, orgány činné v trestním řízení a subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Jedno z kritérií dělení skupin informací tak lze spatřovat právě v subjektu, který je povinen oběť informovat. V ustanovení § 8 odst. 1 ZOTČ se jedná o soubor informací písemně poskytovaných Policií České republiky, část z nich však musí být oběti rovněž srozumitelně ústně vysvětlena. Ostatně na srozumitelnost klade zákonodárce důraz na mnoha místech textu předpisu. Ustanovení § 8 odst. 3 ZOTČ pak pamatuje na situace, kdy oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, přijímá státní zástupce. Zde zákonodárce vychází ze skutečnosti, že v takové situaci je to právě

⁴⁹⁰ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 48.

⁴⁹¹ Zde lze odkázat nejen na doslovné znění předmětných ustanovení zákona o obětech trestných činů, ale rovněž i na komentář k samotnému zákonu. JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 48-83.

státní zástupce jakožto první orgán činný v trestním řízení, s nímž oběť přichází do kontaktu. I proto tedy za užití odkazu na část odstavce 1 § 8 ZOTČ stanoví jeho povinnost oběti písemně a ústně tyto informace sdělit. Rozsah informací podávaných oběti ze strany subjektu zapsaného v registru poskytovatelů pomoci nalezneme v § 9 ZOTČ, ze strany obecní policie, Vojenské policie, Vězeňské služby České republiky a celního úřadu pak v § 10 odst. 1 ZOTČ, v § 10 odst. 2 ZOTČ je upravena informační povinnost zdravotnického zařízení poskytujícího oběti po spáchání trestného činu zdravotní péči. Veškeré informace, na něž povinnost jmenovaných subjektů dopadá, jsou dle výslovného znění zákona poskytovány obětem i bez jejich žádosti. Zároveň je však v ustanovení § 11 ZOTČ vytvořena další kategorie informací, jež jsou oběti poskytovány jen na její žádost. Povinně sdělované informace lze dělit i podle formy a způsobu jejich poskytování (k tomuto viz § 13 ZOTČ). Některé jsou poskytovány pouze písemně, jiné ústně, respektive písemně i ústně zároveň, vždy je však třeba zohlednit věk oběti, její rozumovou a volní vyspělost, jakož i zdravotní stav. Závěrem je třeba poukázat na to, že subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů musí rovněž dle § 9 písm. c) ZOTČ oběti, která bude mít i postavení poškozeného v trestním řízení, sdělit, jaká práva jí dle trestního řádu jako poškozenému náleží. Výslovně je tato povinnost v zákoně o obětech trestných činů ze strany zákonodárce adresována subjektům vedeným v daném registru, neboť pro orgány činné v trestním řízení je stran čtených práv poškozeného stanovena v § 46 TrŘ poučovací povinnost.

Komplexní zhodnocení realizace v zákoně široce pojaté informační povinnosti v praxi dotčených orgánů a subjektů považuji za předčasné. Nicméně mám za to, že normativní podoba této povinnosti tak, jak je v současné době v zákoně zachycena, je poměrně zdařilá a nemám proti ní výraznějších výhrad.⁴⁹² Právní úprava tak především vytvořila předpoklady pro změnu v přístupu ke sdělování informací a pro možné odstranění prostého mechanického poučování, respektive poskytování informací pouhým předkládáním předtištěných formulářů s výčtem jednotlivých ustanovení zachycujících práva poškozeného či oběti. Žádný sebelepší právní předpis však sám o sobě nezajistí zlepšení přístupu orgánů činných v trestním řízení k obětem trestných činů. Kýženého cíle lze podle mého názoru dosáhnout tehdy, zaměří-li orgány činné

⁴⁹² Rovněž v odborné literatuře se objevují v souvislosti s ukotvení obsáhle pojaté informační povinnosti vesměs pozitivní reakce. Například MĚSÍČKOVÁ, Lenka. K připravovanému zákonu o obětech trestných činů. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 2, s. 96.

v trestním řízení na skupinu osob zasažených trestným činem daleko větší pozornost, kdy je v této oblasti více než žádoucí zvýšit intenzitu vzdělávání a různých školicích akcí.

5. 3. 2 Právo na doprovod důvěrníkem

Právo oběti na doprovázení důvěrníkem je zcela novým, doposud naší právní úpravě neznámým, oprávněním, jimž je dle ustanovení § 21 ZOTČ nadána každá oběť. Ta má právo, aby ji k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení doprovázel důvěrník jakožto osoba, kterou si za tímto účelem oběť zvolí. Právo na doprovod důvěrníkem pak zákonodárce zařadil do dílu reprezentovaného řadou práv oběti, jejichž společným jmenovatelem je proklamovaná ochrana před druhotnou újmou.

Předmětné ustanovení zákona nestanoví žádné zvláštní předpoklady pro to, kdo může důvěrníkem oběti být, vyjma toho, že se musí jednat o fyzickou osobu s plnou způsobilostí k právním úkonům. Zcela logicky pak zákonodárce zapovídá, aby jako důvěrník oběti trestného činu v trestním řízení vystupoval ten, kdo má v témže řízení postavení obviněného, obhájce, svědka, znalce nebo tlumočníka. Smyslem institutu důvěrníka doprovázejícího oběť, respektive poškozeného při různých úkonech trestního řízení, včetně podání vysvětlení či účasti při hlavním líčení, je nepochybně snaha vytvořit podmínky pro možné snazší překonání strastí spjatých s opakovaným oživováním mnohdy nepříjemných životních událostí, jichž byla oběť, zpravidla bez svého zavinění, účastna. Zákon o obětech trestných činů v této souvislosti uvádí, že důvěrníkem je ten, kdo oběti poskytuje potřebnou a to zejména psychickou pomoc.

Vhodné je zabývat se samotným postavením důvěrníka oběti (poškozeného) v trestním řízení. Na tomto místě je nutné poukázat na skutečnost, že zákon o obětech trestných činů i trestní řád počítají s variantou, že důvěrníkem oběti i zmocněncem poškozeného bude jedna osoba (viz § 21 odst. 2 třetí věta ZOTČ a § 50 odst. 1 TrŘ). Je-li tomu naopak, nemůže sám důvěrník za poškozeného vykonávat práva jemu v trestním řízení náležející. Jinak řečeno důvěrník, jenž zároveň není zmocněncem poškozeného, není oprávněn činit za poškozeného návrhy a podávat žádosti či opravné prostředky tak, jako je k tomuto obecně nadán zmocněncem. I proto zákon o obětech trestných činů

v ustanovení § 21 odst. 3 výslovně upozorňuje, že důvěrník nemůže do průběhu samotného úkonu jakkoli zasahovat.⁴⁹³

Pouze ve výjimečných případech je možné důvěrníka z účasti na úkonu vyloučit. Pro učinění takového opatření však musí být splněna jedna ze zákonem stanovených podmínek. Důvěrník bude rozhodnutím příslušného orgánu vyloučen předně tehdy, pokud by jeho účast narušovala průběh úkonu. Pod tuto formulaci lze podřadit především nevhodné chování důvěrníka, kdy je jistě ohrožen i případným uložením pořádkové pokuty ve smyslu ustanovení § 66 TrŘ. Vyloučení dále přichází v úvahu, jestliže by přítomnost důvěrníka ohrozila dosažení účelu úkonu. Typickým příkladem, na něž poukazuje i odborná literatura, je zde možné narušení schopnosti oběti vypovídat o všech důležitých skutečnostech.⁴⁹⁴ Za situace, kdy kterýkoli orgán činný v trestním řízení využije v krajním případě možnosti vyloučení důvěrníka z účasti na daném úkonu, má dále povinnost umožnit oběti volbu jiného důvěrníka. Ze zmíněného postupu i zde zákonodárce zcela vhodně stanoví určité výjimky. Volba nového důvěrníka ustoupí do pozadí, jestliže nelze daný úkon odložit nebo by bylo jeho odložení spojeno s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady.

Jde-li o promítnutí nového rozebíraného institutu do právní úpravy trestního řízení, lze uvést, že se zákonodárce o důvěrníkovi poškozeného zmiňuje v trestním řádu v ustanoveních věnujících se zmocněnci poškozeného a to ve výše naznačeném smyslu. Dále je třeba upozornit na to, že důvěrník poškozeného má právo účastnit se hlavního líčení i tehdy, je-li rozhodnutím soudu z hlavního líčení vyloučena veřejnost. Trestní řád v ustanovení § 201 odst. 2 stanoví pouze tolik, že v případě vyloučení veřejnosti se u důvěrníků poškozeného postupuje obdobně jako u důvěrníků obžalovaného. Obecně není ani trestního řádem ani zákonem o obětem trestných činů vyloučeno, aby si poškozený (oběť) zvolil důvěrníků více, kdy i z citovaného ustanovení lze dovodit, že zákonodárce dokonce s účastí více důvěrníků, konkrétně při hlavním líčení, počítal. Důvodová zpráva k tomuto uvádí: „Z hlediska rovnosti stran není důvodů, aby úprava o počtu důvěrníků poškozených, kteří se mohou zúčastnit hlavního líčení, byla jiná než u

⁴⁹³ J. Jelínek v této souvislosti uváděl následující příklad. Důvěrník oběti v postavení poškozeného může být přítomen po boku oběti při nahlížení do spisu, avšak sám by neměl mít možnost do spisu přímo nahlížet. Podrobněji viz JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 104.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 105.

*důvěrníků obžalovaných, a proto zákon stanoví, že se u účasti důvěrníků poškozených postupuje obdobně jako u důvěrníků obžalovaných.*⁴⁹⁵

Mám-li alespoň se stručnosti zhodnotit novou právní úpravu zavádějící do našeho právního řádu institut důvěrníka, tak tuto vítám a považuji za zdařilou. Osoby, jež již v minulosti doprovázely poškozeného (oběť) k jednotlivým úkonům trestního řízení, mají nyní možnost mít v tomto řízení postavení důvěrníka, jež jim dříve nenáleželo, byť jimi fakticky s ohledem na podporu, kterou již svou přítomností poškozenému přinášely, byly. Samotného úkonu se však především v přípravném řízení účastnit nemohly, kdy jako doprovod sloužily pouze po dobu před a po úkonu. Nejinak tomu bylo i v případě, konalo-li se hlavní líčení s vyloučením veřejnosti. Podoba nové právní úpravy a s tím spjaté procesní postavení důvěrníka v trestním řízení se mi jeví jako adekvátní samotnému smyslu a účelu tohoto institutu.

5. 3. 3 Právo na ochranu před druhotnou újmou a okruh práv spjatých s podáním vysvětlení a výsledku oběti

Druhotná újma je jedním z ústředních pojmů, s nimiž zákon o obětech trestných činů pracuje, kdy snaha předcházet vzniku této újmy prostřednictvím řady nově zakotvených opatření, je jedním z proklamovaných cílů nového zákona. Podle legální definice, kterou lze nalézt v ustanovení § 2 odst. 5 ZOTČ, se pro účely zákona druhotnou újmou rozumí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.⁴⁹⁶ Pojem druhotná újma bývá často spojován, popřípadě zaměňován s termínem, jenž je hojně užíván v jiných vědních oborech, především

⁴⁹⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, sněmovní tisk 617/0, později přijatý pod č. 45/2013 Sb. s. 76 [cit. 17.10.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

⁴⁹⁶ Skutečnost, že se při vytváření definice druhotné újmy zákonodárce inspiroval Doporučením Rec(2006) 8 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů, není žádným tajemstvím. Konkrétně lze definici druhotné viktimizace nalézt v dodatku k tomuto Doporučení. Text Doporučení Rec(2006) 8 Výboru ministrů Rady Evropy je dostupný na webových stránkách Bílého kruhu bezpečí, konkrétně z WWW: <http://www.bkb.cz/pro-odborniky/doporuzeni-a-rozhodnuti/>. [cit. 17.10.2013].

v kriminologii,⁴⁹⁷ a to sekundární viktimizací, což ostatně činí i důvodová zpráva.⁴⁹⁸ Sekundární viktimizací se rozumí spíše sám proces vedoucí ke vzniku druhotné újmy. Opatření k předcházení vzniku tohoto bez pochyby nežádoucího důsledku vyplývajícího z nevhodného přístupu k oběti ze strany jmenovaných orgánů zahrnul zákonodárce do dílu pátého hlavy II. Konkrétně se jedná o ustanovení § 17 - § 22, ve kterých jsou obsažena právo oběti na zabránění kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele, práva spjatá s podáním vysvětlení a výslechem oběti, a již výše rozebrané právo na doprovod důvěrníkem a právo učinit prohlášení o dopadu trestného činu na život oběti.

Jde-li o právo oběti na zabránění kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele, vyžaduje zákon po vznesení žádosti oběti od příslušných orgánů přijetí dotčeným ustanovením blíže nespecifikovaných opatření. Slovy zákonodárce se má jednat o *potřebná opatření* k zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila za pachatele, která je podezřelá ze spáchání trestného činu, nebo proti níž se vede trestní řízení.⁴⁹⁹ Těmto potřebným opatřením pak v praxi bude odpovídat vytvoření oddělených čekáren pro oběti, využívání videokonferenčních zařízení při výslechu nebo, domnívám se, že nejčastěji, výslech oběti bez přítomnosti obviněného.⁵⁰⁰ Je-li osobou podávající předmětnou žádost zvlášť zranitelná oběť, jsou příslušné orgány povinny této žádosti vyhovět. Zákonem připuštěnou výjimkou, kdy bude možné žádosti nevyhovět, respektive jí odmítnout, je skutečnost, že zabránění kontaktu oběti s možným pachatelem vylučuje povaha prováděného úkonu. Za takové situace mají dle § 17 odst. 2 ZOTČ příslušné orgány učinit alespoň taková opatření, aby ke kontaktu nedošlo před započítím a po skončení daného úkonu. Odborná literatura⁵⁰¹ se zde shoduje v tom, že úkony, při kterých bude ke kontaktu mezi obviněným a obětí nutně docházet, jsou konfrontace a rekognice. U rekognice však neplatí uvedený závěr bez výjimek, neboť při rekognici *in natura* může být využito jednosměrné zrcadlo. Na možné komplikace i

⁴⁹⁷ Obětmi trestných činů se zabývá viktimologie, jež je považována za součást kriminologie. Proces viktimizace a ochrana občanů před viktimizací pak tvoří předmět viktimologie. Blíže k problematice oběti trestného činu z pohledu viktimologie viz NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL Josef et al. *Kriminologie*. 3. přepracované vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, Kapitola 5., Oběť trestného činu, s. 150-180.

⁴⁹⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, sněmovní tisk 617/0, později přijatý pod č. 45/2013 Sb. s. 51 [cit. 17.10.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

⁴⁹⁹ K pojmu podezřelý, obviněný, obžalovaný a odsouzený blíže viz TPP

⁵⁰⁰ Blíže i k realizaci tohoto práva v přípravném řízení viz JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 95.

⁵⁰¹ BASÍK, Michal. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě. *Státní zastupitelství*. 2013, ročník 11, č. 5, s. 34; JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 95 a 96.

absurditu důsledné aplikace uvedeného práva oběti v řízení před soudem upozornil ve svém odborném článku M. Basík.⁵⁰² Autor zde poukázal na to, že ustanovením § 17 ZOTČ v podstatě došlo k nepřímé novelizaci ustanovení § 209 TrŘ, kdy kritiku směřuje především k tomu, že daná úprava povede k oslabení práva na obhajobu. Vždy tak bude nutné porovnat právo oběti na ochranu před sekundární viktimizací a právo obviněného na kontradiktorní projednání věci s možností klást vyslychaným svědkům otázky. Autor rovněž vyslovil obavy nad tím, zda je nová právní úprava s ohledem na ústavněprávní přesah práva na obhajobu v souladu s naším ústavním pořádkem. Osobně však mám za to, že bude-li v konkrétním případě při hlavním líčení přísně dodržen postup stanovený v § 209 odst. 1 TrŘ, kdy lze otázky svědkovi, jenž byl slyšen bez přítomnosti obžalovaného, klást prostřednictvím předsedy senátu, nedosahuje oslabení práva na obhajobu takové intenzity, že by tato zpochybňovala ústavnost daného ustanovení. Dále je třeba podotknout, že takového výsledku svědka se může účastnit obhájce obžalovaného, což vyslovené obavy dle mého názoru dále oslabuje.

Poslední okruh práv, jimiž se hodlám zabývat, jsou práva oběti jmenovaná zákonodárcem v ustanovení § 18 až § 20 ZOTČ, jež jsou spjatá s podáním vysvětlení a výsledkem oběti.

Zákonodárce nejprve v § 18 odst. 1 ZOTČ stanovil pro vyslychající osobu omezení v možnosti klást otázky směřující do intimní oblasti vyslychané oběti. Otázky tohoto typu mohou být vzneseny jen, je-li to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, přičemž je třeba postupovat zvláště šetrně. Formulaci otázek je nutné přizpůsobit věku, osobním zkušenostem a psychickému stavu oběti. Povinností vyslychající osoby je rovněž i to, aby byl výslech proveden po obsahové stránce zcela vyčerpávajícím způsobem tak, aby nemusel být opakován. V podstatě identickou úpravu pak pojal zákonodárce i do novelizovaného znění ustanovení § 101 odst. 2 TrŘ. Zmíněná pravidla platila v trestním řízení v době předcházející nabytí účinnosti nového zákona o obětech trestných činů pouze pro výslech osob mladších 15 let. Po přijetí uvedeného zákona a s ním spjaté novelizaci trestního řádu, došlo též ke změně ustanovení § 102 odst. 1 TrŘ a jmenovaná věková hranice se zvýšila na 18 let.⁵⁰³

⁵⁰² BASÍK, Michal. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě. *Státní zastupitelství*. 2013, ročník 11, č. 5, s. 34.

⁵⁰³ P. Šámal v rámci odůvodnění přijetí této změny poukazoval na skutečnost, že byla-li zvýšená ochrana ze strany zákonodárce poskytována jen dětem mladším patnácti let, jednalo se o rozpor naší právní úpravy s mezinárodními závazky, kdy jak Úmluva o právech dítěte (č. 104/1991 Sb.), tak i další

Podle mého názoru pak lze souhlasit s J.Jelínkem, který k vzájemnému vztahu dotčených ustanovení uvádí: „*I přes tuto novelizaci trestního řádu je ustanovení § 18 odst. 1 ZOTČ širší než ustanovení § 102 tr. řádu, neboť obdobné právo dává všem obětem bez ohledu na jejich věk. Ustanovení zákona o obětech trestných činů se uplatní jako lex specialis, který oběti poskytuje větší míru ochrany. Pokud svědek mladší 18 let není zároveň obětí, použije se § 102 odst. 1 trestního řádu.*“⁵⁰⁴

Intimní oblastí, o níž ustanovení § 18 odst. 1 ZOTČ hovoří, se pak dle důvodové zprávy rozumí: „...*osobní sféra jednotlivce týkající se např. jeho sexuality.*“⁵⁰⁵ Intimní oblast každého jednotlivce lze podle mého přesvědčení chápat v podstatě jako soukromí a osobnostní sféru každého člověka, kdy jak uvádí P. Šámal,⁵⁰⁶ může se například týkat i jeho závažného onemocnění a omezení s ním spjatých.

Oběť má dle § 18 odst. 2 ZOTČ právo kdykoliv podat námitky proti zaměření otázky. Taková námitka se však pouze poznamená do protokolu a její důvodnost posuzuje ten, kdo výslech provádí. Četnost takto v protokolu o výslechu zaznamenaných námitek může být i signálem nesprávného vedení výslechu například ze strany policisty a tím i podkladem pro eventuální stížnost na jeho nevhodné chování.⁵⁰⁷ Při výkladu dané právní úpravy dospěla odborná literatura k závěru, že pravidla zakotvená v § 18 ZOTČ je nutno respektovat nejen, je-li prováděn výslech oběti v procesním postavení svědka, ale rovněž i při podání vysvětlení dle § 158 TrŘ, eventuálně § 61 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, byť v textu tohoto ustanovení se výslovně hovoří o výslechu oběti, a na rozdíl od ustanovení § 19 odst. 3 a

mezinárodní dokumenty za dítě obecně považují osobu mladší osmnácti let. Novou právní úpravou došlo i k odstranění nedůvodného rozdílu mezi obviněným mladistvým, jemuž je na základě zákona č. 218/2003 Sb. poskytována zvýšená ochrana, a poškozeným starším než patnáct a mladším než osmnáct let. Podrobněji viz ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 39.

⁵⁰⁴ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 97.

⁵⁰⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, sněmovní tisk 617/0, později přijatý pod č. 45/2013 Sb. s. 59 [cit. 26.10.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

⁵⁰⁶ ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 39.

⁵⁰⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, sněmovní tisk 617/0, později přijatý pod č. 45/2013 Sb. s. 60 [cit. 26.10.2013]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

§ 20 odst. 5 ZOTČ zde není jednoznačně konstatováno, že se zakotvená právní úprava použije i při podání vysvětlení podle jiného právního předpisu.⁵⁰⁸

Každá oběť má dále dle § 19 ZOTČ právo žádat, aby byla v přípravném řízení vyslechnuta osobou stejného nebo opačného pohlaví. Domnívám se, že potřeba a vhodnost takového oprávnění oběti vystupuje do popředí především, je-li vedeno trestní řízení ohledně sexuálních deliktů. Je věcí každého, zda je mu příjemnější vypovídat stran velmi citlivých zážitků před osobou stejného nebo opačného pohlaví, kdy uvedené pravidlo se dle výslovného znění § 19 odst. 1 ZOTČ uplatní toliko v průběhu přípravného řízení. Zákonodárce u tohoto oprávnění opět preferuje žádost zvláště zranitelné oběti, které je přednostně nutno vyhovět, nebrání-li tomu slovy zákona důležité důvody. Důvody vedoucí k zamítnutí žádosti se poznamenávají do protokolu o úkonu. Zvláště zranitelná oběť má navíc oproti ostatním obětem právo žádat, aby i přibráný tlumočnick v případě, že je jej při úkonu potřeba, byl stejného anebo opačného pohlaví. Orgán činný v trestním řízení je žádosti oběti opět povinen vyhovět. Výjimečně tak neučiní, pokud nelze provedení úkonu odložit, anebo tlumočnicka požadovaného pohlaví zajistit.

Z toho, co jsem již k právní úpravě obsažené v zákoně o obětech trestných činů uvedla výše, je více než patrné, že zákonodárce svou zvýšenou pozornost obrací k jím vymezené kategorii zvláště zranitelných obětí. Nejinak je tomu i v případě podání vysvětlení a výslechu těchto osob, pro něž jsou stanoveny různé odchylky. V § 20 odst. 1 ZOTČ je nejprve výslovně zdůrazněno, že takové oběti je v trestním řízení nutné vyslyšet obzvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které oběti činí zvláště zranitelné a rovněž tak, aby výslech nemusel být později opakován. Zákon dále preferuje, aby výslechy této specifické kategorie obětí prováděly k tomu speciálně vyškolené osoby. Pokud je vyslychanou obětí dítě, platí přísnější režim, kdy je nezbytné, aby byl výslech v rámci přípravného řízení prováděn vždy vyškolenou osobou, vyjma úkonů neodkladných, kdy nelze její účast zajistit. Jednou ze zásad vtělených do ustanovení § 20 ZOTČ je již výše zmíněná neopakovatelnost výslechu zvláště zranitelné oběti. V případě, že je i přes to prováděn další následný výslech oběti, zákon upřednostňuje, aby, jedná-li se o stejný orgán, výslech vedla identická vyslyšající osoba.

⁵⁰⁸ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 97.

Posledním oprávněním zvláště zranitelné oběti zahrnutým do ustanovení § 20 ZOTČ je právo vyslovit přání stran zamezení bezprostředního vizuálního kontaktu s osobou podezřelou ze spáchání trestného činu nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede. Využije-li oběť tohoto práva, mají být učiněna opatření potřebná k zamezení kontaktu například skrze užití audiovizuální techniky. Podle mého názoru je zde zcela na místě, pokud zákonodárce uvádí, že v takové procesní situaci je třeba zajistit, aby nebylo porušeno právo na obhajobu a to především s ohledem na čl. 6 odst. 3 písm. d) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod zakotvující právo obviněného vyslyšet svědky i dát vyslyšet svědky svědčící proti sobě i v jeho prospěch a právo být takovému výsledku přítomen.

5. 4 První zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů a s ním spjaté novelizace trestního řádu v praxi státního zastupitelství

V praxi státního zastupitelství se první problémy spjaté s nutností aplikace nového zákona o obětech trestných činů a novelizovaných ustanovení trestního řádu počaly objevovat již během několika prvních srpnových dní letošního roku, kdy podstatná část zmiňovaného zákona nabyla účinnosti, konkrétně právě k datu 1.8.2013. V následující části své rigorózní práce hodlám upozornit na některé nedostatky či nejasnosti nové právní úpravy, jež vypluly na povrch, a na něž jsem v rámci čekatelské praxe u Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 9 prozatím narazila. Obavy některých státních zástupců týkající se výkladových problémů spojených se smísením nového zákona a s ním souvisejících novelizovaných ustanovení trestního řádu, se tak prozatím alespoň v některých ohledech ukazují jako opodstatněné.⁵⁰⁹

Prvotní problém, s nímž se bylo nutné ihned vypořádat, spočíval v tom, jak nová ustanovení příznávající poškozeným (obětem) novou škálu procesních práv aplikovat v trestních věcech, jež se po 1.8.2013 nacházely ve fázi vyšetřování před jeho skončením, a jak ve věcech, v nichž vyšetřování postupem dle ustanovení § 166 TrŘ již

⁵⁰⁹ Například M. Basík vyslovil v době těsně předcházející nabytí účinnosti nového zákona vážné obavy stran možného negativního vlivu nové právní úpravy na průběhu trestního řízení, jeho efektivitu a rychlost. Podrobněji k jednotlivých výkladovým a praktickým problémům nového zákona o obětech trestných činů BASÍK, Michal. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě. *Státní zastupitelství*. 2013, ročník 11, č. 5, s. 32-36.

skončilo, avšak státní zástupce doposud nepodal obžalobu či neučinil jiné v úvahu přicházející rozhodnutí, a věc se tak stále nacházela v přípravném řízení. Shodné pro oba dva případy bylo samozřejmě to, že úkony trestního řízení byly ve smyslu § 158 odst. 3 TrŘ zahájeny před nabytím účinnosti nového zákona. Tuto otázku nebylo možné vyřešit s pomocí příslušných ustanovení nového zákona o obětech trestných činů, když v něm nelze nalézt žádná tzv. přechodná ustanovení. Uvedený problém souvisel především s tím, že v aktuálně vedených trestních řízeních byli všichni poškození poučováni dle staré právní úpravy, dle které například neměli právo na prostudování spisu poté, co policejní orgán uznal vyšetřování za skončené. I s ohledem na zásadu rychlosti řízení a postupu ve věci bez zbytečných průtahů byl daný problém řešen z pohledu časové působnosti zákona tak, že ve věcech, kde vyšetřování skončilo před 1.8.2013, nebyli poškození opětovně poučováni ve smyslu ustanovení § 46 TrŘ a to ani dle zde nově vysloveného požadavku zákonodárce o poučování stran práv obětí podle nového zákona, mají-li poškození rovněž toto postavení. Naopak v trestních věcech, které se stále nachází v přípravném řízení ve fázi vyšetřování, popř. prověřování, byť již byli poškození poučováni dle staré právní úpravy, bylo a stále je nutné zajistit ze strany policejního orgánu jejich opětovné poučení, a tím i poskytnutí možnosti k plnému uplatnění procesních práv, a to i v případě, že tito poškození nemají zároveň postavení oběti podle nového zákona. Taková duplicita procesních úkonů však neprospívá zákonodárcem již mnohokrát proklamované zásadě rychlosti řízení, na něž klade v posledních letech velký důraz. Uvedený problém podle mého názoru není marginální, uvážíme-li především to, že i na nejnižším stupni státních zastupitelství je dozor nad zákonností přípravného řízení vykonáván i v trestních věcech, v nichž vystupují desítky, eventuálně stovky poškozených.⁵¹⁰

V soustavě státního zastupitelství byla dále řešena otázka, zda je obětí trestného činu tak, jak je tento pojem nově definován v ustanovení § 2 odst. 2 ZOTČ, i fyzická osoba jakožto osoba samostatně výdělečně činná. K uvedenému výkladovému problému

⁵¹⁰ V současné době nejsou nikterak výjimečné případy podvodů páchaných prostřednictvím internetových nabídek zboží nejrůznějšího druhu, kdy zákazník platí kupní cenu předem bankovním převodem skrze internetové bankovníctví, avšak objednané zboží následně neobdrží. V trestních věcech tohoto typu pak často vystupují řadově i stovky poškozených osob, kterým byla trestným činem způsobena majetková škoda ve výši několika stovek, eventuálně tisíců korun českých.

zaujal analytický a legislativní odbor Nejvyššího státního zastupitelství stanovisko,⁵¹¹ dle něhož lze pod pojem oběť trestného činu podřadit i fyzickou osobu, které mělo být nebo bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil, ovšem jen pokud u ní některý ze zákonodárcem předvídaných následků nastal nebo měl nastat v souvislosti s její samostatně výdělečnou činností. Jedná se však pouze o prozatímní výklad, u něhož jistě nelze vyloučit, že bude vyvrácen následnou rozhodovací praxí zejména našich vyšších soudů.

Další aplikační problém je spjatý s oprávněním poškozeného zakotveným v novém znění ustanovení § 55 odst. 1 písm. c) TrŘ,⁵¹² podle něhož má poškozený právo žádat, aby nebyly údaje o jeho bydlišti, doručovací adrese, o místě výkonu zaměstnání či povolání nebo podnikání součástí protokolu sepsaného o určitém procesním úkonu. Ve vztahu k poškozenému půjde nejčastěji o úřední záznam o podaném vysvětlení a protokol o výslechu poškozeného, respektive svědka. Nicméně může se jednat například i o protokol o ohledání místa činu. Uvedené údaje se tedy na žádost poškozeného neuvádějí do protokolu, ale vedou se slovy zákona tak, aby se s nimi mohli seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení a úředníci Probační a mediační služby činní v dané věci. Uvedený procesní postup se váže rovněž k údajům o osobních, rodinných a majetkových poměrech poškozeného. V souvislosti s tímto novým právem vyvstala v praxi orgánů činných v trestním řízení celá řada otázek, a to i technického charakteru. Opět bylo nutné zabývat se tím, zda toto právo poškozeným přiznat i zpětně. K uvedenému byl přijat závěr opírající se rovněž o uplatnění zásady *lex fori*, kdy neměli-li poškození při úkonu konaném před nabytím účinnosti zákona č. 45/2013 Sb. zákonnou možnost učinit výše specifikovanou žádost, toto právo se jim zpětně nepřiznává, neboť byl konkrétní procesní úkon prováděn podle podmínek procesního práva účinného v době jeho konání. Další a to ryze praktická otázka se týkala toho, jak technicky co nejvhodněji provést a zajistit oddělené vedení výše vyjmenovaných údajů osobní povahy, když zákonodárce konkrétní návod nepodává. V praxi se lze tedy prozatím setkat s tím, že jsou údaje o poškozeném v konkrétním

⁵¹¹ Nejedná se však o tzv. výkladové stanovisko vydané Nejvyšším státním zástupcem postupem dle § 12 odst. 2 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.

⁵¹² Obsahu tohoto ustanovení odpovídá identické právo oběti trestného činu pojaté do § 16 ZOTČ o poskytování osobních údajů oběti.

protokole překryty černou páskou, respektive začerněny či nejsou příslušné kolonky předtištěných formulářů vůbec vyplněny a údaje jsou vedeny samostatně buď v zapečetěné obálce přiložené ke spisovému materiálu nebo v oddělené relativně samostatné části spisu, s níž se mohou seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení, respektive úředníci Probační a mediační služby.

Dále je třeba upozornit na ustanovení § 65 odst. 6 TrŘ, podle něhož je při nahlížení do spisu nutno učinit taková opatření, aby uvedené údaje nebyly zpřístupněny, jinak by samozřejmě zvýšená ochrana, jež je novým oprávněním poškozenému přiznána, pozbyla veškerého smyslu. Požadavek zákonodárce vtělený do § 65 odst. 6 TrŘ je třeba mít na paměti rovněž v situaci, je-li obviněnému umožněno prostudování spisu poté, co policejní orgán uzná vyšetřování ve smyslu ustanovení § 166 TrŘ za skončené, byť zde již nenalezneme odkaz na ustanovení § 55 odst. 1 písm. c) TrŘ. Jinak řečeno, i při skončení vyšetřování se obviněnému a jeho obhájci oddělená, relativně samostatná část spisu, v níž jsou údaje vedeny, k prostudování nepředloží.

Do budoucna bude nutné se zabývat i konkrétními případy, ve kterých bude přicházet v úvahu uplatnění výjimek, jež z postupu skrytí osobních údajů poškozeného zákonodárce v ustanovení § 55 odst. 1 písm. c) TrŘ a identicky v § 16 ZOTČ stanoví. Předně se i přes učiněnou žádost poškozeného ve výše naznačeném smyslu jeho osobní údaje v protokole o procesním úkonu dle zákonodárce uvedou, je-li to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení. A dále se potřebné údaje o poškozeném sdělí osobě, proti níž se řízení vede tehdy, je-li to nezbytné pro řádné uplatnění práva na obhajobu. V konkrétním případě tak bude nutné porovnat právo na ochranu soukromí a bezpečnosti poškozeného na jedné straně s právem na obhajobu na straně druhé. Jelikož jsem se prozatím v praxi s takovou žádostí obviněného nesetkala, byť je poškozenými právo na oddělené vedení osobních údajů využíváno nikoli pouze ojediněle, a rovněž s ohledem na krátký časový odstup, kdy nebyl tento problém řešen judikaturou, lze při hledání odpovědi na tuto otázku prozatím čerpat z dostupné odborné literatury. Tato jako typický případ uvádí situaci, kdy je konkrétní informace v dané trestní věci předmětem dokazování. „...např. údaj o místě bydliště nebo místě výkonu zaměstnání oběti je důležitý pro ověření pravdivosti svědecké výpovědi nebo zjištění osobních a majetkových poměrů je důležité z hlediska posouzení naplnění znaků skutkové podstaty (srov.např. § 196 odst. 3 tr. zák., kde je znakem „nebezpečí nouze oprávněné

osoby“).⁵¹³ V praxi též nelze pomíjet požadavek zákonodárce vtělený do obou zmiňovaných ustanovení, neboť je nutné o zpřístupnění údajů a jeho důvodech učinit záznam do spisu.

Poslední problém, na který upozorním, souvisí s oprávněním zmocněnce poškozeného k účasti při vyšetřovacích úkonech, které je zakotveno v ustanovení § 51 odst. 2 TrŘ. Zmocněnec poškozeného se dle výslovné právní úpravy může po zahájení trestního stíhání účastnit těch vyšetřovacích úkonů, jimiž se mají objasnit skutečnosti důležité pro uplatnění práv poškozených, které zastupuje, a jejich výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem. V souvislosti s tímto právem zmocněnce, mě napadá otázka, jak by měl státní zástupce postupovat v případě, že zmocněnec policejnímu orgánu oznámil, že se chce vyšetřovacího úkonu účastnit, avšak tento jej opomněl o termínu provádění úkonu informovat. Posuzujeme-li takový nedostatek v přípravném řízení zcela formálně, na místě by nepochybně bylo udělení pokynu státního zástupce dle § 174 odst. 2 písm. d) TrŘ a vrácení věci policejnímu orgánu za účelem opětovného provedení daného úkonu za účasti zmocněnce. S tímto možným nedostatkem je spjata i to, zda je takový procesní úkon, zejména, jednalo-li se o výslechy obviněného nebo svědků, v následném řízení před soudem použitelným důkazem, respektive důkazním prostředkem, nebyl-li učiněn zcela v souladu s trestním řádem. Je otázkou, zda budou soudy takové pochybení vykládat jako závažnou procesní vadu přípravného řízení,⁵¹⁴ kterou nelze v řízení před soudem napravit a jež bude ve smyslu ustanovení § 186 písm. e) TrŘ ve spojení s ustanovením § 188 odst. 1 písm. e) TrŘ důvodem k vrácení věci do přípravného řízení státnímu zástupci k došetření. Mám za to, že náprava takového opomenutí je v řízení před soudem, klasicky opětovným výslechem dané osoby za účasti zmocněnce, možná a nejedná se tak o natolik závažnou procesní vadu, jež by odůvodňovala vrácení věci do přípravného řízení. Jak se však

⁵¹³ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 93.

⁵¹⁴ Závažnými procesními vadami přípravného řízení se dle odborné literatury rozumí pouze takové vady, které samy o sobě nebo ve spojení s jinými závažným způsobem zpochybňují zákonnost přípravného řízení a jeho výsledků nebo které mají za následek, že k některým úkonům přípravného řízení nelze přihlížet jako k důkazu. Podrobněji viz JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, s. 567-570.

k následkům zmiňovaného pochybení postaví rozhodovací praxe soudů se jistě v budoucnu dozvíme.⁵¹⁵

⁵¹⁵ K dalším nejasnostem a nedostatkům spjatým s právem zmocněnce účastnit se vyšetřovacích úkonů blíže BASÍK, Michal. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě. *Státní zastupitelství*. 2013, ročník 11, č. 5, s. 35.

6. Stručné srovnání české a slovenské procesní úpravy postavení poškozeného

I přesto, že české a slovenské trestní právo procesní vycházelo po roce 1989, respektive od počátku roku 1993, ze stejného procesního předpisu, konkrétně se jednalo o zákon č. 141/1961 Sb., v současné době se, jde-li o právní úpravu a s tím související procesní postavení poškozeného v trestním řízení, v určitých aspektech liší. Mám však za to, že tyto odlišnosti nejsou zásadního charakteru. Cílem této kapitoly rigorózní práce není přinést zcela vyčerpávající a zevrubnou analýzu slovenské právní úpravy, naopak bych ráda spíše ve stručnosti poukázala na některé rozdíly v obou dotčených procesních předpisech a to právě ve vztahu k poškozenému. Jde-li o často skloňovanou rekonstrukci trestního práva, je plně na místě upozornit a tím i vyzdvihnout legislativní aktivitu slovenského zákonodárce, jejímž výsledkem bylo přijetí jak nového trestního zákona, tak nového trestního řádu.⁵¹⁶ Snahy o zcela zásadní změny na poli trestního práva tak nezůstaly tzv. na půli cesty, jako je tomu v současné době v České republice, kdy je stav částečné rekonstrukce spočívající pouze v přijetí nového kodexu trestního práva hmotného částí odborné veřejnosti silně kritizován.⁵¹⁷

Ještě než se zaměřím na jednotlivé vybrané odlišnosti, považuji za přínosné upozornit na jeden ze stěžejních principů, jenž je nutné při aplikaci procesních předpisů k tomu povolanými osobami přísně respektovat. Slovenský trestní proces rovněž jako ten český vychází z určitých základních zásad, jež zákonodárce vyjmenovává v ustanovení § 2 zákona č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok (dále jen „TrP“) a na dalších místech předpisu je dále rozvíjí. Mezi tyto základní zásady bez pochyby patří i zásada přiměřenosti a zdrženlivosti (§ 2 odst. 2 TrP, srov. § 2 odst. 4 věta druhá TrŘ), která v sobě nese požadavek umírněných zásahů do základních práv a svobod nejen osoby, proti níž se řízení vede, ale všech osob na konkrétním úkonu zúčastněných. Obdobně jako je tomu v § 52 TrŘ, mají totiž i slovenské orgány činné v trestním řízení dle § 55 TrP obecnou povinnost respektovat při vykonávání veškerých úkonů trestního řízení

⁵¹⁶ Konkrétně se jedná o zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon a zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok.

⁵¹⁷ Viz například JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v českém trestním řízení. In ZÁHORA, Jozef. KERT, Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 48.

důstojnost a ústavou zaručená základní práva a svobody a to všech osob na úkonu zúčastněných, tedy i poškozeného.

Při srovnání procesního postavení poškozeného tak, jak je zakotveno českým a slovenským trestním řádem,⁵¹⁸ nelze nevyjít ze samotné definice tohoto základního procesního pojmu. Poškozeným je dle ustanovení § 46 TrP osoba, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, anebo byla porušena či ohrožena její jiná zákonem chráněná práva nebo svobody. Z uvedeného vyplývá, že okruh poškozených je oproti výslovnému vymezení pojmu trestním řádem rozšířen i o kategorii těch poškozených, jejichž práva či svobody byla trestným činem ohrožena nebo porušena, kdy slovenský zákonodárce má na mysli všechna práva a svobody zakotvená nejen v samotné Ústavě Slovenské republiky, ale i v jiných právních předpisech. Jak uvádí učebnice slovenského trestního práva procesního,⁵¹⁹ při úvahách stran toho, jak definovat pojem poškozený, měl podstatný vliv VII. Kongres OSN konaný roku 1985 v Miláně a závěry zde přijaté, především pak Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestné činnosti a zneužití moci ze dne 29.11.1985.⁵²⁰ Podle tohoto dokumentu se poškozenými, respektive oběťmi rozumí osoby, kterým byla individuálně nebo kolektivně způsobena škoda, včetně fyzické nebo psychické újmy, emocionálního strádání, majetkové škody nebo značné škody na jejich základních právech konáním nebo opomenutím, které je v rozporu s vnitrostátními zákony členských států, včetně těch, které zakazují zneužití moci.⁵²¹

Další z odlišností je možné zpozorovat v procesní úpravě zastoupení poškozeného, který má i ve slovenském trestním řízení postavení strany. Dle výslovné úpravy § 48 TrP smí zákonný zástupce poškozeného k jeho zastupování zmocnit kohokoli, nicméně zdůrazněna je organizace na pomoc obětem trestných činů. I přesto,

⁵¹⁸ Přehledný výčet práv poškozeného, které mu přiznává slovenský trestní pořádek, přináší například IVOR, Jaroslav; Záhora, Jozef. *Repetitóriium rekodifikovaného trestného práva*. 8. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2012, s. 111 a 112.

⁵¹⁹ IVOR, Jaroslav et al. *Trestné právo procesné*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 246.

⁵²⁰ Bez zajímavosti jistě není ani skutečnost, že někteří autoři dokonce tuto Deklaraci, byť se svou povahou jedná o právně nezávazný dokument, označují za Magnu chartu obětí trestných činů, neboť stanovila minimální standard pro zacházení s oběťmi a ovlivnila tvorbu dalších mezinárodních dokumentů. Blíže viz TOMÁŠEK, Michal et al. *Europeizace trestního práva*. 1. vydání. Praha: Linde, 2009, s. 356.

⁵²¹ Podrobněji k problematice upravené Deklarací viz RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 29-37.

že není českým trestním řádem tato možnost zákonnému zástupci poškozeného v ustanovení § 45 TrŘ výslovně dána, mám za to, že vyloučena není. Zákonný zástupce poškozeného totiž může poškozenému zvolit i zmocněnce, kdy jediným omezením je skutečnost, že se, má-li jít o určitou organizaci poskytující pomoc obětem trestných činů, musí jednat o osobu v právním slova smyslu, tedy o právnickou osobu, popřípadě by bylo možno zmocněncem zvolit fyzickou osobu z takové organizace, pokud by sama organizace právní subjektivitu neměla.

Jeden z nejmarkantnějších rozdílů v dotčených právních úpravách však lze vidět v tom, jak se ten který zákonodárce snaží legislativně řešit situaci, kdy v řízení vystupuje velký, respektive mimořádně vysoký počet poškozených. Ani slovenská legislativa přesně nedefinuje, kolik poškozených se musí v řízení vyskytovat, aby bylo nutné uplatňovat ustanovení týkající se tzv. společného zástupce, což je obdoba tzv. společného zmocněnce jakožto označení specifické osoby a institutu užívaného českým trestním řádem. Slovenský trestní pořádek nad rámec českého procesního předpisu vytváří v § 47 odst. 2 a odst. 3 možný návod pro řešení dvou procesních situací právě v závislosti na počtu poškozených v trestním řízení. Předpoklady pro uplatnění obou možností jsou mimo počet poškozených shodné, když je možné je využít tehdy, pokud by jednotlivým výkonem práv každého z nich mohl být ohrožen účel anebo rychlý průběh trestního stíhání. Ustanovení § 47 odst. 2 TrP pracuje se spojením „větší počet poškozených“, čemuž podle odborných kruhů odpovídá počet více než deset,⁵²² byť je nutné tuto otázku vždy řešit samostatně v každém jednotlivém případě. Dospěje-li v přípravném řízení prokurátor k závěru, že je na místě aplikovat, s ohledem na požadavek rychlosti řízení, institut společného zástupce, navrhne jeho ustanovení soudci pro přípravné řízení, který o něm rozhoduje opatřením. Prokurátor následně oznámí opatření těm poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody, a opatření se též vhodným způsobem uveřejní. Společným zástupcem bude dle dikce § 47 TrP zpravidla jeden z poškozených, s čímž však musí tato osoba vyslovit předchozí souhlas. Společných zástupců může být i několik, nejvýše však deset, oproti šesti společným zmocněncům jakožto maximálnímu počtu stanovenému v § 44 odst. 2 TrŘ. Společný zástupce poškozených může být ustanoven rovněž i v řízení před soudem. Jde-li o jeho procesní postavení, vykonává v řízení práva jinak náležející poškozeným, které

⁵²² IVOR, Jaroslav et al. *Trestné právo procesné*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 250.

zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody. V ustanovení § 47 odst. 2 TrP věta za středníkem je pro vystupování společného zástupce v trestním řízení stanoveno jedno významné omezení, neboť není připuštěno, aby již uplatněný nárok na náhradu škody vzal zpět, aniž by disponoval písemným souhlasem dotčeného poškozeného. Takové omezení v ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ nenajdeme.

Pro případy, kdy v řízení vystupuje slovy zákona velký, tedy nikoli pouze větší, počet poškozených, nabízí slovenský zákonodárce postup dle § 47 odst. 3 TrP. Zde je výslovně uvedeno, že se jedná zpravidla o počet poškozených převyšující sto. Za takové situace v přípravném řízení Generální prokurátor Slovenské republiky navrhne vyloučit účast poškozených v trestním řízení. Návrh je třeba řádně zdůvodnit a přiložit k němu veškerý do té doby shromážděný spisový materiál a předložit jej k rozhodnutí Nejvyššímu soudu Slovenské republiky. Vyhoví-li soud takovému návrhu, je povinností Generálního prokurátora Slovenské republiky zabezpečit zveřejnění usnesení soudu a to vhodným způsobem tak, aby se o něm mohli poškození dozvědět. Takové řešení v praxi velmi technicky náročných situací považuji za velmi praktické a velkou měrou usnadňující orgánům činným v trestním řízení výkon jejich pravomocí v konkrétním trestním řízení. Otázkou však zůstává, zda by v případě ukotvení podobného mechanismu v českém trestním řádu, nebyla příslušná ustanovení snadno ústavně napadnutelná i s ohledem na předchozí rozhodovací praxi Ústavního soudu, kterou jsem zmínila v kapitole I.

Rozdílný je taktéž nejzazší okamžik možného uplatnění nároku na náhradu škody. Podle ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ je třeba návrh učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Naproti tomu v režimu slovenského trestního procesu musí poškozený předmětný nárok vůči obviněnému uplatnit již nejpozději do skončení vyšetřování anebo zkráceného vyšetřování, tj. do okamžiku prostudování spisu a případného podání návrhu na doplnění vyšetřování či zkráceného vyšetřování (§ 46 odst. 3 TrP). Poté již takový návrh procesně účinně vznést nelze. Ostatně sama možnost po skončení vyšetřování prostudovat spisový materiál a činit návrhy na doplnění vyšetřování je významným oprávněním přiznaným poškozenému do nedávné doby pouze slovenskou právní úpravou (§ 208 TrP). Jak jsem již zmiňovala v kapitole III., zákonem č. 45/2013 Sb., kterým se mimo jiné na mnoha místech změnil i trestní řád, došlo k podstatnému rozšíření procesních práv osob vystupujících v trestním řízení

v postavení poškozeného. Tyto změny se též dotkly znění ustanovení § 166 odst. 1 TrŘ, podle něhož má nově rovněž i poškozený, uzná-li policejní orgán vyšetřování za skončené, právo v přiměřené době prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. I přesto, že se tímto obě porovnávané právní úpravy podstatně přiblížily, nelze nevidět jeden významný rozdíl, který je i po přijetí citované novelizace v obsahu textu zákonů zachován. Slovenský zákonodárce byl totiž v této otázce velkorysejší, neboť oprávnění pojaté do ustanovení § 208 odst. 1 TrP přiznal každému poškozenému bez ohledu na to, zda uplatnil nárok na náhradu škody či nikoli. Ostatně, jak jsem již zmínila, je nejzazším okamžikem pro jeho uplatnění právě prostudování spisu po skončeném vyšetřování. Naproti tomu dle nového znění § 166 TrŘ má možnost prostudovat spis a činit případné doplňující návrhy pouze ten poškozený, který již nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení podal.⁵²³

I slovenské úpravě je vlastní institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním neboli tzv. dispoziční právo poškozeného (konkrétně se jedná o úpravu v § 211 a § 212 TrP). Na první pohled by se opět mohly obě právní úpravy jevit jako identické, mám však za to, že tomu tak není, byť lze dané rozdíly označit za ne příliš podstatné. Slovenský zákonodárce taktéž stanoví případy, v nichž souhlasu poškozeného s trestním stíháním není třeba, mezi nimi i situace, kdy je poškozeným stát, obec, vyšší územní celek, právnická osoba s majetkovou účastí státu, anebo právnická osoba hospodařící s veřejnými financemi. Dle ustanovení § 212 TrP může poškozený již udělený souhlas s trestním stíháním vzít svým výslovným prohlášením zpět a to do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě, což je v podstatě shodné se zněním ukotveným v § 163 odst. 2 TrŘ. Slovenský trestní pořádek však následně připouští, aby poškozený udělil souhlas s trestním stíháním, i přesto, že jej původně udělit odepřel. Předpokladem pro takový postup je skutečnost, že původní odepření souhlasu bylo učiněno v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Uvedené se aplikuje shodně pro případ, že poškozený nejprve udělil souhlas, a poté jej vzal zpět, a následně se znovu rozhodl souhlas udělit. Naopak český trestní řád v poslední větě ustanovení § 163 odst. 2 TrŘ zdůrazňuje, že výslovně odepřený souhlas nelze znovu udělit. Stěžejní rozdíl oproti české úpravě však spočívá v tom, že podle trestního

⁵²³ Samo právo činit návrhy na doplnění dokazování je však právem, které dle § 43 odst. 1 TrŘ náleží každému poškozenému bez ohledu na to, zda uplatnil nárok na náhradu škody či nikoli.

pořádku musí být o přípustnosti znovuudělení souhlasu rozhodnuto orgánem činným v trestním řízení, který v daném čase ve věci koná procesní úkony. Český zákonodárce, jak jsem již naznačila, stanoví okruh případů, v nichž souhlasu poškozeného není třeba. Naopak zákonodárce slovenský vychází v obdobných případech z koncepce tzv. presumpce udělení souhlasu, což znamená, že v zákonem jmenovaných případech se má za to, že souhlas udělen byl, nicméně o tom, že tato presumpce platí, musí opět ve smyslu ustanovení § 212 TrŘ rozhodnout příslušný orgán činný v trestním řízení. Odlišnosti stran uplatnění dispozičního práva se objevují taktéž, vystupuje-li v řízení jako poškozený osoba, které je méně než 15 let. Dle české právní úpravy jde právě o jeden z případů, kdy souhlasu s trestním stíháním dle § 163a odst. 1 TrŘ není třeba. Slovenský trestní pořádek, jak ostatně uvádí i odborná literatura,⁵²⁴ v tomto směru nenapodobil výjimku z dispozičního práva poškozeného zavedenou v trestním právu České republiky. Naopak souhlas či nesouhlas s trestním stíháním v případě taxativně vymezených trestných činů dává zákonný zástupce poškozeného. Rozdíl spočívá i v tom, že takto je souhlas vyžadován nejen, je-li poškozeným osoba mladší 15 let, ale v případě každého nezletilého poškozeného, tedy až do dosažení zletilosti, respektive dle slovenské terminologie plnoletosti.⁵²⁵

Práva poškozeného jsou slovenským trestním řádem posílena, i jde-li o jeho aktivní účast při hlavním líčení. Poškozený sice není nadán oprávněním při hlavním líčení samostatně provádět důkazy, kdy smí dle § 272 odst. 1 TrP se souhlasem předsedy senátu pouze klást vyslychaným osobám otázky. Na druhou stranu je však dle § 271 TrP po provedení každého důkazu tázán, zda se k němu chce vyjádřit, kdy je následně obsah takového vyjádření zaznamenáván do protokolu. Naproti tomu dle českého trestního řádu činí uvedený dotaz v hlavním líčení soud pouze ve vztahu k obžalovanému (§ 214 TrŘ).

⁵²⁴ ČENTĚŠ, Jozef; KOLCUN, Jozef. K postaveniu zákonného zástupcu maloletého poškozeného v trestnom konaní. In ZÁHORA, Jozef. KERT. Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 117.

⁵²⁵ K pojmu nezletilý, respektive *maloletý* ve slovenském trestním právu procesním blíže viz ČENTĚŠ, Jozef; KOLCUN, Jozef. K postaveniu zákonného zástupcu maloletého poškozeného v trestnom konaní. In ZÁHORA, Jozef. KERT. Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 107 a 108. V tomto odborném příspěvku autoři dospěli k závěru, že souhlas či nesouhlas s trestním stíháním, který za poškozeného vyslovil jeho poručník nebo opatrovník, musí být schválený soudem.

Poslední skupinou poškozenému přiznaných práv, na niž upozorním, jsou práva spočívající v možnosti brojit opravnými prostředky proti různým rozhodnutím orgánů činných v trestním řízení. Již v přípravném řízení je na rozdíl od naší právní úpravy poškozenému v § 228 odst. 6 TrP umožněno podat stížnost proti usnesení policejního orgánu či prokurátora o přerušení trestního stíhání. Za zásadní však považuji to, že slovenský trestní řád v ustanovení § 355 odst. 2 dává poškozenému právo podat odpor proti trestnímu příkazu, respektive slovy zákona rozkazu, pokud jím byla přiznána náhrada škody. Jestliže proti trestnímu příkazu podal odpor pouze poškozený, trestní příkaz se ruší, avšak pouze ve výroku o náhradě škody. Samosoudce dále postupuje dle výslovného znění citovaného ustanovení tak, že poškozeného usnesením s jeho nárokem odkáže na občanskoprávní řízení, případně na řízení před jiným příslušným orgánem. Otázkou, která v této souvislosti vyvstává, je ta, do jaké míry tohoto oprávnění poškození využívají, uvážíme-li, že po takovém postupu se již samosoudce meritorně otázkou náhrady škody nezabývá, pouze poškozeného odkáže na pořad práva civilního. Jinak řečeno, zdali není pro poškozeného přínosnější a více taktické, náhradu škody v trestním příkazu přiznanou akceptovat, neboť jí dosáhl výrazně snazší cestou než skrze řízení občanskoprávní, kde by musel vystupovat v aktivnější roli, a v civilním řízení se následně případně domáhat pouze té části jím uplatněného nároku, s níž byl soudem na toto řízení odkázán. Zcela specifické, českému trestnímu řádu neznámé, oprávnění náleží poškozenému, jde-li o mimořádné opravné prostředky. Slovenskému trestnímu pořádku je vlastní, mimo i nám známé dovolání a obnovu řízení, institut tzv. zrušení pravomocných rozhodnutí vydaných v přípravném řízení policejním orgánem nebo prokurátorem na návrh oprávněných osob. Tento opravný prostředek se stal součástí právního řádu prostřednictvím již zmiňované rekonstrukce trestního práva procesního. Jedná se o mimořádný opravný prostředek, o němž za podmínek vypočtených v § 363 a následující TrP rozhoduje Generální prokurátor Slovenské republiky.⁵²⁶ Mezi osoby, které jsou oprávněné podat návrh na zrušení takového rozhodnutí, jež bylo učiněno v přípravném řízení, trestní pořádek řadí i poškozeného, který tak smí učinit pouze v neprospěch obviněného.

I přes nepřehlédnutelnou blízkost a značnou podobu obou dotčených právních úprav, lze stále v textu výše rozebraných zákonů objevit mnohé odlišnosti. Trendem

⁵²⁶ K podstatě a výkladu předpokladů pro uplatnění tohoto institutu blíže viz IVOR, Jaroslav et al. *Trestné právo procesné*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 751-754.

trestněprávních předpisů obou zemí je však obrat pozornosti od obviněného směrem k poškozenému a jeho postavení v trestním řízení. V. Čečet v této souvislosti v období chystané rekodifikace slovenského trestního práva uváděl: „...postavení poškozeného v trestním řízení od roku 1989 nabývá na kvalitě. Z trestního pořádku se postupně vytrácí rozdíly, které opodstatňovaly diskuzi o procesním nedocení postavení poškozeného. Uvědomujeme si, že jde o proces neukončený, jehož dynamika se odvíjí i od ostatních atributů, které vývoj práva ovlivňují. Za důležité však pokládáme, aby náš zákonodárce v souvislosti s připravovanou rekodifikací trestních norem soustředil pozornost i na oblast poškozeného a tak konkrétně vyjádřil povinnost právního státu převzít na sebe odpovědnost za ochranu práv a oprávněných zájmů občanů, kteří se stali oběťmi trestného činu.“⁵²⁷ Domnívám se, že slovenský zákonodárce při přípravách a následném schvalování nového kodexu trestního práva procesního na myšlenku, jež je podstatou tohoto závěru, navázal, když byl poškozenému, jde-li o sumu jemu přiznaných práv, poměrně nakloněn. Mám pak za to, že právě díky mnohým výše uvedeným oprávněním poškozeného, je možné označit slovenskou právní úpravu v přístupu k tomuto procesnímu subjektu za modernější a kvalitnější oproti úpravě obsažené v českém trestním řádu, byť se některé z markantních rozdílů podařilo v souvislosti s přijetím zákona č. 45/2013 Sb. odstranit.

⁵²⁷ ČEČOT, Vladimír. Poškozený v trestnom konaní – legislatívna súčasnosť a perspektívy. *Bezpečnostní teorie a praxe: sborník Policejní akademie České republiky*. 2005, ročník 11,č. 1, s. 45.

7. *Náměty de lege ferenda*

Od nabytí účinnosti trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb.) již uběhla řada let, během kterým byl tento právní předpis nesčetněkrát měněn. I přes výrazné posílení práv poškozeného jako subjektu trestního řízení, ke kterému přispěla svou měrou řada novelizací, na něž jsem upozornila nejen v kapitole 1. ale i na dalších místech své práce, zůstávají v procesní úpravě ve vztahu k poškozenému některé výraznější nedostatky. Osobně jsem toho názoru, že ne každá starší právní úprava, jež byla novelami překonána, byla špatná. Za vhodné proto považuji některé z dříve uplatňovaných institutů použít jako zdroj inspirace pro vylepšení budoucí právní úpravy. Pro účely této závěrečné kapitoly diplomové práce jsem vybrala tři náměty, které by mohly procesní postavení poškozeného v českém trestním řízení do budoucna dále posílit, ve zbytku odkazuji na to, co je uvedeno v předcházejících kapitolách.

Původnímu znění trestního řádu bylo vlastní oprávnění prokurátora navrhnout za poškozeného, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu, která byla poškozenému trestným činem způsobena (podrobněji viz kapitola 1.).⁵²⁸ O tuto možnost prokurátor přišel v rámci změn trestního řádu provedených zákonem č. 178/1990 Sb. Znovuzavedení tohoto oprávnění by dle mého názoru mohlo posílit procesní práva poškozených. Státní zástupce by mohl nárok vznést namísto poškozeného, v jeho prospěch, nikoli však proti jeho vůli. J. Kuchta⁵²⁹ v této souvislosti dokonce uvedl několik situací, za kterých by bylo vznesení nároků státním zástupcem vhodné, mezi nimi například i tu, že by se poškozený o trestním řízení vůbec nedozvěděl, žije v cizině a nemohl by se dostavit k soudu.

Problematicke souhlasu poškozeného s trestním stíhání jsem věnovala značnou pozornost, zejména jde-li o její nedostatky. Za současné právní situace je trestní stíhání taxativně vypočtených trestných činů možné zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat jen se souhlasem poškozeného, ovšem pouze v případě, že je mezi poškozeným a podezřelým z trestného činu, respektive obviněným vztah předpokládaný

⁵²⁸ Podrobnější výklad k tehdejšímu oprávnění prokurátora viz RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 213-217.

⁵²⁹ KUČHTA, Josef. *Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení*. In Kalvodová Věra (ed.). *Rekodifikace trestního práva procesního*. Brno: MU, 2001, s. 95.

v ustanovení § 163 odst. 1 TrŘ. Zjednodušeně řečeno jde o příbuzenský poměr. Domnívám se, že vhodnější by byla taková právní úprava, která by tento kvalifikovaný vztah mezi dotčenými osobami odstranila a souhlas s trestním stíháním by byl vyžadován od každého poškozeného. Jinou možnou variantou je ukotvení tzv. návrhových deliktů, které by byly svou povahou výjimkou ze zásady oficiality, respektive legality a u kterých by bylo zcela ponecháno na úvaze poškozeného, zda bude pachatel trestně stíhán či nikoli.⁵³⁰ Zákodárce by pak měl pečlivě uvážit výběr trestných činů, kterých by se tento institut týkal. Předně by se mělo jednat o ty trestné činy, které jsou svou povahou méně závažné, typicky některé nedbalostní trestné činy, u kterých veřejný zájem na jejich postihu nepřevyšuje zájmy poškozeného. V případě, že by zákonodárce nepřikročil ani k jedné navrhované úpravě, považuji za žádoucí alespoň přehodnocení výčtu trestných činů v ustanovení § 163 TrŘ a to z důvodů rozebraných v kapitole 3.

Posledním návrhem, jenž si dovoluji vznést, je změna ustanovení § 314g TrŘ. Podle mého názoru by zákonodárce měl rozšířit okruh osob oprávněných podat odpor směřující proti trestnímu příkazu o poškozeného. V této souvislosti jistě vyvstávají pochybnosti o tom, zda by nebyl tento opravný prostředek nadužíván, popřípadě zneužíván poškozenými s ohledem na to, že působí zrušení trestního příkazu bez dalšího. S tímto je spojena i reálná obava o prodloužení celého trestního řízení. Tyto obavy by však neměly převážit nad bezdůvodnou diskriminací poškozeného, kterou nynější úprava působí. Jak uvádí T. Hrnčířík⁵³¹ poškozenému za současné situace nezbyvá než doufat, že trestní příkaz napadne odporem státní zástupce. Nedostatek v právní úpravě je možné legislativně řešit tak, že by bylo poškozenému přiznáno oprávnění podávat odpor alespoň do výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích či vydání bezdůvodného obohacení.⁵³²

⁵³⁰ K tomuto podrobněji viz JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 111-113.

⁵³¹ HRNČIŘÍK, Tomáš. Oprávnění poškozeného napadat meritorní rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. 2006 [cit. 10. 4. 2012].

Dostupné z WWW: www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_4966/opraveni-poskozeneho-napatat-meritorni-rozhodnuti-organu-cinnych-v-trestnim-rizeni.aspx.

⁵³² K předpokládaným účinkům, které by takový odpor působil na trestní příkaz a následnému rozhodování ve věci blíže JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, ročník 36, č. 2, s. 116.

Závěr

Poškozený jakožto jeden ze základních subjektů trestního řízení a rozsah jemu přiznaných procesních práv, jež udávají jeho procesní postavení, jsou bez pochyby již jedním z tradičních témat trestního práva procesního, které je, jak jsem se sama mohla přesvědčit, stále v popředí zájmu odborné veřejnosti, a jemuž je věnována z její strany náležitá pozornost. Při zpracování této rigorózní práce mi jako výchozí zdroje posloužily tři monografie týkající se poškozeného a jeho role v trestním procesu, z nichž je stále v odborných kruzích hojně čerpáno. Jedná se o díla D. Císařové a J. Čížkové,⁵³³ J. Jelínka⁵³⁴ a kolektivu autorů M. Růžičky, F. Púryho a J. Zezulové.⁵³⁵ Součástí téměř každé publikace či článku zveřejněného v nedávné minulosti na stránkách odborných právnických časopisů, do nichž jsem nahlédla a s nimiž jsem se seznámila, byly výtky adresované zákonodárci týkající se nedostatků procesní úpravy právě ve vztahu k poškozenému. Nutno podotknout, že kritika mezer a limitů právní úpravy byla mnohdy oprávněná. Při přípravě nových právních předpisů po dlouhá léta poškozený skutečně nestál v popředí zájmu zákonodárce. Tento přístup se však v posledních letech změnil a nyní jsme svědky trendu v podstatě opačného, kdy se téměř každá novelizace trestního řádu poškozeného dotýká a více či méně s jeho právy souvisí.⁵³⁶ Nejprve byl přijat zákon č. 181/2011 Sb., kterým došlo k zásahu do po několik desítek let netknuté a ustálené definice poškozeného zakotvené v § 43 odst. 1 TrŘ. Důsledek této změny lze vidět především v rozšíření předmětu adhezního řízení, kdy je možné v trestním řízení dosáhnout též uspokojení nároku na náhradu trestným činem způsobené nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení. Ustanovení týkající se poškozeného byla novelizována rovněž v souvislosti s ukotvením nového, dosud našemu právnímu řádu neznámému, institutu dohody o vině a trestu. Konkrétně se jednalo o zákon č. 193/2012 Sb., jímž byl mimo jiné odstraněn i legislativní

⁵³³ CÍSAŘOVÁ, Dagmar; ČÍŽKOVÁ, Jana. *Poškozený v československém trestním řízení*. Praha: Univerzita Karlova, Acta Universitatis Carolinae. Iuridica Monographia, 1982, č. 37, 85 s.

⁵³⁴ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, 190 s.

⁵³⁵ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 759 s.

⁵³⁶ I tento přístup zákonodárce však byl podroben kritice některých autorů. Namítána je především neuváženost některých změn a nedostatečné zvážení a pečlivé vyhodnocení možných komplikací, které se při aplikaci nových institutů mohou v praxi orgánů činných v trestním řízení objevit. Viz například BASÍK, Michal. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě. *Státní zastupitelství*. 2013, ročník 11, č. 5, s. 32-36.

nedostatek nacházející se v definici poškozeného, na něž jsem upozornila v kapitole II. Konečně pak byl v průběhu zpracování této rigorózní práce přijat, z pohledu poškozeného podle mého názoru zcela zásadní, zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, jímž byl na řadě míst novelizován i trestní řád. Právě s ohledem na skutečnost, že na aktuální znění některých ustanovení trestního řádu měl zákon o obětech trestných činů podstatný vliv, a tyto dva právní předpisy se vzájemně prolínají a doplňují, jsem svou pozornost věnovala taktéž oběti trestného činu. Tento pojem totiž nelze bez dalšího oddělit od pojmu poškozeného. I přesto, že je podstatná část zmiňovaného zákona o obětech trestných činů účinná teprve od 1.8.2013, tedy prozatím jen pár měsíců, stranou zájmu odborné veřejnosti zákon nezůstal. Již na jaře letošního roku byl k tomuto zákonu autorským kolektivem pod vedením J. Jelínka vydán komentář,⁵³⁷ který mi při výkladu a hodnocení nové právní úpravy posloužil jako výchozí zdroj a to společně s některými příspěvky, jež zazněly na konferenci konané dne 26.9.2012 na téma „Postavení poškozeného a oběti z pohledu trestního práva a kriminologie“ a organizované Právníckou fakultou Univerzity Karlovy a Českou kriminologickou společností.⁵³⁸

V úvodní kapitole rigorózní práce jsem se snažila relativně stručně popsat a vystihnout vývoj a zásadní změny v procesním postavení poškozeného tak, jak byly ukotveny nejprve v procesních předpisech předcházejících současnému trestnímu řádu. Jde-li o právní úpravu trestního řádu z roku 1961, tak i tato prošla poměrně značným legislativním vývojem a to i prostřednictvím novelizací, jež jsem si pro účely rigorózní práce ke zhodnocení vybrala. Při výkladu jsem rovněž vycházela z judikatury našich vyšších soudů včetně významného nálezu Ústavního soudu č. 77/2001 Sb., jímž soud zasáhl do tehdejší podoby ustanovení § 44 odst. 2 TrŘ. Mám za to, že i přesto, že byly některé instituty, jež byly vlastní dřívějším právním úpravám, ke škodě věci buď další legislativní činností značně modifikovány anebo dokonce z procesního předpisu vypuštěny, lze se k některým z nich při úvahách o vylepšení současné úpravy vracet.

⁵³⁷ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, 264 s.

⁵³⁸ Jednotlivé příspěvky jsou zpracovány ve zdařilé kolektivní monografii, z níž jsem rovněž čerpala. JELÍNEK, Jiří; GRÍVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, 256 s.

Druhou kapitolu jsem věnovala pojmoslovným otázkám spjatým se samotnou definicí pojmu poškozeného v ustanovení § 43 TrŘ a dále kategorizaci poškozených. S ohledem na to, že trestní řád na výklad jednotlivých klíčových termínů obsažených v definici rezignoval, bylo nutné čerpat z bohaté judikatury našich soudů. Předmětem mého zájmu byla především relativně nová skupina poškozených, kterým byla trestným činem způsobena nemajetková újma, a poškozených, na jejichž úkor se pachatel trestného činu bezdůvodně obohatil. Rozhodování o nemateriální újmě a bezdůvodném obohacení je totiž pro trestní soudce určité novum, s nímž se musí v rámci adhezního řízení vypořádat. Jistým vodítkem jim v tomto směru může být i nová, postupně se objevující, rozhodnutí soudů vyšší instance, konkrétně též rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 8 Tdo 46/2013, který vypočítává předpoklady, při jejichž splnění je možné poškozenému přiznat určitou peněžitou částku na náhradě nemajetkové újmy.

Součástí třetí kapitoly zasvěcené procesním právům poškozeného, je po úvodní klasifikaci těchto práv detailnější rozbor práva nahlížet do spisu, práva na ochranu soukromí, ale především institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním. Zde jsem se záměrně nevyhýbala některým problematickým aspektům této právní úpravy a to především z pohledu aplikační praxe. Stranou mého zájmu nezůstalo ani zastoupení poškozeného, včetně značně sporné úpravy zastupování mimořádně vysokého počtu poškozených společným zmocněncem. Současná zákonná podoba tohoto specifického institutu se dlouhodobě v praxi orgánů činných v trestním řízení jeví jako velmi administrativně náročná, nedomyšlená, nepružná a nepřispívající zákonodárcem proklamované rychlosti trestního řízení.

Cílem čtvrté kapitoly bylo objasnit postavení poškozeného a v podstatě jej provést jednotlivými fázemi trestního řízení a zdůraznit oprávnění, která mu trestní řád v tom kterém stádiu procesu k prosazení práv nabízí. Za přínosné jsem považovala podrobněji rozebrat procesní možnosti poškozeného při rozhodování o poměrně v praxi hojně užívaných a oblíbených procesních odklonech, včetně nového institutu dohody o vině a trestu, s nímž naopak prozatím žádné výrazné praktické zkušenosti nemám.

V páté kapitole, nazvané oběť trestného činu, bylo nutné se vypořádat se zbrusu novým zákonem o obětech trestných činů, a v této souvislosti dále s výkladem stěžejních pojmů, s nimiž tento právní předpis pracuje. Zajímala jsem též o jeho prolnutí s trestním řádem a o dopad na samotné postavení poškozeného, je-li zároveň

obětí trestného činu dle tohoto zákona. Zpracování této kapitoly bylo poměrně náročné s ohledem na omezený okruh dosud tomuto tématu věnované odborné literatury. Nutno podotknout, že na mnoho sporných otázek, již tradičně, nepodává jednoznačnou odpověď ani důvodová zpráva. Z nové právní úpravy jsem se snažila k posouzení vybrat procesní instituty a práva oběti, respektive poškozeného, která byla doposud našemu právnímu řádu neznámá, například právo na informace oběti povinně poskytované, okruh práv, jimiž se má předcházet vzniku druhotné újmy. V závěru této části rigorózní práce jsem upozornila na některé z problémů, na něž jsem prozatím při aplikaci jednotlivých zákonných ustanovení narazila v rámci své čekatelské praxe u Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 9.

Obsah šesté kapitoly je výsledkem srovnání postavení poškozeného vyplývající z českého trestního řádu s procesní úpravou obsaženou ve slovenském trestním pořádku. Při bližší komparaci obou předpisů jsem dospěla k poměrně překvapivému závěru, neboť se mi současná slovenská právní úprava jeví v mnoha naznačených ohledech jako modernější a k poškozenému v podstatě přívětivější.

Jedním z vytyčených cílů rigorózní práce bylo nejen vyložit vybraná práva poškozeného a poukázat na jejich uplatnění v praxi, ale rovněž k současné úpravě přistupovat kriticky a navrhnout její možná zlepšení. Jednotlivé návrhy lze v textu této práce nalézt na řadě míst. S přihlédnutím k tomuto přístupu při jejím zpracování, jsem závěrečnou, oproti ostatním svým rozsahem stručnou, kapitolu věnovala pouze třem vybraným námětům *de lege ferenda*, jež by mohly přispět k dalšímu zdokonalení právní úpravy ve vztahu k poškozenému.

Na závěr si dovoluji vyslovit přání, aby i napříště bral zákonodárce zájmy poškozených osob plně v potaz a pokračoval tak v nastoleném trendu posledních let, kdy k poškozenému obrátil svou pozornost. Při přípravě nových institutů, novelizací, případně odbornými kruhy žádaného nového trestního řádu, je však více než žádoucí, aby zákonodárce lépe a důkladněji zvažil praktický dopad jednotlivých chystaných změn na trestní proces jako takový a též na jeho rychlost a s tím spjatou pružnost. Některých kýžených cílů však dle mého názoru nelze dosáhnout pouze prostřednictvím dynamicky se měnící právní úpravy, ale taktéž skrze změny v přístupu orgánů činných v trestním řízení při aplikaci předpisů stávajících.

Seznam zkratek

ObčZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Sb. rozh. tr.	Judikát uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek - část trestní
TrP	Zákon č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů
TrŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TrZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZOTČ	Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)
ZSVM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité literatury a pramenů

Odborná literatura:

CÍSAŘOVÁ, Dagmar; ČÍŽKOVÁ, Jana. *Poškozený v československém trestním řízení*. Praha: Univerzita Karlova, Acta Universitatis Carolinae. Iuridica Monographia, 1982, č. 37, 85 s.

ELIÁŠ, Karel et al. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek § 1-487*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, 1391 s.

GRIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, 121 s.

IVOR, Jaroslav; Záhora, Jozef. *Repetitórium rekodifikovaného trestného práva*. 8. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2012, 192 s.

IVOR, Jaroslav et al. *Trestné právo procesné*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, 1049 s.

JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, 264 s.

JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, 256 s.

JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, 190 s.

JELÍNEK, Jiří; ŘÍHA, Jiří; SOVÁK, Zdeněk. *Rozhodnutí ve věcech trestních*. 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Leges, 2008, 368 s.

JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, 864 s.

JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2012, 1301 s.

KOUDELKA, Zdeněk; RŮŽIČKA, Miroslav; VONDRUŠKA, František. *Zákon o státním zastupitelství s komentářem a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, 400 s.

LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, sv. 54, 1994, 246 s.

MUSIL, Jan; KRATOCHVÍL, Vladimír; ŠÁMAL, Pavel et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s.

NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL Josef et al. *Kriminologie*. 3. přepracované vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, 528 s.

RŮŽEK Antonín. *Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964, 218 s.

RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 759 s.

SOTOLÁŘ, Alexander; PŮRY, František; ŠÁMAL, Pavel. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, 468 s.

SOTOLÁŘ, Alexander; SOVÁK, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Díl první. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001, 608 s.

SULLIVAN, Dennis; TIFFT, Larry. *Handbook of restorative justice: a global perspective*. 1. vydání. London: Routledge, 2008, 574 s.

ŠÁMAL, Pavel. *Opravné prostředky v trestním řízení. Stížnost pro porušení zákona. Obnova řízení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, 195 s.

ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1898 s.

ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1831 s.

ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 1525 s.

ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád. Komentář*. II. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 1518 s.

ŠÁMAL, Pavel; NOVOTNÝ, František; RŮŽIČKA, Miroslav et al. *Přípravné řízení trestní*. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, 1471 s.

ŠÁMAL, Pavel; HRACHOVEC, Petr; SOVÁK, Zdeněk. *Trestní řízení před soudem prvního stupně*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996, 575 s.

ŠÁMAL, Pavel; VÁLKOVÁ, Helena; SOTOLÁŘ, Alexander et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 988 s.

ŠČERBA, Filip et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, 128 s.

ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan et. al. *Občanské právo hmotné*. 2. díl. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, 550 s.

TOMÁŠEK, Michal et al. *Europeizace trestního práva*. 1. vydání. Praha: Linde, 2009, 459.

TREŠLOVÁ, Lenka; HORÁČEK, Petr. *Komentář k zákonu č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů*. 1. vydání. Praha: Scientia, 2009, 70 s.

VEDRA, Vladimír. *Práva poškozeného v trestním řízení (základní informace)*. 1. vydání. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2007, 18 s.

VOŇKOVÁ, Jiřina; SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. 2. přepracované vydání. Praha: ProFem, 2008, 244 s.

WINTEROVÁ, Alena et al. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2011, 711 s.

Odborné články a příspěvky do sborníku:

AULICKÝ, Petr. Dohoda o vině a trestu. *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 3, s. 32-35.

BASÍK, Michal. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě. *Státní zastupitelství*. 2013, ročník 11, č. 5, s. 32-36.

BASÍK, Michal. Několik poznámek k dohodě o vině a trestu. *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 4, s. 55-57.

COUFAL, Petr. K očekávané rekodifikaci trestního řádu. *Trestní právo*. 2010, ročník 15, č. 10, s. 12-17.

CRHA, Lumír. Domácí násilí a vynucené zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním podle § 163a odst. 1 písm. d) trestního řádu. *Státní zastupitelství*. 2004, ročník 2, č. 12, s. 2-7.

CRHA, Lumír. K § 44 odst. 2 tr. ř. (různé výklady, stejné důsledky). *Státní zastupitelství*. 2003, ročník 1, č. 4, s. 12-16.

ČEČOT, Vladimír. Poškozený v trestnom konaní – legislatívna súčasnosť a perspektívy. *Bezpečnostní teorie a praxe: sborník Policejní akademie České republiky*. 2005, ročník 11, č. 1, s. 39-45.

ČENTĚŠ, Jozef; KOLCUN, Jozef. K postaveniu zákonného zástupcu maloletého poškodeného v trestnom konaní. In ZÁHORA, Jozef. KERT, Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 105-121.

ČEPLOVÁ, Veronika. Výše odměn zmocněnce v adhezním řízení v případech mimořádně vysokého počtu poškozených (§ 44 odst. 2 TrŘ) – nový druh trestu? *Trestněprávní revue*. 2008, ročník 7, č. 4, s. 111-114.

DURDÍK, Tomáš. Využití institutů posilujících ochranu poškozených při jednání u soudu. In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 50-59.

FENYK, Jaroslav. Několik úvah o právní povaze odstoupení od trestního stíhání podle § 70 zákona č. 218/2003 Sb. *Státní zastupitelství*. 2004, ročník 2, č. 2-3, s. 2-7.

FENYK, Jaroslav. Některé úvahy o postižitelnosti „domácího násilí“ z hlediska současného trestního práva i záměru de lege ferenda. *Právní rozhledy*. 2002, ročník 10, č. 12, s. 630-632.

GIBALOVÁ, Diana. Náhrada nemateriální újmy v trestním řízení. In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 68-77.

GLATZOVÁ, Andrea. Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2012, ročník 11, č. 1, s. 6-11.

GRUS, Zdeněk. Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2004, ročník 3, č. 7, s. 203-206.

GŘIVNA, Tomáš. Potřebuje Česká republika samostatný zákon o pomoci obětem trestných činů? In VANDUCHOVÁ, Marie; HOŘÁK, Jaromír (ed.). *Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 109-117.

GŘIVNA, Tomáš. Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky). *Trestněprávní revue*. 2005, č. 12, ročník 4, s. 317-322.

GŘIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 22-30.

HERCZEG, Jiří. Poskytování informací o trestním řízení a ochrana soukromí poškozeného. *Trestní právo*. 2009, ročník 14, č. 10, s. 4-10.

HERCZEG, Jiří. Novela nehubkového zákona: korektiv veřejného zájmu. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 10, s. 285-290.

HORKÁ, Kateřina. Věcný záměr nového trestního řádu – odklony a dohodovací řízení. *Státní zastupitelství*. 2011, ročník 9, č. 3, s. 5-13.

HRNČIŘÍK, Tomáš. Oprávnění poškozeného napadat meritorní rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. 2006.

Dostupné z WWW: http://www.ippravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_4966/opravneni-poskozeneho-napatat-meritorni-rozhodnuti-organu-cinnych-v-trestnim-rizeni.aspx.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. Nezletilec jako poškozený v trestním řízení. In ZÁHORA, Jozef. KERT. Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 127-132.

JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 10, s. 19-25.

JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v českém trestním řízení. In ZÁHORA, Jozef. KERT. Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 47-55.

JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v trestním řízení – návrhy de lege ferenda. *Kriminalistika*. 1997, ročník 30, č. 1, s. 26-37.

JELÍNEK, Jiří. Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení. *Právo a zákonnost*. 1991, ročník 39, č. 4, s. 222-227.

JELÍNEK, Jiří. Nad poslední (osmdesátou třetí) novelou trestního řádu a osmou novelou trestního zákoníku. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 4, s. 241-257.

JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, ročník 36, č. 2, s. 112-117.

JELÍNEK, Jiří. Poškozený, náhrada škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v novele trestního řádu 2011. *Kriminalistika*. 2011, ročník 44, č. 4, s. 264-272.

JELÍNEK, Jiří. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 1993. *Kriminalistika*. 1994, ročník 27, č. 1, s. 46-51.

JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 11-12, s. 61-68.

JELÍNEK, Jiří. Poškozený v trestním řízení po novele trestního řádu. *Československá kriminalistika*. 1991, ročník 24, č. 2, s. 121-129.

JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika – co je nejdůležitější. In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 11-21.

JELÍNEK, Jiří. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného – bilance a perspektivy. *Kriminalistika*. 1996, ročník 29, č. 4, s. 294-305.

KALIBOVÁ, Klára. Oběti násilí z nenávisti jako zvlášť zranitelné oběti. In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 160-170.

KLOUČEK, Zdeněk. Nad jedním nálezem Ústavního soudu a postavením poškozeného v trestním řízení. *Trestněprávní revue*. 2008, ročník 7, č. 10, s. 305-307.

KRISTKOVÁ, Veronika; LANGHANSOVÁ, Hana; JANOVIČOVÁ, Zuzana et al. *Procesní práva poškozeného a role státního zástupce: Právní analýza a návrhy systémových změn*. Brno: 2008.

Dostupné z WWW: <http://www.llp.cz/cz/publikace/manualy-a-studie/poskozeny-a-role-statniho-zastupce-p113>.

KUČERA, Jiří. Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu. *Trestněprávní revue*. 2006, ročník 5, č. 9, s. 259 – 270.

KUČERA, Pavel; RIZMAN, Stanislav; TERYNGEL, Jiří. K rekodifikaci trestního řádu. *Trestní právo*. 1996, ročník 1, č. 1, s. 4-9.

KUCHTA, Josef; ZEZULOVÁ, Jana. K vybraným problémům alternativních způsobů řízení v českém trestním právu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1997, ročník 5, č. 4, s. 553-567.

KUCHTA, Josef. Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení. In KALVODOVÁ Věra (ed.). *Rekodifikace trestního práva procesního*. Brno: MU, 2001, s. 88-97.

LANGER, Petr. Je třeba nově upravit odvolání v trestních věcech? *Trestněprávní revue*. 2007, ročník 6, č. 5, s. 128-134.

LANGER, Petr. Uplatnění zákazu reformationis in peius v odvolacím řízení. *Trestněprávní revue*. 2006, ročník 5, č. 11, s. 317-324.

LANGHANSOVÁ, Hana; KOLÁČKOVÁ, Jana; KOPAL, Jiří. *Právní analýza některých aspektů postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu v českém právním řádu*. Brno: 2007.

Dostupné z WWW: http://www.llp.cz/_files/file/Analyza_poskozeny.pdf.

LÁTAL, Jaroslav. K postavení poškozeného v trestním řízení a k rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. *Socialistická zákonnost*. 1982, ročník 30, s. 65-76.

LÁTAL, Jaroslav. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. *Právní rozhledy*. 1994, ročník 2, č. 10, s. 345-349.

LÁTAL Jaroslav. Účast poškozeného v řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu jednajícího v prvním stupni (§ 17 tr. ř.). *Právní praxe*. 1994, ročník 42, č. 6, s. 329-336.

MÁDR, Jaroslav. Několik poznámek k novelizovanému ustanovení § 44 odst. 2 trestního řádu. *Státní zastupitelství*. 2003, ročník 1, č. 4, s. 8-12 .

MACHÁČKOVÁ, Radka. Domácí násilí – některé právní aspekty. In *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s. 85-143.

Dostupné z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#s2001>.

MĚSÍČKOVÁ, Lenka. K připravovanému zákonu o obětech trestných činů. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 2, s. 91-104.

MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsensuálního trestního řízení. *Kriminalistika*. 2008, ročník 51, č. 1, s. 3-26.

MUSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.? *Trestní právo*. 2003, ročník 8, č. 12, s. 9-19.

NEZKUSIL, Jiří. Narovnání jako forma odklonu. *Právník*. 2007, ročník 146, č. 10, s. 1095-1109.

OBOŇOVÁ, Katarína; VÍTKOVÁ, Martina. Uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody ve světle novely a úprava zajištění nároku na náhradu škody v trestním řízení. Dostupné z WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/uplatneni-naroku-poskozeneho-na-nahradu-skody-ve-svetle-novely-a-uprava-zajisteni-naroku-na-nahradu-skody-v-trestnim-rozeni-90153.html>.

PALOVSKÝ, Tomáš. Aktuální trendy v odklonech v trestním řízení. *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 3, s. 8-13.

PELC, Vladimír. Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 78-91.

PETRÁK, Miroslav. Zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním v aplikační praxi státního zástupce. *Státní zastupitelství*. 2011, ročník 9, č. 3, s. 23 a 24.

PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2002, č. 6-7, s. 62-73.

POLMOVÁ, Olga. Právo oběti trestné činnosti na citlivé zacházení. *Trestněprávní revue*. 2009, ročník 8, č. 4, s. 113 a 114.

POLMOVÁ, Olga. Problematika institutu společného zmocnění. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 4, s. 111-113.

PÚRY, František. Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu. *Trestněprávní revue*. 2002, ročník 1, č. 6, s. 161-166.

ROD, Jiří. Poškozený v trestním řízení a jeho možnosti k úhradě škody. *Právo a podnikání*. 2005, ročník 14, č. 3, s. 19-26.

ROZUM, Jan. Činnost probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 41-54. Dostupné z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/>.

RŮŽIČKA, Miroslav. K povaze usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 až 4 TrŘ po novele č. 265/2001 Sb. a k otázce, které osoby jsou po této novele oprávněny napadnout tato usnesení stížností. *Trestněprávní revue*. 2002, ročník 1, č. 9, s. 261-266.

RŮŽIČKA, Miroslav. Výkladová stanoviska (VII). *Trestněprávní revue*. 2006, ročník 5, č. 4, s. 122-126.

RŮŽIČKA, Miroslav. Žádosti o přezkoumání postupu orgánu konajícího přípravné řízení jako důležitý podnět k výkonu dozoru. *Státní zastupitelství*. 2008, ročník 6, č. 4, s. 16-27.

SLADKÝ, Jan. Několik poznámek k praktické aplikaci odklonů. *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 3, s. 20-22.

SLUNEČKO, Petr. Odškodňování obětí trestných činů. *Trestní právo*. 2012, ročník 17, č. 6, s. 26-28.

SOTOLÁŘ, Alexander. Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých. *Trestněprávní revue*. 2004, ročník 3, č. 6, s. 169-182.

SOUKUP, Pavel. Poškozený a jeho postavení v trestním řízení obecně a s přihlédnutím k řízením ve věcech podvodného jednání. *Trestní právo*. 2006, ročník 11, č. 9, s. 13-19.

SVATOŠ, Roman. Oběti násilné trestné činnosti – loupeží. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 171-179.

SVATOŠ, Roman. Odpovídá právní úprava obětí trestných činů v České republice mezinárodním dokumentům? *Trestněprávní revue*. 2012, ročník 11, č. 4, s. 85-88.

ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 31-49.

ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*. 2009, ročník 8, č. 2, s. 33-36.

ŠTEFLOVÁ, Jarmila. Na co si dát pozor při rozhodování o podmíněném zastavení trestního stíhání. *Státní zastupitelství*. 2011, ročník 9, č. 9, s. 30-34.

TERYNGEL, Jiří. K institutu dohody o vině a trestu v trestním řádu. *Trestní právo*. 2013, ročník 18, č. 3, s. 19-23.

VÁLKOVÁ, Helena; GRIVNA, Tomáš. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, ročník 12, č. 4, s. 83-

VANTUCH, Pavel. Dohoda o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem. *Trestní právo*. 2009, ročník 14, č. 11, s. 5-13.

VANTUCH, Pavel. K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání. *Trestněprávní revue*. 2005, ročník 4, č. 6, s. 144-148.

VANTUCH, Pavel. K žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce. *Trestněprávní revue*. 2003, ročník 2, č. 6, s. 167-171.

Dostupné z WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_3713/k-zadosti-o-prezkoumani-postupu-policejního-orgánu-a-statního-zastupce.aspx.

VANTUCH, Pavel. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného, nebo na jeho návrh? *Právní praxe*. 1994, ročník 42, č. 3, s. 151-157.

VISINGER, Radek. Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 3, s. 74-79.

VONDRUŠKA, František. Znovu k některým otázkám výkonu zajištění majetku podle zákona č. 279/2003 Sb. *Státní zastupitelství*. 2006, ročník 4, č. 6, s. 19-24.

ZELENKA, Pavel. Vrchní soud v Praze: K zajištění nároku poškozeného (§ 47 odst. 1 TrŘ). *Trestněprávní revue*. 2007, ročník 6, č. 4, s. 112-113.

ZÚBEK, Jan; VRBA, Milan. Poškozený a právo odporu. *Trestněprávní revue*. 2012, ročník 11, č. 9, s. 195-202.

Judikatura:

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 472/2000 ze dne 23. ledna 2001 publikovaný také pod č. 15/2001 SbNU 107.

Dostupný z WWW:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=37612&pos=1&cnt=1&typ=result>.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 6/2000 ze dne 31. ledna 2001 publikovaný pod č. 77/2001 Sb.

Dostupný z WWW: <http://nalus.usoud.cz/Search/Word.aspx?id=25904>.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 16/04 ze dne 4. května 2005 publikovaný pod č. 265/2005 Sb. Dostupný z WWW:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=48&pos=5&cnt=5&typ=result>.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 1587/07 ze dne 9. června 2008 publikovaný také pod č. N 104/49 SbNU 531.

Dostupný z WWW:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=59009&pos=1&cnt=2&typ=result>.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 587/04 ze dne 9. listopadu 2004.

Dostupný z WWW:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=47895&pos=1&cnt=1&typ=result>.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. února 2007 publikovaný pod č. 37/2007 Sb.

Dostupný z WWW:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=53579&pos=1&cnt=5&typ=result>.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 10. června 1983 sp. zn. 11 To 48/83, publikováno též pod č. R 35/1984 Sb. rozh. tr. Dostupný z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. ledna 1973 sp. zn. 1 Tz 62/72, publikováno též pod č. 8/1974-III. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1974, ročník 26, s. 119.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 24. března 1981 sp. zn. 5 Tz 6/81, publikováno též pod č. 60/1981 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1981, ročník 33, s. 461-464.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. listopadu 1985 sp. zn. 1 To 33/85 a ze dne 14. února 1986 sp. zn. 1 To 7/86. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1987, ročník 39, s. 53-58.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. června 1962 sp. zn. 5 Tz 7/62, publikováno též pod č. R 48/1962 Sb. rozh. tr. In *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. 1962, ročník 14, s. 8-9.

Rozhodnutí pléna a presidia Nejvyššího soudu publikované pod č. R III/1967. Zhodnocení praxe soudů při uplatňování ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a o náhradě škody způsobené trestným činem (adhezní řízení) ze dne 22. února 1967. In *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. 1967, ročník 19, s. 225-273.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. prosince 2002 sp. zn. 4 Tz 76/2002, publikovaný též pod č. 49/2003 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2003, ročník 55, s. 226-228.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. června 2013 sp. zn. 8 Tdo 46/2013. Dostupný z WWW:
http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/01D7FFA4F3828C55C1257BD5002FC231?openDocument&Highlight=0.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. března 1970 sp. zn. 7 Tz 5/70, publikovaný též pod č. R 31/1970 Sb. rozh. tr. Dostupný z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 1. dubna 1974 sp. zn. Tzv 10/74, publikovaný též pod č. R 29/1974 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1974, ročník 26, s. 351-354.

Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. dubna 1998 sp. zn. 1 To 11/98. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1999, ročník 51, s. 276-279.

Směrnice pléna Nejvyššího soudu k výkladu ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a náhradě škody způsobené trestným činem (o adhezním řízení). Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. června 1962 – Pls 1/62. In *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. 1962, ročník 14, s. 25-47.

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. června 1981 č. St 1/1980, publikované též pod č. 1/1982 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1982, ročník 34, s. 3-14.

Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. listopadu 1970, publikované též pod č. R 55/1971 Sb. rozh. obč. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1971, ročník 23, s. 339-358.

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21. září 1972 č. Tpj 48/72, publikované též pod č. R 24/1973 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí*. 1973, ročník 25, s. 193-195.

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. dubna 1977 č. Tpj 98/76, publikováno též pod č. R 23/1978 Sb. rozh. tr. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. ledna 1991 č. Tpj 89/90 k otázce, zda poškozený musí být vyzooměn o konání veřejného zasedání, ve kterém je rozhodováno o návrhu na povolení obnovy řízení podle § 278 odst. 1 tr. ř., a zda má právo podat stížnost proti usnesení soudu, kterým byla obnova řízení povolena (§ 268 odst. 3 tr. ř.), publikováno též pod č. R 21/1991 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1991, ročník 43, s. 170-173.

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23. ledna 1997 sp. zn. 4 To 22/97, publikováno též pod č. R 25/1998-I Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1998, ročník 50, s. 185-188.

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. července 1995 sp. zn. 10 To 344/95, publikováno též pod č. R 15/1999 Sb. rozh. tr.
Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. července 2003 sp. zn. 12 To 335/2003.
Dostupné z WWW:
http://www.nsoud.cz/Judikaturans_new/judikatura_vks.nsf/WebSearch/ABF4936D11857BF2C125781B006954E0?openDocument.

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 31. srpna 1997 sp. zn. 9 To 429/97, publikováno též pod č. R 51/1998 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1998, ročník 50, s. 434-435.

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. října 1999 sp. zn. 8 To 335/99, publikováno též pod č. R 6/2001 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2001, ročník 53, s. 74-75.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. března 1991 sp. zn. 4 To 61/91. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1992, ročník 44, s. 119-122.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. dubna 1991 sp. zn. 6 To 57/91, publikováno též pod č. R 33/1992 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1992, ročník 44, s. 192-195.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. září 2008 sp. zn. 11 Tdo 1202/2008.
Dostupné z WWW:
http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/0D72DE911FCB6192C1257983005BA9D8?openDocument&Highlight=0.

Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 3. prosince 1976 sp. zn. 4 To 38/76 publikováno též pod č. R 43/1977 Sb. rozh. tr.
Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 6. března 1989 sp. zn. 7 To 1/89, publikováno též pod č. R 25/1990 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1990, ročník 42, s. 182-190.

Usnesení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 21. května 1969 sp. zn. 10 Tz 12/69, publikováno též pod č. R 2/1970 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí*. 1970, ročník 22, s. 157-164.

Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 10/09 ze dne 24. ledna 2012.

Dostupné z WWW:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=72862&pos=1&cnt=1&typ=result>.

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. prosince 2004 sp. zn. 1 To 66/2004, publikováno též pod č. SR 4/2005. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. května 1999 sp. zn. 5 To 50/99, publikováno též pod č. R 12/2001 Sb. rozh. tr. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. července 2002 sp. zn. 5 To 31/02, publikováno též pod č. R 54/2003 Sb. rozh. tr. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. listopadu 2006 sp. zn. 6 To 57/2006. Dostupné z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Zpráva o analýze vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení, trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. září 2004 sp. zn. Ts 42/2003. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2004, ročník 56, s. 594 -674.

Zpráva o zhodnocení úrovně rozhodování soudů SSR o zhodnocení úrovně rozhodování soudů SSR ve věcech odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch podle § 451 a násl. O. z., projednána a schválena občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu SSR, Cpj 37/78 z 21. 12. 1978. Publikována též pod č. R 1/79 Sb. rozh. civ. Dostupná z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Ostatní:

Anketa. „Co očekáváte od zavedení dohody o vině a trestu?“ *Státní zastupitelství*. 2012, ročník 10, č. 4, s. 4.

Pokyn obecné povahy Nejvyšší státní zástupkyně č. 8/2009 ze dne 21. září 2009, o trestním řízení, ve znění později přijatých změn. Dostupný z WWW: <http://www.beck-online.cz/>.

Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně č. 20/2002 Sb. v. s. NSZ k otázce doručování usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 až 4 trestního řádu osobám, které se označují za poškozené, a oprávnění těchto osob podat stížnost po novele trestního řádu č. 265/2001 Sb.

Dostupné z WWW: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/rozhodovaci-a-metodicka-innost-nsz/vykladova-stanoviska/349>.

Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 8. října 1996 č. 5/1996 Sb. v. s., k oprávnění poškozeného nahlížet do spisů v průběhu postupu před zahájením trestního stíhání (prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu) – podle úpravy účinné před novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb.

Dostupné z WWW:

<http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=2883&d=25688>.

Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13. srpna 2003 poř. č. 12/2003.

Dostupné z WWW: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/rozhodovaci-a-metodicka-innost-nsz/vykladova- stanoviska/348>.

Statistická ročenka za rok 2011. První část. Statistický přehled soudních agend. Ministerstvo spravedlnosti ČR. 2011, s. 114-122.

Dostupné z WWW: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.

Usnesení ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR z 53. schůze ze dne 21. 11.2012 přijaté k vládnímu návrhu na vydání zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů) (tisk 617).

Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=2>.

Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád). Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>.

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2002 ze dne 23. května 2003.

Dostupná z WWW:

<http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti/321>.

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2010 ze dne 17. června 2011.

Dostupná z WWW:

<http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti/329>.

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2011 ze dne 20. června 2012.

Dostupná z WWW:

<http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti/371>.

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2012 ze dne 21. června 2013.

Dostupná z WWW:

<http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti/657-zprava-o-innosti-2012>.

Summary

The injured party and the victim in criminal procedure

The presented thesis addresses the issues of the position of an injured party and a victim in Czech criminal procedure, including procedural rights they are granted by the Czech legal system: specifically, by the Criminal Procedure Code, as amended, and the related Act No. 45/2013 Sb., on Victims of Crime, a substantial part of which came into effect as of August 1, 2013. The purpose of this work is to analyze in detail this legal regulation in force, including its impact on applicatory practice of the state authorities involved in criminal procedure. The emphasis is put on application of the mentioned laws in practice of the state prosecution service. The aim of the thesis lies in the effort to provide comprehensive overview of the injured party position in criminal procedure as one of the substantial subjects of criminal proceedings. The aim is also to critically evaluate the flaws of the current legal regulation and propose suggestions for its enhancement. The work is concerned with two extensive thematic topics, i.e. the injured party and his/her procedural rights and then a victim of crime, to which the work structure of seven chapters corresponds. Each chapter deals with a different aspect of the injured party and victim participation in criminal procedure.

The introductory chapter of the thesis shortly describes the history of and fundamental changes in the procedural position of the injured party in particular procedural laws. In the fourth subchapter, it depicts the development tendencies and changes which have been brought in to the currently effective Criminal Procedure Code by its most significant amendments.

The second chapter focuses on the technical terms issues related to the legal definition of the injured party in criminal procedure with regard to the Czech courts' case-law and also on the injured party classification. The attention is aimed in particular at the injured party class to which non-proprietary harm is caused and at the injured individuals at the expense of whom a criminal offender becomes unjust enriched.

After the introductory classification of the injured party's procedural rights, the third chapter dedicated to procedural rights delivers the detailed analysis of selected ones. Specifically, it analyses the right of the injured party to inspect a criminal case

file, the right to privacy, but in particular the injured party's right of disposal over proceedings, including selected problems related to its exercise. The substantial part of this chapter is represented by the fourth subchapter which deals with the issues of representing the injured party in criminal proceedings with emphasis on cases of extraordinarily high number of injured individuals participating in proceedings. The fifth subchapter provides the analysis of the legal institute that allows safeguarding the injured party claims.

In the fourth chapter, the injured party position in the individual stages of criminal procedure is explained therefore the chapter is subdivided into four subchapters. Special attention is also paid to the injured party and his/her rights when a case is being decided during the preparatory stage of proceedings or before the court through one of the alternatives to the standard procedure (procedural diversions).

The victim of crime issues are discussed by the fifth chapter that reacts to new Act on Victims of Crime. After defining the term of a victim of crime and its differentiation from the term of the injured party, the third subchapter explores selected victims' rights. Specifically, it studies the victim's right to information, the right to be accompanied by a confidant, the right to protection against secondary harm and the group of rights related to the situation when a victim renders an explanation or is being interrogated.

The subject matter of the sixth chapter resulted from comparing the injured party position pursuant to the Czech Criminal Procedure Code and the procedural regulation pursuant to the Slovak Criminal Procedure Code.

The last chapter briefly outlines *de lege ferenda* suggestions in relation to the injured party as a substantial subject of criminal procedure.

Abstrakt

Předložená rigorózní práce se zaměřuje na problematiku postavení poškozeného a oběti trestného činu v trestním řízení včetně procesních práv, která jim přiznává český trestní řád a zcela nově též zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Smyslem práce je podrobná analýza této platné právní úpravy včetně jejího dopadu v aplikační praxi orgánů činných v trestním řízení s důrazem na její uplatňování v soustavě státního zastupitelství. Cílem práce je podat podrobnou analýzu účinné úpravy ve vztahu k poškozenému i oběti trestného činu, dále též její kritické zhodnocení, vyhledání nedostatků a koncipování námětů *de lege ferenda*. Práce je věnována dvěma velkými tématickým okruhům, a to poškozenému a jemu přiznaným procesním právům a posléze oběti trestného činu, čemuž odpovídá i členění práce na sedm kapitol. V každé kapitole je rozebrán jiný aspekt účasti poškozeného a oběti v trestním řízení, kdy jsou nejprve v první kapitole popsány vývojové tendence a změny, jimiž v minulosti prošla procesní úprava právě ve vztahu k poškozenému. Druhá kapitola je zaměřena na pojmoslovné otázky spjaté s legální definicí termínu poškozený v trestním řízení a dále také na kategorizaci poškozených. Součástí třetí kapitoly zasvěcené procesním právům poškozeného, je po úvodní klasifikaci práv podrobnější rozbor některých z nich. Jedná se o právo nahlížet do spisu, právo na ochranu soukromí, ale především tzv. dispoziční právo poškozeného včetně vybraných problémů spjatých s jeho realizací. Opomenuta rovněž není problematika zastoupení poškozeného a institut umožňující zajistit jeho nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení. Ve čtvrté kapitole je objasněno postavení poškozeného v jednotlivých fázích trestního procesu a proto je členěna na čtyři podkapitoly včetně oprávnění, která poškozenému náleží v souvislosti s rozhodováním o procesních odklonech. O novém zákoně o obětech trestných činů a vybraných právech oběti je pojednáno v páté kapitole. Obsah šesté kapitoly je výsledkem srovnání postavení poškozeného vyplývající z českého trestního řádu s procesní úpravou obsaženou ve slovenském trestním pořádku. V poslední kapitole jsou ve stručnosti shrnuty náměty *de lege ferenda* ve vztahu k poškozenému jako významnému subjektu trestního řízení.

Abstract

The presented thesis addresses the issues of the position of an injured party and a victim in Czech criminal procedure, including procedural rights they are granted by the Czech Criminal Procedure Code and currently also by Act No. 45/2013 Sb., on Victims of Crime. The purpose of this work is to analyze in detail this legal regulation in force, including its impact on applicatory practice of the state authorities involved in criminal procedure with emphasis on its application within the state prosecution service. The aim of the thesis is to provide the detailed analysis of the regulation in force in relation to the injured party as well as a victim of crime, provide its critical evaluation, find its flaws and outline *de lege ferenda* suggestions. The work is concerned with two extensive thematic topics, i.e. the injured party and his/her procedural rights and then a victim of crime, to which the work structure of seven chapters corresponds. Each chapter deals with a different aspect of the injured party and victim participation in criminal procedure, the first chapter describing the development tendencies and changes the procedural regulation underwent in the past just in relation to the injured party. The second chapter focuses on the technical terms issues related to the legal definition of the injured party in criminal procedure and also on the injured party classification. The third chapter dedicated to the injured party's procedural rights delivers, after the introductory classification of procedural rights, the detailed analysis of selected ones. Specifically, it analyses the right of the injured party to inspect a criminal case file, the right to privacy, but in particular the injured party's right of disposal over proceedings, including selected problems related to its exercise. This chapter omits neither the issues of representing the injured party in criminal proceedings nor the legal institute that allows safeguarding his or her claims to the damages, to the remedy for non-proprietary harm and to returning the unjust enrichment. In the fourth chapter, the injured party position in the individual stages of criminal procedure is explained therefore the chapter is subdivided into four subchapters. The work also explains the rights of the injured party in relation to decisions about the alternatives to the standard procedure (procedural diversions). New Act on Victims of Crime and selected victims' rights are dealt with by the fifth chapter. The subject matter of

the sixth chapter resulted from comparing the injured party position pursuant to the Czech Criminal Procedure Code and the procedural regulation pursuant to the Slovak Criminal Procedure Code. The last chapter briefly outlines de lege ferenda suggestions in relation to the injured party as a substantial subject of criminal procedure.

Klíčová slova v českém a anglickém jazyce

poškozený

oběť

procesní práva

the injured party

the victim

procedural rights